

Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка

Студентський науковий вісник

Випуск № 44

Тернопіль — 2019

ББК 74.480.278
С.88

Студентський науковий вісник. — Випуск № 44. — 2019. — 140с.

*Рекомендовано до друку науково-технічною радою
Тернопільського національного педагогічного університету
імені Володимира Гнатюка
Протокол № 3 від 17 червня 2019 року*

*Видрук оригінал-макету у науковому відділі Тернопільського
національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка*

ББК 74.480.278
С.88

© Тернопільський національний
педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка, 2019

ГЕОГРАФІЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ

А. Цідило

Науковий керівник – доц. Л. Р. Кондратюк

ФІЛОСОФІЯ ЕКОЦЕНТРИЗМУ

«Ми – перше покоління, яке має чітке уявлення про цінність природи та наш величезний вплив на неї і можемо стати останнім поколінням, яке здатне діяти, щоб змінити тенденції.»

Звіт WWF «Жива планета» 2018

Сучасна людина створила таку економічну систему, яка швидко розвивається в умовах глобалізації і є одним із чинників руйнування природи. У процесі виробництва людина вилучає з навколишнього середовища потрібну сировину задля задоволення своїх потреб і таким чином виникла і функціонує економіка на даний час. Глобальна екологічна криза виникла у ХХІ столітті, внаслідок чого людина втрачає можливість відтворення екосистем. Вона спричинилася бурхливим розвитком індустріалізації, промисловості, сільського господарства, урбанізації і є важливою проблемою не тільки для теперішнього суспільства, а й для майбутніх поколінь. Для її вирішення потрібні невідкладні дії як країн світу в цілому, так і кожної людини зокрема. При цьому сучасне суспільство повинне мати високий рівень екологічної культури і свідомості, який має бути зосереджений не тільки на задоволення своїх потреб, а й на збереження біосфери та всіх її компонентів [1].

На мою думку, сутність екоцентризму повинна полягати у тому, що Земля є місцем для зародження і розвитку життя, у якому людство є лише одним із компонентів цього «життя». Така думка повністю заперечує можливість панування людей на планеті і ставить їх на рівень із іншими живими організмами. Становлення людини найголовнішою істотою на планеті являє собою основу антропоцентризму [5].

Прихильниками екоцентризму є ті, хто вважає, що саме завдяки антропоцентризму погіршився екологічний стан нашої планети до критичного, так як природа використовувалась винятково для забезпечення потреб людства. Засновником екоцентризму є американський еколог і філософ О. Леопольд, який у своїй книзі «Календар піщаного графства» вперше почав говорити, що екосистеми і види, які в них проживають, є морально важливими. Головною ідеєю О. Леопольда є ідея «Етики Землі», а головним завданням екоцентризму він вважав збереження повноти екосистем та екологічних процесів, що в них відбуваються [4].

Поняття «екоцентризму» та «біоцентризму» є досить схожими, тому часто їх можуть ототожнювати. Різниця між ними полягає у взаємодії живої та неживої речовини у екоцентризмі, а у біоцентризмі – лише живої [3].

Крім «екоцентризму», «антропоцентризму» та «біоцентризму» виділяють «техноцентризму», суттю якого є панування людини над природою і вирішення екологічних проблем не через зменшення обсягів викидів, наприклад, а через наукові досягнення. Екоцентризм сприймає техніку лише як частину, яка підкорена природі і вважає, що всі процеси, які відбуваються в природі є набагато важливішими за будь-який технологічний контроль [5].

Як філософська течія, екоцентризм є «рухом», який спрямований на покращення та захист навколишнього природного середовища внаслідок зміни антропогенної діяльності від руйнування природи, до переосмислення людством своїх дій щодо неї та розробки шляхів покращення екологічного стану нашої планети. Він переносить акцент з цінності життя людини на Екосферу – складну систему органічних, неорганічних структур, процесів, які в них та між ними відбуваються і переносяться на нашу планету. Земля є «матір'ю», яка всім організмам на планеті дає життя і людині, в тому числі. Однак, внаслідок економічної глобалізації, людина переконана в тому, що має перевагу над іншими біологічними видами і розглядає світ лише під кутом задоволення своїх потреб, що робити не можна [5].

Т. Москвін та С. Роу поширили твердження: «Земля – наш дім, людина – частина Землі, так званий продукт гармонійно співіснуючого світу землі, неба, моря й незліченної кількості організмів, значення яких до кінця не розуміє» [6]. «Маніфест Землі», опублікований даними авторами в журналі «Biodiversity» у 2004 році включає 11 принципів: 6 перших – головні, решта – принципи дії:

- екосфера – головна цінність для людини;
- відновлювальна та репродуктивна здатність екосистем Землі залежить від їх цілісності;
- Земля – основоположне світоглядне поняття, яке підтверджується історією природи;
- екоцентричні моральні принципи ґрунтуються на усвідомленні місця людини в природі;
- головною цінністю екоцентричного світогляду є різноманіття екосистем та культур;
- екоцентричні моральні принципи підтримують соціальну справедливість;
- захист та збереження творчого потенціалу Землі;
- зменшення народонаселення Землі;
- зменшення обсягів ресурсів, які використовує людина;
- створення екоцентричних систем управління;
- поширення головних ідей маніфесту [6].

«Маніфест Землі» став платформою, що поєднує роботи з екологічної етики, які були опубліковані раніше. Наприклад, «Статут Землі», Статут Організації Об'єднаних Націй з охорони природи, тощо. Статут Організації Об'єднаних Націй з охорони природи був створений у 1982 році, де виділялась взаємозалежність форм життя та функціонування

ЛІТЕРАТУРА:

1. Гудков І. М., Гайченко В. А. Екологічна криза. / І. М. Гудков, В. А. Гайченко // Енциклопедія сучасної України – К: Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2009. – [Режим доступу]: / http://esu.com.ua/search_articles.php?id=18679.
2. Злупко С. Наука про органічний розвиток людини та довкілля [Текст] / С. Злупко // Вісник. – № 10, 2002. – [Режим доступу]: / <http://archive.nbuv.gov.ua/portal/all/herald/2002-10/4.htm>.
3. Леопольд А. Екоцентризм [Текст] / А. Леопольд. Оксфордський кишеньковий словник поточної англійської мови, 2009. – Отримано 13 червня 2009 року.
4. Неш Р. Права природи. Історія екологічної етики. — К.: КЕКЦ, 2001. — 180 с.
5. Петінова О. Б. Екоцентризм у світоглядній парадигмі нової економічної людини / О. Б. Петінова // Грані. - 2013. - № 12. - С. 129-134. –Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Grani_2013_12_24.
6. Mosquin T., Rowe S. A. Manifesto for Earth [Електронний ресурс] / Ted Mosquin, Stan Rowe. – Biodiversity № 5 (1) 2004. – С.3 – 9. – [Режим доступу]: / <http://www.ecospherics.net/pages/EarthManifesto.pdf>.

В. Мірза

Науковий керівник – доц. Кондратюк Л. Р.

ЕКОЛОГІЯ – ЦЕ ФІЛОСОФІЯ ЖИТТЯ

Екологічна освіта стає важливим фактором для майбутнього людства. Саме філософія об'єднує, згуртовує не лише «зелених» – людей, які борються за чисте довкілля у різних куточках планети, а й усіх людей Землі, для подолання нашого спільного лиха – глобальної екологічної кризи. Філософія повинна допомогти формуванню планетарного братства, здатного до взаєморозуміння та взаємодопомоги. Якщо провести паралелі між людиною і природою, то можна побачити, що у них є багато спільного. Природа – це те середовище, де знаходиться людина. Тут вона народжується і тут закінчується її життя. Людина і природа – це дві «споріднені душі».

Взаємозв'язок людини з природою філософи прослідкували уже дуже давно. У філософії був введений термін «натурфілософія» стоїками (Сенека). Натурфілософія (від лат. natura – природа) – філософське уможлядне вчення про природу як цілісність [7, с. 410]. Натурфілософія розпочала відігравати вагомий роль ще в Античні часи, де вона стала першою

історичною формою філософії, дала поштовх до теоретичного осмислення природи. В межах натурфілософії було висунуто низку важливих для історії науки гіпотез про будову Всесвіту та структуру матерії: атомістична гіпотеза, ідеї заперечення порожнечі та безконечної подільності речовини. [7, с. 410]

Часто зустрічається вислів «Людина – володар природи». А чи так це? Природу не можна розуміти тільки як світ тварин і рослин. Природа – це все, що оточує нас від народження. Кожна частинка природи є важливою. Людина і природа перебувають у постійних і складних взаєминах. Природа дає можливість людині жити, задовольняючи її фізичні потреби, збагачує її духовний світ своєю красою та активізує її розум, демонструючи зразки найкращого, найдосконалішого у світі. Коли ж людина починає шкодити природі, вона шкодить і собі, адже людина — також складова природи, її частина, надзвичайно залежна від решти складових. Її відмінність від інших живих істот полягає в тому, що вона має розум, а, відтак, може мислити, творити, спілкуватися з іншими людьми [3, с. 57]. Умови життя людини постійно змінюються, так як і навколишнє середовище. Людина пристосувалася до усіх умов, засвоюючи нові технології і полегшила собі життя. Змінився не тільки спосіб життя людини, але змінилася і свідомість, ставлення до природи. Еволюційний розвиток людини не зупиняється, а тільки стрімко йде в перед. Змінюються моральні цінності людини. Зміни в технічному прогресі, в суспільстві привели і до змін філософського світоспійняття. Погляди на навколишнє середовище також змінилися. Стара антиекологічна філософія змінюється на нову екологічну філософію. Час показує, що зміни відбулися, ми вийшли на новий етап. Але в дійсності ситуація бажала б кращого.

Затверджено велику кількість міжнародних угод і конвенцій стосовно покращення стану навколишнього середовища, задля його збереження. Конвенція «Про збереження біорізноманіття» (Ріо-де-Жанейро 1992р). звертає увагу на п'ять основних суперечностей: між реальним життям та існуванням у гармонії з природою; між реальним розвитком і навколишнім середовищем; між інтересами сучасного й майбутнього покоління; між багатими і бідними країнами та людьми; внутрішньо економічні [1, с. 41]. На першому місці все ж таки гармонія з природою, мирне співіснування людини і природи. Але на даному етапі людина не досягла цієї гармонії, а тільки завдає природі нищівних ударів.

Ральф Волдо Емерсон говорив: *«На лиці природи не буває написана нищість... У присутності природи людиною оволодіває одвічна насолода, хоч би які прикромці випадали їй у повсякденному житті.»* [1, с. 41]

Погляди вчених стосовно взаємодії з природою за сутністю відрізняються. Якщо переважна тенденція в усвідомленні проблеми "людина-природа" у філософії Нового часу визначалась прагненням відокремити, протиставити природу людині, то В. Вернадський підходить до її вирішення з принципово іншої позиції. Він стверджує, що людина у найтісніший спосіб пов'язана з біосферою, з живою речовиною, що населяє планету. Людина як природний об'єкт залежить від довкілля. Тому в своїй поведінці вона має враховувати цю залежність: "Людина вперше реально зрозуміла, що вона — житель планети, повинна мислити і діяти у новому аспекті, не тільки в аспекті окремої особи, сім'ї або роду, держав або їхніх союзів, а й у планетному аспекті [2].

А. Леопольд стверджував, що здоров'я землі полягає у здатності до самовідновлення. Охорона природи – "це спроба людини зрозуміти і зберегти цю здатність". Твердження про необхідність дбайливого ставлення до землі - це вже етичне твердження, яке знаменує радикальну зміну ставлення людини до природи. Раніше люди поводитися як завойовники землі. Тепер їм необхідно відчутти себе членами спільноти, що включає весь земний світ: "Етика землі просто розширює межі спільноти, яка тепер містить у собі ґрунти, водні ресурси, рослини, тварини, об'єднані словом "земля" [5].

На думку Ж. Ламетрі людина – це настільки складна машина, що неможливо скласти щодо неї чітке уявлення. Тільки шляхом дослідження, тобто намагаючись знайти душу в органах тіла, можливо досягти максимального ступеня вірогідності. Різні стани душі завжди відповідають аналогічним станам тіла. Наша енергія, почуття та розум – такі ж складні частини, як і деталі механізму [4, с. 15]. Щоб прийти до ідеалу, потрібно досягти єдності з Природою, шукати альтернативи тим методам і підходам які шкодять їй. Людині потрібно знайти кращий внутрішній світ, який є запорукою гармонії усього живого. Морально кращий

світ — це світ не забрудненої природи, де немає екологічних криз і катастроф [6]. Ставлення до природи зараз дає сумнів у моральності людини, в її чистих намірах ставленні навколишнього середовища. Людині потрібно подумати і зрозуміти, що вона нерозривно пов'язана з природою, і вона являє одну з ланок ланцюга еволюції, розвивається з усім живим на землі.

В умовах техногенної цивілізації моральний закон у нас, на якому наголошував І. Кант, має бути узгоджений з моральним ставленням до природи, до біосфери, бо це і є умовою морального ставлення людини до самої себе. Така, більш широко зрозуміла моральність, є умовою виходу з екологічної кризи і розв'язання глобальних проблем людства. Постає питання про нову систему моральних цінностей сучасного людства. Утім, можливо, для виходу з екологічної кризи не потрібно шукати абсолютно нової моралі, нових цінностей, а доцільно відродити такі вічні цінності як благородність, справедливість, стійкість і поміркованість. В поєднанні з раціональним страхом як біологічною функцією, необхідною для виживання, людина проявляє свою цілісність [6].

Нова – екологічна філософія, на відміну від старої антиекологічної, має навчати нас поважати Природу, Землю, все живе на ній, навчити так співіснувати в біосфері, щоб життя на планеті тривало й розквітало. Природа була й завжди буде сильнішою за людину, бо вона її породила. Людина – невід'ємна частина Природи, Всесвіту, й у своєму житті вона повинна керуватися їхніми Законами, зважати на всі елементи довкілля. Усі живі істоти біосфери – рівноправні мешканці нашої спільної домівки – Землі. Ми маємо розумно співпрацювати з Природою, поважати її Закони.

Таким чином, екологічний стан навколишнього середовища, стан людини і людства залежить від свідомості людини, від її філософського світосприйняття. Ситуація, яка зараз виникла, показує те, що Людина цілком залежить від природи, хоча вона і створила штучні екосистеми, технічний процес йде тільки в перед, але без природи, без базової сировини усього цього могло не бути. Якщо людина зараз і живе у штучній екосистемі, вона все одно використовує кисень – для дихання, воду – для підтримання своєї життєдіяльності. Але, не дивлячись на це, вона забруднює атмосферне повітря, воду, ґрунт, усе навколишнє середовище. І поки йде науково-технічний прогрес, поки людина прагне до еволюційних звершень, доти і буде актуальною тема « Про взаємозалежність Людини і Природи, вплив Людини на Природу».

ЛІТЕРАТУРА:

1. Білявський Г. О. Основи екологічних знань: Пробний мас. Підручник для учнів 10 -11 кл. середніх загальноосв. закладів / Г. О. Білявський, Р. С. Фурдуй, І. Ю. Костіков. – К: Либідь, 2000. – 336с.
2. Вернадский В.И. Размышления натуралиста: В 2-х кн. – Кн. 2: Научная мысль как планетарное явление. – М.: Наука, 1977.
3. Данилевська О., Пометун О. Етика – Київ, Генеза, 2006. – 192с.
4. Ламетрі Ж. О. Людина-машина // Твори. М.: Думка, 1983. С. 180.
5. Леопольд А. Альманах "Сэндкаунти" // Экологическая антология: Экологические произведения западных авторов / Пер. с англ. – Москва–Бостон: Голубка, 1992.
6. Сидоренко Л.І., Філософія сучасної екологія: єдність наукових, етичних і філософських ракурсів. / Л. І. Сидоренко // Наукові записки Київський національний університет ім. Т.Шевченка кафедра філософії та методології нау. Серія: Філософія. – Київ: Основи. – 2018. – № 1 (випуск 44). – С. 196-201с.
7. Ф.Канак. Натурфілософія // Філософський Енциклопедичний Словник / В. І. Шинкарук (голова редколегії) та ін. ; Л. В. Озадовська, Н. П. Поліщук (наукові редактори) ; І. О. Покаржевська (художнє оформлення). — Київ : Абрис, 2002. — с. 410.

Жайворонко Н.

Науковий керівник – викл. Гавришок Б. Б.

ОСОБЛИВОСТІ ЛІСОГОСПОДАРСЬКОГО ЗЕМЛЕКОРИСТУВАННЯ БЕРЕЖАНСЬКОГО РАЙОНУ

Відповідно до Лісового кодексу України [1], ліс – це тип природних комплексів (екосистема), у якому поєднуються переважно деревна та чагарникова рослинність з

відповідними ґрунтами, трав'яною рослинністю, тваринним світом, мікроорганізмами та іншими природними компонентами, що взаємопов'язані у своєму розвитку, впливають один на одного і на навколишнє природне середовище.

В цьому ж документі вказано, що всі ліси на території України, незалежно від того, на землях яких категорій за основним цільовим призначенням вони зростають, та незалежно від права власності на них, становлять лісовий фонд України і перебувають під охороною держави.

Ліс – одне з найбільших багатств, якими наділена наша держава і вся планета Земля. Неможливо переоцінити величезне значення лісу в житті людини. Лісові масиви мають великий вплив на формування навколишнього середовища і здатні впливати на такі фактори, як температура і вологість повітря на планеті. Завдяки корінню дерев сповільнюються процеси ерозії ґрунту, затримуються водні і повітряні потоки. Ліси – «легені» нашої планети, оскільки очищують природне середовище від фізичних та хімічних забруднювачів. Деревина також відіграє роль звукових бар'єрів. Вони захищають від шуму, виробленого транспортними засобами і різними галузями промисловості. Ліси регулюють і покращують водний баланс водойм, які знаходяться всередині або поблизу лісу. Це потужна екосистема з найбільшими запасами біомаси, найскладнішою вертикальною й горизонтальною структурою, найбільшою просторовою потужністю, найвищим біотичним різноманіттям.

Сьогодні важливість лісу посилюється за рахунок того, що його площа помітно зменшується. Тому актуальним залишається вивчення процесів, які пов'язані зі зменшенням площі лісів та погіршенням якості насаджень.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Методичні засади дослідження лісогосподарського землекористування розроблені у працях А. Оліферова, А. Антипова, С. Генсірука. В межах Тернопільської області вивченням особливостей лісокористування займалися В. Онищенко, М. Музика, І. Попадниця, В. Бондаренко. Проте, об'єктом їх дослідження, в основному, є територія природного заповідника «Медобори». Цікавою є робота З. Герасимів, присвячена геоекологічним дослідженням території Опілля.

Актуальність нашого дослідження полягає в тому, що сучасний стан та динаміка лісистості окремих адміністративних районів Тернопільської області залишаються мало вивченими. Це стосується, зокрема, Бережанського району. Ліси – це могутній природний фактор, який має вплив на всю природу – клімат, ґрунти, умови формування поверхневого стоку [2], тому раціональне використання лісових ресурсів не втрачатиме актуальності ніколи.

Метою моєї статті є вивчення закономірностей сучасного лісогосподарського землекористування на території Бережанського району.

Об'єкт дослідження – ліси Бережанського району.

Предмет дослідження – сучасний стан лісогосподарського землекористування Бережанського району та особливості їх використання.

Виклад основного матеріалу. Ліси Бережанського району відносяться до Державного підприємства «Бережанське лісомисливське господарство», яке розташоване в західній частині Тернопільської області на території п'яти адміністративних районів: Бережанського, Козівського, Зборівського, Підгаєцького та Монастириського.

Ліси на досліджуваній території розміщені нерівномірно. Їх розподіл залежить від фізико-географічних умов – рельєфу, геологічної будови, клімату, а також господарського використання території. Бережанський район входить до географічної зони Опілля, що є найвищою і найбільш розчленованою частиною Подільської височини. Територія району переважно рівнинна, лише подекуди здіймаються високі пагорби, які поступово переходять у широкі долини. І тільки північніше Бережан, там де проходить вододіл річок Золота Липа і Нараївки, гребенястим пасмом виділяється Бережанський горбогірний лісовий район.

На основі аналізу статистичної звітності [3] (форма 6-зем) нами обчислено частку лісовкритих територій в структурі земельного фонду сільських рад Бережанського району та побудовано відповідну картосхему.

На території Бережанського району є велика, у порівнянні з іншими районами Тернопільської області, площа земель лісового фонду. Площа лісів і лісовкритих земель в межах району становить 22,6 тис. га, в тому числі вкриті лісовою рослинністю землі становлять 21,9 тис. га [3].

Площа лісовкритих земель найбільша в західній частині району, оскільки ця територія є більш горбогірною, ніж східна частина району. Набільшими показ площами лісів відзначаються Нараївська (1878,5 га), Рогачинська (1728,8 га), Лапшинська (1479,6 га), Урманська (1297 га) сільради. Найменша площа лісовкритих земель характерна для Потуторської (111,3 га), Літятинської (128,9 га), Надрічнянської (152,5 га) сільських рад.

За лісистістю територія району посідає перше місце в області. Залісненість становить 34,2%. Особливо висока залісненість (від 40% до 56,3%) спостерігається у таких сільських радах: Вільховецькій, Курянівській, Лапшинській, Підвисоцькій, Рогачинській, Тростянецькій, Урманській. Найнижчі показники від (8,8% до 20%) спостерігаються у Куропатницькій, Літятинській, Надрічнянській, Потуторській та Рекшинській сільських радах. По решті території Бережанського району значення показника лісистості коливаються в межах 20-40%.

У структурі лісових та лісовкритих територій Бережанського району найбільшу площу займають землі, вкриті лісовою рослинністю – 21,9 тис. га (93,4%). Землі, не вкриті лісовою рослинністю займають площу 178,3 га (0,8%), інші лісові землі – 852,5 га (3,8%), чагарники - 461,1 га (2,0%).

Усі лісові насадження на території району поділяються на ті, що належать держлісгоспу (75,3%), сільським радам (5,6%) і ті, що підпорядковані окремим відомствам (підприємствам Міністерства аграрної політики, Міністерства транспорту, водного господарства, промисловості тощо). До останньої групи належать полезахисні лісосмуги та окремі лісові масиви, приусллові та пришляхові захисні лісові насадження, охоронні зони підприємств. Загалом це 19,1 % всіх лісовкритих земель району.

Згідно лісорослинного районування більша частина території району відноситься до північно-західного Подільського Лісогосподарського району з грабово-дубовими, дубовими і буковими лісами. Західна частина району – до Опільсько-Розтоцького лісогосподарського району з переважанням букових лісів. Умовна межа між селами Рекшин, Біще, Надрічне, Жуків, Лапшин, до м. Бережани, далі Божиків, Рибники, Саранчуки, Божиків.

Основними лісоутворюючими породами є дуб (43,6%) та бук (41,3%). Частка хвойних порід складає 12,5%, м'яколистяних (береза, осика) - 2,5%, також зустрічаються липа, ясен, клен. У лісопосадках ростуть дуб, сосна, бук, ялина, граб, тополя, клен, береза [4].

У віковій структурі лісів переважають середньовікові (34,2%) та пристигаючі насадження — 26%, молодняки займають 23,2% і лише 16,3% площі, вкритої лісом, припадає на стиглі і перестійні насадження. Така вікова структура свідчить про інтенсивне лісокористування на території району протягом останніх десятиріч та про активну роботу лісників над формуванням видового складу лісів.

Згідно офіційних даних, які є на сайті Бережанського лісомисливського господарства [4], щорічний розмір рубок догляду за лісом становить за видами рубок: освітлення — 180 га, прочищення — 141 га; проріджування — 110 га, прохідні — 40 га. Інші рубки пов'язані з веденням лісового господарства (санітарні, лісовідновні, реконструкції та інші) проводяться на площі 240 га щорічно.

Згідно офіційних даних, які є на сайті Бережанського лісомисливського господарства [4], щорічний розмір рубок догляду за лісом становить за видами рубок: освітлення — 180 га, прочищення — 141 га; проріджування — 110 га, прохідні — 40 га. Інші рубки пов'язані з веденням лісового господарства (санітарні, лісовідновні, реконструкції та інші) проводяться на площі 240 га щорічно.

Висновки. У результаті проведених досліджень встановлено, що лісові ресурси в межах району розподілені нерівномірно. За лісистістю території Бережанський район посідає перше місце в Тернопільській області (34,2%). Це є позитивним явищем, адже лісистість території забезпечує екологічну рівновагу агроландшафту. Площа лісовкритих земель найбільша в західній частині району, оскільки ця територія є більш горбогірною, ніж східна частина району. Згідно лісорослинного районування більша частина території лісгоспу відноситься до північно-західного Подільського лісогосподарського району з грабово-дубовими, дубовими і буковими лісами. Західна частина лісгоспу в Опільсько-Розтоцькому лісогосподарському районі з переважанням букових лісів. До складу Бережанського районного управління лісового господарства входить сім лісогосподарських підприємств: Бережанське, Урманівське, Конюхівське, Козівське, Нараївське, Литвинівське і Підгаєцьке.

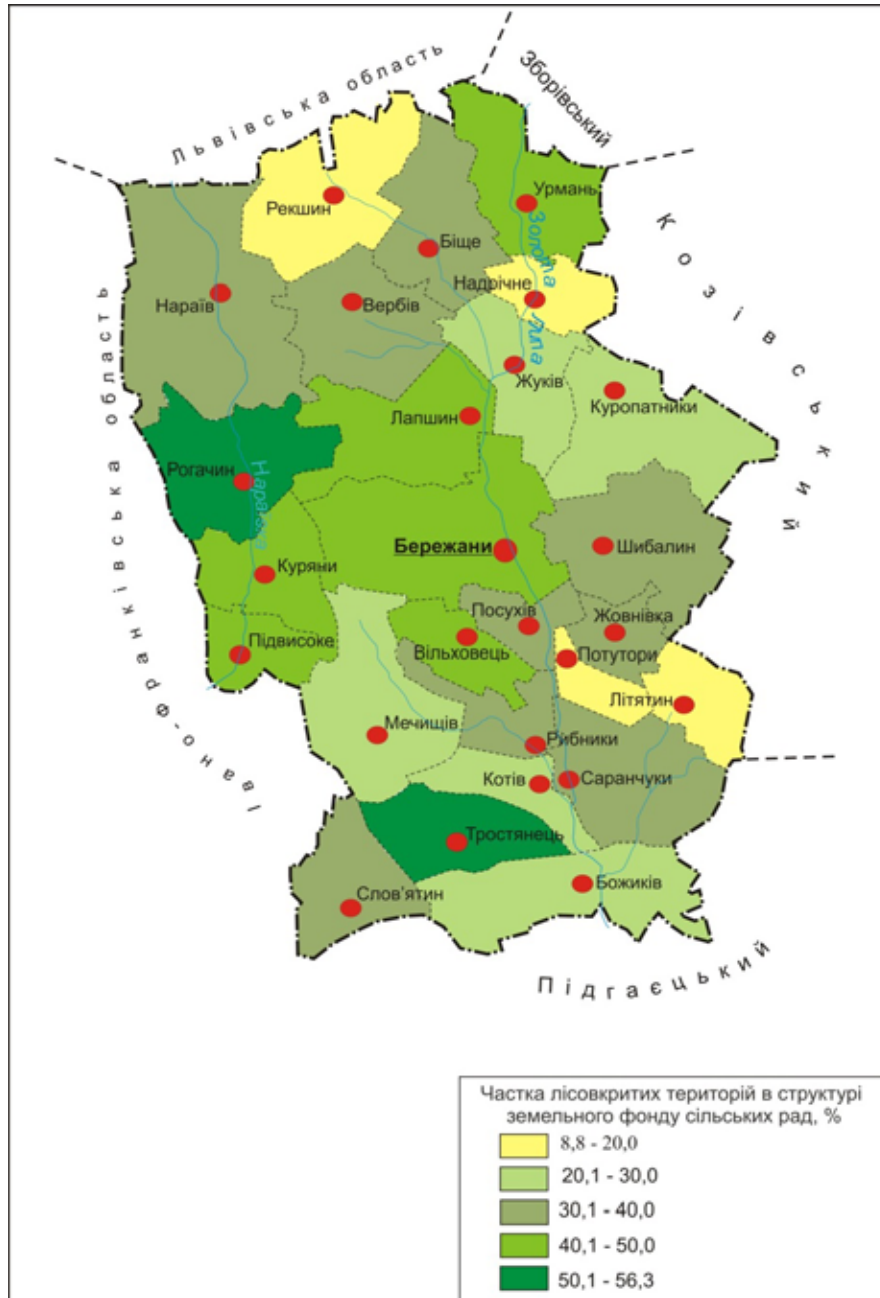

Рис. 1. Частина лісовкритих територій в структурі земельного фонду сільських рад Бережанського району

ЛІТЕРАТУРА

1. Лісовий кодекс України [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/3852-12>
2. Гулик С. Лісові ресурси Тернопільського району: сучасний стан та використання/ С. Гулик, Б. Гавришок // Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету ім. В. Гнатюка. Серія: географія. – 2013. - № 2. – С. 239 – 246.
3. Звіт про наявність земель та розподіл їх по землекористувачах, власниках землі та угіддях Тернопільської області (станом на 01.01.2018)

4. Офіційний сайт ДП Бережанського лісомисливського господарства [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://ternopilis.gov.ua/derzhlisgosp/dp-berezhanske-lisomislivske-gospodarstvo>

Мірза В.

Науковий керівник – проф. Царик Л. П.

ПРОСТОРОВО-ФУНКЦІОНАЛЬНІ ОСОБЛИВОСТІ ЗАПОВІДНОЇ МЕРЕЖІ

(НА МАТЕРІАЛАХ ЛАНОВЕЦЬКОГО РАЙОНУ ТЕРНОПІЛЬСЬКОЇ ОБЛАСТІ)

Дослідження сучасного стану природно-заповідного фонду будь-якої адміністративної одиниці, потребує історико-географічного аналізу його формування. Лановецький район Тернопільської області не має заповідних об'єктів високих рангів, типу національних природних парків, природних заповідників чи регіональних ландшафтних парків. Більшість об'єктів ПЗФ Лановеччини були створені у ХХ ст., окремі з них потребують перегляду статусу, типу і навіть площ. Тому вивчення ретроспективних особливостей формування заповідного фонду Лановецького району є актуальним та своєчасним. Оскільки, історико-географічне порівняння кількісного та якісного стану об'єктів ПЗФ окремого адміністративного району, створює передумови для об'єктивного нарощення потенціалу природоохоронних земель у найближчій перспективі.

Метою дослідження виступає аналіз по-черговості створення заповідних об'єктів в межах сучасного Лановецького району у різні часові епохи, із впливом цих процесів на заповідність краю.

Історія зародження заповідної справи на теренах Тернопільської області, в тому числі у Лановецькому районі висвітлена у різних публікаціях. Найбільш ґрунтовний ретроспективний аналіз формування ПЗФ Тернопільщини проведено у монографії «Природні умови і ресурси Тернопільщини» за редакцією М.Я. Сивого та Л.П. Царика [7, с. 424-435].

Перші природно-заповідні об'єкти на теренах Тернопільщини були створені наприкінці ХІХ – на початку ХХ ст. З ініціативи графа Володимира Дзедушинського у 1886 р. на його землях в околиці с. Пеняки у долині р. Серет взята під охорону лісова ділянка площею 22,4 га елітних букових деревостанів. У 1908 р. відомий польський ботанік Владислав Шафер піднімає питання серед науковців про необхідність охорони природних об'єктів Медобор. У 1910 році поблизу с. Вікно з ініціативи землевласника Владислава Федоровича створюються перші степові резервати на скелях «Любомля» і «Гостра». У 1937 році греко-католицькою церквою прийнято рішення про охорону старих дерев на території церков [7, с. 424].

На території Тернопільського воєводства станом на 1939 р. було створено 19 заповідних об'єктів, серед яких 6 степових, 9 лісових і 3 скельних резервати та печера «Кривче Гірська». Один із 9 лісових резерватів був розташований в межах сучасних кордонів Лановецького району – *Лісовий резерват «Братерщина»* у с. Борщівка Кременецького повіту (тепер Лановецького району), площею 10,2 га для охорони букового лісу [7, с. 425].

У після воєнні роки в межах Лановецького району функціонувало уже 3 заповідних об'єкти: буковий ліс у *Лановецькому лісництві* (1969 р.), *модриново-ясенново-яворовий ліс в околицях м. Ланівці* (1971 р.), *300-річний бук в селі Огривківці* (1977 р.) [9].

Період 1980-2000 рр. ознаменувався для Лановецького району суттєвим зростанням кількості територій та об'єктів ПЗФ. Прийняття нової розширеної класифікації заповідних категорій, сприяло створенню нових об'єктів ПЗФ на території Лановеччини, яких у 1985 р. нараховувалося 16, у 1995 -16, а у 2005 –18 (рис.1). Найбільше заповідних об'єктів у Лановецькому районі було створено у період 1970-1985 рр. Станом на 2010 рік на Лановеччині функціонувало 18 заповідних об'єктів і територій, загальною площею 2819,12 га, що становило 4,5% території району.

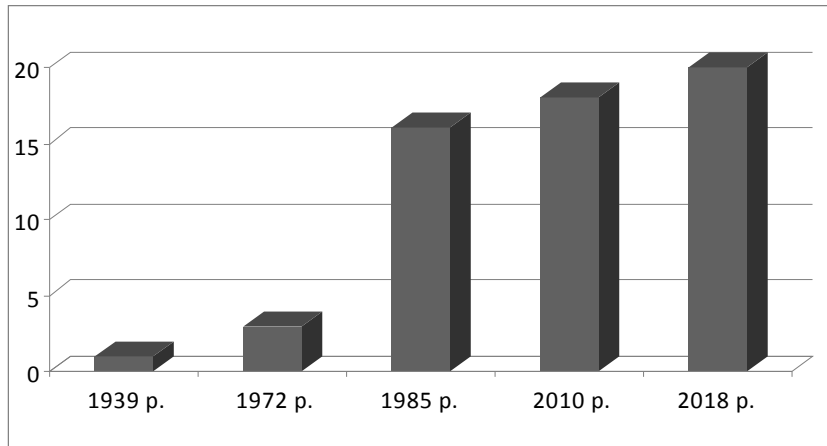

Рис. 1. Динаміка зміни кількості об'єктів ПЗФ Лановецького району, (од.)

Усі 18 об'єктів ПЗФ Лановеччини мали статус місцевого значення, серед яких 3 ботанічні заказники, 1 загальнозоологічний заказник; 2 геологічні пам'ятки природи, 2 гідрологічні пам'ятки природи, 6 ботанічних пам'яток природи, 2 заповідні урочища, 1 зоологічний парк та 1 парк-пам'ятка садово-паркового мистецтва (рис. 2).

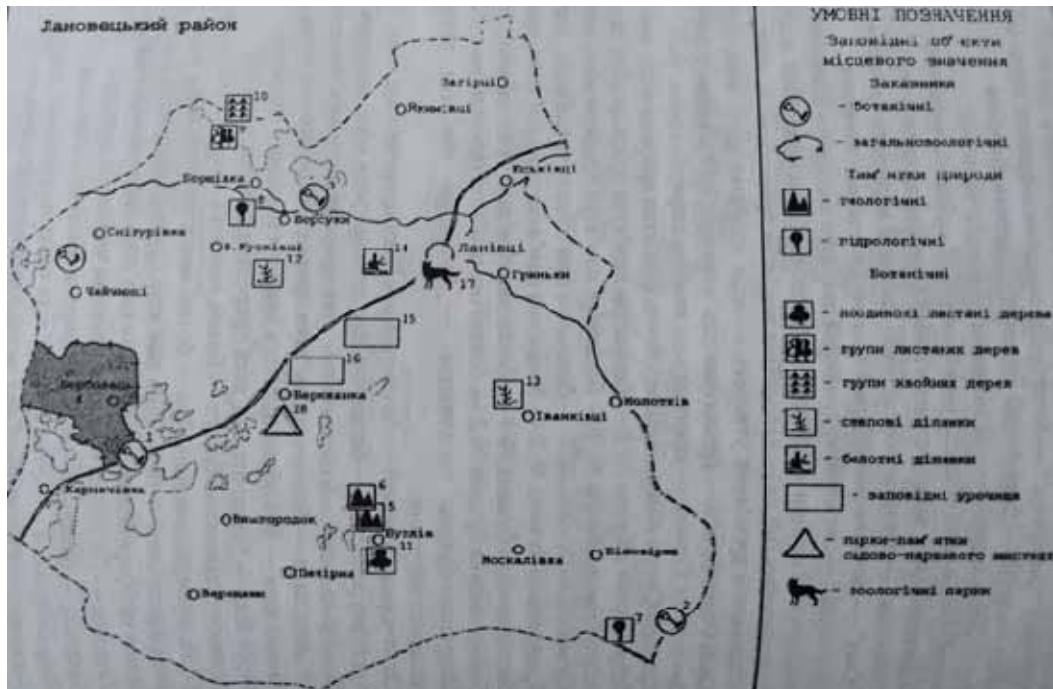

Рис. 2. Заповідні об'єкти Лановецького району на початку XXI ст. [10]

Умовні позначення до рис. 2:

1. Ботанічний заказник «Заплава р. Жирак» 2. Ботанічний заказник «Білозірська заплава р. Збруч» 3. Ботанічний заказник «Кіптіха» 4. Вербовецько-Заліський загальнозоологічний заказник 5. Геологічна пам'ятка природи «Буглівський стратотип» 6. Геологічна пам'ятка природи «Плейстоценові відклади» 7. Гідрологічна пам'ятка природи «Зелена Криниця №1» 8. Гідрологічна пам'ятка природи «Передмірське джерело» 9. Ботанічна пам'ятка природи «Бучина в урочищі «Братерицина» 10. Ботанічна пам'ятка природи Модриново-кленове насадження в урочищі «Братерицина» 11. Ботанічна пам'ятка природи «Огризківські буки» 12. Ботанічна пам'ятка природи степова ділянка «Могила» 13. Ботанічна пам'ятка природи «Оришківська ділянка» 14. Ботанічна пам'ятка природи «Малокусковецька ділянка» 15. Заповідне урочище «Каленикові гори» 16. Заповідне урочище «Березина» 17. Зоологічний парк «

ГЕОГРАФІЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ

Лановецький зооботсад» 18. Парк-пам'ятка садово-паркового мистецтва «Залишки старовинного парку у с. Бережанка»

Лановецький район розташований у північно-східній частині Тернопільської області. Межує на заході – зі Збаразьким, на півночі – з Шумським, на півдні – з Підволочиським районами Тернопільської області. По східній межі району проходить межа Тернопільської і Хмельницької областей [2]. Площа земель Лановецького району становить 63 234 га, із них 69,8% - рілля, 14,2% - сіножаті і пасовища, 6,17% - ліси та 4,5% - забудовані землі [4].

Лановецький район лежить у межах Подільської височини. Поверхня місцевості – пагорбна, лісова, рівнина. Більш круті схили горбів розміщені у долинах річок Буглівка (околиці сіл Буглів, Огризківці, Ванжулів) та Жиравка (околиці сіл Шили, Карначівка, Пахinja). Загалом по території району протікає 9 річок. Загальна довжина річкової сітки району становить близько 150 км. Основу гідросітки становить р. Горинь, яка належить до числа найдовших правих приток Прип'яті. Протяжність Горині на території району – 28 км. В районі є й інші річки: Буглівка, Жирак, Жердь, а також 37 ставків загальною площею водного плеса 980 га. Станом на 01.01.2019 р.у Лановецькому районі зосереджено 20 об'єктів ПЗФ місцевого значення, загальною площею 2986,64 га, що становить 4,72% площі району (табл. 1).

Таблиця 1

Об'єкти ПЗФ Лановецького району

(за даними Управління екології та природних ресурсів Тернопільської ОДА [6])

Категорія об'єкта ПЗФ	Тип категорії	Назва заповідного об'єкта	Площа, га	Загальна площа категорій, га
Заказники	Ботанічні	«Заплава р. Жирак»	7,0	2914,7
		«Білозірська заплава річки Збруч»	12,0	
		«Кіптіха»	196,7	
	Загальнозоологічний	Вербовецько-Заліський	2699,0	
Пам'ятки природи	Геологічні	«Буглівський стратотип»	0,1	22,24
		«Плейстоценові відклади»	0,02	
	Гідрологічні	«Зелена Криниця №1»	1,0	
		«Передмірське джерело»	0,02	
		«Вишгородське джерело»	0,02	
	Ботанічні	Бучина в урочищі «Братерщина»	4,0	
		«Огризківські буки»	0,08	
		Модриново-кленове насадження в урочищі «Братерщина»	1,6	
		Степова ділянка «Могिला»	0,6	
		Оришківська ділянка	2,0	
Малокусковецька ділянка	2,0			
Волицька лучно-болотна ділянка	10,8			
Заповідні урочища		«Кленові гори»	18,0	39,2
		«Березина»	21,2	
Зоологічний парк		Лановецький зооботсад	10	10
Парк-пам'ятка садово-паркового мистецтва		Залишки старовинного парку у с. Бережанка	0,5	0,5

Найбільшим за площею заповідним об'єктом Лановецького району є Верboveцького-Заліський загальнозоологічний заказник площею 2699 га, це територія всієї Верboveцької сільської ради. Наступними ідуть ботанічний заказник «Кіптиха» площею близько 200 га та заповідні урочища («Каленикові гори» і «Березенина») 18 га і 21,2 га відповідно. Оскільки Верboveцького-Заліський загальнозоологічний заказник та ботанічний заказник «Кіптиха» займають найбільші площі, то у структурі ПЗФ Лановеччини 97,6% площ території припадає на заказники, тоді як за кількістю переважають пам'ятки природи (12 од.).

Серед інших районів Тернопільської області, Лановецький, із заповідністю 4,72%, займає 11 місце за часткою природоохоронних земель (рис 3). Звичайно, що така оцінка є суб'єктивною оскільки в окремих районах Тернопільщини є великі національні природні парки і природні заповідники. Хоча, такий порівняльний аналіз заповідності адміністративних районів, стимулює створення більших за площею об'єктів ПЗФ на території Лановеччини, типу природних заповідників чи РЛП.

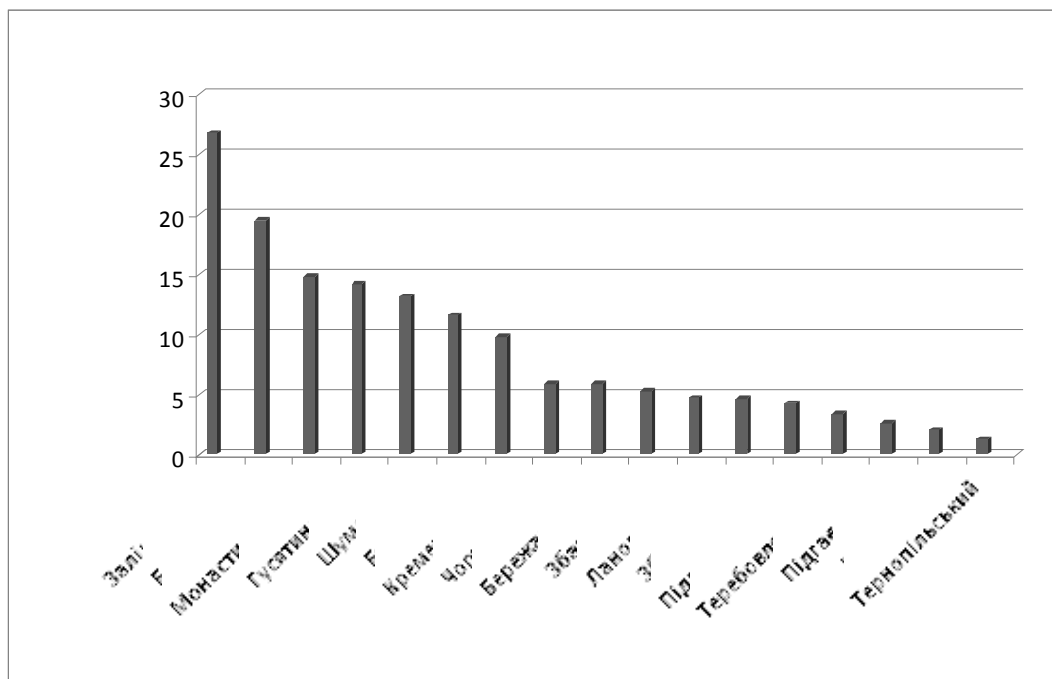

Рис. 3. Заповідність адміністративних районів Тернопільської області (за даними Управління екології та природних ресурсів Тернопільської ОДА [6])

Таким чином, найбільшу частку природоохоронних земель мають ті адміністративні райони де розташовані національні природні парки «Дністровський каньйон» (Заліщицький, Борщівський, Монастирський та Бучацький райони), «Кременецькі гори» (Кременецький та Шумський райони) і природний заповідник «Медобори» (Гусятинський район). Заповідність Лановецького району майже така сама як і сусіднього Збарзького району, близько 4% також мають Зборівський та Підволочиський райони.

Попри те, що заповідність Лановецького району становить 4,72% окремі адміністративні одиниці (сільські ради та об'єднані територіальні громади (ОТГ) характеризуються показником заповідності менше 1%. Лише у Верboveцькій сільській раді 100% території заповідні – це Верboveцького-Заліський загальнозоологічний заказник. Тобто, 97% природоохоронних земель Лановеччини зосереджено у двох селах.

В таких сільських радах як Верещаківська, Вишгородоцька, Гриньківська, Іванковецька, Карначівська, Лопушненська, Малобілківська, Молотківська, Печірнянська, Снігурівська і Чайченецька заповідні об'єкти зовсім відсутні. У районному центрі смт. Ланівці землі природоохоронного призначення займають 35,2 га, що становить 0,26% території населеного пункту. У Березанській сільській раді зосереджено 18,5 га заповідних земель, у Білозірській –

12 га, у Влащинецькій – 8,8 га, у Москалівській – 1 га, у Буглівській – 0,18 га і у Ванжулівській – 0,02 га.

Окремо варто, звернути увагу на об'єднані територіальні громади, яких у Лановецькому районі є дві – міська Лановецька ОТГ та сільська Борсуківська ОТГ [1]. У Борсуківській громаді землі природоохоронного призначення займають 46,2 га, що становить 0,5% території, у Лановецькій ОТГ заповідність – 0,26%. Можна зробити висновок, що новостворені адміністративні одиниці потребують нарощення потенціалу земель природоохоронного призначення, розвитку заповідного і рекреаційного природокористування. Враховуючи економічні та адміністративні переваги реформи децентралізації, об'єднані громади мають усі необхідні умови для організації на своїх територіях нових заповідних об'єктів.

Отож, заповідність Лановецького району становить 4,72%. В межах району розташовано 20 об'єктів ПЗФ загальною площею 2986,64 га. Більшість сільських рад Лановеччини мають частку природоохоронних земель менше 1%, в 11 з яких заповідні об'єкти взагалі відсутні. Дві новостворені ОТГ, Борсуківська і Лановецька, мають частку заповідності 0,5% та 0,26% відповідно. 97 % площ ПЗФ Лановецького району зосереджено в одній сільській раді. Серед інших адміністративних районів Тернопільської області, Лановецький посідає 11 місце за показником заповідності. В районі необхідно створювати великі за площею заповідні об'єкти – РЛП, природні заповідники тощо. Особливо розвитку природозаповідання потребують об'єднані територіальні громади та сільські ради, де зовсім відсутні заповідні об'єкти.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Децентралізація. Офіційний сайт [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://decentralization.gov.ua>
2. Інвестиційний паспорт Лановецького району. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http://economy-te.gov.ua/ Investytsijnj-pasport-Lanovetskogo-rajonu-2017.pdf](http://economy-te.gov.ua/Investytsijnj-pasport-Lanovetskogo-rajonu-2017.pdf).
3. Кузик І. Геоекологічні проблеми землекористування об'єднаних територіальних громад Тернопільської області / І. Кузик // Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: Географія. – Тернопіль: СМП «Тайп». – 2018. – № 1 (випуск 44). – С. 196-201.
4. Матеріали звіту Головного управління Держгеокадастру у Тернопільській області (форма 6-зем) станом на 01.01.2016 р.
5. Офіційний сайт Управління екології та природних ресурсів Тернопільської обласної державної адміністрації. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ecoternopil.gov.ua>.
6. Природа Тернопільської області. / за ред. К.І. Геренчука. – Львів: Вища школа, 1979 р. – 167 с.
7. Природні умови та ресурси Тернопільщини. / за ред. М.Я. Сивого, Л.П. Царика. – Тернопіль: ТзОВ: «Терно-граф», 2011. – 512 с.
8. Проблеми екології рідного краю. Начальні матеріали. [Л.П. Царик, М.В.Потокій, О.В.Сінгалевиц, М.П.Чайковський, І.М.Овчаренко, Т.Є.Царик]. – Тернопіль, 1993. – 152 с.
9. Царик Л.П. Географічні засади формування і розвитку регіональних природних систем (концептуальні підходи, практична реалізація) Монографія / Л.П. Царик. – Тернопіль: посібник і підручник, 2009 – 320с.
10. Царик Л.П. Мережа природоохоронних об'єктів і територій Поділля: стан, проблеми, перспективи / Л.П. Царик // Наукові записки ТНПУ. Серія: Географія. – Тернопіль: Вид-во ТДПУ, 2006. - №1. – С. 135-142.

Мірза В.

Науковий керівник – доц. Лаврін Г. З.

ВПЛИВ І НАСЛІДКИ СПОРТИВНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ НА ЕКОЛОГІЮ НАВКОЛИШНЬОГО СЕРЕДОВИЩА

Сьогодні в XXI столітті перед людством постало нелегке завдання – спробувати змінити щось кардинально у своїй свідомості та поведінці, спробувати прийняти для себе ті заборони і обмеження, що продиктовані природою. Екологічна тематика зараза набуває найбільш активності. Адже саме екологія докільля впливає на організм в цілому і забезпечує оптимальне функціонування усієї системи органів і цілого організму. «В здоровому тілі здоровий дух»: так говорити українське прислів'я. Жити за екологічними законами зараз вважається модно, як і

займатися спортом. У даний час можна поєднати ці два компоненти. Прослідкувавши низку випадків можна побачити наскільки вони пов'язані.

Спорт - це, здебільшого, приємний досвід, який приваблює мільярди людей до ігор, подій, телевізорів, барів та інших місць для того, щоб спостерігати за спортсменами, від дітей до високо талановитих професіоналів, грати в спортивні ігри, які вони люблять. Проте, ця забава приходить з наслідками, які виходять за рамки гри, оскільки ці індивідуальні дії розмножуються мільйонами і мільйонами людей щороку по всьому світу. На спортивних заходах створюється величезна кількість сміття - від упаковки, тарілок і пляшок до харчових відходів. Ресурси, такі як вода і енергія, використовуються для живлення ігор і для збереження буйних ігрових полів. Викиди вуглецю від поїздок до подій та з них усіма зацікавленими сторонами також впливають на розрахунок наслідків.

Метою моєї роботи є прослідкувати вплив і наслідки спортивної діяльності на екологію навколишнього середовища.

Дві споріднені перспективи існують стосовно спорту та навколишнього середовища. Перший - це перспектива «Внутрішній вихід», коли організаційний персонал розуміє, як їх діяльність впливає на навколишнє середовище. Друга перспектива - зовні, де зовнішні екологічні та пов'язані з ними питання (наприклад, державне регулювання) впливають на діяльність організації. У спорті більшість концептуальних концепцій, досліджень і знань з цих питань пов'язані з перспективою Inside-Out. Енергія, споживана національними та міжнародними спортивними змаганнями, продовжуватиме збільшуватися по мірі зростання світових спортивних ліг. Під час літніх Олімпійських ігор 2012 року в Лондоні в Іграх взяли участь 10500 спортсменів, а 500 000 людей відвідали їх. Сімдесят тисяч людей відвідали Новий Орлеан, щоб особисто відвідати Суперкубок, але багато інших відвідали місто на події, що оточують Суперкубок, але не мали квитків для участі в грі [4].

Було підраховано, що кожен матч на Чемпіонаті світу 2006 року використовував три мільйони кіловат-годин енергії і виробляв від п'яти до десяти тонн сміття - і це було з екологічним планом, розробленим ФІФА до початку турніру. Телевізійні передачі цих подій дозволили мільйонам людей у всьому світі залишитися вдома, але все ще викликали значну кількість споживання ресурсів, залучених до мільйонів загальнонаціональних партій та загального домашнього перегляду. Події потребують парковки, яка споживає землю і ресурси для будівництва і утримання. Зі збільшенням кількості нових стадіонів, які беруть до уваги транспортні засоби при проектуванні об'єктів, відбувається поліпшення варіантів транспортування (наприклад, деякі фанати і учасники подорожують до і з гри автобусами, велосипедами або пішохідними переходами), але автотранспорт, за яким йде повітряний транспорт, залишається домінуючим режимом [2].

Екологічні проблеми створюють не лише національні та міжнародні події. Незважаючи на те, що великі події привертають увагу, численні спортивні заходи нижчого рівня та розважальні заходи сприяють нашим екологічним проблемам. На міжвузівському рівні легкої атлетики, середні великі футбольні матчі, як і в Університеті Огайо, як відомо, генерують близько двох тонн сміття у своїй найбільш активно відвідуваній грі, але великі програми можуть генерувати до трьох разів на тиждень. Місцеві громадські поля для гольфу споживають землю, вимагають постійних ресурсів і використовують пестициди для боротьби з популяціями комах. Для лижних схилів виготовляють штучний сніг, коли природа не забезпечує його, і місцева екосистема може бути під загрозою цієї дії, особливо коли стічні води використовуються для виробництва снігу. Цей список продовжується, але спільним знаменником є те, що спортивні та рекреаційні заходи впливають на навколишнє середовище, часто негативно [1].

Екологічність стає ключовою ініціативою та маркетинговим аспектом спорту, хоча фінансування залишається постійною проблемою у забезпеченні їх активності та прогресивності.

Зовнішня перспектива вступає в силу, оскільки природні зміни навколишнього середовища впливають на спортивні організації. У Новому Орлеані, наприклад, наслідки урагану "Катріна" мали значний вплив на місто та його інфраструктуру, особливо на Супер дому, у графічних і тривалих способах. Мало хто забуде образи Супер дому після повені в Новому Орлеані. Місце проведення було перетворено з стадіону веселощів та хвилювання на

місце смерті, відчаю та трагедії. Неможливо відвідати місце проведення, не нагадуючи про негативні наслідки екологічних катастроф. В іншому прикладі, труднощі Австралії з посухою протягом багатьох років вплинули на його спортивну індустрію та інфраструктуру, оскільки здійснювалися нормування та інші методи боротьби з посухою. Хоча природні умови часто знаходяться поза контролем персоналу спорту, їхній власний внесок у результати природних умов, наприклад, перешкоджаючи правильному дренажу води через відбиток об'єкта, вимагають балансу внутрішнього та зовнішнього мислення у стратегічному стані планування екологічної діяльності[3].

Положення та законодавство, пов'язані з будівництвом спортивних об'єктів та їхніми операціями, призводять до зміни так само, як альтруїстичні наміри. Починаючи з 1970-х років і прийнявши Закон про національну екологічну політику, федеральні агентства повинні враховувати вплив будь-яких федеральних дій на навколишнє середовище.

У 2009 році в місті Санта-Клара, штат Каліфорнія, було проведено одне з цих досліджень з підготовки нового стадіону для Сан-Франциско 49ers. Звіт було надіслано понад 30 організацій, включаючи інженерний корпус американської армії, Каліфорнійський патруль на шосе та департамент планування Купертіно. Відгуки про дослідження були зібрані і складені у підсумковий звіт. Результати дослідження дали всебічний аналіз цілісного впливу нового стадіону на навколишнє середовище. Цей невеликий приклад є частиною більшої мережі законів і правил, що регулюють будівництво та діяльність організацій у Сполучених Штатах.

Закони про державну екологічну політику (SEPA) вимагають вивчення та планування довкілля перед вжиттям будь-яких державних заходів, хоча вони можуть відрізнитися від того, як це здійснюється. SEPA також забезпечують, щоб державні установи з природних ресурсів проводили екологічні огляди запропонованих проєктів. Хоча існують механізми для затримки або звільнення від екологічного огляду, перегляд не може бути повністю уникнути, якщо SEPA не вказує на такий процес (наприклад, правила щодо тимчасового терміну, щоб поставити проєкт будівництва на бюлетені)[]. Консультаційні організації були запрошені. Додаткові місцеві, державні та федеральні закони та нормативні акти щодо екологічних питань також є частиною цього процесу, тому працівники спортивних організацій шукали досвід таких організацій, як Рада оборони природних ресурсів (NRDC) та Рада з питань зеленого будівництва США. У поєднанні з правилами регулюючих або керівних органів таких груп, як Міжнародний олімпійський комітет, спортсмени мають складне завдання досягнення організаційних цілей, враховуючи екологічні проблеми[5].

Нарешті, у 2010 році була створена некомерційна Зелена спортивна асоціація, яка мала на меті допомогти спортивним командам, майданчикам і лігам підвищити їх екологічну ефективність[7]. Детальніше про життєво важливу роль цієї організації буде розглянуто далі в статті.

Спорт також є надзвичайно важливим і має значний, багатогранний вплив на навколишнє середовище, який необхідно вирішити. Вивчення того, як різні зацікавлені сторони у світі спорту можуть вирішити цю проблему, є важливим для розуміння цілей, завдань і тактик, які використовуються для вжиття заходів. Зрештою, вплив спорту на навколишнє середовище може стати більш чітким, а також способи, якими всі учасники можуть працювати, щоб мінімізувати, вирішувати або вирішувати екологічні проблеми у спорті.

Цікаво відзначити, що персонал управління об'єктами був першим рушієм процесу екологічних змін. Те, що могло розпочатися з пошуку більш екологічно чистих миючих засобів, тепер є повною силою для того, щоб побудувати або відремонтувати будівлі з сертифікацією Leadership in Energy and Environmental Design (LEED)[6].

Значна частина імпульсу для змін відбулася протягом останніх 20 років у вигляді скорочення відходів, і більша частина цієї роботи була зроблена для поліпшення досвіду клієнтів (наприклад, сушарки для рук в туалеті, що знімають паперові рушники по всій поверхні і роблять це не закінчиться). Коли нові стадіони будуються, а інші відновлюються, принципи LEED все більше додаються до планувальних і будівельних робіт. В останні роки спортсмени в інших організаційних областях, таких як маркетинг, почали розглядати стратегічні питання, пов'язані з природоохоронною діяльністю, наприклад, залучення громади, отримання доходів шляхом спонсорства та економії коштів за рахунок модернізації об'єктів. Потенційна економія коштів допомогла змінити операції на об'єктах і шукати найкращі

практики для економії енергії, використання ресурсів та інших операційних заходів. Сьогодні розробники стадіонів і команди часто змагаються, щоб визначити, яка команда є найбільш зеленою. Наприклад, Олімпійський стадіон у Лондоні був побудований з використанням лише десятої частини загальної сталі, яка була використана для будівництва стадіону "Пташине гніздо" у 2008 році для Олімпійських ігор у Пекіні. Екологічність стає ключовою ініціативою та маркетинговим аспектом спорту, хоча фінансування залишається постійною проблемою у забезпеченні їх активності та прогресивності[7].

В Україні це все також відбувається, але реакція поки відсутня. Стан нашого навколишнього середовища зараз у важкому становищі. До нас в Україну з недавня прийшов новий спорт, який ми перейняли з Європи. Плогінг, він зараз набирає розмаху як в Україні так і в Європі. Це вид спорту, який поєднує екологію і спорт. Ідеєю цього спорту і гаслом є: *бачиш, біжучи чи прогулюючись, сміття, підбираєш його та утилізуєш*[8].

Новий екологічний та спортивний тренд під назвою "плогінг" походить зі Швеції. Він корисний і для довкілля, і для тіла. Науковці говорять що це вид діяльності скоро пройде, це як новий тренд. Розвиток його справді несе позитивні наслідки, люди які бігають в парку збирають одночасно сміття, вони роблять чистішим бодай маленьку ділянку. Якщо дотримуватися теорії то усе розпочинається з маленького. логінг - не вирішення проблеми Зрештою, плогінг - це лише крапля в морі, яка не вирішує проблем довкілля. Цю думку поділяє і Александер Гайд (Alexander Heyd) з Союзу захисту природи Німеччини (NABU), адже плогінг - це тренд, який мине. Було б значно ефективніше, на його думку, зважати на те, щоб виробляти менше пластику. І менше використовувати, вважає Брітта Кеніг (Britta Kinig), представниця прес-служби Всесвітнього фонду дикої природи WWF. Вона підтримує плогінг та вдячна усім, хто під час пробіжки чи прогулянки за будь-яких умов підбирає сміття[8].

Необхідно зробити екологічні питання частиною культури спортивного менеджменту та адміністрації. Персонал спорту повинен привести екологічні питання до оперативного та стратегічного планування. Таким чином, світ спорту, як і всі інші культурні контексти, повинен вирішувати свій вплив на навколишнє середовище шляхом постійної адаптації та управління. Нам все ж таки варто рівнятися на Європейські цінності, якщо ми хочемо допомогти навколишньому середовищу, адже ми живемо тільки завдяки йому.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Імас Є. В. Екологія спорту: монографія / Є. В. Імас, О. І. Циганенко, С. М. Футорний, О. В. Ярмолюк. — К.: Національний університет фізичного виховання і спорту України, вид-во «Олімп. л-ра», 2018. - 256 с.
2. Офіційний сайт FIFA . – Режим доступу www.fifa.com/aboutfifa/socialresponsibility/environmental.html.
3. Дослідження змін клімату. – Режим доступу www.dsr.wa.gov.au/assets/files/Research/Climate_Change.pdf.
4. Офіційний сайт Olympics . – Режим доступу www.cnn.com/2012/07/27/world/olympics-numbers.
5. Ігрові зміни - як спортивна індустрія зберігає навколишнє середовище. - Режим доступу www.nrdc.org/greenbusiness/guides/sports/files/Game-Changer-report.pdf.
6. Екологічне пробудження у спорті. – Режим доступу
7. www.rodale.com/green-athletes?siteID=TnL5HPStwNw-vF1mJDedKrazNHZVOwuJMQ
8. Екологічний спорт. – Режим доступу www.greensports.org
9. Новий вид спорту «Плогінг». – Режим доступу <https://www.unian.ua/ecology/trash/10154021-u-sviti-nabuvaye-populyarnosti-ekologichniy-sport-plogging.html>

О. Ковальчук

Науковий керівник – доц. Кондратюк Л. Р.

ЕКОЛОГІЧНА СВІДОМІСТЬ І КУЛЬТУРА

На сучасному етапі існування людство зіткнулося з глибокою екологічною кризою, для вирішення якої потрібна докорінна перебудова існуючої на сьогоднішній день екологічної свідомості та екологічної культури. Сучасні природні процеси не можуть бути вирішені тільки з позицій природничих та технічних наук, але мають включати в себе й соціокультурне осмислення особливостей перебігу природних процесів, їх причин та наслідків. Соціокультурне

осмислення, у свою чергу, неможливе без аналізу екологічного знання, якого людство набуло за весь період свого існування, а такий аналіз має ґрунтуватися на висвітленні філософських передумов формування екологічного знання.[1] Екологічна свідомість є в певною мірою поглядами людей на співжиття з природою, що демонструють розв'язання різноманітних проблем заради потреб людства. Основним компонентом екологічної свідомості є екологічні цінності. Екологічна цінність виражає собою зацікавлене ставлення людей до процесів, що відбуваються навколо. Із збільшенням впливу людини на природу збільшуються, на жаль, негативні наслідки, які інколи є фатальними. Тому екологічні цінності змінюються, з'являються нові, а також узагальнюються, систематизуються і т.д. Це можна пояснити прикладом, що є потреба у чистій воді на всій планеті, а більшість людей просто не задумується, говорячи про це. Але чиста вода на всій планеті буде тоді, коли локально, на регіональному рівні, люди змінять якість водних об'єктів.

Із погляду Л.І. Юрченка, основними функціями екологічної свідомості, як однієї з форм суспільної свідомості, у життєдіяльності суспільства є:

- пізнавальна – з'ясовує дійсний характер соціо-природних відносин, причин глобальної екологічної кризи та пошук шляхів для її вирішення в інтересах як самої людини, так і природи;

- розвивальна – реалізує в процесі формування у людини уміння осмислювати екологічні явища, вибудовувати зв'язки й залежності, що існують у світі природи, робити висновки, узагальнення, давати рекомендації щодо гармонійних стосунків із природою;

- виховна – виховує в особи духовне та естетичне ставлення до природи, створює ґрунт для формування екологічної культури, екологічної відповідальності та екологічної поведінки як окремих індивідів, так і суспільства загалом;

- нормативна – розробка на основі пізнання закономірностей розвитку системи "суспільство-природа" норм раціональної природоперетворюючої діяльності;

- регулятивна – забезпечує наявність певних мисленневих механізмів раціонального управління взаємовідносинами суспільства та природи;

- прогностична – передбачає можливі негативні впливи, наслідки господарської діяльності та пошук засобів їх мінімізації або й цілковитого уникнення;

- просвітницька – усвідомлення природи як середовища існування людини і як естетичного удосконалення;

- організаційна – забезпечення та регулювання активної природозберігаючої діяльності людини;

світоглядна – узгоджує цілі економічного та соціального розвитку суспільства з "вимогами" природи, сприяє засвоєнню суспільством та індивідом екосумісного змісту сенсу життя [2]. Всі вище згадані функції екологічної свідомості показують нам те, що якщо правильно сформувати екологічну свідомість у людей, проаналізувавши проблеми, які існують, і знайти спосіб їх вирішення, то можна не просто позбутися екологічної кризи, а й вийти на зовсім новий рівень взаємозв'язків між людиною та природою. Екологічна культура складає основу гармонійного спілкування людини із природою. Спілкування із природою передбачає розуміння її тонкостей, а точніше пізнання особливостей поведінки окремих видів тваринного і рослинного світу, які постійно є в контакт із людиною. [3] Вона показує, наскільки люди готові сприймати зміни, що відбуваються у навколишньому середовищі, мають змогу оцінювати його стан, також усвідомлення кожною людиною наскільки вона важлива в цьому світі і яке її місце на цій планеті. Рівень екологічної культури прямо залежить від думок та усвідомлення людини. Тобто, важливо пам'ятати про концепцію сталого розвитку, враховувати всі проблеми людства, можливості природи, а саме запаси природних ресурсів, та їх вичерпність все це гармонійно скомпонувати та врахувати, між собою проаналізувати та обрати для себе найоптимальніший варіант вирішення та чітко йти до поставленої мети. Екологічна культура повинна бути спрямована на подолання проблем пристосування людини як природної істоти на планеті до життя і конкуренції з іншими її мешканцями. Тому екологічна культура є важливою частиною буття людини, адже саме вона встановлює та корегує раціональне та ефективне використання природних ресурсів. Звичайно потрібно розуміти, що на даному етапі народ розуміє екологічну культуру як просто бережливе ставлення до природи, яке кожен розуміє по-різному: для когось це означає, що не можна викидати сміття, де завгодно, або не можна ламати гілля дерев. А сучасна наука намагається

довести те, що, звичайно, такі, переконання є важливими, але їх недостатньо, аби вивести людство з екологічної кризи, тобто потрібно більш детально вивчати проблеми, які існують і, об'єднавшись, вирішувати їх.

Екологічна культура є не тільки відображенням зовнішнього світу людини, а й цілком відображає внутрішній світ, вона має гармонізувати не лише взаємозв'язки між людиною та навколишнім світом, а ще й зі своїм внутрішнім світом, з собою, зі своїми думками та тілом. Це дуже важливо, адже, коли людина досягає гармонії зі своїм внутрішнім світом, впорядковує свої думки та відчуває себе у повній гармонії з собою, тільки тоді вона може почати змінювати світ навколо себе, навчати цьому ще когось, показувати приклад та змінювати світ на краще.

Отже, можна зробити такі висновки, що у сучасному світі є дуже багато засобів масової інформації, які закликають людей до змін навколишнього середовища, що призведуть до зменшення забруднених водойм, зменшення забрудненості повітря, до збільшення сміттєпереробних заводів та фабрик, що в свою чергу може збільшити економіку країни та вивести її на вищий, новий рівень. Але для того, щоб все це відбулося, суспільство повинно зрозуміти, що все, що відбувається навколо нас – це не просто так, а саме: наші дії та вчинки призводять до тих наслідків, які ми маємо на даний момент, і ми, як ніхто, здатні виправити помилки, яких допустили, та знайти оптимальні способи їх вирішення. Досягнувши гідного рівня екологічної свідомості та культури, ми зможемо змінити екологічну освіту та виховання, що дасть змогу упорядкувати всі стосунки з природою, навести лад на нашій землі та продовжувати життя у гармонії з собою та зовнішнім світом.

ЛІТЕРАТУРА

1. Екологічна свідомість і культура: теоретико-методологічний аспект А.С.Радей [Електронний ресурс]-Режим доступу. http://novyn.kpi.ua/2008-3/15_Radej.pdf.
2. Юрченко Л.І. Екологічні цінності в структурі екологічної свідомості й екологічної культури / Л.І. Юрченко // Мультиверсум. Філософський альманах: Зб. наук. праць / Гол. ред. В.В. Лях. – Вип. 78. – К., 2009. – С. 229–237.
3. Дубовий В. І., Дубовий О. В. Екологічна культура // Навчальний посібник – Київ, 2006. С. 27.

А. Мокра

Науковий керівник – доц. Лаврін Г. З.

МОЖЛИВОСТІ ІНТЕГРОВАНОГО ВИРІШЕННЯ ЗАВДАНЬ З ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ ТА ТУРИСТИЧНО-КРАЄЗНАВЧОЇ РОБОТИ ЯК РОЗДІЛУ ГЕОГРАФІЇ

Навчальні заклади з давніх-давен були покликані виховувати людину як цілісну особистість – духовну, вільну і гуманну. Щоб формувати у свідомості учнів та студентів цілісну картину об'єктивного світу, використання міжпредметних зв'язків є необхідною умовою викладацької роботи вчителів-предметників.

Використання міжпредметних зв'язків – одне з найбільш складних методичних завдань вчителя чи викладача, бо вимагає знань змісту програм і підручників з інших предметів. Реалізація міжпредметних зв'язків передбачає тісну співпрацю вчителя географії з вчителями-предметниками.

Міжпредметні зв'язки як дидактична умова координують навчальну інформацію з різних предметів і надають їй узагальнену спрямованість у процесі формування спеціалізованої освіти [4].

За своїм змістом географія є наукою інтеграційною. Без історичних, біологічних, фізичних, хімічних та інших знань неможливо пояснити причинно-наслідкові зв'язки, порівняти ознаки, зробити узагальнення та висновки [1].

Для належного забезпечення процесу фізичного виховання необхідно націлювати на зв'язок із іншими предметами, адже це сприятиме теоретичному пізнанню основ фізичних навантажень, допомагає вирішувати певні практичні завдання. Зокрема, можна виділити зв'язок фізичного виховання із туристично-краєзнавчою роботою, що виступає складовою частиною географічних знань [4].

Мета дослідження: проаналізувати наявність міжпредметних зв'язків фізичного виховання і туристично-краєзнавчої роботи як розділу географії та виявити їх ефективність у навчальному процесі.

Фізичне виховання є педагогічним процесом, спрямованим на формування здорового, фізично досконалого, соціально активного і морально стійкого підростаючого покоління. Фізичне виховання вирішує завдання зміцнення здоров'я, всебічного розвитку фізичних і духовних сил, підвищення працездатності, подовження творчого довголіття та життя людей, задіяних у всіх сферах діяльності. У процесі фізичного виховання здійснюється функціональне вдосконалення організму людини, розвиток фізичних якостей, формування рухових умінь, навичок, набувається спеціальна система знань.

Фізичне виховання виникло разом з появою людського суспільства і було обумовлене перш за все соціальними факторами: потребами трудової та військової діяльності людей, потребами взаємних змагань [1].

Тут можна провести паралель із історією людства і пов'язати фізичну загартованість з епохою великих географічних відкриттів, коли сила волі, наснага і непереборне бажання до пізнання нового, невідомого й необхідного брали верх у людині, змушували не здаватись [4].

Як будь-яке суспільне явище фізичне виховання носить історичний, а в класовому суспільстві, класовий характер. Це означає, що мета фізичного виховання визначається потребами суспільства, які витікають, насамперед, з певного способу виробництва. Основні ідеї та зміст фізичного виховання завжди тісно пов'язані з філософськими, педагогічними та іншими поглядами, які домінують в певному суспільстві.

Мета фізичного виховання витікає з основного завдання виховання, яке полягає в необхідності підготувати всебічно розвинутих, активних та здорових членів суспільства, яке органічно поєднує в собі гуманістичні і загальнолюдські позитивні риси особистості, гармонію фізичного та психічного розвитку.

Географія шкільної та університетської програм, у свою чергу, включає знання про географічну оболонку Землі, її просторову природну і соціально-економічну різноманітність, а також зв'язки між природним середовищем і діяльністю людини [1].

Географічні знання реалізуються і поглиблюються за допомогою екскурсій, туристичних походів, прогулянок, подорожей, естафет, зльотів та експедицій. Усі перелічені форми є також формами фізичного виховання. Тут, як бачимо, простежується тісний зв'язок фізичного виховання із можливими формами, що застосовуються під час засвоєння матеріалу з географії.

Прогулянка — найпростіша форма туристично-краєзнавчої роботи. Прогулянки організовують у ліс, на річку, в гори для глибшого пізнання рідного краю; кращого вивчення географії з боку туристично-краєзнавчої роботи.

Екскурсія — форма туристично-краєзнавчої роботи, перед якою ставиться мета закріпити знання, здобуті на уроках і лекціях. Особливе місце вона займає у програмах з географії. Екскурсії мають великі дидактичні переваги над класними заняттями і відзначаються високою педагогічною ефективністю. Нині, коли питання раціонального природокористування та охорони природи набули першорядного значення, роль екскурсій у природу ще більше зростає. Екскурсія є одним з основних засобів вивчення рідного краю під час одно- і багатоденних туристських подорожей.

Подорожі (подорожі можуть не передбачати тривалих піших переходів на місцевості; лише цим вони відрізняються від походів) та походи є тривалішою за часом і складнішою формою туристсько-краєзнавчої роботи порівняно з прогулянками та екскурсіями. Тривалість їх коливається від 1 до 30 днів. Саме тут проявляється велика необхідність у ефективній фізичній підготовці, що, у значній мірі, забезпечується на заняттях з фізичного виховання.

Естафета — це така форма занять, яка передбачає вивчення певного району, області, краю чи всієї країни не однією групою, а кількома, які на певних відрізках маршруту змінюють одна одну. Завчасно трасу туристської подорожі поділяють на ділянки. Пройшовши свою ділянку і виконавши поставлені перед нею завдання, туристська група передає естафету наступній. На районному чи обласному зльоті всі матеріали естафети узагальнюються і підбиваються підсумки.

Зльоти мають на меті обмін досвідом і підбивання підсумків туристично-краєзнавчої роботи як розділу географії. Вони передбачають також змагання з туристського багатоборства або спортивного орієнтування, огляд художньої самодіяльності.

Експедиції — найскладніша форма туристично-краєзнавчої роботи, що передбачає проведення певних наукових досліджень. У краєзнавчих експедиціях беруть участь безліч дітей та студентів. Добре спланована шкільна краєзнавча експедиція сприяє активному здобуванню нових, а також поглибленню вже набутих знань і застосуванню їх у практичній діяльності. У процесі експедиційних досліджень учні та студенти закріплюють здобуті на уроках та парах теоретичні знання, краще засвоюючи і закріплюючи в пам'яті просторові географічні закономірності [8].

Використовуючи результати спостережень, туристських походів та екскурсій на уроках та лекціях для формування географічних понять на базі реальних уявлень, вчитель чи викладач у такий спосіб усуває абстрактність географічних понять і уникає механічного їх засвоєння учнями і студентами.

Для поглиблення інтересу дітей та студентів до географії вчитель чи викладач повинен пов'язувати відомості, одержані під час екскурсій і туристських походів, з навчальною програмою [2].

Очевидно, немає навчальних предметів, які не були б так чи інакше пов'язані з туристсько-краєзнавчою роботою. Проте, на жаль, ще далеко не скрізь повністю використовуються надзвичайно сприятливі, практично безмежні можливості, що їх відкриває туристично-краєзнавча робота для встановлення міжпредметних зв'язків у процесі навчання школярів і студентів.

Як правило, організаторами і керівниками туристських заходів у школі та університеті найчастіше є вчителі та викладачі географії, історії, фізкультури, біології, літератури. За таких умов важко уникнути однобічної спрямованості туристських походів. Тому, доречно було б об'єднати завдання всієї сукупності предметів, що так чи інакше пов'язані із такими заходами, і вирішити їх у процесі туристично-краєзнавчої роботи.

Найчастіше пов'язані з туристично-краєзнавчою роботою навчальні програми з географії, історії, біології. Однак, туристські подорожі та екскурси значною мірою можуть також сприяти поглибленню знань з фізики, математики, астрономії, хімії, фізкультури, літератури та інших предметів.

Досить тісні зв'язки в процесі туристично-краєзнавчої роботи встановлюються між географією та фізичним вихованням [6].

Учні та студенти, які беруть участь у туристсько-краєзнавчих заходах потребують фізичної підготовки, сили волі, відваги. З одного боку, пізнаючи навколишній світ, кожен застосовує всю свою силу, міць та могутність, які беруть за основу вдалу фізичну підготовку. Саме вона необхідна для туристично-краєзнавчих заходів, що сприяють кращому засвоєнню теоретичного географічного матеріалу. З іншого боку, завдяки заходам, що проводяться вчителями і викладачами географії учні та студенти можуть загартовувати свою силу волі, використовувати всі резерви фізичних надбань, випробовувати себе на протигагу викликам природи і, що не менш важливо, пізнавати основи теорії у вигляді практичних занять, вивчати місця народження та життя відомих спортсменів, знайомитися із реліквіями історії спорту, відвідувати місця проведення найбільших в історії людства спортивних змагань і заходів та багато іншого. В цьому учням та студентам допоможе географія подорожей і застосування туризму [4].

Завдяки туристично-краєзнавчим заходам учні та студенти мають можливість фізично розвиватися, функціонально удосконалювати організм, застосовувати важливі рухові навички і підвищувати функціональні можливості організму у походах, екскурсіях, естафетах, експедиціях та інших видах туристично-краєзнавчої роботи, виховувати організаторські навички загартовування організму, патріотичні, морально-вольові та естетичні якості [5].

У свою чергу, фізичне виховання дає можливість туристично-краєзнавчій роботі як розділу географії посилювати роль активно-туристичних форм пізнання рідної землі, популяризувати об'єкти історичної пам'яті народу із застосуванням різноманітних фізичних випробувань, створювати туристично-краєзнавчі маршрути, що вимагають високої фізичної підготовки, для впорядкування території об'єктів національної спадщини [9].

Виходячи із значення туристично-краєзнавчої роботи для поглиблення знань з різних навчальних предметів шкільної програми, доцільно, щоб кожний учитель і викладач брав активну участь у підготовці, організації і проведенні подорожей з учнями та студентами, сприяючи таким чином зміцненню міжпредметних зв'язків.

Розробляючи проекти маршрутів подорожей, учителі і викладачі враховують по можливості весь комплекс міжпредметних зв'язків. При цьому вони одержують від інших учителів-предметників відомості про те, який конкретно навчальний матеріал у тому чи іншому класі може бути пов'язаний з подорожами [6].

Тематика краєзнавчих заходів різноманітна і залежить, головним чином, від потреб місцевих наукових і господарських установ у матеріалах краєзнавчого характеру, рівня наукової підготовки вчителя чи викладача, а також підготовки учнів і студентів до краєзнавчих досліджень [8].

Останнім часом туризм дедалі впевненіше входить у життя учнів та студентів. Екскурсійно-туристична робота характеризується комплексом позитивних моментів педагогічного процесу: вона розширює і збагачує кругозір, активізує розумову діяльність, сприяє розвитку цінних якостей (колективізму, товариськості, взаємовиручки, поваги один до одного тощо), виховує вольові якості, розвиває інтелект, прищеплює уміння самостійно робити висновки на основі спостережень, виробляє практичні навички, розвиває естетичні смаки, залучає до форм пошуково-дослідницької роботи, забезпечує фізичний розвиток, загартовує організм, тісно пов'язує навчання з життям, поглиблює процес трудового виховання, зміцнює міжпредметні зв'язки. Всі ці позитивні сторони екскурсійно-туристичної роботи сприяють підвищенню ефективності навчально-виховного процесу в школі й університеті. Проте, здійснюючи туристично-краєзнавчі заходи, не можна забувати про їх взаємозв'язок із найрізноманітнішими сферами людського життя, важливо впроваджувати елементи кожного із предметів програми у такі заходи, задля глибшого і повнішого вивчення матеріалу. Кожен із учителів-предметників повинен впроваджувати свої елементи у інший предмет. Зокрема, на конкретному прикладі впроваджуються елементи фізичних навантажень і випробувань під час туристичних походів (вивчення географії місцевості, країни, світових регіонів і інше), а також вдосконалюються фізичні навички завдяки цим випробуванням [7].

Отже, спостерігається тісний взаємозв'язок фізичного виховання та туристично-краєзнавчої роботи. Виявлено ефективність цього взаємозв'язку у навчальному процесі. Тобто, зображено зв'язок туристично-краєзнавчої роботи як складової частини географії та фізичного виховання і його невід'ємну необхідність у вивченні кожного із предметів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Андріанов В. Є., Антонік В. І., Антонік І. П. Анатомія, фізіологія дітей з основами гігієни та фізичної культури: навч. пос. Київ: Видавничий дім «Професіонал» «Центр учбової літератури», 2009. С. 279.
2. Андріанов В. Є., Антонік В. І., Антонік І. П. Анатомія, фізіологія дітей з основами гігієни та фізичної культури: навч. пос. Київ: Видавничий дім «Професіонал» «Центр учбової літератури», 2009. С. 283.
3. Андріанов В. Є., Антонік В. І., Антонік І. П. Анатомія, фізіологія дітей з основами гігієни та фізичної культури: навч. пос. Київ: Видавничий дім «Професіонал» «Центр учбової літератури», 2009. С. 284.
4. Васів О. Міжпредметні зв'язки та їхня роль у формуванні географічних понять// Краєзнавство. Географія. Туризм. 2011. №5.
5. Ведмеденко Б. Ф. Теоретичні основи і практика виховання молоді засобами фізичної культури. Київ, 1993. С. 123-126.
6. Крачило М. П. Краєзнавство, туризм і міжпредметні зв'язки географії// Краєзнавство і туризм: навч. посіб. Київ: Вища школа, 1994.
7. Крачило М. П. Методика організації та проведення туристських походів (подорожей) школярів// Краєзнавство і туризм: навч. посіб. Київ: Вища школа, 1994.
8. Крачило М. П. Основні форми туристично-краєзнавчої роботи// Краєзнавство і туризм: навч. посіб. Київ: Вища школа, 1994.
9. Шищенко П. Сутність географічного краєзнавства// Краєзнавство. Географія. Туризм. 2000. № 42. С. 1-2.

РЕАЛІЗАЦІЯ МІЖПРЕДМЕТНИХ ЗВ'ЯЗКІВ У ПРОЦЕСІ ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ ТА ТУРИЗМУ

Проблема міжпредметних зв'язків цікавила педагогів ще в далекому минулому. Я. А. Коменський, К. Д. Ушинський, В. Ф. Одоєвський та багато інших підкреслювали необхідність взаємозв'язків між навчальними предметами для відображення цілісної картини природи «в голові учня і студента», для правильного світорозуміння [8].

Міжпредметні зв'язки у навчанні займають провідне місце. Вони зумовлені сучасним рівнем розвитку науки, на якому яскраво виражена інтеграція суспільних, природничих і технічних знань. Людині вже недостатньо знань лише в одній галузі науки. Не можливо вивчати одне, не торкаючись іншого. Інтеграція наукових знань, зі свого боку, ставить нові вимоги до фахівців [5]. Питання забезпечення міжпредметних зв'язків у процесі навчання за спортивним напрямом у загальноосвітніх навчальних закладах вивчали Л. Липова, О. М. Рудіна, О. В. Тимошенко. Підготовку до реалізації міжпредметних зв'язків у процесі фізичного виховання – О. Кругляк. Окремі сторони підготовки майбутніх учителів до туристсько-краєзнавчої та краєзнавчої роботи досліджували М. Алексієвець, Г. Лисичарова, Т. Міщенко, В. Обозний, Ю. Попович, В. Серебрій, С. Танана, О. Тімець.[6]

Мета статті: Дослідити міжпредметні зв'язки фізичного виховання та туризму.

«Міжпредметні зв'язки – педагогічна категорія для позначення інтеграційних відносин між об'єктами, явищами та процесами реальної дійсності, що знайшли своє відображення у змісті, формах і методах навчально-виховного процесу й виконують освітню, розвивальну та виховну функції в їхній органічній єдності» [9].

«Досить повний і систематизований запас знань про навколишній світ є найважливішим показником розвитку особистості й сформованості світогляду. Це досягається за допомогою міжпредметних зв'язків», – зазначає С. Л. Капіруліна [3].

Фізичне виховання здійснюється з метою сприяння гармонійному розвитку форм і функцій організму, укріплення здоров'я і творчого довголіття людини. Аналізуючи можливості різних форм туристично-краєзнавчої діяльності у фізичному вихованні, треба зазначити, що найбільший ефект у розвитку фізичних якостей мають спортивні походи з різних видів туризму.

У процесі походів удосконалюються такі якості, як сила, спритність, гнучкість і головне – витривалість. Так пішохідний, гірський та велосипедний види туризму сприяють вихованню сили, в основному м'язів ніг і тулуба, а також укріплюють дихальні м'язи. У туристів, що займаються водним туризмом найбільше розвивається сила плечового поясу. Для туристів – лижників характерний розвиток сили всіх груп м'язів [1]. Структура опорно-рухового апарату людини дозволяє їй виконувати рухові дії з великою амплітудою. Проте, часто через недостатню еластичність м'язів, зв'язок і сухожиль, вона не може повністю реалізувати ці можливості. Водночас, якщо у людини належним чином не розвинена рухливість у суглобах, то вона не зможе оволодіти технікою багатьох рухових дій. Рухливість у суглобах позначають терміном “гнучкість” – рухова якість людини виконувати рухи в суглобах з великою амплітудою. Розрізняють активну і пасивну гнучкість. Оскільки в походах особі необхідно долати перешкоди з обтяженням (вага рюкзака, опір води, нахил дороги для велосипедиста тощо), то більше розвивається пасивна гнучкість. Недостатній розвиток гнучкості обмежує можливості вдосконалення інших фізичних якостей, призводить до зниження сили і швидкості, зростання втоми. У всіх туристів в процесі походів розвивається рухливість у суглобах хребта, плечових та кульшових суглобах.

Витривалість – найважливіша якість туриста, який здійснює багатоденний похід по пересіченій місцевості. Фізична витривалість має велике значення для діяльності туристів, бо дозволяє: тривалий час підтримувати високий рівень інтенсивності рухової діяльності; виконувати значний обсяг роботи; швидко відновлювати сили після навантажень.

Залежно від специфіки роботи розрізняють загальну та спеціальну витривалість. Загальна витривалість як рухова якість людини – це її здатність тривалий час виконувати

м'язову роботу помірної інтенсивності за участю переважної більшості скелетних м'язів, а спеціальна – це витривалість стосовно конкретного виду рухової діяльності. Серед спеціальних видів витривалості найважливішими є швидкісна, силова та координаційна. В процесі туристично-краєзнавчої діяльності найбільше проявляється силова витривалість, тобто здатність людини якомога продуктивніше тривалий час долати помірний зовнішній опір, хоча для туристів, які займаються гірським та водним туризмом і ходять у складні походи, необхідна сформованість швидкісної та координаційної витривалості [1].

Цінність туризму полягає в його різнобічному впливі на організм людини й студентської молоді тренувальними, відновлювальними навантаженнями, що дуже важливо для людей, професійна праця яких має обмежену рухову активність. Розвиток автоматизації та механізації, пов'язаний із посиленням навантаження на нервову систему й обмеженням фізичної активності, що є передумовою розвитку функціональних розладів, насамперед нервової та серцево-судинної систем, що спостерігалось у 70 % практично здорових людей, призводить до суттєвої перевтоми [2; 4]. Туристичні походи дають змогу відновити працездатність і зміцнити здоров'я внаслідок дії комплексу факторів: зміни обставин, впливу кліматичних умов, раціональної рухової активності. Залежно від ступеня фізичного навантаження, туризм може бути або засобом активного відпочинку, або тренувальним засобом.

Отже, для участі у походах необхідний певний рівень розвитку фізичних якостей, які можливо формувати у підготовчий період. На заняттях туристично-краєзнавчих гуртків проводяться тренування по розвитку фізичних якостей у дітей.

Тобто, спостерігається, фізичне виховання і туризм взаємодоповнюють один одного. Без належної фізичної підготовки брати участь у туристичних походах практично неможливо, тому що, потрібно мати чималу витривалість, щоб долати певну відстань, перешкоди, підйоми та спуски. З іншого боку, якщо людина має вже певну фізичну підготовку, і займається туризмом, вона ще більш вдосконалює своє тіло, фізичну витривалість. Простіше кажучи, на заняттях з фізичного виховання здійснюється фізична підготовка організму до туристичних походів, а під час туристичних походів збільшується витривалість організму, та вдосконалюється його фізична підготовка. Саме це і забезпечує міжпредметні зв'язки між фізичним вихованням і туризмом. І вдале їх поєднання на заняттях, дасть можливість комплексно охопити два предмети.

Проведений аналіз системи фізичного виховання у вищих навчальних закладах свідчить про те, що заняття з елементами туризму повною мірою можуть відповідати завданням щодо оздоровлення дітей в комплексі із розвитком рухових якостей.[7]

Також під час занять із фізичного виховання використовують окремі засоби туризму. По-перше, у зміст таких занять включають не тільки виконання різноманітних фізичних вправ, а й формування знань про природу, ставлення людини до природи, формування якостей колективізму, товариства та взаєморозуміння, що, безсумнівно, робить їх пізнавально-освітніми й носить виховний характер.

По-друге, заняття фізичної культури з використанням засобів туризму підпорядковане єдиній сюжетній лінії й ігровій формі, що забезпечує інтерес і потребу у фізичних вправах.

По-третє, заняття з використанням засобів туризму проводять на відкритому повітрі, що дає змогу розв'язувати одне з головних завдань фізичної культури – оздоровче.

Окремі заняття проводять у формі подорожей, або включають елементи туризму. Теоретичні й практичні заняття проводять не тільки в природних умовах, але й у спортивному залі чи в аудиторія. Багато елементів туристичного багатоборства, смуги перешкод включають в уроки легкої атлетики, гімнастики.

Природна туристська смуга включала переправу по дереву, що впало, подолання перешкод, переправа по «купинах», подолання «павутини», прохід під нахиленими гілками, пролізання крізь «мишоловку» та ін., що забезпечує зміну рухових дій і благотворно впливає на розвиток рухових здібностей і низку функціональних систем організму студентів.

На заняттях також використовують естафети й рухливі ігри невеликої тривалості з елементами пошуку, щоб діти або студенти могли орієнтуватися щодо будівель, споруд різного виду, різних напрямів руху тощо.

Використовують рухливі ігри, такі як «Вітер і флюгери», «Альпіністи», «Салки в лісі», «Крокоміри», «Погоня за лисицею», «Хто спостережливіший», «Пошуки зниклої групи», «З

купини на купину», «Підготовка до походу», «Компас» та ін., що не тільки підвищують емоційний фон заняття фізичної культури, а й закріплюють навички, необхідні в побуті, розвивають фізичні якості, інтерес до занять фізичного виховання. [8]

Туризм представляють одні з найбільш доступних засобів фізичної культури. Разом з тим, на жаль, потенційні можливості туризму у процесі фізичного виховання студентів використовуються недостатньо, у силу того, що наукові й науково-методичні роботи, що розглядають проблему використання туризму у фізичному вихованні студентів, носять фрагментарний характер. Багато питань використання туризму у фізичному вихованні студентів залишаються до тепер не розкритими [10]. Але не покидаєм надії, що в близькому майбутньому проблеми використання туризму у фізичному вихованні будуть вирішені і професійно займаючись туристичною діяльністю, люди будуть мати за спиною достатній рівень підготовки і кваліфікації.

Підсумовуючи можна сказати, що міжпредметні зв'язки допомагають виокремити загальні ідейні основи науки загалом. Водночас підвищується ефективність навчання і виховання, забезпечується можливість наскрізного застосування знань, умінь, навичок, набутих на уроках з різних предметів.

Ми з'ясували, що міжпредметні зв'язки фізичного виховання та туризму добре простежуються в туризмі, спостерігається доволі часте використання окремих засобів з туризму на заняттях з фізичного виховання і навпаки.

ЛІТЕРАТУРА

1. Грабовський Ю.А., Скалій О.В., Скалій Т.В. Спортивний туризм. Навчальний посібник / Ю.А. Грабовський, О.В. Скалій О.В, Т.В. Скалій – Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2008. – 304 с.
2. Жданова О. М. Організація та методика оздоровчої фізичної культури і рекреаційного туризму / О. М. Жданова, А. М. Тучак, В. І. Поляковський, І. В. Котова. – Луцьк : РВВ «Вежа» Волин. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2008. – 248 с.
3. Капіруліна С. Л. Реалізація міжпредметних зв'язків на уроках географії в профільній школі засобами шкільного підручника / С. Л. Капіруліна, М. О. Кобзар // Проблеми сучасного підручника : зб. наук. праць / [голов. ред. В. М. Мадзігон ; наук. ред. О. М. Топузов]. – Київ, 2012. – Вип. 12. – С. 415–421
4. Круцевич Т. Ю. Рекреація у фізичній культурі різних груп населення : навч. посіб. / Т. Ю. Круцевич, Г. В. Безверхня. – К. : Олімпійська л-ра, 2010. – 248 с.
5. Міжпредметні зв'язки як педагогічна категорія. Теоретичні аспекти. [Електронний ресурс]. Режим доступу: URL: <http://www.osvitaua.com/2018/07/65675/?v=3943d8795e03> (дата звернення 19.04.2019)
6. Підготовка майбутніх вчителів фізичної культури до туристично — красназавчої роботи. [Електронний ресурс]. Режим доступу: URL: https://www.google.com.ua/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=1&cad=rja&uact=8&ved=2ahUKEwjyZ-xufjhAhWEqIsKHXYXAs8QFjAAegQIBhAC&url=http%3A%2F%2Fwww.irbis-nbuv.gov.ua%2Fcgi-bin%2Ffirbis_nbuv%2Fcgiiirbis_64.exe%3FC21COM%3D2%26I21DBN%3DARD%26P21DBN%3DARD%26Z21ID%3D%26Image_file_name%3DDOC%2F2009%2F09timkru.zip%26IMAGE_FILE_DOWNLOAD%3D1&usg=AOvVaw1LOZWUK59kvRqkR8453P2S(дата звернення 30.04.2019)
7. Упровадження засобів міні-туризму в процес фізичної культури. [Електронний ресурс]. Режим доступу: URL: [https://www.google.com.ua/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=5&ved=2ahUKEwi9nJ6DvfjhAhUSIYsKHdDrAWAQFjAEegQIABAC&url=http%3A%2F%2Ffirbis-nbuv.gov.ua%2Fcgi-bin%2Ffirbis_nbuv%2Fcgiiirbis_64.exe%3FC21COM%3D2%26I21DBN%3DUJRN%26P21DBN%3DUJRN%26IMAGE_FILE_DOWNLOAD%3D1%26Image_file_name%3DPDF%2Fmnmj_2016_1\(1\)_14.pdf&usg=AOvVaw382TgNWv-lfmp9sI9xpJXW](https://www.google.com.ua/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=5&ved=2ahUKEwi9nJ6DvfjhAhUSIYsKHdDrAWAQFjAEegQIABAC&url=http%3A%2F%2Ffirbis-nbuv.gov.ua%2Fcgi-bin%2Ffirbis_nbuv%2Fcgiiirbis_64.exe%3FC21COM%3D2%26I21DBN%3DUJRN%26P21DBN%3DUJRN%26IMAGE_FILE_DOWNLOAD%3D1%26Image_file_name%3DPDF%2Fmnmj_2016_1(1)_14.pdf&usg=AOvVaw382TgNWv-lfmp9sI9xpJXW) (дата звернення 30.04.2019)
8. Упровадження засобів міні-туризму в процес фізичної культури. [Електронний ресурс]. Режим доступу: URL: http://esnuir.eenu.edu.ua/bitstream/123456789/7536/1/13_15_13.pdf (дата звернення 30.04.2019)
9. Федорец Г.Ф. Межпредметные связи в процессе обучения: Учебное пособие / Г.Ф. Федорец. – Л.: ЛГПИ, 1983. – 88 с.
10. Шаленко В.В. Вплив спортивно-оздоровчого туризму на ефективність фізичного виховання студентів / В.В. Шаленко // Основи спортивного туризму в рекреаційній діяльності: збірник наукових праць. □ Харків : ХДАФК, 2017. – № 2. – 143 с.

ФІЛОЛОГІЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ

Борак А.

Науковий керівник – доц Розумович О. А.

КОНЦЕПЦІЯ “СРОДНОЇ” ПРАЦІ В ТВОРЧІЙ СПАДЩИНІ Г. СКОВОРОДИ

Метою мого дослідження є філософські погляди Г. Сковороди, якого називають “українським Сократом”. Особливий інтерес становить концепція “сродної” праці як людського способу життєдіяльності. Філософ висунув ідею перетворення праці із засобу до життя в найпершу життєву потребу і найвищу насолоду.

Світ, як говорив Григорій Сковорода, ніби великий годинниковий механізм, всі частини якого споріднені між собою і кожна виконує свою обов'язкову необхідну “рідну” роль. І людина повинна зрозуміти себе, пізнати цю свою роль і виконувати її якісно, щоб весь механізм працював справно. Коли людина знаходить себе, своє місце серед деталей цього живого механізму, досконалої біологічної вселенської конструкції, вона пізнає свою природу, своє єство, своє призначення і відчуває найбільше щастя бути частиною всеосяжного божого або людського промислу, бути частиною Всесвіту. Без пізнання себе вона приречена на вічні блукання в тумані зі своїм нікому не потрібним вузликом. [6]

Григорій Савич Сковорода – великий філософ і богослов, перший самостійний філософ на землях України. Г. Сковорода був високоосвіченою людиною, обізнаною з творчістю багатьох західноєвропейських філософів, письменників та вчених різних епох та країн. Зрозуміло, він мав своїх попередників Платона та Августина, як і будь-який інший філософ, спирався на ідейно-теоретичний ґрунт минулого. Однак цей матеріал критично переробив і використав відповідно до завдань свого часу і потреб своєї філософської концепції.

У філософському вченні Г. Сковороди, як мені здається, найсильнішою, яскравою і важливою для сучасності є теза про щастя людини і людства загалом. Суть щастя філософ пов'язує зі способом життя самої людини. Найбільш повно ця суть розкривається через вислів

Сократа: “... Інший живе для того, щоб їсти, а я – їм для того, щоб жити...” – яким Сковорода відкриває свій трактат “Ікона Алквіадська”. Своім розумінням щастя Г. Сковорода ніби захищає людську “природу” від примітивного її зведення до споживання і користі. Сам він обрав такий спосіб життя, який, з його слів, допомагав йому “не жити краще”, а “бути краще”. Прагнення “бути краще” він пов'язував з поняттям “чистої совісті”: “Краще годину чесно жити, чим поганить цілий день” [2]. Найбільшої глибини теза про щастя досягає тоді, коли Г. Сковорода визначає саму суть “чесного життя” і “чистої совісті”. Вона розкривається через трудову діяльність людини. У філософа не всяка праця веде до чесного життя і чистої совісті. У нього праця – це не обов'язок, не борг, не примушення (як суспільство вважає сьогодні), а, навпаки, вільний потяг людини. Процес праці розглядається як насолода і відчуття щастя навіть незалежно від його результатів. Такий праці Сковорода дає визначення “сродної”. Розділення людей, що займаються “сродною” і “несродною” працею – це і є найглибша думка, на яку можна опиратися при розв'язанні сучасних проблем людства. [1; с. 240] Добробут суспільного життя людей заснований на праці. “Звідки ж народиться і візьметься праця, якщо немає охоти і старань? Де ж взяти охоту без природи? Природа є матір охоти... Охота сильніша від неволі. Природа запалює до діла й укріплює працю, роблячи її солодкою.” У цьому контексті принцип “пізнай себе” виявляється у пізнанні своїх природних схильностей до певного виду діяльності, свого справжнього покликання, яке має природну основу і вдосконалюється відповідним вихованням “наукою і практикою”. [5; с. 41]

Смисл концепції Г. Сковороди про “сродну” працю як засіб забезпечення щастя і справжньої насолоди життям полягає у тому, що праця за покликанням, праця як реалізація творчих здібностей, обдарувань і талантів справді є внутрішньою потребою і приносить вищу насолоду. “Сродна праця – це найсолодша в світі річ.” “Роби те, до чого народжений.” “Хто

добре запалився, той добре почав, а добре почати – це наполовину завершити.” – саме так характеризував сродну працю сам мандрівний філософ. [3]

В байці “Орел і черепаха” теж звучить подібний мотив.

На дубі, що похилився до води, сидів Орел, а поблизу Черепаха проповідувала своїй братії:

— Гори воно вогнем оте літання! Покійна наша прабаба, дай боже їй царство небесне, згинула, як видно з переказів, за те, що почала вчитися в Орла сеї гиблої науки. Сам Люципер таке вигадав!..

— Слухай-но, дурепо! — обірвав її проповідь Орел.— Не тому загинула премудра твоя прабаба, що літала, а тому, що взялася не за свою справу. Літати не гірше, ніж повзати.

Сила: Прагнення насолоди і слави багатьох збиває у протиприродний стан. Се тим шкідливіше для них буває, чим більша така невідповідність. І зовсім небагатьох мати зродила, приміром, до філософії і доброславного життя. [4]

Обґрунтування потреби людини в сродній праці є одним із найважливіших висновків концепції сродності. Згідно з твердженням Сковороди, сродна праця є водночас і потребою людського тіла, і потребою духовною, оскільки вона звеселяє дух, приносить задоволення і насолоду. [1; с. 242]

Отже, однією з основних ознак сродної праці є те, що вона приносить людині насолоду не своїми наслідками, винагородою чи славою, а самим процесом її. “Бог зробив потрібне нам неважким, а важке — непотрібним”. Іншими словами, все, що нам потрібно, дається легко.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Філософія Григорія Сковороди (українською мовою) – К.: “Наукова думка”, 1976
2. Григорій Сковорода: Сад пісень (вибрані твори) – К.: “Веселка”, 1972
3. <https://dovidka.biz.ua/aforizmi-skovorodi-pro-pratsyu/>
4. <http://scovoroda.info/stories.php?page=13>
5. Григорій Сковорода: Повне зібрання творів – К.: “Наукова думка”, 1972
6. <https://svitoch.in.ua/353-vse-shcho-nam-potribno-dayetsya-lehko.html>

Вараніцька А.

Науковий керівник – доц. Штонь О. П.

СТРУКТУРНО-СЕМАНТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ МЕТАФОР У ПРОЗОВИХ ТВОРАХ ВАСИЛЯ СЛАПЧУКА

Важливими елементами літературних творів, що визначають їх художню вартісність, є тропи. Одним із основних засобів вираження мови, звичайно, вважають метафору – слово або словосполучення, що розкриває сутність і особливості одного явища через перенесення на нього схожих ознак і властивостей іншого явища [3, с. 237].

Сучасні письменники вдаються до образних метафор, які, подібно до кросвордів, несуть естетичне задоволення читачу у процесі їх відгадування. Це повною мірою стосується манери письма українського поета і прозаїка Василя Слапчука, творчість якого вивчали такі українські мовознавці та літературознавці, як Є. Баран, В. Вербич, О. Соловей, Д. Стус, С. Чуй. Проте мову художніх творів цього митця опрацьовано недостатньо повно, оскільки більшість його літературного доробку відноситься до початку ХХІ століття. Саме тому дослідження особливостей метафор у прозі та поезії Василя Слапчука є актуальним.

Джерелом дослідження слугувала збірка «Клітка для неба», що складається з трьох повістей: «Клітка для неба», «Глобус України» та «Кенгуру завбільшки з цвіркуна». **Метою статті** є аналіз структурно-семантичних особливостей метафор у прозових творах Василя Слапчука.

У трьох аналізованих повістях «Клітка для неба», «Глобус України» та «Кенгуру завбільшки з цвіркуна» нами зафіксовано близько 200 метафор. Із метою виявлення структурно-семантичних особливостей їх використання Василем Слапчуком, було здійснено аналіз цих засобів вираження мови.

Згідно з класифікацією за семантикою (використано в роботах О. Вербицької, Л. Макаренко, О. Тищенко, А. Ткаченко та інших мовознавців [2; 4; 7; 8]) усі зафіксовані нами метафори поділено на такі типи: метафора-оживлення, метафора-опредмечування, метафора-синестезія.

Метафора-оживлення характеризується перенесенням ознак та дій представників живого світу на предметний світ. Цей тип у свою чергу можна поділити на антропометафори, зоометафори та ботанометафори.

Серед антропометафор у прозі В. Слапчука активно функціонують такі:

Антропометафори, ключовими в яких є слова на позначення динамічної сфери життєдіяльності людини, чи слова, що називають психофізіологічні процеси, які семантично корелюють із назвами реалій неживого світу, як-от: «*Я любив сідати на цьоціному ліжку й гойдатися, слухаючи, як зойкують піді мною пружини*» [6, с. 32], «*... а із землі за нею стежили однооці квіти*» [6, с. 73];

Антропометафори, ключовими словами яких виступають конкретизатори індивідуальних властивостей людської особистості, що стосуються предметів, явищ природи, абстрактних категорій, наприклад: «*Я б зараз спав*», – *ворушиться квола думка, я заплющую очі*» [6, с.9], «*Поряд ваявся покалічений кулет*» [6, с.68];

Антропометафори, ключовими словами яких постають соматизми: «*Просовую вухо замка в металеві кільця*» [6, с. 13], «*Чотири ніжки в табуреті – це розкіш*» [6, с. 223].

До зоометафор належать такі: «*Ого прикрив своїми долонями тендітні крильця її лопаток*» [6, с. 163], «*Не сміши мене, – Ця випускала з горла клеїт*» [6, с. 220].

Наведемо приклади ботанометафор: «*...де б удалося пересидіти це буйство температурів*» [6, с. 93], «*Ямку треба загорнути, щоб слова проросли*» [6, с. 83].

У творах митець часто вдається до метафор-опредмечування, тобто тих, у яких відбулося уподібнення якостей людини, психічних процесів, абстрактних категорій до явищ предметного світу:

Метафори-опредмечування, утворені за допомогою ключових слів із назвою посуду, наприклад: «*Гадаю, це тобі знадобиться міліція. – Ця зблиснула лезом усміху*» [6, с. 271];

Метафори-опредмечування, до складу яких входить термінологічна лексика, як-от: «*... Серафітин солом'яний капелюх усе ще знаходився в зеніті неба моєї душі*» [6, с. 75];

Метафори зі словами на позначення споруд та їх частин: «*Можливо, вона пережила втрату когось рідного і, зачинившись у келії самотності, не хоче нікого бачити і чути...*» [6, с. 87];

Метафори, що містять назви мистецьких понять: «*Жінка дивиться кудись перед собою, підставляючи моєму зору свій холодний профіль на тлі спекотного літа*» [6, с. 92];

Метафори, що утворилися за допомогою ключових слів – назв географічних об'єктів, явищ природи та астральних тіл, як-от: «*Окрім того, що я захлинався у потоках жіночих флюїдів, я ще й знічувався...*» [6, с. 15], «*Тоді я так само лежав і дивився у пустелю неба*» [6, с. 68].

Також у тексті натрапляємо і такий тип метафори, як синестезія. До процесу метафоризації можуть бути залучені зорові, слухові, одоративні, смакові, тактильні образи. Проілюструємо: «*Серцем чую: дарма я поцікавився*» [6, с. 65], «*Однак ця зовсім не тиха музика тьмяніла у порівнянні з голосом співачки*» [6, с. 17].

Щодо частотності описаних вище тропів зауважимо: близько 60 % припадає на метафори-оживлення, серед яких таку ж частину складають антропометафори. Найрідше митець послуговується зоометафорами.

За структурою метафора, як відомо, поділяється на просту і розгорнуту. У повістях Василя Слапчука більшість таких тропів є саме розгорнутими. Наведемо приклади: «*Галя зазирнула йому в обличчя, намагаючись сяйвом своїх очей розігнати темряву*» [6, с. 157], «*Жайвір у синьому небі срібні намистинки на золоту нитку нанизує*» [6, с. 99]. До простих метафор автор вдається значно рідше. Здебільшого вони є не авторськими, а конвенційними чи лексичними, як-от: «*Терпіти не можу стоячої води*» [6, с. 99], «*Сніг ішов нетвердою ходою*» [6, с. 218].

Отже, метафори у творах автора різноманітні як за своєю структурою, так і за семантикою. Більшість розгорнутих метафор є авторськими, саме у цьому й проявляється

креативність письменника та його вклад у розвиток художнього мовлення. Система метафор у повістях Василя Слалчука являє собою широкий простір для наукових досліджень. Перспективним вважаємо подальше вивчення метафор у творах митця, зокрема у поетичних.

ЛІТЕРАТУРА

1. Арутюнова Н. Д. Метафора и дискурс. Теория метафоры. М.: Прогрес, 1990. 512 с.
2. Вербицька О. А. Ономазіологічні функції синестезійної метафори в українській мові (на матеріалі прикметників відчуття): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: спец. 10.02.02 "Російська мова". Харків, 1993. 24с.
3. Лесин В. М., Пулинець О. С. Словник літературознавчих термінів. Київ: Радянська школа, 1965. 430 с.
4. Макаренко, Л. В. Метафори зорового класу в поетичному мовленні Юрія Клена. Херсон: Ви-во ХДУ, 2009. С. 84-89.
5. Мацько Л. І. Стилїстика української мови: підручник / За ред. Л. І. Мацько. Київ: Вища шк., 2003. 462 с.
6. Слалчук В. Д. Клітка для неба. Київ: вид-во «Факт», 2007. 280 с.
7. Тищенко О. М. Метафора у поезіях Євгена Маланюка (семантико-функціональний аспект): автореф. дис... канд. філол. наук: 10.02.01 / Київський національний педагогічний університет ім. М. П. Драгоманова. К., 1997. 16 с.
8. Ткаченко А. Мистецтво слова (Вступ до літературознавства): підручник для гуманітаріїв. – Київ: Правда Ярославичів, 1997. 448 с.

Гончарук І.

Науковий керівник – доц.Вашиків Л. П.

ДРАМА «ПАВЛО ПОЛУБОТОК» КОСТЯ БУРЕВІЯ: ПРАВДА ХУДОЖНЯ ТА ІСТОРИЧНА

Феномен українського театру доби Розстріляного Відродження неодноразово досліджувався науковцями, проте деякі постаті заслуговують особливої уваги. Творча спадщина Костя Буревія є малодослідженою, однак ідейно-тематична спрямованість його історичної драми «Павло Полуботок», потреба переосмислення історії у постколоніальному суспільстві об'єктивують тему дослідження.

Мета статті – з'ясувати співвідношення історичної реальності та художньої правди у драмі К. Буревія «Павло Полуботок»; проаналізувати характер гетьмана Павла Полуботка у драмі.

Великий внесок у розвиток українського театру зробив Лесь Курбас. Саме час його діяльності прийнято вважати найпліднішим у розвитку українського модерного театру. Лесь Курбас від самого початку свого творчого шляху вловлював найновіші віяння європейського театру. В Україні поступово сформувалася своєрідна опозиція: театр корифеїв – театр Лесья Курбаса. Проте залишається багато ще не достатньо досліджених постатей драматургів модерного театру, наприклад, таких, як К. Буревій, в історичній драмі котрого знаходимо як риси нового театру Л. Курбаса, так і вплив епічного театру Б. Брехта.

Творчість Буревія є маловідомою через трагічні наслідки комуністичного терору 30-х років, що зупинив на злеті українське відродження 20-х років ХХ століття, знищуючи всіх, хто підтримував так звану «українізацію». Проте він залишився автором пародій, поем та історичної драми «Павло Полуботок», яку досліджували українські літературознавці Ю. Лавріненко, Ю. Ковалів, В. Школа, Л. Ромащенко, Р. Тхорук, І. Драч та ін. Написана 1928 року, драма була надрукована аж через 20 років у Мюнхені. Цей літературний твір є передовсім документом епохи, виразом підводних течій суспільного життя 20-х років ХХ ст.

Згідно з концепцією «герменевтичного кола», найбільш правильною є така інтерпретація художнього твору, в аналіз якої буде покладено не самий лише текст, а й враховано історичні реалії та біографічні відомості автора. Драма К. Буревія є цікавою під оглядом політичної рецепції подій, оскільки автор був добре обізнаний з політичною системою того часу, ба й більше, був одним із її активних діячів. Загалом, творча постать Костя Буревія – неоднозначна і загадкова. Ю. Лавріненко виділяє «три його життя». Перше – життя реального Костянтина Буревія: члена ЦК партії соціалістів-революціонерів, есерів. Через свою політичну діяльність

митцю довелося пережити 69 тюремних ув'язнень, три заслання на Північ, Сибір і дивовижні врятування від смерті. У 1922 році митець свідомо припинив свою політичну діяльність, упевнившись, що демократичні сили не в змозі подолати диктаторський режим. Потім розпочалося інше життя Буревія – життя міфічного Едварда Стріхи, радянського кар'єриста, що їздить дипкур'єром уряду СРСР та пише комуністично-футуристичні вірші, залишаючись невловимим пародистом радянської системи. Таким його знав очільник українського авангарду М. Семенко. Абсурдність політичної системи стала настільки нестерпною для чутливої душі митця, що він почав відверто висловлювати свою позицію під власним реальним прізвищем [4, с. 391].

К. Буревій – учасник літературної дискусії 1925 року. Книжка «Європа чи Росія. Шляхи розвитку сучасної літератури» містила докази, що опонували ідеалізованій концепції М. Хвильового про важливість Європи на шляху розвитку української культури. За словами літературознавців, Микола Хвильовий відповів Буревію памфлетом «Апологети писаризму». Також Буревій є автором історичної драми «Павло Полуботок», що виявила його авторські позиції як політика та митця. Зрештою, це стало причиною його трагічної долі.

У своїй драмі він порушив низку важливих державотворчих питань, на які намагався знайти відповідь. Його літературний твір водночас є унікальним з погляду авторського досвіду, адже Буревій багато працював у політичній сфері і знав політичну систему зсередини. Змальовуючи постать Полуботка, автор спирався на авторитетні праці: «Історію Русів», «Історію» О. Лазаревського та «Історію Малої Росії» М. Бантиша-Каменського, де гетьман змальований «сміливим, відважним, твердої вдачі вождем малоросіян», а ще – послуговувався народним баченням трагедії гетьмана [3].

Щодо загальних особливостей історичної радянської драми, то історичні сюжети використовувалися авторами для ілюстрації політичних інтересів соціалізму. Так, популярним було «переосмислення» козаччини, повстань проти поміщиків. Автори практично переробляли історію на свій лад, підлаштовуючи під вимоги ідеології. Лише у поодиноких випадках історичні п'єси були незалежними від спрямованості на масовізм. Буревій створює максимально наближений до реальності світ. Навіть імена персонажів, їх характеристики у драмі також базуються на свідченнях, що містяться у джерелах. Агіографічний образ Павла Полуботка, якого ми бачимо у драмі, реабілітує постать гетьмана в українській історії [5, с. 183]. Адже відомо, що гетьман був проголошений другим зрадником після Мазепи і трагічно загинув у стінах Петропавлівської в'язниці за права та свободи українців.

Розглядаючи образ ідеального політичного лідера під кутом зору політики, онтопсихології, соціології та філософії, можна зробити висновок, що гетьман Павло Полуботок – ідеальний лідер, керівник своєї держави. По-перше, він діє, незважаючи на несприятливі суспільно-політичні умови: пише царю листи, в яких просить дозволити Україні мати свого гетьмана, який міг би самостійно керувати своєю державою, скасувати низку принизливих указів, відіслати російських вельмож у Московію, адже вони незаконно володіють українськими землями. Крім того, він людина великого розуму, з цим згоджується навіть цар Петро I. Політика Полуботка раціональна, побудована на гуманістичних принципах, що є проривом порівняно зі закоренілим імпералізмом Московії. Політичні погляди гетьмана наближають українську політичну систему до європейської демократичної системи.

Звичайно ж, трагічна доля Полуботка неодноразово ставала сюжетом мистецьких творів. Існує декілька художніх творів, написаних різними авторами, в яких зображено трагедію гетьмана. Серед найвідоміших ліро-епічних творів подибуємо драматичну поему «Павло Полуботок» С. Руданського, а у драматургії, окрім однойменної драми К. Буревія [2], відома й історична трагедія О. Барвінського [1]. В результаті порівняльного аналізу згаданих п'єс ми простежили особливості зображення історичної правди. К. Буревій акцентує на трагедії гетьмана як особистості, а також розкриває трагедію українського народу. Він психологізує образ гетьмана, вводить у текст низку монологів, подає його характеристику через уста інших персонажів. Буревій не акцентує на зображенні масових сцен, вони служать фоном для зображення становища у країні [3, с. 155]. Натомість, трагедія О. Барвінського є мелодраматичною. У ній наявні декілька любовних сюжетних ліній, які, з одного боку, підсилюють опозицію «людина-суспільство», а з іншого – романтизують основну дію.

Досить розлогою є естетосфера драми, яка деталізує сприйняття історичної картини світу, запропонованої автором. Так, на проблемно-тематичному рівні драма є ілюстрацією особистої політичної позиції автора – антиімпералістичної. Крім того, естетосфера драми виявляється у створенні образів-символів. Символом України виступає квітка – золотий соняшник, її трактують як символ величі, правосуддя, верховної влади. Ще одним символічним образом є образ смерті, традиційний для класичних літературних зразків. Оскільки сонце-соняшник – це символ життя, процвітання, то смерть є символом вищої свободи, завершення епохи. Отож, можна стверджувати, що драма побудована на дихотомії «життя – смерть», що виконує градаційну функцію у процесі розгортання сюжету. Естетизм драми «Павло Полуботок» також проявляється на рівні архітектоники. П'єса складається з 5 дій, у кожній дії міститься декілька частин, яким автор дає назву. Назва кожної частини сприяє емоційно-тематичній характеристиці епізодів драми.

Таким чином, драма «Павло Полуботок» К. Буревія є унікальним зразком української літератури, зорієнтованим на європейські принципи як у мистецтві, так і в політичній сфері. Автор розвінчує месіанську ідею «Третього Риму», показуючи крах Московської імперії з її імпералістичною позицією та необхідність повернення до демократично-гуманістичної політичної системи. Драмою «Павло Полуботок» автор застерігає український народ від необдуманих кроків, художньо виявляючи справжнє обличчя ворожої держави. Водночас цей літературний твір є виявом авторської реакції на історичну реальність ХХ століття.

ЛІТЕРАТУРА

1. Барвінський О. Павло Полуботок, наказний гетьман України. Вінніпег, Монтгоба, Канада, 1922. 105 с.
2. Буревій К. Павло Полуботок: історична драма / К. Буревій // Березіль. 1991. №1. С. 17–119.
3. Іванова О. Образ Полуботка в історії та однойменній трагедії Костя Буревія // Літературознавчі студії. 2011. Вип. 31. С. 150-157
4. Кость Буревій (Едвард Стріха) // Розстріляне відродження: Антологія 1917-1933: Поезія – проза – драма – есей / упор. Ю. Лавріненко. К.: Смолоскип, 2002. С. 391–397.
5. Тхорук Р. Сакральний вимір героїчного в українській драматургії 1880-1920-х років / Р.Тхорук // Актуальні проблеми сучасної філології. Літературознавство: Збірник наукових праць / [Ред. кол. Я.О.Поліщук та ін.]. Вип. XIII. Рівне, 2004. С. 182-194.
6. Школа В. Агіографічність драми К. Буревія "Павло Полуботок" // Вісник Запорізького національного університету: збірник наукових праць. Філологічні науки. Запоріжжя, 2010. № 2. С. 362-366.

Думін М.

Науковий керівник – доц. Бабій І. М.

СЕМАНТИКО-ГРАМАТИЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА МЕТАФОР У ПОЕЗІЇ ОКСАНИ ЗАБУЖКО

«Метафора – вид тропа, що побудований за принципом подібності і служить одним із засобів посилення образності й виразності мови. Всяка метафора є переносно вжитим словом, що служить засобом образної художньої характеристики. Саме тому метафора широко використовується майстрами слова в процесі образного відтворення дійсності, її художнього, поетичного освоєння» [3, с. 40].

Вивчення метафори як образного засобу поступово набуває розширення з процесом розвитку мови. Здатність різних частин мови до метафоризації є однією з основних проблем, пов'язаних із дослідженням цього засобу.

Як зазначає І. Бабій, «основа процесу метафоризації – конкретне лексичне значення слова, яке при метафоризації зазнає складного процесу абстрактно-образного узагальнення, що виявляється у своєрідному нашаруванні на пряме значення переносного, яке виникає на тлі прямого завдяки відповідному лексико-семантичному оточенню й у зв'язку з оновленням його функцій» [1, с. 61].

У сучасному мовознавстві метафора досліджується в різних аспектах, а саме: в історичному (О. Копорська, О. Тараненко), граматичному, структурно-функціональному (Н. Арутюнова, В. Телія, Д. Шмельов) та ін.

У сучасному мовознавстві дослідниками метафори є Н. Сологуб, В. Русанівський, А. Мойсієнко, С. Єрмоленко, Л. Кравець, Л. Мацько, Л. Пустовіт, І. Бабій та інші.

Окремих праць, присвячених вивченню метафор у поезії Оксани Забужко, поки що не знаходимо, тому наше дослідження є актуальним.

Мета нашої статті – здійснити семантико-граматичний аналіз метафор у поезії Оксани Забужко.

Оксана Забужко – ім'я порівняно нове в сучасній літературі, тому її творчість дедалі більше привертає увагу читачів, спонукає їх замислитися над вічними цінностями, що часові не підвладні. Цікавими та оригінальними є метафори в творчості письменниці, які сьогодні є малодослідженими сучасними мовознавцями.

Сутність поетичної метафори безпосередньо пов'язана з особливостями індивідуально-авторського світосприйняття. У метафоричному мисленні поета відбиваються його світоглядні погляди із використанням певних символічних образів. Як ми вже знаємо, метафора належать до одного із найважливіших способів створення образу. В метафорі виявляється все, що характерне для образу, бо у будь-якому художньому образі за прямим його значенням, завжди ніби приховане глибинне, кінцеве значення. Це ми і спробували дослідити, аналізуючи поезії Оксани Забужко.

Виявлені в поетичних текстах О.Забужко метафори ми класифікували, застосувавши традиційну семантико-граматичну класифікацію, в основі якої лежить морфологічний принцип (метафоричне слово співвідноситься з певною частиною мови). У текстах О.Забужко зустрічаємо *субстантивні (іменникові), дієслівні, атрибутивні (прикметникові, дієприкметникові) метафори*. Найбільше ми виявили іменникових метафор.

Таблиця №1

№	Семантико-граматичні типи метафор	Кількість одиниць
1.	Іменникові метафори	95
2.	Прикметникові метафори	63
3.	Дієслівні метафори	55

Семантико-граматичні типи метафор у поезії О.Забужко

Іменні метафори є найбільш уживаними в поетичному мовленні О. Забужко. Авторка змальовує психологічні процеси, душевний стан особистості, розкриває зміну настроїв, станів ліричного героя (*передчуття занурення, дух несамотності*). У поезіях Оксани Забужко спостерігаємо різні типи іменникових метафор, але найбільше метафор, які виражені такою конструкцією: іменник у Н.в та іменник у Р.в, тобто генітивною метафорою (*завіса вечора, янгол печалі, долина смерти, солод слів, орнаменти оркестрів, краплина сяйва, ремство моря, голос ніщоти, звук трутизни, дух доби, полотно надії*). Також знаходимо метафори, утворені такими конструкціями, як: П(Н) + Ім(Н) + Ім(Р), наприклад *збезумілий янгол печалі, гранітний тягар скронь, теплий недогарок дому, рвані рани покров, нагромаджений досвід страху, рейки місячного сяйва, пташиний базар голосів, наскрізне проміння світанку, блювотний позов краєвиду, текуча співучість руху, блакитна музика вен, торохтючий гравій прози, бура борзна материнства; Ім(Н) + П(Р) + Ім(Р) – спалах раптового світла, мати північного розбою, подив далекого кличу, барви мокрої зелені, огні ненамальованих картин, відьма незагоєних слів, раптовість різних переходів, тиснява людських молекул, барви мокрої зелені, пелюстки живого вогню, диригент останньої свічки, вихлоп останнього духу*.

Наступними за кількістю вживаних метафор у поезії Оксани Забужко є прикметникові метафори (дієприкметникових є незначна кількість, а саме: *розкошлані звуки, зболена ніжність, неголені тайни, невігойна журба*.). Прикметникові порівняно з іншими частинами мови властиво перш за все визначити той чи інший предмет, явище, називаючи його ознаки (*кленові свічі, лимонні місяці, дотик чистий і шовковий, слова сухі й некеровані, зірки*

непорушні, межа, летюча і хистка). У метафоричному словосполученні прикметник виконує функцію метафоризуючого компонента, підпорядкованого логічним зв'язкам іменника і який залежно від цього компонента змінює свою семантику.

За допомогою дієслівних метафор у поезії О. Забужко виражається активна ознака предмета. Будь-яке дієслово передає інформацію про динаміку розвитку явища, про змінність, про діяльність, яка може перетворювати дійсність за подібністю до інших процесів. Явище метафоризації найчастіше відбувається внаслідок процесу персоніфікації явищ природи та реалій навколишнього світу («*Сонів їй у спину чайник*» [2, с.31]; «*Сонце в ставку купається*» [2, с.265]; «*Лугом ходила весна*» [2, с.265]; «*Сонце їм усміхається*» [2, с.265]; «*Зорі вночі шепталися*» [2, с.265]; «*Рівно дихав вогонь*» [2, с.62]; «*У вікна регочеться ніч*» [2, с.104], найбільше простежувалось у збірці О.Забужко «*Весняна акварель*»), а також перенесення назв якостей і характеристик в межах однієї групи, ключовими яких були абстрактні поняття («*Вихор забуття заводить свій танок*» [2, с.79]; «*Світ вдихає тривогу*» [2, с.115]). У більшості випадків дієслівні метафори використовуються для позначення психічного стану людини, передають емоційний стан героя чи героїні, їхнє світосприйняття відповідно до подій та ситуацій, які склались та визначають в тому чи іншому контексті певну експресивну оцінку («*У груди входить небо*» [2, с.20]; «*В мені оселився плач*» [2, с.277]; «*Об мене смерть черкалася крилом*» [2, с.32]; «*Я згоряю від ніжності*» [2, с.47]). Частина з них можна вважати індивідуально-авторськими, наприклад: «*Розпадається простір уламками свіжих легенд*» [2, с.105]; «*Проступають крізь шкіру солоні століття*» [2, с.62]; «*Старіння всотує рядка закляклий подив*» [2, с.78]. Також метафори у творах О. Забужко підкреслюють ознаки предметів чи явищ і надають їм живого образу (*божевільний місяць*). Завдяки їм вона наділила в нашій мові образи природи і явищ позитивними якостями: *бузкове небо, ніжне стебельце*. Завдяки метафорам внутрішньопсихологічного характеру читач може відчути ті ж самі емоції, які переживає сам ліричний герой, вловити хвилю його світобаченням, викликане негативною атмосферою навколишнього світу: *хворі міста, гранітний тягар, густе і душне світло, пекуча минуцність*.

Оксана Забужко є дуже цікавою особистістю, її поетичне слово – незвичне. Письменниця з майстерністю оновлює семантичну структуру слова, працює зі словом по-різному. Метафори є активним образним засобом художнього зображення О. Забужко, вони відтворюють психологічний стан ліричного героя, надають описуваним речам і явищам певного колориту та експресивного забарвлення.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Бабій І. М. Про метафоричне уживання кольороназв: традиційне й оказіональне(на матеріалі творів М. Коцюбинського і М. Хвильового) // Наукові записки ТНПУ ім. В. Гнатюка. Серія : Мовознавство. – 2007. – 1 (11). – С. 61-64
2. Забужко О. Друга спроба: Вибране. – К. : Факт, 2005. – 320 с.
3. Сучасна українська літературна мова : Лексика і фразеологія / За ред. І. К. Білодіда. – К.: Наукова думка, 1973. – 440 с.

Дюс Н.

Науковий керівник – доц. Штонь О.П.

ПОРІВНЯННЯ У РОМАНІ В. ДАНИЛЕНКА «КОХАННЯ В СТИЛІ БАРОКО»

Для сучасної української літератури, яка внаслідок більшої свободи, відкритості українського суспільства до іноземних впливів та ширших контактів із літературами інших країн відрізняється від радянської та класичної, притаманне звернення до досі заборонених тем, осмислення соціальних проблем та історичної пам'яті, використання нових стилістичних прийомів, а також різноманітність і синкретизм жанрів та своєрідна епатажність. Для визначення загального стилю сучасної української прози вживають термін «полістилістика», коли кожен окремих авторський художній текст становить собою поєднання різностильових елементів. Таким є і роман українського письменника-прозаїка Володимира Даниленка «Кохання в стилі бароко». Це – новаторство, поєднане із літературними експериментами, спрямованими на утвердження непересічного романтика в українській сучасній прозі.

Роман, на думку дослідників Т. Николук та Н. Шкляєвої, справив на українців сильне враження своєю химерністю, фантастичністю та незвичністю. «Кохання в стилі бароко» – «вишуканий стилістичний парфум із любовного роману, історичної белетристики, детективу і містики в одному флаконі» [7]. Стосовно специфіки твору Т. Трофименко підкреслює, що в ньому «барокова» не лише архітектура, а й сюжет, герої, їх стосунки, побут» [8, с. 212]. Проте мовні особливості письма В. Даниленка вивчено недостатньо. Це й зумовлює актуальність вивчення порівнянь у творчості митця, зокрема у його романі «Кохання в стилі бароко». Мета статті: здійснити семантико-стилістичний аналіз порівнянь у романі В. Даниленка «Кохання у стилі бароко».

Порівняння визначено як «зіставлення одного з іншим з метою встановлення спільності або різниці, літературний поетичний прийом, який базується на наданні одному об'єктові ознак іншого, з метою його глибокого пояснення художньої передачі» [4, с. 364]. У його структурі виокремлюють суб'єкт порівняння (те, що порівнюють), об'єкт порівняння (те, з чим порівнюють) і ознаку, за якою суб'єкт порівнюється з об'єктом. Ознака може бути за кольором, формою, розміром, якістю, дією, властивістю та ін. Також виділяють суб'єкт, об'єкт, та зв'язку, яку називають основою порівняння, тобто тим, за допомогою чого порівнюється суб'єкт з об'єктом.

Дослідженню різних аспектів порівнянь присвячено чимало праць, зокрема, й дисертаційних робіт Г. Я. Довженко (1969), Л. В. Голоюх (1996), Н. П. Шаповалової (1998), Л. В. Прокопчук (2000), С. М. Рошко (2001) та ін.

У романі В. Даниленка «Кохання в стилі бароко» порівняння - часто вживаний мовно-образний засіб. Стилістичне багатство та їх різноманіття відображає особливості поетики автора. В. Даниленко надає перевагу новоствореним, свіжим, дивакуватим за своєю наповненістю структурам, що робить твір експресивно забарвленим.

В аналізованому романі нами зафіксовано 153 індивідуально-авторські порівняльні конструкції. І щоб довести вагомість порівнянь у поетичному доробку автора, ми покласифікували їх за об'єктами та суб'єктами порівняння.

За об'єктом порівняння об'єднуються в такі тематичні групи: «порівняння із зоонімами», «порівняльні конструкції із фітонімами», «порівняння із назвами продуктів харчування», «порівняльні конструкції з назвами різноманітних предметів людської діяльності», «порівняння із метеорнімами», «конструкції із назвами патологічних процесів людського організму», «порівняння, де опорними словами є найменування видів транспорту», «порівняння із міфонімами», «порівняння із антропонімами». Цікавою є й сама побудова конструкцій і підбір слів для порівняння. Відчувається неординарність авторського мислення. Більш детально проаналізуємо найчисельніші з них. Найактивніше функціонують порівняння із зоонімами: «*Все помешкання Бабака було книгосховищем, в якому сам господар нагадував велику книжкову міль*» [2, с. 22], «*Великі лапати сніжинки безшелесно сідали на голову, наче лагідні білі джмелі*» [2, с. 112], «*Люди теж нагадують маленьких жабок, які скачуть до великої води.*» [2, с. 118]; порівняльні конструкції із фітонімами: «*І якби не відскочив, то важка ваза розчерпила б голову, як волоський горіх.*» [2, с. 25], «*Ти сама, як полуниця.*» [2, с. 170], «*Схожа на макове зернятко ніч...*» [2, с. 273], «*... сивий, мов кульбаба, чоловік...*» [2, с. 271]; порівняння із міфонімами: «*У темряві білі хітони нагадували привидів.*» [2, с. 69], «*... вони самі як особистості дрібніли і ставали все жалюгіднішими, ніби якась невидима сила висмокчала з них характер і благородство*» [2, с. 92]; порівняння із антропонімами: «*Я знаю, що будинки, як люди, бувають гарні і потворні, бідні й багаті, доглянуті й запушені, теплі й холодні.*» [2, с. 3], «*І, як усім п'яним жінкам, мені хочеться гострих відчуттів.*» [2, с. 35], «*У кожного будинку, як у людини, своя доля.*» [2, с. 228].

Для кращого розуміння стилю письменника, на нашу думку, варто класифікувати індивідуально-авторські структури ще й за суб'єктом порівняння. Відповідно виділяємо чотири групи. До першої віднесено порівняння, суб'єктом яких є особа: «*Чорний монах вигулькує перед лобовим склом, ніби проявляється з повітря*» [2, с. 166], «*... гордо відповіла вона, ніби перераховувала свої шляхетні титули.*» [2, с. 238]. Другу групу становлять порівняння, де суб'єктом є частини людського тіла чи дії, пов'язані з ними: «*Відчув, як здригнулась його рука і нею ніби хтось почав водити, виписуючи великий знак оклику.*» [2, с. 151], «*... її гомілка була така спокуслива, ніби жила окремо від жінки і запрошувала чоловіка*

до ближчого знайомства.» [2, с. 13]. Третя група – це порівняння, де суб'єктом виступає тварина: «Вовк стояв, ніби кудись запрошував» [2, с. 185], «...легше знайти в жабі шерсть, ніж в обізленій жінки співчуття» [2, с. 147]. Четверту групу складають порівняльні структури, у яких суб'єкт – предмет людської діяльності: «А згодом із будинку почали вискакувати цеглини і падати на перехожих, ніби ними хтось кидався» [2, с. 92], «...балаєсини, схожі на орлячі лапи» [2, с. 19]. Містить роман «Кохання в стилі бароко» і два порівняння, де суб'єкт – космонім: «Над музеєм Булгакова, схожий на золотого кабана, висів пузатий місяць.» [2, с. 187], «...зникло сонце, наче його хтось ковтув.» [2, с. 78].

Оригінальність порівняльних конструкцій виявляється не лише в їх побудові, а й у виборі компонентів із різних джерел мовлення, що, з одного боку, викликає у нас звичні словесні картини, а з іншого – значно ускладнює текст, роблячи його багатоплановим та багатозарядним.

Отже, система порівнянь роману становить широкий матеріал для дослідження, що дає можливість розкрити багатство словника письменника. Аналіз структури, семантики й стилістичних функцій порівняння як образного засобу ідіостилю автора засвідчив розмаїття формально-граматичних структур з порівняльною семантикою, що вказує на багату художньо-образну систему поетичного тексту загалом. Перспективним вважаємо дослідження порівняльних конструкцій в інших творах автора.

ЛІТЕРАТУРА

1. Богацький П. Мала літературна енциклопедія. Sydney, Australia. 2002. 245 с., 1983. С. 204 – 216.
2. Даниленко В. Кохання в стилі бароко: роман. Львів: Піраміда, 2009. 299 с.
3. Конторчук Г. Структурно-семантичні особливості порівняльних конструкцій в історичній повісті В. Шевчука «Розсічене коло» Історико-філологічний збірник з регіональних проблем. Волинь, 2010. С. 261 – 270.
4. Літературознавчий словник-довідник / за ред. Р. Т. Гром'яка, Ю. І. Коваліва та ін. Київ: ВЦ «Академія», 1997. 752 с.
5. М'яснянкін Л. Порівняння в системі образних засобів мови. Вісник ЛНУ ім. І.Франка. Львів, 2002. С. 4.
6. Молчко О. Семантика і прагматика порівняння: його мовні і мовленнєві функції в лінгвокреативній комунікативній діяльності. Studia Ukrainica Posnaniensia Adam Mickiewicz University Press. Poznan. 2013. vol.I. С. 139 – 143.
7. Николок Т., Шкляєва Н. Бароко як спосіб мислення у романі В. Даниленка «Кохання в стилі бароко». Мова і культура. Київ: Видавничий дім Дмитра Бураго, 2010. Вип. 13. Том IX (145). С. 211 – 214.
8. Трофименко Т. Володимир Даниленко. Містичний детектив з присмаком бурлеску [Електронний ресурс]. Режим доступу: https://zaxid.net/mistichniy_detektiv_z_prismakom_burlesku_n1096204

Круп'як М.

Науковий керівник – к.ф.н, доц. Бабій І.М.

КОЛЬОРИСТИКА В РОМАНІ ВАЛЕР'ЯНА ПІДМОГИЛЬНОГО «МІСТО»

Колір – це усвідомлений, ретельно продуманий прийом, який допомагає художникові слова виразити свої думки і почуття. Зрозуміти сенс кольорів «означає проникнути в глибини підсвідомості письменника, зрозуміти своєрідність його творчої лабораторії, його індивідуальних рис авторського бачення. Зрозуміло, що у кожного видатного митця своє вміння використовувати кольори, своє осмислення цієї проблеми» [7].

Проблемі кольору присвячені дослідження вітчизняних і зарубіжних мовознавців у таких напрямках: колір у світлі психолінгвістики (О.П. Василевич, Р.М. Фрумкіна, А.А. Залевська), структурний і семантичний аналіз кольоративів (А.П. Кириченко, В.Ю. Франчук, Т.В. Пастушенко), історія виникнення та розвитку колірних лексем (М.І. Чикало, О.М. Дзівак), кольоропозначення в художньому мовленні (А.П. Критенко, І.М. Бабій) та ін. Попри такий широкий спектр дослідження кольористики, в українському мовознавстві залишаються недостатньо з'ясованими питання семантики та функціонування лексем на позначення кольору у прозовій мові, що й зумовлює актуальність запропонованого дослідження.

ФІЛОЛОГІЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ

Мета дослідження – описати семантику лексем на позначення кольору і дослідити специфіку їх використання в романі Валер'яна Підмогильного, що дасть можливість усвідомити, наскільки кольоропозначення дозволили автору відтворювати дійсність, виразно змалювати образи персонажів, наділити їх індивідуальними рисами зовнішності, розкрити почуття, дії героїв тощо.

Валер'ян Підмогильний – визначний белетрист 1920-х років і неперевершений досі перекладач на українську мову класиків французької прози, письменник-інтелектуал, твори якого подають чималий матеріал для пізнання психології людини часів революції і після неї. Панівний тон його творів – песимізм і скептицизм. Скептицизм і песимізм супроти людини, супроти самого себе, супроти всесвіту [3, с.9]. Його роман «Місто» (1927), не дивлячись на чималий читацький інтерес, мав в основному негативні відгуки тогочасної критики, що шукала в ньому соціальної заангажованості, ідеологічної ілюстративності, розповсюдженого «пролетарського» контексту, хоч і визнавала його як перший український урбаністичний роман.

Найбільша кількість кольороназв у романі В. Підмогильного зустрічається в описах краєвидів, людей та одягу персонажів, які підсилюють настроєво-емоційну палітру творів. Колірний діапазон творів письменника досить широкий, хоча не можна не помітити, що його домінуючими кольорами є ахроматичні **чорний** і **білий** та хроматичні **срібний** і **рожевий**. Часто вживаними є також **сірий**, **синій** і **золотий** (золотистий). Рідше використовуються **зелений**, **фіолетовий** і **оранжевий** кольори.

№ п\п	Назви кольорів	Кількість уживань	№ п\п	Назви кольорів	Кількість уживань
1	Червоний	36	7	Блідий	11
2	Чорний	27	8	Синій	9
3	Білий	26	9	Зелений	9
4	Темний	24	10	Жовтий	8
5	Сірий	21	11	Блискучий	7
6	Ясний	15	12	Золотий	7

Найбільш уживані автором прикметники можна розділити на три основні генетично-структурні підгрупи, подані в сучасних українських граматиках. Значну частину становить підгрупа прикметників давнього походження, що виражають ознаку безпосередньо лексичним значенням своєї основи. У романі «Місто» ці прикметники представлені такими найпоширенішими одиницями: **білий**, **чорний**, **червоний**, **синій**, **сірий** («*білий місяць сходить*» (с.34), «*перебрався в свій сірий костюм*» (с.67)).

Другу підгрупу за поширеністю становлять прикметники, що виражають ознаки не безпосередньо, а через властивість іншого, якісно осмисленого поняття, напр.: **блакитноокий** («*блакитнооку Надійку*» (с.278)), **веселковий** («*веселкові плани*» (с.152)).

Як зазначає І.Бабій «назви кольорів становлять окрему лексико-семантичну групу, що характеризується семантичним багатством і різноманітністю способів вираження колірної ознаки предметів» [1, с.10].

Третя гендерно-структурна підгрупа якісних прикметників формується з перших двох й об'єднує прикметники, що передають ознаки, які є варіантами ознак, виражених прикметниками першої і другої підгрупи. Сюди відносять:

- складні прикметники – назви відтінків кольорів: **ясно-синій** («*Величезна афіша цирку, зроблена трьома яскравими фарбами, червоною, зеленою та ясно-синьою*» (с.76)), **брунатно-чорний** («*брунатно-чорна рязбизна костюмів*» (с.9)), **блідо-рожевий** («*гама тіл від блідо-рожевих...*» (с.9));

- назви, що означають поєднання в одному предметі двох і більше кольорів: **зелено-жовтий** («*зелено-жовтими передосінніми берегами*» (с.4)), **біло-рожевий** («*біло-рожевий потік рухливих тіл*» (с.9)), **сіро-синій** («*сіро-синіми присмерками*» (с.14)), **червоно-чорний** («*червоно-чорною картою плахтою*» (с.28)), **сіро-білий** («*сіро-білі тони*» (с.47)).

У романі «Місто» домінують лексеми на означення **чорного і червоного** та **білого** кольорів, так званих архекольорів. В усіх мовах світу існує така колірна тріада. В. В. Іванов називає позначення цих кольорів “мовними універсальними” і зазначає, що «три основних кольори (чорний – білий – червоний) є в усіх мовах світу; відмінності цих кольорів використовуються в усіх міфологіях та інших символічних системах» [2, с.146].

Кольоратив **чорний** пов’язаний у поетичних текстах із традиційно-символічною семантикою: втіленням темноти, нещастя, виражає негативні емоції. Такі ж смислові асоціації спостерігаємо в романі «Місто», напр.: «**Чорний** патlach у папасі, вигукуючи найстрашніші загрози, сів на коня, оперезав хлопця для певності нагасм і погнав перед себе, пообіцявши застрелити» (с.67).

Слово **білий** використовується в повісті у своєму домінуючому значенні: «який має колір крейди, молока, снігу» [6, с.48], наприклад: **білий** місяць, **білі** хатки, **білий** комірець, **білий** папір, **білі** лампи та ін. Додаткове метафоричне значення слово **білий** має у словосполученні **біла** банда. Автор має на увазі повсталі під проводом білого прапора.

Червоний колір «має забарвлення одного з основних кольорів спектра, що йде перед оранжевим; кольору крові та його близьких відтінків» [6, с.244], наприклад: «**червоні** фарби», «**червоні** кружала», «**червоний** абажур» та ін.

Кольоропозначення **сірий** у своєму домінуючому значенні «колір, середній між білим і чорним; барва попелу, попелястий, мишастий» [6, с.551] також уживається в романі, наприклад: **сірий** папір, **сірі** станції, **сірий** піджак, **сірий** покрив та ін.

Прикметник **синій** трапляється в повісті дев’ять разів, наприклад: **синій** чайник, **сині** вогні, **сині** окуляри, **сині** халати. Це слово вживається у своєму домінуючому значенні «який має забарвлення одного з основних кольорів спектра – середній між голубим і фіолетовим, волошковий» [6, с.548].

«Теж досить активним у мові художньої літератури є аналітичний спосіб вираження надмірної інтенсивності колірної ознаки – з допомогою кількісно-означальних прислівників *дуже, винятково, вкрай, зовсім, не в міру* з підсилювальним значенням: *дуже блідий, надто жовтий*» [1, с.11].

Отже, у ході дослідження особливостей семантики кольоропозначень у романі «Місто» В.Підмогильного було виділено основні положення використання кольористики у прозі. Окремі назви кольорів у романі (*чорний, червоний, білий*) розвинули цілий ланцюг конотацій, інші, наприклад, *зелений, жовтий, картатий* – моносемантичні, обмежуються лише позначенням кольору, що зводиться до номінативної функції.

Найбільша кількість кольороназв у романі В. Підмогильного зустрічається в описах краєвидів, людей та одягу персонажів. Кольоративи підсилюють настроєво-емоційну палітру творів. Колірний діапазон творів письменника досить широкий, хоча не можна не помітити, що його домінуючими кольорами є ахроматичні *чорний* і *білий* та хроматичні *срібний* і *рожевий*. Часто вживаними є також *сірий, синій* і *золотий (золотистий)*. Рідше використовуються *зелений, фіолетовий* і *оранжевий* кольори. Крім того, автор широко використовує так звані «*строкати*» кольори, наприклад: *рябий, картатий, строкатий*.

Валер’ян Підмогильний виявив себе як майстерний письменник-кольорист, чим вкотре підтвердив свою геніальність.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бабій І.М. Семантико-граматична природа прикметників зі значенням кольору у прозовій мові. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету. Серія: Мовознавство*. Тернопіль: ТНПУ. 2004. Вип. 2(12). С. 6 – 12.

2. Иванов В. В. Лингвистика третьего тысячелетия. Вопросы к будущему. М.: Языки славянской культуры, 2004. 208 с.
3. Лавріненко Ю. А. Валер'ян Підмогильний. Дивослово, 2001. №2. С. 9–10.
4. Підмогильний В. П. Місто. Київ: ТОВ"Видавнича група КМ-БУКС", 2017. 320 с.
5. Сучасна українська літературна мова. Морфологія. Київ: Наук. думка, 1969. 583 с.
6. Тлумачний словник української мови /Укладачі Ковальова Т.В., Коврига Л.П. Харків, 2005. 672 с.
7. Шевченко Л. І., Дергач Д. В. Колористика в сучасному мовознавстві: традиційне і нове. Київ: Studia Linguistica, 2011. №5. С. 234 – 239.

Лилик І.

Науковий керівник – Буда В.А.

ЗАСОБИ ТВОРЕННЯ ЕМОЦІЙНОСТІ У РОМАНІ АНДРІЯ ЛЮБКИ «ТВІЙ ПОГЛЯД, ЧІО- ЧІО- САН»

Аналіз емоційно забарвленої лексики, яка поєднує у собі як аспекти номінації, так і оцінки, дає змогу виявити емоційний стан суб'єкта мовлення, який закладено у експресивному потенціалі лексеми. Тому цей шар лексики є багатим джерелом пізнання світобачення та світосприйняття автора, засобом виявлення ставлення мовця до сфери всього того, що доступне для пізнання й відображення людською свідомістю. Це можуть бути особи, предмети, якості, дії, стани, процеси тощо, оскільки, говорячи про будь-що, людина мимохіть говорить і про себе. Крім того, вивчення засобів творення експресії емоційно забарвленої лексики, у тому числі й індивідуально-авторських неологізмів, виявляє загальні напрями та закономірності розвитку художнього словотвору, поглиблює відомості про словниковий склад української мови.

Емоції посідають особливе місце в житті людини. Вони є скрізь, кожна річ і кожна подія викликає певну емоцію і формує думку особистості стосовно цієї речі або події.

Емотивність належить до першорядних ознак та невід'ємних складових художнього тексту. Йдеться про емоційність у мовному значенні, тобто чуттєву оцінку об'єкта, настроїв, переживань людини. Ця властивість художнього тексту виражає емоційне ставлення автора, його ролі у тексті, місце дійових осіб, імовірність емоцій реального чи уявного реципієнта щодо описуваних подій, явищ, персонажів, їхньої поведінки. [1, с. 24-25].

Н.І.Бойко зауважує, що останнім часом «простежується чіткий антропоцентричний підхід до вивчення мови, що передбачає орієнтацію на такі проблеми, як «мова в людині» та «людина в мові» [2, с. 6]. Саме тому проблеми вивчення експресивності мовних засобів посідають помітне місце в сучасному мовознавстві. Експресивність проникає в усі сфери діяльності людини. Експресивно марковані одиниці вносять в усталені стандарти та штампи раціонального, логічного елементи новизни, пробуджують певні почуття, викликають ті чи ті емоції.

Усі прояви емоцій, зафіксовані в досліджуваному тексті, можна поділити на п'ять груп:

- просодичні (звукові, що сприймаються органами слуху, манера мовлення, крик, шепіт, мовчання, сміх, стогін, зойк, плач, бурмотіння, спів): *«Лікар взявся мене заспокоювати, поліцейський пробурмотів щось схвальне, а в мене нарешті відкрилися очі, я раптом відчув себе самотнім серед чужих людей, а за стіною лежала моя Ралука – мертва, скривджена.»* [3, с. 21];
- мімічні (зміни виразу обличчя та його частин): *«Тієї миті поліцейський скидався на агресивну горилу : підборіддя подалося вперед, ніздрі звузилися.»* [3, с. 35];
- мануальні (рухи рук): *«Приїжджайте швидше в міську лікарню, вона потрапила в аварію, - так сказав мені голос у слухавці, я навіть не зафіксував, чоловічим чи жіночим він був, у скроняху мене гучно пульсувало, все випадало з рук»* [3, с. 16];
- вегетативні (зміни у діяльності внутрішніх органів і судин, секреції залоз, роботі серця, які не підпорядковані свідомості та волі людини): *«Голова почала боліти, судини настільки звузилися, що я відчував кожен приплив і відплив крові»* [3, с. 25];
- рухові (рух тіла та його частин, характер руху, постава): *«Сідай – буркнув він»* [3, с. 28].

Важливими засобами передання емоцій у романі є соціальні діалектизми, просторічні слова та діалектизми, яких у творі є досить велика кількість. Цю молодіжну лексику ми поділили на такі групи:

– назви людини:

мерзотник (особа, здатна на всіяку підлість; негідник.) [3, с. 15]; *карлсон* (про маленького ростом, повного чоловіка) [3, с. 19]; *сука* (про підлу, нікчемну людину.) [3, с. 29]; Наприклад: «Що більше часу спливало від похорону, то дужче я зміцнювався в переконанні, що винним у трагедії не збіг обставин, погана погода чи воля Божя (одна з колег підійшла до мене на цвинтарі й намагалася втішити аргументом : « Бог забирає найкращих», - *дурена*), а бивця» [3, с. 57];

– назви предметів та явищ:

слова на позначення різних предметів: *калаш* (автомат) [3, с. 169]; *камізелка* (безрукавка, жилетка) [3, с. 223]; *кусень* (шматок) [3, с. 223]; *манатки* (дрібне домашнє майно, особисті речі; пожитки) [3, с. 249]; Наприклад: «Швидко впоравшись із *куснем*, я перехилив зловлене долонею в рот, вдкрутив пляшку бренді і зробив кілька жадібних ковтків.» [3, с. 223];

– назви дій:

назви фізичних дій людини: *біснутися* (нервуватися) [3, с. 61]; *згребти* (взяти чогось дуже багато) [3, с. 69]; *заливалася* (голосно сміялась) [3, с. 77]; *наминати* (швидко їсти) [3, с. 83]; *набити* (сильно наїстись) [3, с. 86]; *пацекувати* (сильно кричати) [3, с. 100]; Наприклад: «*Набивши* шлунок макаронами з фаршем, я влігся й увімкнув серіал, але миттю заснув» [3, с. 86];

– назви оцінок:

назви, що дають оцінку предметів та явищ: *прісний* (не цікавий) [3, с. 134]. Наприклад: «Наш другий рік у Варшаві був *прісний*, бо в ньому нічого неординарного не відбувалося, але якраз завдяки цьому він водночас був і щасливим» [3, с. 134].

Експресиви у романі «Твій погляд, Чіо- Чіо- Сан» дали змогу А. Любці розширити рамки використання лексики в художньому творі, створити яскраву мовну палітру й досконало передати життя суспільства. За допомогою емоційної лексики автор реалізував приховане, глибинне в слові, збільшив виражальні можливості мови.

Таким чином, емоційно забарвлена лексика збагачує і увиразнює мовлення, дає можливість образно висловити свою думку з приводу прочитаного, побаченого чи почутого, допомагає визначити характерні ознаки предметів, а також риси характеру людей, висловити схвалення чи осуд дій персонажів художніх творів.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Бабенко Л. Лексические средства обозначения эмоций в русском языке: [монорафия] / Л. Бабенко. – Свердловск : Из-во Урал, 1989. – 184 с.
2. Бойко Н. І. Українська експресивна лексика в словнику, мові та мовленні / Н. І. Бойко // Навч. Посібник для студ. філолог. спец. / Ніжинський держ. пед. ун-т ім. М. Гоголя. – Ніжин: НДПУ ім. М. Гоголя, 2002. – 217 с.
3. Любка, Андрій Твій погляд, Чіо- Чіо- сан [Текст] : роман / Андрій Любка. – Чернівці : Меридіан Черновіц, 2018. – 336 с.

Медвідь О.

Науковий керівник – доц. Бабій І. М.

СЕМАНТИКО-СТИЛІСТИЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ФРАЗЕОЛОГІЗМІВ У РОМАНІ «ДІМ НА ГОРІ» ВАЛЕРІЯ ШЕВЧУКА

Фразеологія як лінгвістична дисципліна виникла в 40-х роках ХХ століття. «Багато дослідників займалося вивченням цієї дисципліни, передумови теорії фразеології були закладені ще у працях І. Срезневського, О. Шахматова, О. Потебні та інших мовознавців. Значний вплив на розвиток фразеології мали також праці швейцарського лінгвіста Ш. Баллі» [6, с. 44].

Відомою є семантична класифікація В. Виноградова, який у 40-х роках ХХ століття розробив свою концепцію, спираючись на дослідження Ш. Баллі. В.Виноградов запропонував класифікацію фразеологізмів, за якою фразеологічні одиниці поділяються на три типи: фразеологічні зрощення, фразеологічні єдності і фразеологічні сполучення. Послідовники мовознавця утворили згодом виноградівську школу, до неї входили В. Жуков, О. Бабкін, М. Шанський, В. Архангельський, І.Чернишова, Л. Ройзенсон та Р. Попов» [2].

Фразеологія була досліджена у працях Д. Ужченка, М. Алефіренко, Г. Удовиченко, І. Бабій та інших.

«Оскільки основними ознаками фразеологічних одиниць є їх семантична місткість, потужна емоційна експресія та оцінність, фразеологізми посідають помітне місце в художньому мовленні»[1, 291], зазначає І. Бабій.

Актуальність дослідження. Сьогодні особлива увага приділяється вивченню власне українського фонду мови, важливою складовою якого є фразеологічні одиниці, які представлені у творчості багатьох письменників. Одним із таких письменників є Валерій Шевчук, мова творів якого потребує детальнішого вивчення і дослідження, адже вона насичена великою кількістю фразеологізмів.

Мета статті – аналіз семантики та стилістичних функцій фразеологічних одиниць у творі Валерія Шевчука «Дім на горі».

Валерій Шевчук у романі « Дім на горі» використовує велику кількість різноманітних фразеологізмів, кожен з яких у цьому творі виконує важливу роль. Ці фразеологізми можна поділити за класифікацією В. Виноградова на фразеологічні зрощення, фразеологічні єдності та фразеологічні сполучення.

Серед **фразеологічних зрощень** у романі зустрічаються такі : *з неба впасти, грати першу скрипку, напускати туману, крапля від краплі, лице в лице, не знаходити собі місця, зі шкури лізти, кров заговорила, земля хитається під ногами, віднайти друге дихання, висіти між небом і землею та інші.*

Серед фразеологізмів, які вживає Валерій Шевчук у романі «Дім на горі», зустрічається також чимало **фразеологічних єдностей**. До них можна віднести такі фразеологізми: *аж у голові запаморочилося, запалали очі, розводити руками, тепло на серці, забивати голову, різки в роті не мати, видивляти очі, кинути оком, закусити губу, стороннє око, махнути рукою та багато інших.*

У романі «Дім на горі» важливе місце займають **фразеологічні сполучення**, хоч їх порівняно менше, ніж фразеологічних зрощень та фразеологічних єдностей. Серед них можна виділити такі: *відводити погляд, збиватися з дороги, блискати зубами, зустрітися поглядом, зуби скалити, переступити поріг, проплакати очі, сам на сам, наливатися полум'ям, переступати межю.*

«У теоретичних дослідженнях з фразеології помітне місце посідають класифікації за граматичним принципом. Так, морфологічний підхід до фразеологічних явищ базується на співвіднесеності фразеологічних одиниць із певними частинами мови і передбачає визначення лексико-граматичної природи стрижневого слова. Наприклад, О. І. **Молотков** виділяє за цим принципом такі лексико-граматичні розряди фразеологічних одиниць :

- 1) іменні фразеологізми;
- 2) дієслівні фразеологізми;
- 3) ад'єктивні фразеологізми;
- 4) адвербіальні фразеологізми;
- 5) вигуківі фразеологізми» [3, 126].

Послугуючись граматичною класифікацією О. І. Молоткова, можна охарактеризувати фразеологізми роману «Дім на горі». Відповідно, до **іменних фразеологізмів**, ужитих у романі, можна віднести такі: *рання пташка, стороннє око, сім мішків вовни, відкрита душа, повна голова, широка душа.*

Багато використано у творі Валерій Шевчук і **дієслівних фразеологізмів**: *відводити погляд, розводити руками, кинути оком, напускати туману, зі шкури лізти, обвести поглядом, блискати зубами, ковтати сльози, грати першу скрипку, залитися червоною фарбою та багато інших.*

Зустрічаються у романі також і **ад'єктивні фразеологізми**. Серед них можна назвати такі: *з іншого тіста, крапля від краплі, їсти не просить*.

У романі автор уживає багато **адвербіальних фразеологізмів**, наприклад: *сам на сам, лице в лице, одним духом, з-під руки, плече в плече, ні за цапову душу, серце не на місці, тепло на серці*.

У романі «Дім на горі» фразеологізми виконують важливу стилістичну роль. Фразеологізми додають роману емоційності, влучності, дотепності, оригінальності й колоритності. Фразеологізми підкреслюють багатство й оригінальність індивідуального мистецького стилю Валерія Шевчука, мають важливе значення в розгортанні сюжету твору, надають художнім образам виразності й природності. Фразеологізми є цінною прикрасою роману «Дім на горі».

У творі багато фразеологізмів виконують оцінну функцію, вони передають позитивне чи негативне ставлення автора до об'єктивної дійсності. Фразеологізм *кров заговорила* передає схвалення, прихильність, наприклад: «В ньому не заговорила бурхливо кров, як це буває при любові з першого погляду...» (с. 64). Фразеологізм *із іншого тіста*, в даному випадку, також передає схвалення, наприклад: «Вона вже з іншого тіста зіплена, хоч і в ній також багато від жінок цього дому.» (с. 77). Чуйне, прихильне ставлення передає фразеологізм *відкрита душа*, наприклад: «Ти не завжди була відкрита до мене душею, – сказала тим-таки тоном стара.» (с. 163). Несхвальне ставлення викликає фразеологізм *збитися з дороги*, утратити глузд, наприклад: «Отак збився з дороги, і ні пуття з нього, ні толку...» (с. 94).

Ефективним засобом надання твору жартівливого тону є функція гумору і сатири. Таку функцію у творі виконують фразеологізми *скалити зуби, молоти язиком, блискати зубами, сім мішків вовни* та інші. Наприклад: «Ну що? – спитала поблажливо. – Наговорила тобі баба сім мішків вовни?» (с. 166); «Степан натхненно забивав здоровенного цвяха, залізиши в парту, а його жінка перехилилася через паркан до сусідки і не менш натхненно молола з тою сусідкою язиком.» (с. 147); «Ну, як тут діло? – гукнув він, скалячи зуби намагаючись згасити зрадливий трем у пальцях.» (с. 147).

У романі фразеологізми виконують також емоційно-експресивну роль. За допомогою фразеологізмів автор відтворює внутрішній стан персонажа. Багато фразеологізмів зі словами *душа і серце* виражають психічний стан людини, її почуття: *серце стискається, серце не на місці, відчинити серце, шкребте під серцем, тенькнуло в грудях, душа скулюється, широка душа, брати в серце*. Наприклад: «Вона скаже щось веселе про того старого своєму чоловікові, аж той розрегочеться, але в серці в неї щось тенькне, наче обірветься тонка струна.» (с. 141); «Галина душа стала широка, розійшовшись на весь цей окрай, який вона взяла в серце...» (с. 102).

Психологічний стан персонажів виражають фразеологізми *мороз пробіг поза спиною, гратися з вогнем, розводити руками, втратити голову, не знаходити собі місця, зробити круглі очі, залитися червоною фарбою* та багато інших. Наприклад: «Я не хотіла б, щоб ти гралася з вогнем.» (с. 221). «Звела погляд на стару, і мороз пробіг їй поза спиною.» (с. 256).

Висновки. Отже, у романі «Дім на горі» вжито велику кількість фразеологізмів. Скластифікувавши фразеологізми за семантикою, зазначимо, що найбільше у творі Валерій Шевчук ужив фразеологічних єдностей, митець використовує також велику кількість фразеологічних зрощень. Фразеологічні сполучення зустрічаються у творі трохи менше, але вони у романі відіграють не менш важливу роль.

Валерій Шевчук у своєму романі «Дім на горі» використовує надзвичайно багату палітру фразеологізмів, які у творі виконують важливу стилістичну роль. Вони надають роману особливої оригінальності, колоритності, допомагають розкрити внутрішній світ персонажів, їхні характери та емоції.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Бабій І. М. Фраземіка творів Богдана Лепкого: загальномова та індивідуально-авторська. Наукові записки ТНПУ ім. В. Гнатюка. Серія: Літературознавство: матеріали міжнародної конференції «Богдан Лепкий у полікультурному дискурсі Європи та Америки». Вип. 47. Тернопіль, 2017. С. 290 – 300.
2. Мокієнко В. М. Слов'янська фразеологія В. М. Мокієнко : [підручник для вузів за спец.] М. : Вища школа, 1989. 287с.

3. Молотков А. И. Основы фразеологии русского языка. А. И. Молотков. Л.: Наука, 1977. с.126-150.
4. Удовиченко Г. М. Фразеологічний словник української мови. Г.М. Удовиченко. К.: Вища шк., 1984. Т. 1-2.
5. Ужченко В. Д., Ужченко Д. В. Фразеологія сучасної української мови. В. Д. Ужченко, Д. В. Ужченко: [навч. посіб.] К. : Знання, 2007. 494 с.
6. Устенко Л.Ф. Особливості функціонування фразеологічних одиниць у різних стилях української мови. Л.Ф. Устенко. Наукові записки НДУ ім. Гоголя, 2011. С. 40-44.

Марковська М.

Науковий керівник – доц Розумович О. А.

МОЇ РОЗДУМИ НАД ТВОРОМ А. КАМЮ «МІФ ПРО СІЗІФА. ЕСЕ ПРО АБСУРД»

Метою мого дослідження є твір Камю, в якому він висловлює основні філософські думки. Альбер Камю за своє життя неодноразово заявляв, що він не є філософом. Професійним філософом він дійсно не був, хоч і отримав філософську освіту, проте будь-якому академічному філософові зрозуміла оригінальність мислення Камю, не логічна, а інтуїтивна точність його суджень.

Франція багата на моралістів: усі найвідоміші французькі філософи-екзистенціалісти свого часу були і відомими письменниками, драматургами, публіцистами. Камю не був винятком. Герої його художніх творів ставали втіленням відкритих філософом основних установок свідомості. Іноді персонажі виступали як alter ego автора: так, в «Чумі» всім основним персонажам притаманні певні риси особистості самого Камю, які спільними зусиллями виражають його філософські погляди. « Якщо хочеш стати філософом – пиши романи», - зазначав Камю.

Екзистенціалізм або філософія існування – один з напрямів у філософії ХХ століття, що досліджує людину як унікальну духовну істоту, яка здатна зробити вибір власної долі. Основним проявом екзистенції є свобода, яку варто розуміти як відповідальність за результати свого вибору. Основним положенням екзистенціалізму є постулат: екзистенція (існування) передує есенції (сутності). Незалежно від прагнень самого Камю, його філософські ідеї увійшли в масову свідомість як песимістичне («пантрагічне») вчення про абсурдність людського існування. Свою роль зіграла й мода. К. Ясперс у 1951 році писав: « Коли в Парижі юнак ексцентрично одягається, дозволяє собі свободу в еротичних зв'язках, ніде не працює, проводить життя в кафе і розмовляє незвичними фразами, то він – екзистенціаліст; півстоліття тому в Берліні, молодика, що веде такий спосіб життя, назвали б ніцшеанцем. Проте перший має так само мало спільного з Сартром, як другий мав з Ніцше. Вони читали цих філософів, але їх не розуміли, обмежуючись лише присвоєнням багатозначних формулювань з їх захоплюючих праць, при цьому не вмючи методично мислити.» В період після Другої світової війни в Парижі з'явилися так звані «екзистенціальні кафе» з обов'язковими чорними стелями, щоб відвідувачам було легше зосередитися на переживання «тривоги», «абсурду», «відчай» чи навіть «нудьги». Проте в Камю така мода викликала обурення, класиком «абсурду» він себе не вважав, а ігри у «відчай» і «світову скорботу» розглядав як наслідок інтелектуальної убогості.

«Міф про Сізіфа. Есе про абсурд» - філософський твір Камю, написаний в період, коли філософ знаходився під впливом праць К'єркегора, Хайдеггера та Ясперса. «Міф про Сізіфа» - це свого роду філософський трактат, центральним питання якого є : Чи варте життя того, щоб його прожити? На думку Камю, існує лише одна по-справжньому серйозна філософська проблема – проблема самогубства: «Вирішити, варте чи не варте життя того, щоб його прожити, - означає дати відповідь на фундаментальне питання філософії. Все інше – чи має світ три виміри, чи керується розум дев'ятьма чи дванадцятьма категоріями – вторинне. Якщо мене запитують, на якій підставі я стверджую, що це найважливіше питання, я відповім, що це очевидно з дій, які робить людина». Сізіф кинув виклик богам. Коли прийшов час помирати, він спробував утекти з царства мертвих. За це боги його покарали: вічно він буде змушений котити величезний камінь на гору, з якої той незмінно скочуватиметься вниз, і все потрібно

буде починати спочатку. На думку Камю, Сізіф – це «абсурдний герой», приречений на беззмістовну працю. Образ Сізіфа найбільше цікавить філософа у той момент, коли він спускається з гори вслід за каменем. За Камю, це істинно трагічний момент, коли Сізіф усвідомлює своє безвихідне становище. У нього немає надії, але й не існує такої долі, яка не може бути подоланою за допомогою презирства до неї. Камю стверджує, що саме в той момент, коли Сізіф усвідомлює безцільність своєї справи і однозначність своєї долі, він отримує свободу в розумінні абсурдності ситуації і досягає стану умиротвореного прийняття. Таким чином, Сізіф знаходить перемогу у самому собі, в глибині свого духу. Камю робить досить незвичний висновок: «Однієї боротьби за вершину досить, щоб заповнити серце людини. Сізіфа можна вважати щасливим».

Камю вважає, що найважливіші істини стосовно себе самої та світу людина відкриває не шляхом наукового пізнання, а через посередництво почуттів. Камю посилається на «тривогу» Хайдеггера та «нудоту» Сартра, він пише про нудьгу, яка несподівано здатна оволодіти людиною. У Камю відчуттям, що характеризує буття людини, виявляється відчуття абсурду, яке несподівано народжується з нудьги. Коли людина випадає з рутини повсякденного життя («підйом, трамвай, чотири години в конторі чи на заводі, вечеря, сон; понеділок, вівторок, середа, четвер, п'ятниця, субота, все в одному ритмі»), постає питання «навіщо?» На думку Камю, усе починається з нудьги. Нудьга є результатом машинального життя, але вона ж приводить свідомість у рух. Нудьга пробуджує її і провокує наступне: або несвідоме повернення до звичного життя, або абсолютне пробудження. За пробудженням завжди ідуть його наслідки: або самогубство, або продовження звичного ходу життя. Як приклад, Камю говорить про людину, і те, як вона співвідносить себе з часом. «Людина належить часу і з жахом усвідомлює, що час – її найгірший ворог. Вона мріяла про завтрашній день, а тепер знає, що від нього варто було б відректися». Абсурд, за Камю, це єдина даність, проблема лише в тому, як з нього вийти, а також у тому, чи необхідно виводити з абсурду самогубство.

Однією з небагатьох послідовних філософських позицій, на думку Камю, є бунт, безперервна конфронтація людини і мороку, що ховається в ній. Бунт є вимогою прозорості, в один момент він ставить під сумнів увесь світ. Камю пише, що бунт – це не єдине людське прагнення, у ньому нема надії. Бунт – це впевненість у незворотній силі долі, але без смирення, яке зазвичай її супроводжує. Камю показує, наскільки досвід абсурду далекий від самогубства. Помилковою, як вважає філософ, буде думка, що самогубство слідує за бунтом, є його логічним завершенням. Самогубство – це повна протилежність бунту, бунт надає ціни життю.

Свідомість і бунт – це дві форми, протилежні зреченню, їх переповнюють усі пристрасті людського серця. Абсурдна людина, на думку Камю, знає, що свідомість і щоденний бунт – свідки тої єдиної істини, якою є кинутий їм виклик. Світом править сенс, проте його важко розшифрувати – ключем до цього сенсу є бунт.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Великовський С. «А. Камю. Вибране». – М.:Райдуга, 1988.
2. Камю А. «Бунтівна людина». – М.: «Політична література», 1990.
3. Кремень В. Г., Ільїн В. В. «Філософія: мислителі, ідеї, концепції». -К.:Книга, 2007.
4. Скотний В. «Філософія. Історичний і систематичний курс». – К.:Знання України, 2005.

Нестерович Ю.

Науковий керівник – доц. Бабій І. М.

СТРУКТУРНО-СЕМАНТИЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА СКЛАДНИХ ІМЕННИКІВ У ПОЕЗІЇ ОКСАНИ ЗАБУЖКО

«Словотворення – одне з найбагатших джерел поповнення лексичного складу мови» [1, с.4]. «Питання дериватології були й залишаються актуальними в сучасній лінгвістиці. Продуктивним способом словотвору української мови є складання» [6, с.153]. «Складання – це спосіб творення складних слів поєднанням двох або більше основ чи цілих слів або їх

скорочень» [7, с.31]. В українській мові складні слова утворюються такими способами: складання (основоскладання і словоскладання) та аббревіація.

Як зазначає І.М.Бабій, «складні слова як наслідок семантичної конденсації двох компонентів словосполучення, на основі яких вони виникли, є естетично вагомим засобом у мові художньої літератури» [3, с.190].

Синхронно й найбільш повно проблематика складних слів висвітлювалась у працях Г.О.Винокура, М.М.Шанського, О.Ф.Ковальнової, О.А.Василевської, М.І.Привалової, В.В.Лопатіна, А.І.Мельникової та ін. Українські композити досить повно аналізуються у працях Н.Ф.Клименко, М.Я.Плющ, К.Г.Городенської, В.О.Горпинича, І.І.Ковалика, О.К.Безпояско, Є.А.Карпіловської, І.М.Бабій, Л.П.Кислюк, Л.Є.Азарової, Г.М.Вокальчук та ін.

Протягом останніх років особливо зростає інтерес до вивчення та дослідження творчості сучасних українських письменників. Цьому сприяє генерація нового покоління талановитих поетів та прозаїків, до числа яких безумовно належить Оксана Стефанівна Забужко. Уже зараз письменницю справедливо можна вважати класиком української літератури. Її творчість, зокрема поетична, вражає широтою світосприйняття, глибиною філософських сентенцій, емоційно-почуттєвим аспектом. Мова поетичних творів Оксани Забужко – вишукана і метафорична.

Цікавими з погляду структури та семантики є складні іменники в поезії Оксани Забужко, які сьогодні залишаються малодослідженими в сучасному мовознавстві.

Мета статті – аналіз структурно-семантичних особливостей складних іменників у поезії Оксани Забужко.

Складні слова становлять чималий пласт лексики в поетичній творчості Оксани Забужко. Як зазначає М. Максименко, «мовний феномен Оксани Забужко привертає до себе увагу насамперед незвичністю, нешаблонністю лексики та образних засобів, вільним поводженням зі стилізованими нормами літературного словотворення» [8, с.5].

Найчисельніший пласт складних слів у поетичній творчості О.Забужко становлять іменники, які й будуть предметом нашого дослідження.

Складні іменники, виявлені в поезії О.Забужко, можна поділити на такі тематичні групи:

- назви особин тваринного та рослинного світу: *розмай-зілля, чортополох, мутанти-кити*;
- елементи ландшафту: *краєвид, небосхил, високогір'я, чорнозем*;
- часові проміжки: *століття, часоплин*;
- місце локалізації або розташування чогось: *середохрестя, сміттєзвалище*;
- казкові персонажі: *Котигорошко*;
- відстані: *стометрівка*;
- предмети людської діяльності: *сухозлітка, статки-маєтки, автопортрет, мишоловка*;
- внутрішні процеси людського організму: *кровоплин*;
- абстрактні поняття: *коловерт, потойбіччя, сновидіння, лицедійство*;
- поняття на позначення певних подій, людських вчинків: *автокатастрофа, самогубство*;
- продукти науково-технічного прогресу: *кінохроніка, авторучка, фотознімок*;
- громадські та державні заклади, будівлі: *військкомат, гуртожиток*;
- елементи одягу: *туфлі-«лакерки», чорнострой*;
- явища природи: *листопад, льодостав, зорепад*;
- назви людей за професією та діяльністю: *кіногерой, політпамфлетист, чорнокнижник, новобранець*;
- слова-терміни: *соцреалізм*;

Частина складних іменників є власне авторськими неологізмами Оксани Забужко: *телекошмар, хвилепад, фрашка-пересмішка, думка-жабка, віротерпіння, Котиголовка, ізообмотка-плоть, часосплав*.

У поезії О.Забужко зустрічається декілька іменників, утворених за допомогою основоскладання. Це такі слова, як *льодостав, кінохроніка, кіногерой, чорнострой*.

Чимало в поезії О.Забужко іменників, утворених словоскладанням: *фрашка-пересмішка, туфлі-«лакерки», статки-маєтки, думка-жабка, розмай-зілля, мутанти-кити, ізообмотка-плоть*. За характером твірної бази це, переважно, поєднання в одне ціле означуваного та означувального (*фрашка-пересмішка, туфлі-«лакерки», думка-жабка, розмай-зілля, мутанти-*

кити, ізообмотка-плоть). Лише слово *статки-маєтки* належить до синонімічних зближень. Цікавою є семантика даних слів. Так, фразка у польській поезії – це «короткий жартівливий чи сатиричний твір як актуальної проблематики, так і етичних мотивів, подеколи з ознаками філософствування» [9]. О.Забужко увиразнює це слово прикладкою «пересмішка» (від дієсл. *пересміхатися* – «стиха, неголосно сміятися, переглядаючись, перемовляючись, подаючи одне одному знаки» [2]), що є більш відомою та звичною для українського читача, надає йому додаткового відтінку. Цікавим є новотвір *думка-жабка* (думка, що стрибає, наче маленьке жваве жабеня). Саме слово є вишуканою метафорою, навіяною незвичною асоціацією. Ще одним авторським неологізмом О.Забужко є іменник *ізообмотка-плоть*, яке натякає уважному читачу на те, що тіло людини є лише захисною оболонкою для душі, мрій, світлих поривань. Новотвори О.Забужко не лише несуть глибоке смислове навантаження, але й увиразнюють поетичне мовлення. І.М.Бабій зазначає: «Індивідуально-авторське словотворення – це багате і «живе» джерело збагачення виражальних засобів мови, оскільки авторським неологізмам властиві семантико-естетична гнучкість та поліфункціональність у художньому мовленні» [4, с.42].

За допомогою основоскладання і суфікса -к- утворились такі слова, як *сухозлітка, стометрівка, мишоловка*. Сухозлітки – «1) дуже тонкі пластини золота, якими покривають, оздоблюють що-небудь; 2) сріблясті або золотисті металеві нитки, що йдуть на виготовлення парчевої тканини, галунів і т.ін.; мішура; 3) щось показне, обманливе» [2]. У слові «стометрівка» перший компонент виступає числівником. За допомогою основоскладання і суфікса -ок- утворилось слово «гуртожиток».

Чисельною є група складних іменників, що утворились основоскладанням і додаванням суфікса -й-: *високогір'я, сновидіння, століття, віротерпіння, середохрестя*. Іменником виступає перший компонент у таких словах: *сновидіння, віротерпіння*, яке вважаємо новотвором О.Забужко. Обидва слова виражають абстрактні поняття. Їх другий компонент – основа дієслова. Початковим компонентом у слові *століття* є основа числівника (утвор. від числ. *сто* та ім. *літ*). Словотворчий суфікс -й- використовується при творенні слів *високогір'я* (утвор. від прикм. *високий* та ім. *гора*), *середохрестя* (утвор. від *середина* і *хрест*). У поезії Оксани Забужко «середохрестя» має значення «два бруски, дві планки і т.ін., з'єднані навхрест» [2].

За допомогою основоскладання і суфікса -ищ- утворене слово «сміттєзвалище» (утвор. від ім. *сміття* і дієсл. *звалити*).

Основоскладанням і додаванням суфікса -ств- утворились такі слова, як *лицедійство* (тут – маскування думок, вчинків, удавання [2]; утвор. від ім. *лице* та дієсл. *діяти*), *самогубство* (утвор. від займ. *сам* та дієсл. *губити*).

За допомогою основоскладання і суфікса -ник- утворене слово *чорнокнижник* (при початковому компоненті – основі прикметника, утвор. від прикм. *чорний* та ім. *книга*).

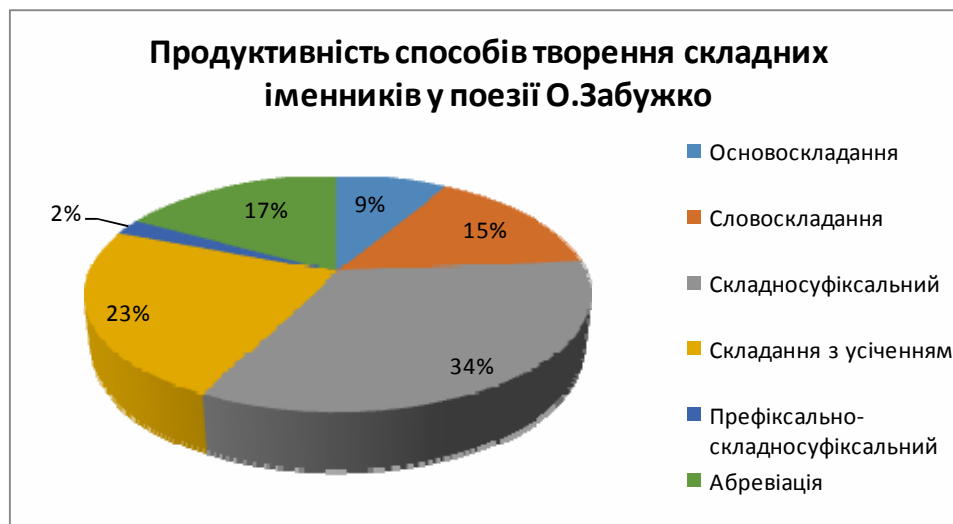
У своїй поезії О.Забужко нерідко використовує гру слів. У вірші «Світ без любові» поетеса поряд зі словом «Котигорошко» (від дієсл. *котити* та ім. *горох*; казковий персонаж, в О.Забужко – пер. людина байдужа, яка живе за інерцією) вживає слово «Котиголовка» (від дієсл. *котити* та ім. *голова*), тим самим привертаючи увагу читача до можливих фатальних наслідків для людства, якщо воно обере «світ без любові». Обидва слова утворено за допомогою складання і суфікса -к-.

Багато складних слів у збірці «Диригент останньої свічки» утворено за допомогою складання з усіченням. У них наявні інтерфікси «о», «е». Наприклад: *листопад* (утвор. від ім. *лист* і дієсл. *падати*), *небосхил* (утвор. від ім. *небо* і дієсл. *схилити*), *часоплин* (утвор. від ім. *час* і дієсл. *плинути*), *коловерть* (утвор. від ім. *коло* і дієсл. *вертити*), *чортолох* (утвор. від ім. *чорт* і дієсл. *полохати*), *зорепад* (утвор. від ім. *зоря* і дієсл. *падати*), *чорнозем* (утвор. від прикм. *чорна* та ім. *земля*). У всіх словах, окрім слова «чорнозем», другий компонент виступає усіченим дієсловом, а перший – іменником. Слова *часосплав* (увор. від ім. *час* і дієсл. *сплавити*), *хвилепад* (утвор. від ім. *хвиля* і дієсл. *падати*), *кровоплин* (утвор. від ім. *кров* і дієсл. *плинути*) вважаємо авторськими неологізмами О.Забужко.

Префіксально-складносуфіксальним способом утворене слово «потойбіччя» (від сполуки *по той бік* та за допомогою суфікса -й-).

Низку складних іменників у поезії О.Забужко утворено способом аббревіації. Зокрема, це такі складноскорочені слова: *військкомат*, *автокатастрофа*, *соцреалізм*, *автопортрет*, *авторучка*, *фотознімок*, *політпамфлетист*, *телекошмар*. Слово «військкомат» (скор. *військовий комісаріат*) належить до складових аббревіатур. Воно утворене поєднанням початкових складів базового найменування. Таким же способом утворено й інші слова: *автокатастрофа* (автомобільна катастрофа), *соцреалізм* (соціальний реалізм), *автопортрет* (авторський портрет), *авторучка* (автоматична ручка (ручка з автоматичним подаванням чорнила до пера)), *фотознімок* (фотографічний знімок), *політпамфлетист* (політичний памфлетист), *телекошмар* (телевізійний кошмар). Цікаво, що три слова з однаковим за звучанням початковим компонентом – *автокатастрофа*, *автопортрет* і *авторучка* – утворилися від слів з абсолютно різною семантикою (*автомобільна*, *авторський* і *автоматична*).

Продуктивність способів творення складних іменників у поезії О.Забужко та їх співвідношення можна простежити у наведеній нижче діаграмі.

Отже, в поезії Оксани Забужко складні іменники становлять найбільшу кількість від усіх складних слів. Переважна їх більшість утворена складносуфіксальним способом з додаванням суфіксів -к-, -ок-, -й-, -щ-, -ець-, -ник-. Чимало складних іменників утворено за допомогою словоскладання та складання з усіченням. Декілька складних іменників утворено основоскладанням та префіксально-складносуфіксальним способом.

Оксану Забужко уже зараз справедливо можна вважати класиком української літератури. Її творчість, зокрема поетична, вражає широтою світосприйняття, глибиною філософських сентенцій, емоційно-почуттєвим аспектом.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Азарова Л. Є. Складні слова в українській мові: структура, семантика, концепція «золотої» пропорції. УНІВЕРСУМ-Вінниця, 2010. 250 с.
2. Академічний словник української мови [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://sum.in.ua/>.
3. Бабій І.М. Номінативно-естетична функція складних слів у творах Івана Франка. Наукові записки ТНПУ ім. В.Гнатюка. Серія: Мовознавство, №1 (13). Тернопіль, 2005. С. 183-191.
4. Бабій І.М. Семантико-словотвірна характеристика композитних інноваційних іменників у романі «Правда і кривда» М.Стельмаха. Лінгвостилістика XXI століття: стан і перспективи. Луцьк: Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки, 2013. С. 42 – 49.
5. Забужко О. С. Диригент останньої свічки. Київ: Радянський письменник, 1990. 140 с.
6. Левицький А. Е, Шелудько А. В. Функціонування композитів української та англійської мов: зіставний аспект. А.Е.Левицький, А.В.Шелудько. *Studia Linguistica*. Київ: КНУ ім.Т.Шевченка, 2009. №3. С. 153-161.
7. Плющ М. Я. Граматика української мови. М.Я. Плющ: у 2 ч.: [підруч. для студ. філол. спец. вищ.навч. закладів]. Київ: Вища школа, 2005. 286 с.
8. Феномен творчості Оксани Забужко. [уклад.: Максименко М.Г.]. Полтава, 2015. 24 с.

Павлічко В.

Науковий керівник – доцент Буда В. А.

**СТИЛІСТИЧНА ФУНКЦІЯ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ДІАЛЕКТИЗМІВ У ЗБІРЦІ
МАРІЇ МАТІОС «НАЦІЯ. ОДКРОВЕННЯ»**

Живе народне мовлення зберігає чимало явищ давнини і є джерелом етнічного, необхідного для пізнання особливостей світогляду.

Використання територіальних діалектизмів у художньому мовленні спричинене, передусім, стилістичними настановами: прагненням автора відобразити колорит тієї чи тієї місцевості, продемонструвати її мовну специфіку й оригінальність [1, с. 202].

Марія Матіос – одна з найпопулярніших сьогодні письменниць, постать якої стала певною мірою харизматичною в сучасній українській літературі.

Мета полягає в тому, щоб з'ясувати стилістичну функцію територіальних діалектизмів у збірці Марії Матіос.

Актуальність виявляється в тому, що певні твори з-поміж доробку Марії Матіос не були об'єктом спеціального системного дослідження, однак потребують належної уваги, оскільки репрезентують багатий та різноманітний діалектний матеріал, відкривають широкі можливості не лише для студіювання мовотворчості митця, а й дають змогу простежити, як за допомогою діалектних одиниць письменниці вдається досягти бажаного стилістичного ефекту в розкритті змісту збірки, у змалюванні образів головних героїв, у прагненні передати місцевий колорит.

Створюючи буковинський колорит, діалектна лексика водночас виконує й пізнавальну функцію, адже знайомить читача, особливо це важливо для представників Східної та Південної України, з предметами побуту, господарювання, виробничої діяльності, рослинним і тваринним світом, звичаями тощо [3, с. 270].

Оповідна манера, що яскраво виражена у творчості М. Матіос, є складовою її індивідуального авторського стилю та чинником активного вживання діалектної лексики. Авторка – як представниця покутсько-буковинських (надпрутських) говорів – виявляє високу майстерність у використанні діалектизмів, які вдало вводять у канву своїх творів. Звісно, використання діалектних слів «становить відступ від норм літератури зі стилістичною настановою» [4, с. 151], оскільки вони – потужний засіб експресії [3, с. 268].

М. Матіос досить ретельно добирає діалектизми, відтворюючи традиції певного регіону та відновлюючи українську культурну спадщину, талановито вводять їх у канву художнього тексту [3, с. 270].

Важливою функцією діалектизмів у мові творів М. Матіос є їх роль у художній переконливості й етнографічній достовірності відтворення побуту, обстановки, соціальних умов тощо. Наприклад: *«Калина два дні підряд провітрювала на обійсті джерги, коци, укривала, килими, хустки, запаски, сардаки, кептарі й усе, що могло бути видко здалеку – з гостинця, й зблизька – із лісу, начебто й не зважала на військових людей, що пленталися під ногами»*.

Поряд з різними мовними прийомами наратування діалектизми забезпечують етнографічну достовірність пейзажних описів, відкриваючи для читача неймовірну красу буковинських гір, долин тощо. Варто зауважити, що чимало таких діалектних слів за межами Буковини не вживаються [3, с. 270]. Наприклад: *«... його Варварка сидітиме в цих горбах, де лишилися з чоловіками лише дві хати й ані одного парубка, з прикладеною дашком долонею і з граблями в другій руці – й визиратиме з **платю** своєї доли; Але тато сказали «ні!» – й Дунусь добре вичистив окоп-дикунку на **кичері**, що лишився ще від австрійської війни, грубо вистелив дно хвосою й сховав малому трохи їжі, а замість води можуть бути чорниці, що ними, як зірницями, всіяна **кичера**»*. [2, с. 62];

*«З бука на один бік було видно всю їхню **гражду** – велике Шандрове господарство, обнесене здоровим тесаним деревом і високою різьбленою брамою, а на другий бік – лягала дорога в **плай**, звідки мали показатися заготівельники всіх теперішніх людських душ, а від*

сьогодні – й їхніх. А далі – скільки ока – вивершувалися безлюдні гори в свіжій ранковій димці. І не було їм кінця-краю» [2, с. 161].

Діалектизми як продуктивна, часто вживана група стилістично зниженої лексики у досліджуваному художньому творі виконують такі стилістичні функції: по-перше, їх вживають задля детального відтворення локального колориту описуваних подій. Зазначимо, що авторка при цьому може пояснювати семантику діалектних слів за допомогою покликань внизу сторінки. Наприклад: «Що ти хотіла, **синку?**», де синок – «дитина», як зазначає у примітці сама авторка, хоч представники інших наріч звикли, що синок – це «особа чоловічої статі стосовно своїх батьків» [2, с. 132]. Непідготовленому читачеві важко сприйняти те, що між родом іменника та дієслівним суфіксом минулого часу є нібито невідповідність;

«То вже й не сито – смертельна коса рубала попід самий корінь цвіт Черемошного й пускала свій укїс у **бульбїнь**», де бульбїнь – коловорот невідомості, звідкіль іще ніхто не подав не те що доброї звістки» [2, с. 75].

По-друге, діалектизми використовують для змалювання специфіки мовлення персонажів, оскільки монологи, діалоги, полілоги героїв щедро пересипані діалектизмами. Зазначимо, що засобом виразності стає не окремий діалектизм у мові героя, а саме той, що сприймається як додатковий увиразнювальний засіб мовного портрету персонажа. У творах М. Матіос діалектна лексика виступає виразним мовним засобом, який допомагає митцю глибоко розкрити чи дослідити ментальність героїв, виконує роль домінантного образотворчого фактора у розкритті внутрішнього світу героїв.

Наприклад: «У вас одна кров. Може, навіть вас одна мама родила. Миріться! Миріться межю собою та й разом женіть цю нечисть, що присіла отут наші гори. Хіба ви не видите, як вони **тручають** вас один на одного? Як погібелі вашої хочуть вашими ж руками, щоби потому з неї скористати?» [2, с. 45];

«Та чого ти, Уласію... – торкнув струну Граб. – Я лиш хотів сказати, що в одного чоловіка, ну, **бігме**, не може бути все зразу: й довгі поли, й довгі руки. Але коли **газда** каже, що про це не вольно говорити, то вже **най** буде так... Я п'ю до вас, пане Довгопол! Дай, Боже, вам добре здоров'я і **файну любку!**» [2, с. 35].

Також діалектизми здатні передавати уявлення людей про світ дещо простіше, порівняно з нормами сучасної української літературної мови, формуючи при цьому індивідуально-авторський стиль митця [3, с. 270-271].

Отже, збірка М. Матіос вирізняється емоційністю, вразливістю, відкритістю та сповідальністю. Преференції письменниці у відборі діалектних слів увиразнюють її мистецьку майстерність, стилістичне мовне чуття.

ЛІТЕРАТУРА

1. Єрмоленко С. Говіркове багатоголосся сучасної української прози / С. Єрмоленко // Українознавство. – 2008. – С. 198–205.
2. Матіос М. Нація. Одкровення / М. Матіос – Львів: ЛА «ПІРАМІДА», 2006. – 204 с.
3. Мислива Т. А. Діалектизми у жіночій прозі к. ХХ – п. ХХІ ст. (на матеріалі творів М. Матіос) / Т. А. Мислива // Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 10. Проблеми граматики і лексикології української мови : зб. наук. пр. / відп. ред. М. Я. Плющ. – К.: Нац. пед. ун-т імені М. П. Драгоманова. – 2011. – Вип. 8. – С. 267-271.
4. Українська мова. Енциклопедія / [за ред. І. В. Муромцева] – К.: Вид-во «Майстер-клас», 2011. – 400 с.

Перейма В.

Науковий керівник– доц.. Розумович О. А.

БУТТЯ ЛЮДИНИ ЯК БУТТЯ МОЖЛИВОСТІ

Шукаючи матеріал для науково-дослідницького завдання, я звернула увагу на тему буття людини як буття можливості. У ній я виявила декілька важливих проблем, які б хотіла розглянути детальніше, зокрема, дослідити проблему можливостей у бутті, з'ясувати, яким чином дано людині світ можливого, в який спосіб людина здатна освоювати цей світ, як вона

розширює і нарощує своє буття. Метою роботи є виявлення можливісного виміру людини в її бутті.

«Людина є щось більше, ніж вона є»[1,166]. З цієї фрази я розпочну свої міркування. Для початку з'ясуємо, що ж таке «буття». Щоб краще зрозуміти це поняття, хочу навести слова Хайдеггера: «Це щось на зразок світла; ми бачимо оточуюче за допомогою світла, але не саме світло». Як стверджує Арістотель: «Буття означає те, що є, тобто множину існуючих речей, і водночас те, чому притаманне все, що є, те, що ми називаємо існуванням»[4,221]. Але буття для нас постає як наявне і відсутнє водночас. І відсутність ми відчуваємо найбільше, пов'язуючи її з негативними емоціями. Тому людина намагається вгамувати та заповнити відсутність. Відсутність – це небуття в бутті, або певна форма буттєвості. Парадоксально?

«Наявність потреб – необхідний параметр людського буття»[1,167]. Часто одні потреби змінюються на інші завдяки пріоритетам людини. Не задовольняючи елементарні потреби, людина гине як організм. Для потреб є важливим можливість їх задоволення. Можливісний аспект людського буття вміщує в собі засоби й здатності, які проявляються в праці, мисленні, спілкуванні і тд.

Своїм існуванням людина сприяла виникненню такого поняття як абсолютна можливість. Тобто це можливість створювати нові можливості і їх реалізовувати, які містять в собі позитивне і негативне. Наприклад, винайдення колеса є реалізацією негативних можливостей, оскільки воно було б відсутнє в природі без існування людини.

Переважаю людина сприймає можливе у часовому вимірі як майбутнє. Наприклад, уявімо, що дівчинку запросили на бал. Вона радіє і прокручує в своїй уяві цей захід, її переповнює хвилювання і змінюється поведінка. Дівчинка підбирає плаття, макіяж, зачіску, переглядає фільми, де показано бал, шукає у книгах порад, як повестись у тій чи іншій ситуації, яка може відбутись або не відбутись. Здатністю розрізняти дійсне і можливе, жити можливим – цим людина відрізняється від тварини.

Способом існування людини в майбутньому є можливість до прогнозування. Звертаючись до дослідження Беттельхейма про послідовне руйнування людського буття у концентраційному таборі, можна зробити висновок, що виживав той, хто зберігав здатність до самочинності, вияву свободи. Буття твориться ставленням людини до нього. Підсумовуючи, можна зазначити, що людина залишається людиною до того часу, поки здатна відшукувати нові можливості і містити в собі самовияв.

Представник екзистенціалістичної філософії К. Ясперс казав: «Бути людиною – це бути вільним» [2]. Для нас свобода – уособлення чогось непримусового, вільного, це величезна здатність до самовияву. Проте свобода у формі сваволі перетворюється на жаждою до панування, свобода як сила перетворюється на володарювання несвободи.

Свобода, так як і можливість, містить у собі позитивне і негативне. Негативне проявляється у самообмеженні – найвищій формі свободи. Завдяки самообмеженню людина здатна долати межі можливостей, а самообмеження керується вибором.

Свободу постійно супроводжує можливість невдачі, тому свобода завжди є ризиком. Це приваблює тих, хто хоче пізнати межу своїх можливостей.

Свобода живе й дихає вибором [1,177]. Здійснюючи вибір, ми вибираємо одну можливість з-поміж інших. Їй надається перевага і реалізується за допомогою вчинків. І тоді перед нами відкривається ще один вимір людського буття - вимір відповідальності.

Людина несе відповідальність не лише за вибір певної можливості, а й за спосіб її реалізації. Відповідальність приходить до людини несподівано як відгук людського буття, і є свідченням здійснення людської свободи. Бернард Шоу писав: «Свобода означає відповідальність. Ось чому більшість людей бояться її»[3]. Відповідальність – це плід буття і свободи. Сильна людина гідно її витримує, а слабкодушних відповідальність відлякує. Відповідальність діє індивідуально, є механізмом зміцнення свободи. Втеча від свободи зумовлена страхом перед відповідальним рішенням і відповідальною дією. Це шкодить наповненню буття смыслом і стоїть на заваді людині бути ініціатором життєвих подій. Звідси впливає імператив свободи і відповідальності: «Чини так, щоб твої дії були необхідним виявом твого самобуття й разом з тим, щоб вони не обмежували можливостей подальшого вибору, не завдавали шкоди свободі твоїх наступників, не збіднювали майбутнє на можливості самозростання»[1,179].

Отже, буття в його можливісному вимірі виглядає як завершена послідовність смислотворних подій. Це Буття – Можливість – Свобода – Вибір – Відповідальність. Проблемність і фундаментальна відкритість людського буття є в кожній наведеній ланці розгортання буття.

ЛІТЕРАТУРА

1. Нестеренко В.Г. Вступ до філософії: онтологія людини: Навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів//В.Г.Нестеренко.-К: Абрис, 1995. -336 с. -(Трансформація гуманітарної освіти в Україні).
2. <https://istoryk.at.ua/forum/13-511-1>.
3. <https://uk.m.wikiquote.org/wiki/Відповідальність>.
4. Скотний В.Г. Філософія: історичний і систематичний курс. – К.– Знання України, 2005. – 576 с.

Полиняк М.

Науковий керівник – доц.Буда В.А.

МОВНІ ЗАСОБИ ВИРАЖЕННЯ ПОРІВНЯНЬ У РОМАНІ Б.КУШНІРА «НА ЛІНІЇ ЗІТКНЕННЯ. ЛЮБОВ І НЕНАВИСТЬ»

Помітне місце в ідіостилі роману «На лінії зіткнення. Любов і ненависть» посідають порівняння, які роблять мову твору яскравою, насиченою, глибокою, емоційною тощо.

Метою статті є виявлення лінгвістичних особливостей компаративних одиниць у романі Б.Кушніра «На лінії зіткнення. Любов і ненависть», з'ясування ролі порівнянь у створенні художньої виразності.

У свій час О.Потебня наголошував, що «...порівняння так само, як і слова-образи та слова в переносному значенні, свідчать про індивідуальну природу світосприйняття» [3, с. 289]. Природа компаративів, їх семантична наповненість, залежить від світогляду мовця, характеру його світовідчуття.

В аналізованому творі ми зафіксували 215 порівнянь. Зосередимо свою увагу на лексико-тематичних групах, які базуються на тому, що називає суб'єкт і об'єкт компаративної одиниці.

З існуючих чотирьох логічних типів (а саме: «живе-живе», «неживе-живе», «неживе-неживе», «живе-неживе») в романі Б.Кушніра «На лінії зіткнення. Любов і ненависть» найпоширенішим типом є порівняння живого з живим.

З-поміж усього масиву компаративів, наявних у творі, значне місце займають компаративи-зооніми. Характерним для них є те, що в них об'єкт порівняння виражається лексемою зоонімічної семантики. Більшість лексем, що вербалізують об'єкт порівняння, мають символічне значення. У народній свідомості назви тварин зазвичай слугують для характеристики певних рис характеру, поведінки людей. В.Жайворонок у своїй монографії називає їх знаками української етнокультури [2, с. 35]. Щодо суб'єкта цих порівнянь, то він означає особу або ж сукупність осіб. Суб'єкт компаративної одиниці репрезентується назвами людей, відтак можна стверджувати, що такі зоонімічні порівняння будуються як зіставлення за типом «живе-з живим».

Компаративи-зооніми представлені доволі широко. Серед них:

а) назви диких звірів (*вовк, ласиця, ведмідь, заць, кабан*): «Хлопці накинулися на їжу, **немов голодні вовки**» [1, с. 53]; «Обличчя візитера насутилося, маленькі очі забігали, **немов у вовка, якого загнали в пастку; силкуючись, він намагається зобразити добру міну при поганій погоді й стає лагіднішим, не те слово, улесливим**» [1, с. 58];

б) назви свійських тварин (*віслик, цап, ягня, кіт, кінь*): «Нав'ючений, **немов віслик, літньою і зимовою формами, білиною, казанком та іншою амуніцією, він спекотного липневого дня минав КПП військової частини**» [1, с. 131]; «Став сумирним, **як ягня**» [1, с. 42]; «Жив, **як кіт у маслі**» [1, с. 52];

в) назви екзотичних тварин (*тигр, черепаха, удав*): «– **Гаряча як тигриця**» [1, с. 112]!; «Волков дивився на дівча, **як удав, що вибирає здобич, з азартом мисливця**» [1, с. 28].

Автор у романі «На лінії зіткнення. Любов і ненависть» значно рідше використовує порівняння із об'єктами, що називають комах: «Друзі крутилися навколо, **як мухи біля меду**»

[1, с. 53]; «Жвавий клаптик прикордонної території колись гудів **як бджолиний рій**» [1, с. 72]; «Настало затишшя, ви **як бджоли на мед** поперли на передок» [1, с. 93].

Найменш численною є група порівнянь-орнітонімів, у яких об'єктами виступають назви птахів: «Молоді дівчата, побачивши богатиря-красеня у військовій формі, пирхнули по кутках, **як курчата**» [1, с. 141]; «Над нивами-приливами, купаючи мене, **мов ластівку**...».

В усіх вищезазначених випадках опорними лексемами є назви диких та свійських тварин, комах, птахів. Проаналізовані зооніми через певні характеристики тварин актуалізують найчастіше негативні характеристики людей. При цьому на передній план висуваються або фізичні властивості тих чи інших тварин, або характерні риси їх поведінки. При аналізі виявлено, що тематична група компаративів-зоонімів включає 27 одиниць.

Поряд із порівняльними конструкціями, де об'єктами є назви тварин, присутні також порівняння, що називають рослин (фітоніми), які належать до логічного типу «живе-неживе». Їх зафіксовано 8 ужитків: «Ноги високі, міцні, **немов вилиті**, а стегна широкі, груденята гострі, налиті **немов осінні яблука**» [1, с. 27]; «Її гарячі оченята, продовгуваті **немов сливи**, зупинилися на дужих чоловічих біцепсах, що випирали з-під футболки» [1, с. 73]; «Замучені, висмоктані **як лимони**» [1, с. 158]. В усіх випадках суб'єктом компаративної одиниці є особа, а об'єктом – рослини-фітоніми. Ознака – зовнішність людини.

Вагоме стилізове навантаження також містять порівняння з об'єктами-назвами людей. Серед об'єктів цих порівняльних конструкцій можна виділити такі, що вказують на:

а) реальних осіб: «Якщо хтось не розумів своєї ролі й намагався заперечувати, лице генерала ставало кам'яним, **як у Путіна**, він одразу припиняв будь-які прояви інтелектуального протистояння» [1, с. 37];

б) літературних персонажів чи героїв кінофільмів: «Через тиждень він почувався **як герой Джека Лондона із золотої лихоманки**» [1, с. 200];

в) людей за професією або родом діяльності: «Першу зустріч студентка водила Волкова доріжками міського парку, розповідаючи про дерева і трави, **немов учителька біології**» [1, с. 30];

г) людей із захворюваннями, зокрема нервово-психічними: «Прикордонні патрулі бігали **як навіжені**, без перепочинку» [1, с. 224]; «До штабу сектора мчали **немов божевільні** – дорога була порожньою» [1, с. 53];

г) дітей, молодих осіб: «Залякує, що за річкою живуть динозаври, готові всіх зжерти або розіп'яти на хресті, **як маленького хлопчину**, фейками про якого півроку годували одну шосту світу» [1, с. 46].

У романі також є велика кількість об'єктів-назв, що належать до логічного типу, коли неживе порівнюється з неживим. Ця група компаративів є найчисельнішою і включає 31 одиницю: «На нього дивилася молода жінка, безтурботна і щаслива, з блакитними **як небо** очима і милою усмішкою» [7, с. 23]; «Щойно Дубов почув голос начальника розвідки, у нього засмикалося ліве плече, брови насупилися, а голос забринів **неначе дримба**» [1, с. 35]; «Паперова машина працювала **як на книжковій фабриці**» [1, с. 39]; «На дорогах тиша – **як у Чорнобильській зоні**» [1, с. 101]; «Сільський дядько з хитрими очима і могутніми, **як булава**, руками переносив ящики до магазину» [1, с. 134]; «– Я їй: – Ти мені запалила душу, **як вулкан**, – а вона своє гне» [1, с. 146]; «Прислухався – тиша, **як на кладовищі**» [1, с. 236]; «Через відчинене вікно увірвався вітер і надув итори, **немов паруси**» [1, с. 250]; «Він гладив її волосся і заглядав в безкраї, **як море, очі**» [1, с. 258].

Знаходимо у тексті також заперечувальні порівняння, побудовані на протиставлення предметів: «Не жінка – вогонь, не йшла, а пливла, залишаючи за собою шлейф дорогих парфумів» [1, с. 5]; «Не жінка – торпеда, яких запускають на непоступливих чоловіків» [1, с. 9]; «Не річка, а лінія між чорним і білим, ненавистю і любов'ю, правдою і брехнею» [1, с. 46]. У романі Б.Кушніра наявні компаративні одиниці, які не мають у своєму складі службових слів (безсполучникові). Найчастіше трапляються порівняльні конструкції, виражені формою орудного відмінка іменника (орудний порівняльний). Орудний порівняльний завжди стоїть при дієсловах, що позначають стан, рух, психічний стан.

У романі «На лінії зіткнення. Любов і ненависть» виділяємо такі моделі:

Дієслово + О.в.: «Вранці сокіл **каменем** упав на город і вп'явся в зайця» [1, с. 16]; «Той **кулею** полетів до лісу, а переляканий заєць продовжував лежати на грядці, не рухаючись» [1, с. 16].

О.в. + дієслово: «Глафіра з віником у руках **чорною хмарою** посунула на Іванича» [1, с. 86]; «Зліва **тягнувся** мішаний ліс, який **зміюкою** обвивала ґрунтова дорога» [1, с. 101].

Окрема група – це порівняння зі словами порівняльної семантики: подібний, схожий. У романі ми виділяємо конструкції, у яких порівняльне значення виражається лексемами з порівняльною семантикою: «– Кабінети служби нині **схожі на склади неліквідних запасних частин**» [1, с. 21]; «Середнього зросту, підтягнутий, міцно складений, коренастий, з акуратною стрижкою полковник Ведмідь **нагадував людину мирної професії – директора школи**» [1, с. 37]; «Другий – низенького росту, товстий, з червоною бичачою шиєю, **нагадував бойовика**» [1, с. 44]. Проте в контексті роману «На лінії зіткнення. Любов і ненависть» основну масу становлять сполучникові компаративи. Вони уводяться в текст за допомогою сполучників:

- як – «Красуня **постала як на рентгені** – світла і прозора, з великими грудьми й опуклими стегнами» [1, с. 5]; «Вранці у командира бригади **тряслися руки як після пиятики**, і він не міг зрозуміти, що відбувається» [1, с. 69]; «Офіцери **збуджені, як під час застілля**, коли звільняються від зайвих роздумів» [1, с. 95]; «Сидить на колодці, **як на цвяхах**» [1, с. 95];

- немов – «Гребець відчайдушно **махав веслами, немов поспішав на пожежу**» [1, с. 50]; «Тут **забава, любов, а там – ненависть, ворожнеча, немов у голодний рік не поділили останню скибку хліба**» [1, с. 54]; «Роздивилося мене **немов на рентгені**» [1, с. 81];

- ніби – «Відразу ж **полегло, ніби камінь з душі впав**» [1, с. 22]; «Сиди у кріслі йому **враз стало незручно, ніби в підшивку напхали гравію**» [1, с. 38]; «Підполковник із **загорілим під пекучим сонцем лицем, яке виглядало так, ніби його вирубали сокирою, багатозначно надував щоки і переконував, що він тут головний**» [1, с. 63];

- наче – «Той, **вибравшись на вулицю, відчував, що ноги німіють, руки наче з вати, а тіло ось-ось звалиться на бруківку**» [1, с. 7]; «Він **сподівався десь побачити обличчя блондина, що вибивав із нього інформацію – жорстоко і цинічно, наче мав справу не з людиною, а з річчю**» [1, с. 16]; «**Перед очима стояв жорстокий покидьок, який пройшовся по ньому наче асфальтовим котком**» [1, с. 23];

- неначе – «Щойно **Дубов почув голос начальника розвідки, у нього засмикалося ліве плече, брови насутилися, а голос забринів неначе дримба**» [1, с. 35]; «**Галя зупинила погляд на його очах і якусь хвилю розглядала Вергуна, неначе пацієнта в лікарні**» [1, с. 172]; «**Наділи кайданки і потягнули до темного фургона, що мчав з хутора неначе швидка допомога**» [1, с. 241].

Статистичний аналіз показав, що найчастіше вживаними в романі «На лінії зіткнення. Любов і ненависть» є конструкції із сполучниками *як, немов*.

Отже, у романі Б.Кушніра «На лінії зіткнення. Любов і ненависть» можна виокремити значну кількість порівняльних конструкцій, які служать для збагачення смислової та емоційно-експресивної мови, підсилення виразності. Компаративні одиниці уточнюють і конкретизують різні явища чи предмети, допомагають письменникові створити яскраві картини та образи. В творах натрапляємо на традиційні порівняння, але більша частина – це оригінальні конструкції, де об'єкт і суб'єкт віддзеркалюють світосприйняття Б.Кушніра. Введення слів до складу компаративів зумовлене, передусім, намаганням автора викликати в читача нові асоціації, аналогії, створити цікаві й неповторні образи. Усі проаналізовані порівняння уводяться в текст за допомогою сполучників *як, мов, немов, наче, ніби*. Серед безсполучникових порівняльних конструкцій виявлено порівняння, що виражені орудним відмінком іменника. Б.Кушнір рідко подає однослівні звороти, подекуди порівняльна конструкція набуває форми речення.

ЛІТЕРАТУРА

1. Кушнір Б.І. На лінії зіткнення. Любов і ненависть: роман / Богдан Кушнір; худож.-оформлювач В.М.Карасик. – Харків: Фоліо, 2018. – 283 с.
2. Жайворонок В.В. Знаки української етнокультури: Словник-довідник. – К.: Довіра, 2006. – 302 с.
3. Потебня А.А. Из записок по теории словесности / А.А.Потебня // Эстетика и поэтика. – М.: Искусство, 1976. – С. 286-463.

ЛЮДИНА І СВІТ У ФІЛОСОФІЇ А.ШОПЕНГАУЕРА

Метою нашого дослідження є розкриття сутності людини та світу у філософії А.Шопенгауера.

Однією з найяскравіших фігур некласичної філософії є Артур Шопенгауер, який, будучи незадоволений оптимістичним раціоналізмом і діалектикою Гегеля, тяжів до німецького романтизму, захоплювався містикією, вважав себе послідовником філософії І. Канта і захоплювався філософськими ідеями Сходу (особливо буддизму).

У своїй праці «Світ як воля та уявлення» А. Шопенгауер висуває таку концепцію: на певному ступені розвитку виникають два різних світи. Один – не існує об'єктивно, а лише в нашій уяві. Те, що ми називаємо дійсністю (природа, суспільство, культура, історія і наше життя), є лише видимістю, грою уяви, тим, що в індуїстській традиції називається "майя" (тобто обман, спокуса, привид).

Другий, істинний, світ – це світ потайної, невидимої сутності, волі, це кантівська "річ у собі".

Суб'єкт і об'єкт, простір і час, багатоманітність окремих речей та причинний зв'язок між ними - все це "існує" тому, що так влаштована людська свідомість з її апіорними формами чуттєвості та розсудку.

Якщо ідея раціональної причини світу була притаманна європейській свідомості, то ідея вольового першоімпульсу, не підвладного ніяким раціональним, етичним і навіть естетичним обмеженням, була для Європи незвичним явищем. Не випадково сам Шопенгауер визнавав, що в числі джерел, що стимулюють його думку, одне з перших місць займали буддійські уявлення про майє (ілюзії) і нірвану (згасання життя, порятунк). Його воля як першопричина світу є "ненаситним сліпим потягом, темним, глухим покликом". Світ, за Шопенгауером, безглуздий, а уся історія світу - це історія безглузвих хвилювань вольових іскор, коли воля змушена поглинати саму себе, оскільки, окрім неї, нічого немає і вона до того ж - голодна і жорстока, постійно тче павутину страждання. Звідси біль, страх і страждання.

Людина в цьому світі є рабом волі, остання створила її інтелект, щоб вона пізнавала закони світу, краще виживала і пристосовувалася до цього світу. Людина завжди і скрізь служить не собі, не своїм інтересам, а волі. Воля змушує її жити, яким би безглуздим та жалюгідним не було людське існування.

Шопенгауер вважав, що людське життя неодмінно протікає між бажанням і задоволенням. Бажання за своєю природою — страждання, задоволення страждання швидко переповернює людину, ціль видається примарною, володіння нею втрачає привабливість. Як тільки потреба задоволена, в життя приходять перенасичення і нудьга, які залишають відбиток відчаю навіть на забезпечених і щасливих. Те, що називають щастям, завжди негативна характеристика і зводиться лише до позбавлення страждання, але далі або нове страждання, або нудьга.

Воля є потойбічним ядром оболонки життя, а уявлення – це об'єктивація волі, її прояв. До волі не можна застосувати поняття, вироблені нами в нашому ілюзорному світі.

У волі немає ні минулого, ні майбутнього, ні множинності, а отже – вона дана як єдина світова воля.

Воля – це "хотіння", "прагнення", але оскільки у світі сутності крім волі немає нічого іншого, то в неї немає і об'єкта прагнення, хотіння. Оскільки воля не має ніякої мети поза собою, вона з необхідністю спрямована на себе, вона лише "хоче хотіти" і нічого більше.

За словами А. Шопенгауера, те, що в людині, набагато важливіше від того, що є в людини. Високо цінуючи здоров'я, він, однак, не поділяв гедоністичних поглядів: «Дурень ганяється за насолодами і знаходить розчарування; натомість мудрець лише уникає страждання». Обстоюючи переваги самотності, мислитель вважав, що людина уникає, терпить чи любить самотність відповідно до того, яка цінність її «Я». Користь самотності вбачав і в тому, що саме на самоті кожен бачить у собі те, чим він є насправді. Істинна дружба —

примара. Реальна дружба ґрунтується на взаємному благу, спільних інтересах, але як тільки інтереси зіштовхуються — дружба руйнується.

Шопенгауер пише: «Різниця в рангах та багатстві дає кожному грати свою роль, проте цій ролі аж ніяк не відповідає внутрішня різниця у щасті та вдоволенні. У кожному сидить все той же бідолаха зі своєю нуждою та гризотою, як і в кожного інші, але за формою, тобто за сутністю, майже у всіх одні й ті ж самі».

"Світ як уявлення" і "світ як воля" – дві сторони розколотого світу, який у цілому може бути описаний як страждання.

А. Шопенгауер доводив, що будь-яке страждання – "позитивне", а задоволеність – "негативна". При цьому він відштовхувався від очевидного психологічного факту: всі потреби і всі бажання ми відчуваємо лише тоді, коли вони незадоволені, а стан незадоволеності – це і є страждання. Навіть задоволене бажання лише тимчасово припиняє страждання. Життя кожного, таким чином, є ланцюгом змінюваних страждань.

Для А. Шопенгауера добро взагалі не існує – добром люди за традицією називають тимчасову відсутність страждань. Люди прагнуть позбавитися страждання, реалізуючи свої прагнення й отримуючи задоволення. Ті, у кого є відповідні засоби (кошти) і можливості або мають обмежене коло бажань, на якийсь час можуть навіть задовольнити їх всі. Але тоді ними оволодіває нудьга, яка спричиняє нове страждання.

Припинити страждання можна лише відмовившись від будь-яких бажань, припинивши існування, перетворившись в ніщо, досягнувши стану "нірвани".

Світ в усіх відношеннях поганий: естетично – він схожий на карикатуру, інтелектуально – на божевільний дім, з морального погляду – на шахрайське кубло, а в цілому – на в'язницю. Такому світові і такій людині краще, за Шопенгауером, було б зовсім не існувати.

Загалом у філософських міркуваннях Шопенгауера досить виразно проглядаються особливості некласичного типу філософствування. Слід визнати, що в його творах людина та реалії її життя постають більш різнобічними й суперечливими, ніж у класичній філософії. Крім того, мова його творів наближена до розмовної, а тому й зрозуміліша для усіх.

ЛІТЕРАТУРА:

1. <https://studopedia.org/8-79742.html>
2. <https://tureligious.com.ua/filosofiya-shopengauera/>
3. Шопенгауер А. Афоризми житейской мудрости. АСТ, 2016 р. – 288с.
4. Шопенгауер А. Мир как воля и представление // Шопенгауер Собрание починений. – Т.1. – 1992.
5. Історія філософії. Проблема людини та її меж. Вступ до філософської антропології як метаантропології : навч. посіб. зі слов. / Н. Хамітов Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. – 4-те вид. – Київ: КНТ, 2016. – 393 с.

Шандригось А.

Науковий керівник – доц. Розумович О.А.

ПЕДАГОГІЧНІ ІДЕЇ ІММАНУЇЛА КАНТА

У світі є дві складні речі - виховувати і керувати.

І. Кант

У кінці XVIII – першій третині XIX ст. в світі можна було простежити потужний розвиток педагогічної думки, котрий став складовою ідей класичної філософії, пов'язаної із створенням вічних цінностей. Представником цього періоду був І. Кант, який вніс вагомий внесок у розвиток педагогіки. Своєю творчістю філософ доповнює один з яскравих етапів розвитку педагогічної антропології XVIII ст., який був ознаменований насамперед створенням самої педагогічної антропології та подальшим її розвитком. Кантівський етап розвитку педагогічної антропології був пов'язаний з моральним розвитком людини.

В його творчості простежується вплив Просвітництва та романтизму, що знайшло відображення у трактаті «Про педагогіку». У своїй праці І. Кант визначає педагогіку як науку про виховання, яка ділиться на фізичну і практичну. Щодо фізичного виховання, то це розвиток

в людині тваринних задатків. Виховання практичне чи моральне – це таке виховання, яке має мати на меті навчити дитину так, щоб вона могла жити як вільно діюча особа, розвивати моральні задатки.

У моральному вихованні головне розвивати спосіб мислення та вдосконалювати духовні здібності дитини.

Розмірковуючи про виховання, І. Кант завжди має на увазі його кінцеву мету: *"Виховувати - означає виховувати особистість, виховувати істоту, яка вільно діє, може оберігати саму себе і стати членом суспільства, має внутрішню цінність у своїх власних очах"* [1, с. 414].

Філософ найвище значення надає вихованню моральності, в якій виділяє дві сторони: негативну (дисципліна) і позитивну (виховання). Крім цього варто зауважити, що Кант акцентує увагу на поступовості виховання моральності. Він вважає, що у кожному віці повинні бути різні методи чи способи виховання. Наприклад, філософ пише, що: *«Догляд необхідний для немовляти, дисциплінування – дошкільникові, а формування морального обличчя – дітям шкільного віку»* [2, с.2]. І тут важко не погодитись з Кантом, який глибоко проникає в дитячий розвиток і влучно добирає кожному періоду свій метод виховання.

В трактаті простежується наскрізна думка: *«Людина може стати людиною тільки шляхом виховання. Вона - те, що робить з неї виховання. Людина - єдине створіння, яке може бути виховане тільки людьми, точно так само як і вони отримали виховання»* [3, с.204].

Дитина ще з дитинства засвоює моральні цінності, які побутують у її родині. Адже саме сім'я є головною ланкою у вихованні особистості та формуванні світогляду. І. Кант наводить приклад про першу пару людей на Землі. Філософ підштовхує нас до роздумів про те, як би виховували свої дітей люди, які живуть у сучасному світі, чи будуть вони наслідувати те виховання, яке застосовували їхні батьки? Відповідь – так, діти завжди будуть наслідувати своїх батьків. Проте таке виховання має лише гармонійно та цілеспрямовано розвивати природні здібності людини і тим самим сприяти розвитку людського роду.

Отже, філософ доводить, що одне покоління повинне виховувати інше. Якщо порівнювати людину з твариною, як це робить автор, то у тварин є вродженні інстинкти, які допомагають їй адаптуватись у житті, вони потребують догляду лише в плані харчування, зігрівання та захисту. А як щодо людини? У неї немає таких інстинктів, тому логічно, що вона повинна сама виробляти план своєї поведінки та свого буття. Але маленька дитина не в змозі виконати таке складне для неї завдання, тому про це повинні подбати її батьки. Саме тому важливо в кожному віковому періоді вибирати ефективний метод виховання.

Що ж виводить людину з тваринного світу? *«Дисципліна повинна утримувати людину, щоб вона не поводитись необдуманно в небезпеці. Дисципліна - це засіб знищити в людині її дикість, навчання – це позитивна частина виховання»* [1, с.399, 401].

І. Кант вважає, що виховання може бути приватне (сімейне) або громадське. Проте останнє постає лише як засіб передачі знань. А сімейне виховання має полягати у навчанні дитини застосовувати отримані знання на практиці. Тобто ці два русла виховання не виключають один одного, а лише доповнюють надбане.

Підсумовуючи вищесказане, варто зазначити, що І. Кант в своєму трактаті «Про педагогіку» доводить, що у вихованні криється велика таємниця вдосконалення людської природи. У філософа людина сама відповідальна за формування свого морального обличчя, творець своєї долі і сама відповідає за своє майбутнє. Праця І. Канта цікава тим, що він створив вчення про виховання, в якій акцентує увагу на удосконалення людства і прагне покращити світ. *«Людина повинна виховуватися для добра»*, - такий кінцевий висновок педагогічної антропології Канта [2, 443].

ЛІТЕРАТУРА:

1. Кант І. Собр. соч. : в 8 т. Т. 8.
2. Кант І. О педагогике, С. 445
3. https://www.gumer.info/bogoslov_Buks/Philos/kant/pedag.php
4. Кант І. Собрание сочинений: в 8 т. Т. 2.

ЛЮДИНА ЯК ПРОБЛЕМА ПРОБЛЕМ

Чи знаєте ви, що таке людина, й що таке людськість? Звісно, скаже кожен, хто ж цього не знає. Людина — це «*homo sapiens*» — «людина розумна». Та хіба це мав на думці Шевченко, коли закликав:

...будьте люди,

Бо лихо вам буде!.. [2;с.144]

Перш ніж дати відповідь на запитання: «Що таке людина?», давайте визначимо, який сенс ми вкладаємо в поняття «нелюд». У народі нелюди — це ті, хто нівечить душу й тіло, переступаючи людські й Божі закони, тобто щось суттєво людське цілком нищиться. Всім відомий факт, що людина здатна заподіяти іншій людині таке зло, яке ніяка тварина не заподіє іншій тварині. Виходить, людина відрізняється від тварини своїм нелюдством. Сучасний французький філософ А.Глюксман наголошує на тому, що досвід нелюдськості для нас набагато більше відчутний і зрозумілий, ніж досвід досконалої людськості.[2;с.145]

Як стверджує філософ-екзистенціаліст А.Камю: «*Людину робить людиною більшою мірою те, про що вона умовчує, ніж те, що вона говорить*»[6]. Ми можемо говорити багато, все залежить від комунікативних здібностей окремої особистості, але що зі сказаного нами буде суттєвим, а головне правдивим, ніхто не знає напевно. Як правило, люди замовчують те, в чому їм соромно або не вигідно зізнаватися. В одних це погані справи: зрада, крадіжка чи просто брехня, а є люди, які не говорять про добрі вчинки, боячись того, що їх не зрозуміють. Наприклад: дівчинка-підліток, яка у вільний час підгодовує бездомних собак, не зізнається в цьому своїм однокласникам, які ведуть розгульний спосіб життя, курять чи вживають алкоголь, бо в неї є страх бути знехтуваною однолітками.

У свій час К.Маркс, писав, що людині й суспільству загалом притаманна здатність приховувати або ж маскувати справжні мотиви своїх дій.[2;с.151] Людина — це передусім діяльність. А тому, хвалити чи засуджувати її можна тільки проаналізувавши конкретні дії, так як людина ніколи не збігається з тим, що вона про себе думає, а тим більше з тим, що говорить. Загалом все, що людина недоговорює і є її справжньою сутністю.

На думку М.Бердяєва: «*Людина — це істота, постійно незадоволена собою й здатна себе переростати*»[2;с.146]. Думаю, жоден з нас, не є цілком задоволений собою, що породжує безліч проблем у нашому житті. Проте, як відомо, будь-яка проблема-це можливість стати кращим, можливість наблизитись до поставленої мети. Слід зауважити, що одне і теж питання різні люди вирішують по-різному, в залежності від очікуваного результату (як зазначав Й. Фіхте: «...кожна людина «сама в собі *ціль*»»)[1;с.196].Вирішивши ту чи іншу дилему, подолавши черговий бар'єр, ми стаємо розумнішими,досвідченішими.

Будь-які труднощі — це випробування, але різні люди по-різному долають їх. В той час як одні змінюються на краще, стають більш впевненими і отримують урок на майбутнє, для інших чергова перевірка стає фатальною, вони навіть не намагаються знайти рішення, або ж (у кращому випадку) після декількох невдалих спроб опускають руки, вважаючи, що рішення даної головоломки їм не під силу.

Отже, кожна проблема — це можливість змінитися. Якими будуть зміни, залежить передусім від самої людини: якщо вона сильна духом, то зміни будуть на краще.

Відомий поет, драматург, мислитель Гете стверджував, що: «Людина — це істота, здатна на неможливе» [2;с.146], і з цим не посперечаєшся, бо справді, як тільки в людини з'являється мета, вона може «звернути гори», роблячи іноді вчинки, яких ніколи сама від себе не очікувала. Також, дивлячись на те, скільки корисного і цікавого було створено людиною і наскільки ці витвори людських рук, фантазії і розуму полегшують нам життя, доречно згадати вислів І.Канта: «Людина — це творець».[5;с.132] Насамперед, творець власного «Я», а за своєю сутністю, певною мірою творець проблем.

За словами М.Шелера:«Людина — це здійснюване завдання, постійна гуманізація з провалами в озвіріння» [2;с.146]. Людина — цілісна особистість, яка прагне змінити цей світ. І робить вона це, змінюючи себе, розвиваючись. Людина — це істота, здатна до співчуття та

чистих і щирих почуттів, вона може пожертвувати собою заради близьких. Адже, неможливо залишатися людиною, коли думаєш лише про себе та власну вигоду, коли зневажаєш інших. Тож бути людиною — нелегка праця. На думку Ж.-П. Сартра, людина свого роду проект, який реалізується або не реалізується. Людина — таємниця, яку потрібно розгадати. Адже справді, бувають ситуації, коли найчесніша і найдобріша особистість показує свій «темний бік», захищаючи себе та рідних від раптової небезпеки. Тобто, діючи під тиском певних життєвих обставин, ми можемо змінюватися, і не завжди ці зміни будуть на краще.

Як вважає Е. Фромм: «Людина — єдина істота, для якої її власне існування є загадкою, яку вона має вирішити і від якої не може втекти.»[7]. Сутність людини полягає в протиріччі, закладеному в її існуванні, і ця суперечність змушує людину діяти у пошуках її вирішення[4;с.3]. Існування особистості ставить перед нею важливе питання, як подолати розкол між собою і зовнішнім світом, щоб досягнути відчуття єднання з ближніми та природою.

Людина як біологічна істота(по суті тварина), прагне бути в безпеці, належати до певної групи чи спільноти, однак вона наділена розумом і здатністю усвідомлювати власне життя. З іншого боку, як істота, яка відрізняється від тварини, людина прагне до свободи, до відкриття в собі індивідуальності. Ці суперечності, по суті, творять людину. Німецький мислитель Г. Гегель говорив: «Щасливий той, хто влаштував своє існування так, що воно відповідає особливостям його характеру, його бажанням і його волі, і таким чином насолоджується своїм існуванням.»[3;с.304] Але, на жаль, цього не так просто досягти.

Розглянувши людину в різних її аспектах, варто сказати, що вона є складною, суперечливою, до кінця непізнаною істотою. І чим більше вона пізнає себе, тим більше усвідомлює, що не може, або й не хоче знати про себе все.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Кремень В.Г., Ільїн В.В. Філософія: Логос, Софія, Розум:[Підруч.для студ.вищ. навч.закл.]/В.Г.Кремень,В.В.Ільїн.-К.:Книга,2006.-432с.-Бібліогр.в кінці глав.
2. Нестеренко В. Г., Людина як проблема проблем/В. Г. Нестеренко//Вступ до філософії: онтологія людини.-Костопіль »Роса»,2005.-С. 144-154.
3. Скотний В.Г., Філософія: історичний і систематичний курс.-К.: Знання України,2005.-576с.
4. Фромм Е. Кредо/ Е.Фромм Искусство любить.-Спб.:Азбука-классика,2005.С.150-175.
5. Хамітов Н., Гармаш Л., Крилова С. Історія філософії/Проблема людини та її меж/Вступ до філософської антропології як метаантропології.-Н. Хамітов, Л. Гармаш, С. Крилова.-4-е видання: Київ КНТ,2016.-С. 396.
6. <https://studlib.info/filosofiya/4464143-vzaiemozv-yazok-individualnoi-ta-suspilnoi-svidomosti/>
7. <https://uk.m.wikiquote.org/wiki/>

ІСТОРИЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ

Богайчук Н.

наук. керівник – доц. Костюк Л. В.

КАРИКАТУРНИЙ СКАНДАЛ 2004-2005 РР.: ЙОГО НАСЛІДКИ

Січень та лютий 2006 р. були відзначені незвичною для нашого часу напруженістю у відносинах між країнами західного й ісламського світу. Ця напруженість була спричинена надрукуванням у данській газеті “Jyllands-Posten” за вересень 2005 р. декількох карикатур, які зневажливо зображували пророка Мухаммеда. Ця подія викликала резонанс у данських мусульман, котрі звернулися до керівництва про вибачення, але не зустріли розуміння і у датського уряду, котрий посилався на чинні в країні принципи свободи слова. Ці події мали досить масштабні наслідки не тільки у вигляді порушень громадського спокою, але і в суттєвому погіршенні відносин між рядом європейських та мусульманських країн, де посилювалися антиєвропейські і антихристиянські настрої. Хоча за два місяці масові акції практично припинилися, проте використання цієї теми для підтримки антизахідних, антиглобалістичних настроїв серед мусульман тривають і досі.

Метою статті є аналіз причин, які зумовили та окреслили політичний характер протестів, та з'ясувати їх наслідки.

Серед дослідників, котрі займалися вивченням даної проблеми, необхідно назвати О. Богомолова [5], Р. Джангужіна [5], та С. Зінько [7]. Автори аналізували методологічні для даної теми проблеми, хоча й не торкалися її безпосередньо. Передусім ці праці, присвячені аналізу політичного ісламу.

Слід відзначити, що мусульмани Данії не зустріли порозуміння в уряді, тому для вирішення конфлікту вони звернулися за підтримкою до міжнародної мусульманської спільноти. У багатьох мусульманських країнах відбулися марші протесту, котрі закликали до бойкоту данських товарів. На ці акції уряд Данії не звернув ніякої уваги, хоча на початку 2005 р. відбулася ескалація конфлікту. Так, після католицького Різдва 2005 р. відбулося масове тиражування карикатур багатьма провідними виданнями, котрі цілеспрямовано були доведені до арабських ЗМІ та мусульманських громад. Відповідно стався прогнозований вибух, котрий набув політичної площини.

Для мусульман цілком неприйнятною була позиція європейських журналістів, котрі посилаючись на свободу слова, доводили своє право публікувати будь-яку інформацію. Відстоюючи цю “свободу слова” ряд інших європейських країн у своїх виданнях почали публікувати зневажливі малюнки. Відповідно до цього, в січні 2006 року мусульманський протест набув агресивного характеру. Так, почався підпал данських державних прапорів, а європейці поспіхом почали залишати ісламські країни. Більш масштабні акції відбулися в Афганістані, Пакистані, на Близькому Сході, Нігерії, Індонезії. На початок березня 2006 р. стало відомо, що під час заворушень загинуло понад 40 чоловік. У відповідь уряди європейських країн засудили хвилю насильства та жорстокості, котрі спричинили журналісти своєрідним гонінням за сенсацією [1].

Наслідками конфлікту із карикатурами стали: 1) окрім образливих карикатур в мас-медіа широко розтиражували зображення розлючених мусульман з Кораном і автоматом у руках, підпалені прапори і посольства, котрі підтримали негативний образ мусульманина; 2) після того, як хвиля протестів вщухла, європейський глядач побачив відеоплівку, відзняту ще 2004 р., але прибережену до слушного моменту. Ці кадри побиття іракських підлітків британськими солдатами були, очевидно, покликані підігріти протести мусульман. Також невідомими особами було здійснено руйнування шийтської мечеті у м. Самаррі в Іраку. Отже, дані акції були присвячені одній меті – підтримання стану неспокою в ісламському світі, котрі містили в

собі політичний підтекст. Саму суть “карикатурного скандалу” важко визначити однозначно, адже з одного боку злочинний задум, а з іншого змова політичних структур.

З приводу цього питання існує чимало думок. Серед них – підготовка європейської та світової думки до необхідності рішучих силових дій проти “агресивних дикунів”, здатних піднятися через якісь там карикатури; зондування можливості виправдання у суспільній думці здійснення збройного удару по Ірану; експеримент щодо можливості максимально безболісного роз’єднання європейської й американської економік від близькосхідної економіки; геополітичне прагнення супердержави здобути інструменти для маніпулювання масовою свідомістю мусульманських країн, що необхідно для боротьби за мінеральні та економічні ресурси країн Азії, їх перерозподіл на користь Заходу; спроба дещо залякати і стримати Євросоюз, який часом демонструє бажання незалежності від США [1].

Безумовно, що політичний аспект цього конфлікту потребує особливої уваги, адже помітною стала політизація дій протестуючих мусульман. Звертає на себе увагу і можлива зацікавленість західних міжнародних організацій (особливо транснаціональних) у переділі світу в плані встановлення свого контролю над фінансами, економікою та сировинними ресурсами мусульманських країн. Також в цьому контексті можна торкатися питання незадоволення західноєвропейського населення міграційною політикою. Так, увагу громадськості з проблеми мігрантів, їх інтеграції в західне суспільство і політики держав перемикають на дискусію про те, чи слід публікувати й передруковувати карикатури на пророка Мухаммеда, котрі маскують під собою більш фундаментальні проблеми.

Однак, попри важливий політичний аспект цього конфлікту, варто пам’ятати, що мова йде про непорозуміння з боку обох сторін – ісламської і західної, котрі взаємно не обізнані в культурі та ментальності один одного.

В даній ситуації багато мусульман не врахували того, що в Європі існує вікова традиція сміхової, карнавальної культури, що осміює геть усе (навіть християнську месу й Папу римського). Напади на особу Пророка траплялися й раніше, наприклад, у XIX ст. було видано книгу американського письменника І. Вашингтона, котра є досить образливою для мусульман, але вона не викликала таких масових протестів, бо громадськість не була зацікавлена у конфлікті [2].

Ще однією причиною конфлікту в Данії було те, що для багатьох європейців у 2006 р. несподіваною стала незвична для них сила віри багатьох мусульман. Адже більшість європейців звикли до традиційного, буденного сприйняття християнства, про яке можуть згадувати раз на тиждень або перед релігійними святами. Для мусульманина навпаки, іслам – є сенсом життям.

Таким чином, наслідки карикатурного скандалу прослідковуються і до сьогодні, адже будучи опублікованими восени 2005 року, послужили детонатором хвилювань та розкрили проблемні сторони співіснування західної та ісламської цивілізацій. Ці події показали що міжрелігійні суперечності мають потужний конфліктний і мобілізаційний потенціал, котрий можуть використати політичні сили.

ЛІТЕРАТУРА

1. Кирюшко М. Протестні акції мусульман 2006 року: політичні та культурні аспекти [Текст] Наукові записки. 2006. № 29. С. 352–368.
2. Єфимова О. “Карикатурный скандал” в контексте современной западной культуры [Текст] Запад и Восток: философия, религия, культура. Материалы конференции. Отв. ред. Е. А. Кий 2016. С. 27–36.
3. Лук’янов Д. Свобода слова та релігійні свободи: європейський та ісламський підходи.[Текст] Права людини: філософські, теоретико-юридичні та політологічні виміри: Статті учасників I Міжнародного круглого столу (м. Львів, 28 – 29 жовтня 2016 року). Львів, 2016. С. 137–147.
4. Датский карикатурный скандал: <http://www.blagovest-info.ru/index.php?ss=2&s=7&id=940> (дата звернення 17. 03. 2019)
5. Богомоллов О. Політичний іслам. Деякі особливості ісламського фундаменталізму та його перспективи на території колишнього Радянського Союзу. Східний світ. 2000. № 1. С. 134–141.
6. Джангужин Р. Ислам в политической жизни Украины // Центральная Азия и Кавказ (Швеция). 2001. №4 (14).
7. Зінько С. Ислам у сучасній світовій політиці. Львів: Простір. 2005. 276 с.

ПРОПАГАНДА ЯК ДИПЛОМАТИЧНИЙ ІНСТРУМЕНТ У ВІЙНІ 1812 РОКУ НА УКРАЇНСЬКИХ ЗЕМЛЯХ

Початок ХІХ століття відзначився поширенням революційних ідей, зміною кордонів та політичного устрою країн європейського континенту. Це був період гри великих держав із великими ставками. Французька революція ознаменувала початок нової ери в політичному житті Європи. В таких умовах важливою складовою міжнародного дипломатичного процесу стала пропаганда.

Сьогодні поняття «пропаганда» і «інформаційна війна» увійшли у повсякденну лексику. Зараз, в добу розвинених інформаційних технологій, ці явища стали буденністю. На початку ХІХ століття вона також активно використовувалася політичними колами.

Пропаганда – один із ключових елементів війни. Цей дипломатичний інструмент є зброєю, що ранить ворога не менше, ніж бойова рушниця. Заволодівши людськими розумами, можна відчутно похитнути становище свого противника і виграти війну. Це наглядно демонструє військова кампанія Наполеона 1812 року. Між Російською імперією і Францією почалася справжня інформаційна війна.

Суть військової пропаганди в усі часи зводилася до того, щоб пояснити армії і народу сенс та цілі війни, згуртувати його для боротьби з противником, а також спробувати схилити на свій бік прихильників ворога. Важливе місце в цьому займало формування «образу ворога».

Плануючи наступ на Російську імперію, французький імператор вважав за потрібне використати антиросійську пропаганду для зміцнення патріотичного духу солдат, їхнього бажання воювати, а також для виправдання і пояснення «справжніх причин» майбутньої військової кампанії (хоча європейські лідери вже давно зрозуміли всі наміри і мотиви воєн Наполеона). Для цього він використовував стереотипи, які склалися щодо населення Російської імперії і сутності цієї держави. Їх називали неосвіченими варварами з низьким рівнем суспільної свідомості. У брошурах Лезюра і графа Монгайяра, випущених спеціально перед Російською кампанією, майбутня війна зображувалася як війна з агресивними варварами, що загрожували основам європейської цивілізації. Французький уряд представляв війну з Російською імперією як боротьбу за європейські цінності, захист Європи від згубного впливу цієї держави [2, с. 184].

Перед і під час війни 1812 року роботу із населенням проводили обидві сторони конфлікту. Ця хвиля пропаганди не оминула і українські землі, адже вони розміщені на прикордонні, тому були стратегічно важливими.

Об'єктом зацікавленості французького уряду були нащадки шляхетських родин, козаки і поміщицькі селяни. Підтримка цих категорій населення дозволила б французькому уряду здобути важливий стратегічний плацдарм для подальшого просування військ вглиб Російської імперії, а також отримати значний військовий і продовольчий ресурс.

Великі надії Наполеон покладав на шляхетські родини колишньої Речі Посполитої на території Волині, Поділля і «Польської України». Вважаючи шляхту лідерами громадської думки, він сподівався з її допомогою змобілізувати значні маси українського населення для підтримки дій французької армії.

Польська шляхта негативно ставилася до російського уряду, адже після поділів Польщі змушена бути в підданстві у російського царя. Вона сподівалася, що з приходом французів зможе повернути свої землі, відібрані в неї на користь російських поміщиків і дворян, а також плекала надії на відновлення Польської держави в колишніх кордонах. Вони вважали, що створення Князівства Варшавського, організація влади в Литві і Білорусі є передвісниками цього, і що Франція у разі перемоги відновить Річ Посполиту в кордонах до поділів. Проте ці заходи носили пропагандистський характер і були здійснені для «замилування очей».

Наполеон вважав, що саме підтримка з боку шляхтичів надасть йому необмежений доступ до людських і матеріальних ресурсів західних окраїн Росії. Саме тому він наказав французькому резидентові у Варшаві Л. П.-Е. Біньону знайти людей серед польської знаті, які могли б консультувати його з питань Литви, Волині, Поділля і «Польської України». Бонапарт

поставив перед ними завдання організувати на цих територіях контрольовані повстання проти російської влади. В укладеному через два дні, 22 червня, під враженням зустрічі з Наполеоном меморандумі «Ідеї щодо організації законного повстання у Волині, Поділлі й Україні», Т. Морський окреслив мету повстання як «створення масової військової сили, пропорційної щодо ресурсів провінцій, підготування товарів і продуктів, необхідних для прохарчування армій Його Величності». Покровительство французького імператора називалося найголовнішою передумовою участі в повстанні шляхтичів, які боялися наразити на небезпеку своє життя та добробут без надійних гарантій з боку Наполеона [1, с. 13].

Вважаючи шляхтичів людьми, що добре знають край, французький імператор призначив з неї осіб, з якими він уже налагодив контакти, і які б змогли кращим чином здійснити його задум. 20 липня Т. Морського було призначено спеціальним комісаром-організатором для провінцій Волинь, Поділля й Україна. Сангушкові було надано звання офіцера французького Почесного легіону. Наполеон доручив йому очолити спеціальну комісію, яка мусила організувати забезпечення французької армії харчами та засобами пересування. Одним із напрямків діяльності цього органу мали бути Волинь і Галичина [1, с. 15].

Зручний випадок для організації військового ополчення на Волині підвернувся французам після того, як саксонці завдали поразки росіянам 12 серпня під Піддуб'єм, а 13 серпня в селі Городечна. Французький уряд здійснив низку заходів щодо організації збройних загонів на окупованих територіях південно-західного пограниччя Росії. У середині серпня військовий комендант Варшави А. Дютаї відправив до Ковельського і Володимирського повітів Волинської губернії польських офіцерів для організації і підтримки повстання. Цю групу офіцерів очолив уродженець Волині бригадний генерал Л. Кропінський. Він і його люди повинні були набирати на військову службу охочих молодих людей з-поміж місцевої шляхти [1, с. 17].

Маючи на меті захопити населення Волині до набору у військо, 5 вересня Ю.-Б. Марс надіслав у штаб корпусу К. Ф. Шварценберга значну кількість друкованих агітаційних матеріалів зі звітками про перемоги Наполеона над росіянами. Із закликком до населення Волині «взятися до зброї і допомогти великому Героеві Наполеону вибороти вашу незалежність у двобої з московськими варварами» звернувся до волинян також генерал Г. Косінський, окрема польська дивізія якого 30 серпня ввійшла у Володимир-Волинський. Проте охочих вступити до формованих частин було надзвичайно мало. Зголосилися лише два брати Д. і М. Стецькі, які привели з собою сотню своїх озброєних та екіпірованих кріпаків. Відтак, щоб погамувати страхи місцевої шляхти, яка понад усе боялася помсти у разі цілком правдоподібного повернення росіян, Л. Кропінський, немов визнавши поразку власної місії, запропонував тимчасово призупинити набір до війська [1, с. 37].

Попри підтримку з боку впливових шляхтичів, французи не змогли залучити на свій бік широкі маси цього стану. Це пов'язано із страхом розправи у разі перемоги російської армії, що вже не здавалася міфічною. До того ж шляхетська верхівка боялася, що Наполеон віддасть ці землі Австрії. Також територія була надзвичайно знелюдненою й спустошеною військовими діями та через незначну тривалість окупації (заледве три тижні у Володимирському та чотири тижні у Ковельському повітах) [1, с. 18].

Просте ж населення, як довела практика, не підтримувало Наполеона, вбачаючи в ньому окупанта, що принесе ще більше злиднів, ніж росіяни. Вони ішли в антинаполеонівське ополчення, якому в значній мірі і завдячує перемогою російська армія.

У 1806–1807 рр. в Росії виходять численні антинаполеонівські памфлети та брошури. Всі вони містять різку критику зовнішньої і внутрішньої політики Наполеона, а також нападки на його особистість і на французьку націю в цілому [5, с. 164]. Головне завдання – зруйнувати образ, що створювався бонапартистською пропагандою і, в тому числі, тією хвалебною літературою, яка виходила в Росії в довоєнний час, а також обґрунтувати необхідність коаліційних воєн.

Значну роль у формуванні «образу ворога» грає Російська православна церква. Вона включається в пропагандистську кампанію за прямою вказівкою імператора Олександра I в зв'язку зі скликанням ополчення 1806 року і необхідністю пояснити народу визвольний характер війни, що йде за межами країни [5, с. 162].

У спеціальному оголошенні Святійшого Синоду від 15 грудня 1806 року Наполеон описується як відступник Божий. Гоніння на Церкву і духовенство під час Французької революції XVIII ст., введення республіканського календаря і проголошення новою релігією культу Розуму, відлученням французького імператора від Церкви у 1809 році та полон римського первосвященика – все це було приводом для створення пропагандою образу Наполеона як безбожника. Його порівнювали з Антихристом – ставлеником сатани, який, відповідно до християнської есхатології, повинен з'явитися на Землі незадовго до другого пришествя Христа і зосередити все існуюче на ній зло для боротьби проти Християнської церкви [5, с. 162].

У Росії після укладення Тільзитського мирного договору антинаполеонівська пропаганда тимчасово припинилася. З початком російсько-французької війни 1812 року вона відновилася з новою силою.

На початку війни російський уряд вів активну пропагандистську політику для дискредитації ворога. Зокрема, необхідно відзначити випуск листівок, що розповсюджувалися серед населення і військ (як російської армії, так і французької). Найчастіше листівки містили інформаційні повідомлення про хід військових дій і аналіз певних етапів кампанії; вони протистояли інтерпретації тих же подій, що містилися в «Бюлетені Великої армії» і тим самим виконували функцію контрпропаганди. Нерідко листівки містили звернення до жителів окупованих губерній із закликом до опору, а також відозви до солдатів і офіцерів противника із запрошенням переходити на російську службу [3, с. 161]. 6 липня 1812 Олександр I видав маніфест «Про збір всередині держави земського ополчення». Документ ясно показує, що імператор робить ставку на православну віру і народну війну. Він закликав до об'єднання всіх станів для перемоги над ворогом: «З'єднайтесь всі: з хрестом в серці і зі зброєю в руках ніякі сили людські вас не здолають» [4, с. 388; 5, с. 170].

Характерною особливістю наполеонівської пропаганди була «демонізація» особистості Наполеона, що пояснюється різницею світоглядів, менталітету воюючих сторін.

Отож, обидві сторони конфлікту вели інформаційну війну з метою дискредитації ворога, а також, щоб отримати підтримку серед простого населення, війська і суспільства загалом, розуміння серед європейських держав.

Зараз, як і двісті років тому, пропаганда є розповсюдженим явищем. Із розвитком технічних засобів поширювати її стало значно легше і вона буквально заповонила наш інформаційний простір. Сьогодні для України це актуально, як ніколи. Наша країна знаходиться в умовах інформаційної війни із сусідньою державою, з якою ведуться бойові дії. Повернувшись до подій XIX століття, можна побачити, що методи ведення війни майже не змінилися. Також російсько-французька війна демонструє, як пропаганда діє на людське мислення, як за допомогою неї можна впливати на думки і рішення мас, маніпулюючи людьми, що демонструє нам і сьогодні.

Головними інструментами ведення інформаційної війни є перекручування фактів, гіперболізація, викривлене висвітлення подій, що наглядно нам демонструє як війна 1812 року, так і сучасні війни. Для успішного ведення інформаційної війни потрібно донести свою точку зору до якомога більшої аудиторії, тому воюючі між собою сторони в війні 1812 року — французька і російська – намагалися регулювати цей процес зверху. Важливо охоплювати не тільки територію своєї країни, а й сусідніх держав задля звернення уваги до себе світового товариства. Якщо подивитися на інформаційну політику російського і французького уряду, то пропаганду вони поширювали не тільки серед своїх громадян. Також важливим аспектом є донести інформацію до впливових, авторитетних осіб, які могли б переконати простий народ.

Таке явище, як пропаганда, потрібно розглядати в контексті суспільно-історичного процесу. Прояви цього явища нерозривно пов'язані із зміною соціальних та історичних умов, що визначають його характер. Цю проблему потрібно розглядати комплексно. Російська імперія і Франція напередодні та під час війни 1812 року використовували пропаганду у веденні двосторонньої інформаційної війни як своєрідний дипломатичний інструмент. Таким чином вони намагалися залучити на свій бік якомога більше прихильників для ефективної боротьби з ворогом. Основою пропагандистських концепцій обох сторін стало створення негативного «образу» ворога – тобто «чорний» піар.

Інформація – це надзвичайно дієва зброя, особливо в наш час. Для того, щоб не піддаватися її впливу, кожному з нас необхідно навчитися аналізувати інформацію, вміти відділяти факти від нашарувань пропаганди.

ЛІТЕРАТУРА

1. Ададуrow В. В. Наполеонові "українці": шляхта Правобережжя у французьких планах воєнної кампанії 1812 р. // Проблеми історії України XIX – початку XX ст., 2013. № 21. С. 33–42.
2. Земцов В. Н. Россия глазами Наполеона // Политическая лингвистика, 2016. С. 181–186.
3. Листовки Отечественной войны 1812 года. Сб. документов. М., 1962. С. 161.
4. Манифест 6 июля 1812 г. «О сборе внутри Государства земского ополчения» // ПСЗ. Т. XXXII. С. 388.
5. Мельникова Л. В. Антинаполеоновская пропаганда в России 1806–1814 гг.: формирование образа внешнего врага // ФЕ-2013. «Русская кампания» Наполеона: события, образы, память. М.: ИВИ РАН, 2013. С. 162–178.

Дюг М.

наук. керівник – доц. Костюк Л. В.

ПОЛІТИЧНИЙ ПОРТРЕТ Р. ВАЛЛЕНБЕРГА

Хто рятує одне життя – рятує цілий світ. Такі слова можна сказати про відомого шведського дипломата Р. Валленберга, котрий під час Другої світової війни брав участь у порятунку угорських євреїв. Саме життя та обставини його смерті до сьогодні містять багато таємниць. Дослідженням біографії та дипломатичної діяльності Р. Валленберга займалися ряд істориків та науковців: В. Бірштейн, С. Бергер, Б. Янгфельдт, І. Карлберг, А. Рогінський та ін. Коли Рауль народився його бабуся зазначала: “Малюк Рауль, що називається, народився в сорочці, – для забобонних це означає щось хороше, хоча не знаю, що саме. Мене ж порадувало, що він з’явився на світ в неділю. Хай буде це добрим знаком!”[1]. І це справді стало добрим знаком, адже Рауль Валленберг вніс вагомий внесок в справу порятунку людських життів, на завершальному етапі Другої світової війни.

Р. Валленберг народився 4 серпня 1912 р. в передмісті Стокгольма. Рід Валленбергів – відомий в Швеції, до котрого належало декілька поколінь банкірів, дипломатів та державних діячів. Далекий предок Р. Валленберга по материнській лінії – один з перших представників єврейської громади Швеції. Про своє єврейське походження Р. Валленберг говорив: “Така людина, як я, яка одночасно і Валленберг, і наполовину єврей, ніколи не може бути переможена”[2].

У підлітковому віці Р. Валленберг зацікавився архітектурою та згодом навчався в Мічиганському університеті (США). Після закінчення університету, він повертається в Швецію, де займається бізнесом. У 1936 р. Р. Валленберг працював у Центрально-європейській торговій компанії, власником котрої був угорський єврей Калман Лауер. В цей період він активно подорожує по Європі, де спілкується із єврейськими біженцями.

19 березня 1944 р. із окупацією Угорщини німецькими військами, розпочалися масові депортації євреїв у табори смерті. Ці події дали поштовх до створення у 1944 р. президентом США Ф. Рузвельтом Управління у справах військових біженців, метою котрого був порятунок євреїв та інших жертв нацистських переслідувань. Також Управління вирішило звернутися до нейтральних країн із проханням збільшити штат своїх дипломатичних представництв в Угорщині. Саме в цей період дипломатичне представництво Швеції розпочинало операцію із порятунку євреїв від депортації та видачу їм паспортів й віз. Для цього в Угорщину необхідно було направити представника, котрий би займався видачею цих документів. Спочатку в якості виконавців місії із порятунку угорських євреїв були обрані Ф. Бернадот, К. Лауер, але влада Угорщини ці кандидатури відхилила. Згодом американським урядом на посаду першого секретаря шведського посольства в Будапешті був запропонований Р. Валленберг, котрий отримав всі необхідні дипломатичні права.

Чому саме Р. Валленберг взявся за цю складну місію, існують різні думки істориків? Так, Д. Сміт у своїй книзі “Людина, яка врятувала 100.000 євреїв” наголошував, що Р. Валленберг проявляв особливу симпатію до євреїв, а події, котрі трапилися глибоко вразили його. Іншу

думку висловлював історик Упсальського університету П. Левіне, котрий вказував на те, що ні в одному із своїх листів Р. Валленберг не піднімав тему гоніння євреїв. До поїздки в Палестину, в нього було звичайне упереджене ставлення до євреїв. Більше того, фірми Р. Валленберга уклали ряд угод із компаніями Німеччини. Також історик стверджував, що головним мотивом для Р. Валленберга була просто нудьга, котру той відчував на роботі, а згодом з'явилася жага пригод. На думку історика, Р. Валленберг міг прийняти рішення залишитися в Стокгольмі та «спостерігати» за геноцидом з боку, але він цього не зробив.[3]

Р. Валленберг свою дипломатичну діяльність розпочав одразу ж після воєнного перевороту в Будапешті, де при владі був нацистський рух “Схрещені стріли”, під керівництвом Ференца Салаші. Для початку Р. Валленберг зняв близько тридцяти будинків в місті, на котрих розмістив таблички “Шведська бібліотека” або “Шведський культурний центр”. Одночасно дипломат роздавав так звані “шведські захисні паспорти” (синьо-жовті бланки зі шведським гербом посередині). Цей документ підтверджував, що його власник знаходиться під захистом нейтральної держави та повинен був вселяти довіру пильним німецьким та угорським чиновникам. Слід зазначити, що юридичної сили цей документ не мав, але Р. Валленбергу вдалося переконати владу у його законності. Так, від Міністерства закордонних справ Угорщини Р. Валленбергу вдалося отримати дозвіл на випуск 4500 охоронних паспортів, до цього дипломат залучив близько 350 осіб.

Після воєнного перевороту в Угорщині одразу розпочалися масові єврейські погроми, про які Р. Валленберг писав до міністерства закордонних справ Швеції [4]. Після них на території Угорщини було створено гетто в єврейському районі Пешта. Згодом через Будапешт стали відправлятися перші “марші смерті” протяжністю в 120 миль. Тоді Р. Валленберг та П. Ангер курсували по дорозі між Будапештом та Хедешхаломом, підвозивши до колон продовольство, ліки та теплий одяг. У Р. Валленберга при собі був зошит із списком тих, хто мав шведські паспорти та свіжі бланки, котрі заповнювалися й видавалися на місці. У 1979 р. П. Ангер про ці події згадував: “До цього часу нам вже вдалося врятувати близько ста чоловік. У деяких були шведські паспорти, інших ми визволяли, блефуючи. Валленберг не здавався і зробив ще кілька поїздок по цій дорозі, в результаті чого він повернув в Будапешт ще деяке число євреїв” [4]. Попри всі перешкоди та незважаючи на пряму загрозу власному життю, Р. Валленберг намагався врятувати якомога більшу частину євреїв від таборів смерті. Так, за підрахунками самого Р. Валленберга, в ході цих маршів смерті було врятовано близько двох тисяч чоловік.

У перші дні 1945 р. після звільнення Будапешту Червоною армією, Р. Валленберг та його шофер Лангфельдер виїхали в супроводі радянських солдатів до Дебрецена, де знаходилася штаб-квартира радянського керівництва і відтоді ніхто їх не бачив на свободі. Шведські дипломати неодноразово надсилали запити в СРСР щодо їх долі, але точної відповіді не одержували. Так, у 1957 р. Швеція знову звернулася із запитом до Радянського Союзу про зникнення Р. Валленберга. У відповідь з Москви одержали рукописний документ, котрий був датований 17 липня 1947 р., де вказувалося: “Ув'язнений Валленберг помер у себе в камері минулої ночі” [5]. Проте шведська влада до нього поставилася із недовірою. Лише в 1989 р. до Москви було запрошено членів сім'ї дипломата та вручено після тривалих років пошуків паспорт, його записну книжку та інші особисті речі. За офіційною версією, ці документи знайшлися при ремонті архівів КДБ.

Згодом було створено робочу групу з представників Швеції та СРСР для з'ясування долі Р. Валленберга. Однак, у 2001 р. комісія прийшла до висновку, що пошуки зайшли в глухий кут, і припинила своє існування.

У 2012 р. на підмосковній дачі колишнього глави КДБ І. Серова було знайдено схованку з його щоденниками, де стверджувалося, ніби Р. Валленберг був убитий в 1947 р. Після публікації щоденників родичі Р. Валленберга знову звернулися в ФСБ Росії з проханням ознайомити їх з недоступними раніше документами, що проливають світло на причини його смерті, але прохання було відхилено.

Тому, 31 жовтня 2016 р. Швеція офіційно визнала смерть Р. Валленберга, а умовною датою загибелі національного героя слід вважати 31 липня 1952 р. (згідно зі шведським законом, людина яка пропала безвісти, оголошується померлою через п'ять років після зникнення). За точку відліку було взято офіційну дату смерті, котру вказала радянська влада.

Проте і до сьогодні існують сумніви щодо обставин смерті Р. Валленберга, немає відповідей на запитання, чому влада СРСР так довго приховувала всі обставини та факти смерті шведського дипломата. На думку деяких дослідників, вбивство Р. Валленберга було чітко сплановано. Ймовірно через неможливість завербувати дипломата на свою сторону, радянська влада вирішила його позбутися [6].

26 листопада 1963 р. Р. Валленберг отримав почесне звання – Праведник народів світу, а 1987 р. йому було надано Почесне громадянство держави Ізраїль. Через клопотання висунуте членом Конгресу Т. Лантошем (чиє життя врятував Р. Валленберг), дипломату було надано Почесне громадянство США. У своєму зверненні у конгресі, в січні 2008 р., Т. Лантош зазначив: “Під час нацистської окупації, цей молодий герой-дипломат залишив зручний і безпечний Стокгольм заради порятунку людських життів в тому пеклі, яким став Будапешт. У нього було мало спільного з цими людьми: він був лютеранином, вони – євреями; він – шведом, вони – угорськими громадянами. Мужня і діяльна людина, він врятував життя тисяч чоловіків, жінок і дітей, надавши їм захист шведської корони” [7].

Попри невідому історію смерті Р. Валленберга, він став для Швеції національним героєм. Чимало пам’ятників споруджено на його честь, установи та вулиці мають його ім’я, про його життя зняті фільми, написані книги та статті. Р. Валленберг є одним із найбільш шанованих та відомих рятівників євреїв в роки Голокосту.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бенгт Янгфельдт. Рауль Валленберг. Исчезнувший герой Второй мировой. 2015. С. 9.
2. Рауль Валленберг. <https://toldot.ru/RaulWallenberg.html> (дата звернення 19.03.2019)
3. Непонятый герой. <http://www.word4you.ru/publications/16401/> (дата звернення 19.03.2019)
4. Кто такой Рауль Валленберг, тайну смерти которого до сих пор скрывает ФСБ. <https://www.currenttime.tv/a/28651049.html> (дата звернення 19.03.2019)
5. Рауль Валленберг: Противостоял нацизму. <https://ru.sweden.se/ljudi/raul-vallenberg-v-protivostoyanii-s-nacizmom/> (дата звернення 20.03.2019)
6. Рауль Валленберг и его убийцы. <https://www.svoboda.org/a/2000947.html> (дата звернення 20.03.2019)
7. Рауль Валленберг. <https://www.yadvashem.org/ru/righteous/stories/wallenberg.html> (дата звернення 20.03.2019)

Луковицький Д.

Науковий керівник – доц. Морська Н. Л.

ІСТОРИЧНИЙ АСПЕКТ ФОРМУВАННЯ ПОНЯТТЯ «ПРАВА ЛЮДИНИ»

Людське право є фундаментом для розвитку соціуму. Воно забезпечує гармонійне його існування, уможливаючи рівність і справедливість. Питання такого балансу завжди актуальні в суспільстві. Таким чином, право має певний пріоритет, існує «верховенство права». Але саме по собі воно схильне залишатися фікцією, якщо не існує механізму його захисту. Проміжною ланкою «верховенства права» та «механізму захисту верховенства права» є «система прав». Це є механізм права, який дає можливість визначити чи назване право є правом, чи воно порушено. Система прав не є абсолютом – множинність думок не дає змоги цілком уніфікувати це поняття. Втім, певна уніфікація все ж існує у вигляді домінації однієї ідеї над іншою. Така система має бути найближча до істини права відповідно до умов часу. Оскільки час змінний, домінуюча система так само зазнає модифікації. Через це у розумінні теперішньої системи прав важливий ретроспективний аналіз минулого досвіду. І однією з найбільш важливих подій у цьому є зміна парадигми у XIX-XX століттях – перехід від концепції природного та позитивного права до поняття прав людини. Мета статті і є у аналізі цих трансформаційних процесів.

Природне право функціонує поза людським впливом. За позицією філософів початку Нового Часу природне право було невід’ємною частиною світу й аксіомою для його існування та розвитку. Фактично, природне право сприймалось як непорушний закон, який не може бути змінений людиною. Але це вже не характерно для XVIII-XIX століть. Гегель у своїх роботах

різко заперечував тезу про вічність природного права [1, с. 7-9]. Кант оцінював природне право як джерело втрати власної волі, оскільки не загальні права, а власний закон, на його думку, змушує людину до розвитку [2]. Руссо у своїх працях подає природне право як джерело рівності, але визначає його при цьому чужим людській натурі, оскільки організованість суспільства є основою нерівності [3, с. 41-44].

Протиставлялося природному праву позитивне право – створене людиною. Якщо природне право апріорі існувало у світі, то позитивне право апостеріорі у ньому з'являлося. Гегель не протиставляє природне право позитивному, а визначає перше основою для другого. Саме це право потребувало унормування, оскільки не було безпосереднім наслідком архе. Саме позитивне право могло бути змінені внаслідок людського прогресу. Певною мірою, позитивне право виступало ризомою природного, бо за тим же правом на життя виступала потреба права на власність, опіку, тощо.

Такі ідеї були характерні у світі до закінчення Першої Світової війни, коли ця ідеалістична система не виправдала себе у правовому полі – війна, забравши безліч життів, показала, що природне право не є поза людським впливом без єдності з позитивним. А саме по собі позитивне право не має форми, чіткої структури, які би мали бути визначеними людьми. Війна стала рушієм запровадження у широкому використанні поняття «права людини».

Права людини виступили цією уніфікованою формою права. Ця система стала найкращою перехідною ланкою між «верховенством права» та «механізмом захисту верховенства права», оскільки розглядає усі людські можливості цілісно. Це дає підґрунтя для більш чіткого окреслення балансу між законністю чи незаконністю дії. Одночасна фундаментальність і мобільність робить права людини широко функціональним поняттям у правовому полі. Завдяки цьому, воно функціонує на двох рівнях – міжнародному та національному. Це посилює усталеність права. До того ж, ця система єдина. Порівнюючи її з природним і позитивним правом, відсутнє порівняння, зіставлення чогось, що робить її повноцінним явищем. Але варто зауважити і мінуси системи. Дуалістичний підхід дає змогу ширшому аналізу – зрозуміти, що переважає у суспільстві, чого не вистачає, чи потрібні докорінні зміни. Система прав людини зосереджена на практичній складовій, а теоретична певною мірою поступається природному і позитивному праву.

Втім, така зручна, мобільна система не була одразу ж сформована. Перша Світова війна поставила питання права на міжнародне тло, але утворена Ліга Націй не зуміла його довести до теоретичної систематизації. Одним з наслідків цієї відсутності завершеності системи стала Друга Світова війна. Лише після неї ця концепція була обрана першочерговим питанням до вирішення уже в новоутвореній Організації Об'єднаних Націй. Власне 10 грудня 1948 року була проголошена Загальна декларація прав людини, яка розпочала епоху прав людини.

Таким чином, процес перетворення дуалістичного підходу природного, позитивного права у права людини був досить неоднорідним через недооцінку значення права у світових процесах. Консервативність та звичність права зазнала певної поразки внаслідок активного прогресу в економіці, науці, техніці. Лише після цього вибуху Першої Світової війни прогрес захопив і правову складову життя людини. Втім, кожна з систем права відповідала вимогам свого часу – суспільство XIX століття не було готовим до більшості ідей, які проголошувала Загальна декларація прав людини. Сучасне суспільство характеризується надшвидкісними модернізаційними та глобалізаційними процесами, які неодмінно доповняють та розширяють правову систему XXI століття.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Гегель Г. В. Ф. Основи філософії права, або Природне право і державознавство / пер. з нім. Р. Осадчука та М. Кушніра. Київ: Юніверс, 2000. 336 с.
2. Immanuel Kant. Die Metaphysik der Sitten [Електронний ресурс] / Akademieausgabe von Immanuel Kants Gesammelten Werken Bände und Verknüpfungen zu den Inhaltsverzeichnissen. URL: <https://korpora.zim.uni-duisburg-essen.de/Kant/aa06/Inhalt6.html> (дата звернення: 05.03.2019).
3. Руссо Ж. –Ж. Про суспільну угоду, або принципи політичного права / пер з франц. О. Хома. Київ: Port-Royal, 2001. 349 с.
4. Циппеліус Р. Філософія права / пер. з нім. Є. М. Причепій; Київ: Тандем, 2000. 300 с.
5. Кант І. Критика практичного розуму / пер. з нім. І. Бурковського; наук. ред. А. Єрмоленко. Київ: Юніверс, 2004. 240 с.

ПЕРШІ РОКИ КОНТАКТІВ МІЖ США ТА НЕЗАЛЕЖНОЮ УКРАЇНОЮ: ПОЧАТКОВА ДОКУМЕНТАЦІЯ

Коротка історія українсько-американських відносин, зважаючи на умови сьогодення, є досить насиченою. Велика кількість міжнародних договорів регламентує відносини цих держав. Потреба в аналізі є надзвичайною – суть, умови прийняття документів є важливими аспектами у розумінні сучасного стану контактів України та США. Цим і визначається актуальність пропонованого дослідження.

Метою статті є висвітлення та аналіз початкових документів між Україною та США у період 1991–1996 років. Розгляд зовнішньополітичних пріоритетів держав означеного часу, аналіз відображення у прийнятих документах є важливими завданнями.

У першу чергу, варто зауважити, на що була скерована політика держав щодо один одного на початку незалежної України. Сполучені Штати Америки підтримували ідею збереження СРСР [1, с. 336–337], оскільки такий хід подій зберігав власника ядерної зброї в єдиній особі СРСР, а не розподіляв між новоутвореними країнами. Окрім того, глобалізація стимулювала США до такої позиції: Західна Європа з 1957 року рухалась у напрямку Європейського Союзу [2], а вдало реформований Радянський Союз міг об'єднати довкола себе східні кордони Європи. Але цього не сталося і США мали змінювати політику, створювати нові концепції співпраці. Докорінних змін зовнішня політика США не зазнала, оскільки продовжила орієнтуватись у східноєвропейському регіоні на Москву, вважаючи її гегемоном на вже пострадянському просторі. Таким чином, Україна цікавила США у питаннях поширення демократії та обмеження ядерної зброї у світі.

Для України цілком в цей період було визнання незалежності та рівноправності Сполученими Штатами, оскільки ця країна внаслідок руйнування біполярної системи стала світовим лідером. Саме їх досвіду і підтримки потребувала нова держава у процесі розбудови. Беззаперечно, що це питання стало одним з основних зовнішньополітичних завдань України, тож, уряд був націлений на початок діалогу.

Вихідною точкою офіційних відносин між Києвом і Вашингтоном стало визнання незалежності України 25 грудня 1991 року. Надалі в травні 1992 року відбувся перший робочий візит Леоніда Кравчука до тогочасного президента Америки Джорджа Буша-старшого, у рамках якого була підписана низка документів, націлених на пріоритети кожної з держав.

Загалом, згідно з офіційним сайтом Посольства України у США договірно-правова база двох держав станом на середину 2015 року налічує 144 міжнародних документа, серед яких до вказаного періоду належать 47 [3]. У рамках візиту було підписано 8 договорів, які поклали початок економічному, дипломатичному співробітництву держав, а саме:

- Угода між урядом України та урядом США про здійснення програми «Корпус миру» США в Україні;
- Угода між урядом України і урядом США про сприяння капіталовкладенням;
- Угода про торговельні відносини між Україною і США;
- Угода між урядом України і урядом США про співробітництво в галузі охорони навколишнього середовища;
- Угода між урядом України і урядом США про гуманітарне і техніко-економічне співробітництво;
- Грантова угода між урядом України і урядом США;
- Заява про американсько-українські відносини і розбудову демократичного партнерства;
- Меморандум про взаєморозуміння між урядом України та урядом США.

Таким чином, на середину 1992 року Україна отримала згоду американського уряду на співробітництво. Сполучені Штати Америки розширили сферу програми «Корпус миру» [4], але залишили не розв'язаним питання ядерної зброї.

У 1993 році це питання зазнало вирішення підписанням низки документів, зокрема:

- Угоди між Україною та США щодо надання допомоги Україні в ліквідації стратегічної ядерної зброї, а також запобігання розповсюдженню зброї масового знищення;

- Угоди між експортно-технічним комітетом при Кабінеті Міністрів України та Міністерством оборони США щодо надання Україні допомоги, пов'язаної з встановленням системи експортного контролю з метою запобігання розповсюдженню зброї масового знищення з України;

- Угоди між Міністерством оборони України та Міністерством оборони США щодо забезпечення України матеріально-технічними засобами, послугами та здійснення відповідної підготовки персоналу у зв'язку з ліквідацією стратегічної ядерної зброї;

- Угоди між Державним комітетом України з ядерної та радіаційної безпеки і Міністерством оборони США відносно розвитку державної системи контролю, обліку і фізичного захисту ядерних матеріалів з метою запобігання розповсюдженню ядерної зброї з України;

- Угоди між Міністерством оборони України та Міністерством оборони США щодо забезпечення України обладнанням та пов'язаної з ним підготовки персоналу для усунення наслідків можливих аварійних ситуацій у зв'язку з вивозом з України ядерних боезарядів для їх знищення в процесі ліквідації стратегічної ядерної зброї.

Причиною цих домовленостей стали Масандрівські угоди, які почали процес перетворення України у без'ядерну державу. Тож, на кінець 1993 року питання ядерної зброї в Україні перестало бути настільки гострим і в 1996 році країна взагалі втратила статус ядерної держави. Варто зауважити, що суттєвого спротиву не було у таких умовах – Леонід Кравчук свого часу надіслав листа американському президенту про згоду на знищення усієї ядерної зброї в Україні [5, с. 58]. Натомість Україні гарантувалась цілісність, яка була затверджена чотирьохстороннім договором – Будапештським меморандумом [6, с. 111], який ще у 2003 році показав свою недієвість, ще під час конфлікту щодо острова Тузла.

Відбувся діалог і щодо інших військових галузей:

- Меморандум про взаєморозуміння і співробітництво в галузі оборонних та військових відносин між Міністерством оборони США та Міністерством оборони України;

- Угода між Міністерством машинобудування військово-промислового комплексу і конверсії України та Міністерством оборони США щодо конверсії підприємств військово-промислового комплексу;

- Спільна заява про основні принципи організації можливої спільної діяльності Міністерства оборони України та Міністерства оборони США, щодо конверсії спеціалізованої військово-будівельної індустрії Міністерства оборони України в суб'єкти, які спроможні будувати житло звільненим військовослужбовцям.

Окремо варто окреслити документи, орієнтовані на зміни в Україні у культурній, соціальній, економічній сферах. Це угоди, що не пов'язані між собою – вони стосуються питань ядерної енергетики України, сільського господарства, збереження культурної спадщини, митної політики, податкової політики України. Пов'язує їх саме наповнення, у якому Сполучені Штати виступають зразком вдалих змін, джерелом допомоги для України, яка лише рухається у напрямку трансформацій. Америка була націлена і на науково-технічну співпрацю з Україною, підписуючи угоду про створення спільного науково-технологічного центру та співробітництво в аерокосмічній галузі.

Таким чином, документи між Україною та США у перші роки міжнародних контактів були націлені на вирішення зовнішньополітичних пріоритетів, які кожна держава поставила перед собою. Україна отримала визнання, встановила дипломатичні зв'язки. Було вирішено питання ядерного роззброєння України на американських засадах. Додатково варто говорити про певні домовленості військових перетворень, які на практиці не знайшли відображення. Питання поширення демократії так само було важливим і вирішеним в теорії. Практично Україну намагались розбудувати по новому старими методами, тож, американська підтримка не могла мати належного ефекту.

Загалом визначаючи, що значили ці перші роки для українсько-американських відносин, варто зауважити, що діалог був важчий в порівнянні з американсько-російським і націлений першочергово на питання ядерного озброєння. Тим не менш, старт відносин можна вважати вдалим – низка важливих документів була прийнята, конструктивний діалог розпочато і він триває до наших днів.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Правонаступництво при утворенні нових незалежних держав // Українська дипломатична енциклопедія. У 2-х томах / редкол.: Л. В. Губерський (голова) та ін. Київ: Знання України, 2004. Т. 2. 812 с.
2. The history of the European Union [Електронний ресурс] / Official Website of the European Union. URL: https://europa.eu/european-union/about-eu/history_en (Дата звернення: 22.05.2019).
3. Договірні-правова база між Україною та США [Електронний ресурс] / Посольство України в США. URL: <https://usa.mfa.gov.ua/ua/ukraine-us/legal-acts> (Дата звернення: 22.05.2019).
4. Peace Corps in Ukraine [Електронний ресурс] / Peace Corps. URL: <https://www.peacescorps.gov/ukraine/> (Дата звернення: 23.05.2019).
5. Гудбі Дж. Неподілена Європа. Нова логіка світу в американсько-російських відносинах / Джеймс Гудбі. Москва: Міжнародні відносини, 2000. 336 с.
6. Прийдун С. В. Будапештський меморандум в контексті ядерного роззброєння України // Україна–Європа–Світ / під. ред. Л. М. Алексієвця. Тернопіль: ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2016. Вип. 17. 344 с.

Мигалевич М.

Науковий керівник – проф. Л. М. Алексієвця

КАПЕТИНГИ В ЄВРОПІ: ІСТОРІЯ, СТРАТЕГІЇ, ЗАКОНОМІРНОСТІ РОЗВИТКУ

У 987 році Гуго Капет був обраний королем франків. Його домен охоплював землі від Парижа до Орлеана, коли васали мали набагато більше. Чи міг цей монарх, змушений за життя коронувати сина, щоб забезпечити спадкоємність династії, знати, що стане родоначальником найбільшого королівського роду в історії Європи, а його нащадки носитимуть корону навіть через тисячу років?

Капетинги були королями Франції, Португалії, Іспанії, Угорщини, Польщі, королівства Обох Сицилій, імператорами Латинської та Бразильської імперій, герцогами Бургундії, Бретані, Фландрії, Парми, також володіли ще цілим рядом титулів. Цей рід одночасно охоплював усі шари середньовічної знаті: від короля до простого шевальє, якими стали нащадки збіднілих молодших гілок. Однак всі, навіть найменш значні гілки, зберігали пам'ять про своє королівське походження. Так нащадки роду Куртене, власники дрібної сеньйорії, які, втративши у XIII ст. право на спадок Латинської імперії, на майже 500 років зійшли зі сторінок історії, у XVIII ст. витребували у Паризького парламенту титул принців крові [4].

Дослідження династії Капетингів завжди буде актуальним, тому, що цей рід безпосередньо причетний до формування як мінімум двох європейських націй: Франції і Португалії, до розквіту могутності католицизму після کلунійської реформи, що розпочиналася з абатства Сен-Дені, яке було під патронатом королів Франції і парижан (Святий Деніс – небесний покровитель Парижа) та служило усипальницею для членів французького королівського дому, Великих географічних відкриттів (згадаймо португальського принца Енріке Морепоплавця), становлення абсолютизму у Європі, втіленням якого є король-сонце Людовик XIV, зрештою, у боротьбі з нащадками Гуго Капета під час Великої Французької революції сформувалися ідеологічні засади сучасного світу, зібрані у лаконічному гаслі «Свобода, рівність, братерство!». Капетинги вплинули і на історію України, згадаймо королеву Ядвігу та Генріхові артикули 1574 року.

Історія династії Капетингів надзвичайно мало висвітлена в українській історіографії. Слід згадати про доробок Леонтія Войтовича, який склав генеалогічний довідник, що охоплює всі династії Європи [2]. Недоліком цього довідника є те, що у ньому не висвітлені молодші гілки Капетингів, які, хоч номінально перебували під владою короля, але фактично були незалежними правителями. Корисною та цікавою є антологія статей істориків та публіцистів «Корона або спадщина Королівського Руського», де не лише зображено вплив династій Рюриковичів та Гедиміновичів на становлення України та її сучасні політичні процеси, а й детально проаналізовано сучасні позиції монархізму у Західній Європі та Японії [3].

Капетингами цю династію назвали у XVIII ст, коли розпочався судовий процес над Людовиком XVI. Коли ім'я короля вносили в судові протоколи, виникла проблема, адже він не мав прізвища, тож довелося звертатися до історії, до кличок предків, і його записали Луї

Капетом (використовувати прізвище «Бурбон», мабуть, не хотіли, щоб не підкреслювати його знатність, або щоб запобігти ескаляції конфлікту з іспанськими Бурбонами, які були молодшою гілкою французького королівського дому; і можливо тому, що це прізвище, як прізвища всієї французької знаті, позначало лише території, якими володіє, чи володів рід, Бурбони, зайнявши трон, ставили біля свого імені титул «de France», а не «de Bourbon»; революційні власті підкреслювати у можливому прізвищі короля натяк на володіння герцогством Бурбон, а тим більше Францією, не могли, тому вибрали нейтральне прізвище). Цілком можливо, що Гуго, предок нещасного Людовика XVI, не знав, що його прозвуть Капетом. Це прізвище з'являється у джерелах із середини XI ст, коли він вже півстоліття як помер, до того ж, Гуго Капета хроніст плутає з його батьком, теж Гуго. За найпоширенішою версією, «Капет» походить від «сарра», що в перекладі з латині означає «плащ», так називали ще накидки, які носить духовенство [4]. Можливо, короля так «охрестили» тому, що він був абатом-мирянином низки монастирів. Так чи інакше, під цим іменем збирають низку монархів різних країн, які здебільшого не відчували фамільної єдності.

Сучасники не сприймали 987 рік як переломний, адже для них обрання нового короля не виходило за межі усталених норм і традицій. Предки Гуго Капета, Робертини, вже мали титул короля, чергуючись на троні з Каролінгами, обраний король не посягав на дворянські вольності значно могутніших за себе васалів, не проводив реформ. Але він започаткував практику, яка була запорукою закріплення його династії на троні – коронував сина Роберта. Однією з важливих опор влади короля стала підтримка церкви, яка здійснювалася найвпливовішими абатами і єпископами країни. Всі Капетинги були релігійними і всіляко підтримували церкву, спершу просто жертвуючи кошти на її потреби, потім допомагали військово, здійснюючи Хрестові походи, чи походи проти катарів та альбігойців. На зламі IX–X ст. у Франції з'являється заборона на ведення міжусобних воєн від вечора середи до ранку понеділка, а також у релігійні свята, названа Божим Миром [1]. Хоч королі, зокрема Роберт II, іноді вступали з Римом у конфлікт через шлюбну політику (Роберта II відлучили від церкви за шлюб з троюрідною сестрою), духовенство знаходить у монархії опору і відновлює вже призабуту практику обожествлення королівської влади. З'являється традиція коронації у Реймсі, де монарха, після принесення клятви на євангелії, яке привезла з Києва Анна Ярославна, помазували священним елеєм, що за легендою був принесений голубом з неба для коронації Хлодвіга. Потім граф Фландрії чіпляв на пояс короля меч Карла Великого, легендарну Joyeuse (у пер. з франц. «Радісна»). Людовик VI почав використовувати хоругву абатства Сен-Дені як головний штандарт французького війська, це знамено називали оріфламмою, так само, як прославлений у «Пісні про Ролянда» прапор Карла Великого. Приблизно у XII ст. з'являється віра у дивовижний дар короля зцілювати дотиком від золотухи (виходити до хворих відмовився лише Людовик XVI під впливом ідей просвітництва, до нього королі охоче це робили і жоден з них не заразився). Всі ці символи, взяті і з минулого, і з сучасності, освячували особу монарха в очах підданих, утверджували в їх свідомості переконання, що непокоря королю це не лише порушення закону, а й тяжкий гріх. Остаточне закріплення Капетингів на престолі Франції завершилося після канонізації Людовика IX, який був справедливим і благочестивим, провів законодавчу та грошову реформи, підкоривши своїй владі абсолютну більшість васалів, які почали сприймати його не як першого серед рівних, а як володаря [1].

За тисячолітню історію династія зуміла сформувати певні традиції і стратегії, які спробуємо окреслити у статті. Перш за все слід виділити католицизм, головну ідеологічну опору їх влади. Лише одна гілка Капетингів, Бурбони, була протестантською, однак цей вибір релігійної течії продиктований не переконаннями, а політичними умовами, у яких їм доводилося протистояти королівському роду Валуа. Генріх де Бурбон за життя шість разів змінює віросповідання, протестантизм був для нього не більш, ніж знаряддя. Заледве ставши королем, Генріх IV каже: «Париж вартий месси», повертаючись до притаманної всім Капетингам традиції підтримки католицизму як офіційної релігії. Віра освячувала атрибути королівської влади, але Капетинги завжди хотіли зробити себе незалежними від Папи Римського. У XII–XIII ст. наростає протистояння з вищим духовенством, яке можна спостерігати не лише у Франції, а й у Португалії, де правила гілка бургундських Капетингів. У 1516 р. Франциск I і Папа Лев X уклали Болонський конкордат, згідно з яким король мав право пожалування церковних бенефіціїв і збирання доходів з єпархій. Утверджується ідеологія

незалежності французької церкви від Риму – галліканство. Вона набирає розквіту під час правління Людовика XIV, який не бажав рахуватися з владою духовенства. Цей король відміняє Нантський едикт про віротерпимість, змусивши все населення Франції стати вірними підконтрольній йому католицькій церкві. Капетинги, які правили у Португалії, Іспанії та Королівстві Обох Сицилій, завжди були в союзі з Папою Римським, про це свідчить неодноразове нагородження монархів цих країн Золотою Трояндою (знаком найвищої поваги Папи Римського), і те, що представники цих династій ніколи не мали труднощів з отриманням папського дозволу на близькоспоріднений шлюб. Також зауважимо, що у країнах, де правили чи правлять Капетинги, дотепер зберігається найвищий у Європі відсоток віруючих католиків, а протестантизм або був викорінений, або ніколи не мав поширення. Щодо сучасного стану справ, гілки роду Гуго Капета, які живуть у наші дні, є католицькими. Іспанська королівська сім'я надає велику підтримку церкві. Капетинги, що не правлять, закриті для ЗМІ, тож достеменно невідомо, яке місце в їхньому житті займає віра. Однак той факт, що вони завжди хрестять своїх дітей, проводять обряди вінчання та поховання, дає можливість говорити про те, що ці люди є вірними римо-католицької церкви. Принаймні, ніхто з них не заявляв про прихильність до іншої віри чи атеїстичні переконання [3].

Іншою особливістю, яка дала можливість Капетингам, зміцнюватися від покоління до покоління, стало чітке дотримання права майорату. Молодші сини короля отримували досить невеликі володіння, що могли б забезпечити розкішне життя, але не давали могутності. Усобиць між принцями майже не було (винятками є повстання Роберта Бургундського проти Генріха I та приєднання Карла Беррійського до Ліги Загального Блага). Представники молодших ліній могли або задовольнитися отриманим наділом і не претендувати на більше, або одружитися зі спадкоємицею багатих володінь, або шукати щастя у війнах за кордоном. Шлюбна політика була дуже важливою частиною дипломатії. Завдяки їй королі нарошували свій домен, чи отримували підстави для ведення війни. Найяскравішою ілюстрацією цього є затвердження Бурбонів на іспанському престолі, коли права принца Філіппа були підкріплені значною військовою потугою його діда Людовіка XVI. Капетинги одружували нащадків з представницями виморочних володінь, маючи на меті якщо не приєднати ці території, то бодай зробити їх союзними. Таким чином, представники цього роду закріпилися в Бретані, Бургундії, Фландрії, Пармі, заснувавши місцеві династії. Останній подібний шлюб відбувся у 1919 р., коли Феліче Бурбон-Пармський одружився на спадкоємиці Великого герцогства Люксембург Шарлотті. При цьому зв'язок нових родів із старшою гілкою поступово втрачався, Капетинги повністю переймали місцеву ідентичність, кривна спорідненість відходила на другорядний план або й зовсім забувалася. Яскраво такі зміни видно у геральдиці, наприклад бразильська лінія португальської династії Браганса взяла повністю новий герб, у гербах бретонських герцогів бризура у вигляді горностаєвого хутра стала основним символом, поступово витісняючи традиційні геральдичні лілії Капетингів, нащадки вище згаданого Феліче Бурбон-Пармського перейняли символіку династії Нассау, внівши лише мінімальні зміни. Різні гілки Капетингів могли жорстко конкурувати, наприклад король Франції і герцог Бургундський стали заклятими ворогами, хоч належали до одного роду Валуа.

Деякі принци набували багатства і владу шляхом іноземних авантур, хоч, звісно, далеко не всім усміхалася фортуна. Однак Капетинги мали відносний успіх на цьому поприщі. Слід виділити Карла Анжуйського, який, незважаючи на братову заборону, виконав прохання Папи Римського, і втрутився у внутрішні справи Італії, започаткувавши династію, яка сиділа на тронах Сицилійського королівства, Албанії, Угорщини і Польщі. Не всі виправи були успішними. У 1216 р. П'єр де Куртене також прийняв запрошення і став імператором Латинської імперії, однак не зміг надійно закріпитися у Константинополі. Його сина, що більшу частину правління витратив на прохання допомоги у іноземних монархів і вимушений закласти всі свої володіння у Франції, греки вигнали з Константинополя у 1261 р. Однак найцікавішим, і, на нашу думку, надзвичайно мало висвітленим у творах мистецтва сюжетом, є історія Генріха Бургундського. За легендою, п'ятий внук герцога Роберта I Старого, який не мав жодних шансів отримати спадок, на лицарському турнірі здолав всіх суперників і його нагородою стала рука дочки короля Леону. Приданим принцеси Терези було графство Португалія. Історична правда трохи прозаїчніша. Альфонсо VI Хоробрий просив Бургундію (слід пам'ятати, що Бургундія у той час не була одним територіальним утворенням: існувало

герцогство Бургундія, під протекцією Франції, та графство Бургундія, у складі Священної Римської імперії) надати поміч у боротьбі з маврами. Він не мав синів, тож вирішив поріднитися з надійними бойовими командирами і вірними товаришами, які належали до панівних династій обох частин Бургундії. Законна дочка короля вийшла заміж за сина графа Бургундського, який згодом успадкував трон, а позашлюбна стала дружиною внука герцога Бургундського і отримала у посаг маленьке графство [1]. Цікавий парадокс, що у XI–XV ст. на всій християнській частині Піренейського півострова правили бургундські династії, не споріднені між собою (португальські Капетинги та леоно-кастильські Анскаріди) [2]. Син Генріха і Терези Леонської, Афонсу I Енрікеш є легендарною постаттю для всіх португальців. Він був блискучим полководцем, якого після розгрому маврів у битві при Оріке лицарство проголосило королем Португалії. П'ятірка переможених мавританських емірів закарбована на гербі цієї держави у вигляді п'яти синіх щитів. У 1147 році був відвойований Лісабон. Цей монарх, герой реконкісти, жахав маврів. У північноафриканській культурі є образ напівдемонічного Енрікеша, яким лякають неслухняних дітей.

Тисячолітня історія Капетингів багата на сюжети, що стали напівміфічними і захоплюють навіть крізь століття. Однак особливістю їхньою є те, що вони розповідають про чоловіків. Жінки з династії Капетингів мали незначний вплив на державні справи; прославленими іноді ставали дружини Капетингів, виховані в традиціях інших династій, а їх дочки зазвичай були просто знаряддям для дипломатичної шлюбної політики. Можливості самостійно правити у них майже не було. У Франції існував Салічний закон, що виключав жінок і їх нащадків з порядку престолонаслідування. Інші гілки династії дали лише шістьох королев, які сіли на трон за власним правом (Марія I і Марія II Португальські, Ізабелла II Іспанська, Марія I Угорська, Ядвіга Польська, Джованна I Неаполітанська). Португальські королеви не мали і не хотіли мати реальну владу, будучи цілком задоволеними роллю дружини і матері. Сестри Марія Угорська та Ядвіга Польська, були повністю залежними від дворянства, яке не збиралося допускати їх до влади і не давало можливості отримати контроль над державою. За Марію розгорілася війна, в ході якої юна королева зазнала знущань і ув'язнення. Ядвігу поляки коронували під титулом «гех» («король» з лат.), оскільки традиція не передбачала, що трон може зайняти королева («regina» на лат.). Їй не дали вийти заміж за австрійського ерцгерцога, з яким вона була заручена. Існує навіть легенда, що Ядвіга у відчай рубала сокирою ворота Вавеля, які відділяли її від нареченого. Зрештою її змусили вийти заміж за Великого князя Литовського Ягайла у 1385 р. Королевами, які намагалися проводити самостійну політику, були Джованна I Неаполітанська (1326–1382) та Ізабелла II Іспанська (1830–1904). Хоч вони жили в різні історичні епохи, їх правління можна назвати провальними та досить схожими, почасти через те, що цих дівчат виховували з байдужістю, не розвинувши якостей, потрібних для монарха. Будь-які ініціативи королев наштовхувалися на шалений спротив, проти них постійно повставали, вони були втягнуті в огидні справи – Джованну вважали винуватицею вбивства її першого чоловіка, з повноліттям Ізабелли виникла «справа про іспанські шлюби» – низка брудних дипломатичних інтриг, в результаті юну королеву змусили вийти заміж за найжалюгіднішого претендента. Навіть ганьбили цих правительок на всю Європу однаково: Джованну свята Бригіта охрестила вавилонською блудницею, а Ізабелла була героїнею порнографічних карикатур, що поширилися у Іспанії. Представниці династії Капетингів завжди жили у світі, що належав чоловікам, які просто не давали шансу показати себе. Сьогодні у монархіях Європи виникла тенденція на встановлення абсолютної прімогенітури у порядку престолонаслідування (тобто принципу, за яким трон успадковує старша дитина монарха незалежно від статі), що не зачепила Іспанію та Люксембург, де правлять Капетинги. Там досі сини стоять вище за дочок [3].

Сьогодні Капетинги розкидані по світі. Вони розділені на низку родів, що майже не відчувають спорідненості і не будують стратегій спільного розвитку. Однак рисами, загальними для них усіх, своєрідними маркерами, що роблять їх впізнаваними, є: відданість католицькій церкві; чітко дотримуване правило майорату, яке спонукає молодших нащадків роду до пошуку свого щастя за межами батьківщини і, таким чином, сприяє експансії династії; недопущення жінок у державні справи. Втім, Капетинги на тронах Іспанії та Люксембургу сидять міцно, піддані їх люблять і шанують. Сучасна монархія поєднує в собі парадокс: необхідність завжди тримати руку на пульсі часу, водночас зберігаючи тисячолітні традиції,

хитрощі і стратегії. Феліпе VI Іспанський та Жан Люксембурзький чудово виконують цю нелегку місію.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Medium aevum; Середні віки. Підручник для історичних спеціальностей ВУЗів, за ред. Л. В. Войтовича. Львів: «Тріада плюс», 2010. 502 с.
2. Войтович Л. В., Целуйко О. П. Правлячі династії Європи. Генеалогічно-хронологічний довідник. Біла Церква: Вид. О. В. Пшонківський, 2008. 464 с.
3. Корона, або спадщина Королівства Руського/ За загальною редакцією Л. Івшиної. Видання перше. К: ТОВ «Українська прес-група», 2017. 696 с.
4. Фавтьє Р. Капетинги и Франция. СПб: Евразия, 2001. 320 с.

Мигалевич М.

Науковий керівник – доц. Валіон О. П.

ІДЕЯ «НАПОЛЕОНІВСЬКОЇ ЛЕГЕНДИ» В КОНТЕКСТІ ПРИХОДУ ДО ВЛАДИ ЛУЇ-НАПОЛЕОНА БОНАПАРТА У ФРАНЦІЇ (40-І РР. ХІХ СТ.)

Сьогодні досить актуальною є тема виборів, цьогорічну кампанію в Україні журналісти називають безпрецедентною. І справді, розклад сил перед другим туром став досить несподіваним, але у цій події досить добре спостерігаються відлуння минулого. Дослідження процесу приходу до влади Наполеона III у Франції є особливо важливим в контексті розуміння настроїв, психології широких мас і політтехнологій, які використовуються нині.

В українській історіографії це питання малодосліджене. Наукова думка досі перебуває під впливом радянської ідеології, яка оцінювала персону Луї-Наполеона надзвичайно негативно [1]. Серед сучасних дослідників слід виділити А. Смірнова, автора праці “Империя Наполеона III” [4]. Джерельною базою статті стали документи і матеріали, серед яких виокремимо видання “Карл-Людвиг-Наполеон Бонапарт (Наполеон III): Его жизнь и сочинения” [2].

На 40-і рр. ХІХ ст. представники династії Бонапартів не мали права перебувати у Франції. У 1832 р. помер Наполеон II і спадкоємцем роду став Шарль Луї Наполеон, син Людовика Бонапарта та Гортензії де Богарне. Він зростав у Швейцарії (тому говорив з німецьким акцентом), отримав блискучу освіту, змалечку мріяв про повернення своїй родині колишньої слави. У 1836 і 1840 рр. Луї-Наполеон здійснив дві невдалі, але сміливі спроби державного перевороту. Був арештований і шість років перебував ув’язненим у фортеці Гам, з якої утік у 1846 р. Звільнившись, проживав у Лондоні і вже не плекав планів про повернення у Францію, але революція 24 лютого 1848 р. все змінила.

Буржуазно-демократичні кола Другої французької республіки, після прийняття конституції 4 листопада 1848 р., були переконані у тому, що Луї Кавеньяк, який став головою виконавчої влади Франції, переможе на президентських виборах. Він підкорив адміністративно-пропагандистський апарат, навіть підстрахувався на випадок, якщо не зможе набрати абсолютну більшість голосів: тоді переможець мав обиратися Національними зборами шляхом таємного голосування, із п’яти кандидатів, котрі мали найбільше голосів.

Кавеньяк вважався фаворитом, але не врахував одного моменту. Вибори здійснювалися прямим голосуванням чоловічого населення старше 21 року. Кількість виборців зросла від 200 тис до 10 млн. Основною електоральною базою була не промислова буржуазія, на яку спирався Кавеньяк, а простий народ. Як широкі маси ставилися до цього кандидата? Міські низи його ненавиділи за придушення повстання Паризької комуни, а сільські – через новий податок “45 сантимів”. Серед селян виникли антиреволюційні, антиреспубліканські настрої, які підігрівало духовенство. Вони вважали, що через революцію мусять утримувати “міських нероб”. Часи монархії сприймалися як добрі часи.

Повною несподіванкою стала перемога Луї-Наполеона Бонапарта, який набрав близько 75% голосів (Кавеньяк – 19%). Луї-Наполеон до 1848 р. не був широко відомою особою. Навіть під час передвиборчої кампанії його не сприймали як серйозного конкурента через відсутність харизми, нечітку дикцію, німецький акцент (він зростав у Швейцарії), а також те, що його передвиборча кампанія значною мірою була профінансована коханкою, британською актрисою Гаррієт Ховард. Опоненти не боялися привселюдно висміювати його, називаючи “індиккою,

що вважає себе орлом” [4]. Однак він мав те, чого не мали інші кандидати – відоме кожному ім'я. До того ж, встиг двічі відзначитися, адже раніше здійснив дві спроби перевороту і навіть був ув'язнений. Також зумів стати кандидатурою, яка висловлювала інтереси всіх верств французького суспільства. Хоча часто ці інтереси були взаємовиключними. Що знайшли у ньому буржуазія і робітники, роялісти і духовенство, армія і селяни?

Причину його перемоги, перш за все, слід шукати у слабкості Липневої монархії, яка, будучи відірваною від можливості використовувати традиційні легітимістичні цінності, не змогла виробити своєї ідеологічної бази, постійно посиляючись на патріотизм, вироблений під час наполеонівських війн. Таким чином, Франція була переповнена альманахами, медалями, картинами, які прославляли Імперію. Апофеозом цього було повернення праху Наполеона I у 1840 р. до Парижу. Луї-Філіпп I не покращив свою репутацію, але посприяв розвитку бонапартизму, здавалося, похованого разом з Наполеоном II. У тому ж році Луї-Наполеон Бонапарт видав політичний памфлет “Наполеонівська ідея”, у якому розглядав імперію як чинник воз'єднання розколотого суспільства, а особу імператора – як месіанську постать, що поведе народ до великої мети. У французів виникло запитання, чому влада, схилиючись перед мошамі Наполеона, не пускала в країну його спадкоємця.

Здійснення двох спроб державного перевороту Луї-Наполеон аргументував тим, що не має іншої можливості впливати на політику, а його позбавили статусу громадянина, тому він змушений поводитися як претендент на престол. За кордоном, у Британії, Луї-Наполеон жив заможно, як повинні проживати члени монархічних родин, мав своїх прихильників. Виник когнітивний дисонанс, адже спадкоємець Бонапартів використовував винятково республіканську риторіку. Після другої спроби захопити владу, яка відбулася у 1840 р. у Булоні, Луї-Наполеон потрапив у в'язницю і суспільство знову задало питання, чому влада, прославляючи Наполеона I, тримає у в'язниці його племінника?

Цікаво, що серед робітників Луї-Наполеон мав значну підтримку, бо під час ув'язнення опублікував твори, за які зміг здобути повагу. Зокрема, наведемо: трактат “Analyse de la question des sucres” (Париж, 1842), де він захищав інтереси французьких виробників цукру з буряку (у той час цукор з тростини, який привозили з колоній, витісняв на ринку французький), а також брошура “Extinction du paupérisme” (1844), яка розійшлася накладом у 500 тис. екземплярів, ставши своєрідним маніфестом бонапартизму. Будучи ув'язненим, Луї-Наполеон серйозно зацікавився питаннями економіки. Його твори були пронизані гострою критикою економічних відносин. Діяч зазначав: “Винагорода за працю залежить від випадку і свавілля. Робочий клас не володіє нічим; його потрібно зробити власником” [1]. З цією метою Луї Наполеон пропонував доволі фантастичний, хоча й підкріплений статистичними таблицями, план організації за рахунок держави численних ферм, на яких були б поселені пролетарі [1].

Республіканці в особі Наполеона III бачили не лише представника Бонапартів, а й публіциста з демократичними і республіканськими поглядами. Коли розпочалася Лютнева революція, партія газети “National” надіслала Луї-Наполеону, який проживав у Лондоні після втечі з в'язниці, запрошення прибути у Францію. З'явившись у Парижі, він одразу видав прокламацію до тимчасового правління, де висловив радість з приводу встановлення республіки, поклявся служити їй вірою і правдою до останньої краплі крові. Однак влада захотіла вислати його за кордон, посиляючись на те, що закон про вигнання Бонапартів із Франції не відмінений. Суспільство відреагувало на це надзвичайно гостро, у столиці відбулись демонстрації на його захист, лунали гасла: “Хай живе імператор”. Тоді Луї-Наполеон зрозумів, скільки у нього прихильників, з якими можна отримати владу. Слід зауважити, що мало хто знав про його погляди, але люди підтримували Луї через протест проти влади.

Перед президентськими виборами Луї-Наполеон знав, що переможе. Але передвиборча кампанія вимагала коштів. Свій спадок він витратив на розкішне життя у Лондоні та невдалі спроби державного перевороту. Спершу його фінансували закохані у нього жінки (актриса Гаррієт Ховард та кузина Матильда Бонапарт), які конкурували за його прихильність, сподіваючись на одруження. Однак, коштів, наданих ними, бракувало, тому Луї-Наполеон звернувся до російського посла Якова Толстого з проханням надати у кредит 1 млн франків “на будь-яких” умовах. Росіяни, не бажаючи псувати відносини з Кавеньяком, відмовили. Цей випадок чітко ілюструє ставлення міжнародної спільноти до цього кандидата, якого до останнього не сприймали серйозно [2,4].

Виборчий маніфест Луї-Наполеона, без жодної добре сформульованої обіцянки, намагався викликати надії і співчуття у всіх партій і груп виборців; він обіцяв “після чотирьох років передати своєму наступнику владу – тверду, свободу – недоторкану, прогрес – здійснений на ділі”, говорив про заступництво релігії, сім’ї, власності, про свободу віросповідань та освіти, про економію, про заходи на користь робітників (перш за все, програми громадських робіт, замість скасованих Національних майстерень, і пенсійне забезпечення). У своїх творах Луї-Наполеон апелював до ідеї Імперії, що висловлювала інтереси всього суспільства, яка б змогла об’єднати французів і повернути їм славу. Байдуже, що більшість його думок були утопічними, народу був потрібний образ сильного, ідеального лідера. Його не активність у виборчій кампанії, пов’язана із браком грошей, сприймалася за скромність, громадська думка зуміла перетворити мінус в плюс [2].

Найпалкішими його прихильниками стали ветерани наполеонівської гвардії. Ці люди були живими свідченнями слави Імперії, їх поважали і слухали. Часи наполеонівських війн розглядалися ними як період найвищого розквіту, оскільки тоді вони отримали землю і заробіток, надзвичайно великі, порівняно з тим, що отримували згодом, коли величезна армія стала непотрібною і довелося шукати роботу, на перенасиченому безробітними ринку праці. Наполеон також асоціювався з можливістю кар’єрного зростання, яке б не залежало від майнового чи соціального рівня, коли навіть селянські сини могли дослужитися до високого чину.

Монархісти були впевнені у політичній неспроможності цього кандидата, тому надавали йому підтримку, вбачаючи легкий засіб для досягнення майбутніх інтересів. Тьєр зазначав: “Це придурок, яким ми будемо керувати” [4]. Також до Бонапарта звернувся один із лідерів католицьких теологів Шарль Монталембер, якому було обіцяно встановлення контролю над системою освіти та відновлення суверенітету Папи над Римом, що вилилося у майбутні закон Фаллу та римську експедицію. Це об’єднання роялістів і церковників було особливо цінним у плані впливу на настрої жителів глибинки, які досі знаходилися під великим впливом духовенства.

Сільські виборці через неграмотність та відсутність інформації просто не знали про інших кандидатів, тоді як про його дядька Наполеона I говорили з патріотичним піднесенням і ностальгією за славою та добробутом часів Першої імперії. Сучасники цих подій зауважують, що Луї-Наполеон сприймався не як особистість, а як ідея і своєрідна програма боротьби проти республіки заможних, які обтяжували народ новими податками. Голосуючи за нього, селяни висловлювали протест проти Другої республіки. Вибори супроводжувалися піснями, ходами зі знаменами, лунанням церковних дзвонів та криками “Хай живе імператор!”. Селами поширювалися чутки, що Луї-Наполеон відмінить податок на сіль, заплатить усі податки Франції за весь рік, особистими коштами компенсує половину державного боргу Франції [2]. При тому, що кандидат Луї-Наполеон відчував надзвичайно гостру потребу у грошах, і перш, ніж знайти кредитора, шукав їх у коханок та росіян [4].

Агенти виборчої кампанії Луї-Наполеона, багато з яких були ветеранами наполеонівської армії, що вірили у принца, розвинули агітаційну діяльність у провінції, забезпечивши кандидату підтримку у всій країні серед широких верств населення, зокрема, селян, незадоволених зростанням цін, а також безробітних, дрібних підприємців і власників, які бажали політичної стабілізації та економічного процвітання, навіть інтелектуалів. Зауважимо, що часто агітацію проводили не за винагороду, а на засадах особистої ініціативи, звертаючись до малюнків Наполеона I з маленьким Луї-Наполеоном, складання пісень, розповсюдження чуток. Антибонапартистська інформаційна кампанія не вдалася, бо проводилася здебільшого, у газетах, тоді, коли більшість виборців не вмiла читати.

На нашу думку, Луї-Наполеон зумів перемогти на виборах, бо завжди звертався до волі народу, оминаючи салони, де вирішувалася більшість справ. Попередні спроби приходу до влади провалилися через те, що апелювали до всенародного повстання. Він не забруднив себе кров’ю паризьких повстанців, страждав від репресій минулих режимів, мав чітку впевненість у своєму призначенні, що не могло не притягувати прихильників. А найголовніше те, що Луї-Наполеон асоціювався з призабутими часами, які легко можна ідеалізувати. Тому, обираючи його, французи голосували не за кандидата, чи сумнівну програму, а за ідею повернення колишньої величі Франції.

ЛІТЕРАТУРА:

1. История Франции т. III. Москва: Издательство “Наука”, 1973. 666 с.
2. Карл-Людовик-Наполеон Бонапарт (Наполеон III): его жизнь и сочинения. Составлено по английским, женеvским, брюссельским и французским источникам XIX века. Изд.2-е. М.:Книжный дом «ЛИБРОКОМ», 2011. 336 с. (Академия фундаментальных исследований: история.)
3. Маркс К. Восемнадцатое брюмера Луи Бонапарта [Електронний ресурс] 1852. URL:http://www.1917.com/Marxism/Marx/18-Brumera/18_Br001.html (дата звернення: 28.05.2019)
4. Смирнов А. Ю. Империя Наполеона III. Москва: Изд-во "Эксмо", 2003. 288 с.

Миколаїв О.

Науковий керівник – доц. Н. А. Григорук

**ВПЛИВ ПОЛІТИКИ ГАБСБУРГІВ НА ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕЇ
НА ЗАХІДНОУКРАЇНСЬКИХ ЗЕМЛЯХ**

В сучасній українській історичній науці особливе місце приділяється формуванню української національної самосвідомості. Кінець XVIII–XIX століття в Українській історіографії називають добою “українського національного відродження”.

Це був час геополітичних змін і соціальних перетворень, внаслідок яких зникли держави, які помітно впливали на розвиток подій в Україні: Річ Посполита і Кримське ханство. Українські землі опинилися у складі двох імперій – Російської та Австрійської.

Вказані аспекти значною мірою визначають актуальність і науково-теоретичну значущість дослідження політики Габсбурзької монархії в західноукраїнських землях.

Метою цього дослідження є аналіз впливу політики Габсбургів на формування національної ідеї як чинника українського державотворення.

Австрійська імперія виникла в 1526 р. у результаті об’єднання спадкових австрійських володінь під владою династії Габсбургів. Ця імперія проіснувала до 1918 року і розпалась на ряд незалежних національних держав. Не дивлячись на тривалість свого існування імперія Габсбургів до 1804 р. не мала власної офіційної назви, а тому сучасники називали її не інакше ніж “Володіння Габсбурзького дому”, “Австрійська монархія”, “Монархія Габсбургів” і т.і. У 1804 р. держава була проголошена як “Австрійська імперія”, а через 63 роки перетворена в дуалістичну Австро-Угорську імперію.

Внаслідок першого поділу Речі Посполитої влітку 1772 р. Галичина увійшла до складу монархії Габсбургів. 1774 р. імперія Габсбургів загарбала Буковину (північну частину Молдавського князівства) з містами Чернівці, Серет та Сучава, мотивуючи це тим, що цей край колись належав до Галицького князівства. Північну частину нового краю заселяли українці. Відень офіційно претендував на спадщину середньовічних Галичини й Волині через давні епізоди перебування їх (або частин їхніх теренів) під владою угорських королів.

Упродовж XVI–XVII ст., раніше, ніж Галичина та Буковина, під владу Габсбургів потрапило Закарпаття, яке протягом багатьох століть не жило спільним життям із рештою українських земель, перебуваючи у складі Угорського королівства.

Західноукраїнські землі площею понад 60 000 кв.км. з населенням 2 500 000 осіб, у тому числі 2 000 000, стали належати монархії Габсбургів. Окрім визиску з боку абсолютистської держави, політики онімечення, в Галичині тривав процес колонізації, на Закарпатті – мадяризації, а на Буковині – румунізації українського населення [4, с. 59-60].

Східна Галичина разом із частиною польських земель увійшла до складу “Королівства Галиції та Лодомерії” з центром у Львові. Адміністративно цей край поділявся на 19 округів.

Набуті Австрією землі Польського королівства відразу зазнали впливу просвітницьких реформ Марії-Терезії та Йосифа II: скасування особистої залежності селянства, впровадження загальної системи початкової освіти, урівняння статусу духовенства грецького та римського обрядів, відкриття духовних семінарій, заснування у Львові університету.

Австрійська імперія складалася з різних народів, у середовищі яких жоден не мав абсолютної більшості. Внаслідок цього Австрійський уряд ніколи не намагався стверджувати, що українські землі є корінними імперськими землями. І тільки доводив своє право володіння

ними, визнаючи при цьому що їх населяють інші народи. Основним змістом політики Габсбургів наприкінці XVIII першої половини XIX століття на території західноукраїнських земель була їх інтеграція у державну систему Австрійської імперії [1].

У XVIII ст. в Західній Європі утверджувався капіталізм і зароджувалось нове сприйняття світу і людини зокрема. У суспільну свідомість входив новий тип людини з особливим ставленням до самої себе, до своєї сім'ї, родини, до праці, до суспільства...

Це була епоха Просвітництва, яке стало загальноєвропейським ідейним рухом. Концепція Просвітництва полягала в переконанні, що знання і необхідність пізнання "природного порядку", який може досягнути людський розум відіграють вирішальну роль для покращення соціально-економічних відносин, гармонізації людини з навколишнім світом.

В історії людства просвітителів хвилювали глобальні проблеми. Який "механізм" світобудови? Як з'явилися держави? Коли і чому виникла нерівність та інші соціальні проблеми людства? [1]. Вони вважали, що політичний прядок встановлений не Богом, а людьми, отже державний устрій можна і треба вдосконалювати, змінювати.

Ідеологія Просвітництва сприяла у XVIII ст. формуванню так званого освіченого абсолютизму. Під її впливом склалась концепція добре організованої держави, згідно з якою саме монарх був зобов'язаний дбати про економічний, політичний, соціальний, духовний добробут суспільства. Ця концепція передбачала раціоналізацію усіх сфер суспільного життя, скасування традиційних суспільних інститутів, бюрократизацію державного апарату, створення регулярної армії, скасування історичних та адміністративно-політичних відмінностей між народами, що населяли багатонаціональні імперії, поліпшення становища різних соціальних груп [1].

На практиці найбільш активно цю концепцію намагались реалізувати австрійська імператриця Марія-Терезія (1740–1780 рр.) та її син імператор Йосиф II (1780–1790 рр.). Останній поєднав адміністративно-територіальні та соціально-економічні реформи.

Під впливом ідей просвітництва Річ Посполита у 1791 р. прийняла конституцію, яка перетворила її в унітарну державу, скасувала право вето та право шляхти на створення конфедерацій і т.і. Ці зміни вороже сприйняли польські консерватори а також монархи сусідніх держав, які звернулися за допомогою до Росії і Пруссії. Це призвело до другого (1793 р.) та третього (1795 р.) поділів Речі Посполитої і знищення її як держави.

На зміну Просвітництву на рубежі XVIII–XIX ст. прийшов Романтизм, мета якого полягала в тому, щоб синтезувати всі людські знання. Послідовники просвітителів французькі революціонери сформували політичну концепцію нації, до якої, на їхню думку, належали всі жителі країни (незалежно від етнічних відмінностей). Народ був визначений уособленням національного суверенітету. А на відміну від них романтики в основі національного єднання народу бачили "національний дух", ознаками якого були спільна мова, звичаї, особливі реакції на навколишній світ, спільна історія.

Дух нації, за концепцією Романтизму, формувався століттями, тому зрозуміти і усвідомити його можна було через збереження і вивчення пам'яток фольклору, літератури та історії того чи іншого народу.

Романтизм значною мірою вплинув на духовне життя Європи, але ідеалів Просвітництва не знищив. Лише на певний час став провідною філософською системою угорців [1].

Етноси існували протягом століть, але лише наприкінці XVIII ст. їх почали вважати основною ознакою нації, тобто таким історичним феноменом, якому належить право створення самостійної держави і, власне, національне відродження українського народу розпочалось із усвідомлення українського етносу як нації.

Річ Посполита за прикладом французьких однодумців мала намір заборонити українську мову і в такий спосіб прискорити інтеграцію всіх її жителів в єдиній політично і культурно польській нації, але свою самостійність втратила швидше, ніж змогла втілити в життя ці ідеї.

Австрія ж будучи багатонаціональною державою не створила політичної "австрійської" нації і залишилась поліетнічною державою, яку населяли різні національності зі своїми особливими спільними культурами, і з спільними народними мовами, носіями яких були прості люди.

Концепції і теорії просвітителів, які спирались на традицію та романтизм XVIII – початку XIX ст. вплинули на розвиток етнополітичних процесів в Австрійській імперії і на західноукраїнських землях зокрема.

Реформи Марії-Терезії та Йосифа II не послабили національних протиріч Габсбурзької монархії.

В державній ідеології Габсбургів початку XIX ст. головною інтегруючою ідеєю поставала вірність Габсбурзькому престолу, навіть у назві імперії йшлося, на думку Дж. П. Тейлор, “...про імперію австрійської династії, а не про імперію австрійців” [5].

Перші вияви національного відродження на західноукраїнських землях з’являються у XIX ст. Найбільш яскравими з них були: діяльність “Руської Трійці”, що прагнула відродити українську народність у Галичині; створення у Львові в 1848 р. першої політичної організації галицьких українців “Головної Руської Ради”; видатний твір о. В. Подолинського “Голос Перестороги”, в якому він закликав українців до об’єднання і розвитку своєї незалежної держави.

Ці прояви національної свідомості свідчили про те, що на території західної України зародилась і розвивалась українська національна ідея, провідниками цієї ідеї були інтелігенція та духовенство. Але їх було вкрай мало і, крім того, більшість із них майбутнє українського суспільства вбачали в лояльності до Габсбурзької династії [3]. Головною їхньою вимогою аж до розпаду Австро-Угорської імперії був поділ Галичини на дві окремі провінції – Українську і Польську.

Думки про створення політичної програми, яка орієнтувала б народ на власні сили не було аж до утворення у 1867 р. дуалістичної Австро-Угорської імперії. З українських земель до угорської частини монархії ввійшло Закарпаття, а до Австрійської Галичина і Буковина. Крім того, Відень погодився на неофіційний політичний компроміс із поляками, пообіцявши не втручатися у їхню політику в Галичині.

Такі дії австрійського уряду негативно вплинули на велику кількість активних членів українського руху, внаслідок чого вони або зовсім усунулись від громадської роботи, або, зневірившись, в результатах революції 1848–1849 рр., почали звертати свої погляди у бік Москви, сподіваючись на її підтримку. Так у Галичині, за словами Івана Франка, виник “темний, відвернутий від будь-якої культури напрям москвофільства. Будучи політично безхарактерним і безідейним, суспільно-гальмуючим, а національно-ворожим усьому рідному, фантастично мудруватим, він ділив і без того не численну галицько-руську інтелігенцію на два ворожі, неспроможні до об’єднання табори” [6].

Спроби зв’язати українців Галичини з російською ідеєю викликали значний опір народовців, які виступали за єдність українських земель, розвиток української літератури на живій народній основі, створення єдиної літературної мови, обстоювали ідею окремішності українського народу, але разом із цим залишалися лояльними до австрійської монархії.

1885 р. народовці заснували свій керівний політичний орган – Народну раду, яка оголосила себе спадкоємицею національної програми Головної Руської Ради і послідовно домагалася автономії для українських територій у межах Австро-Угорщини.

Селянські маси завдячували діяльності народовців не тільки покращенням своїх життєвих умов, але й почуттям людської гідності та національної свідомості. Єднання селянства та інтелігенції зміцнювало національний рух і поступово сприяло формуванню політичної сили.

Найвищим виявом національної ідеї є ідеал національної незалежності. Протягом XIX ст., починаючи з діяльності “Руської трійці”, ідея самостійної України розглядалася лише на теоретичному рівні.

У праці “Поза межами можливого” Іван Франко зазначав: “Ідеал національної самостійності в усякому погляді, культурнім і політичнім, лежить для нас поки що, з нашої теперішньої перспективи, поза межами можливого. Нехай і так. Та не забуваймо ж що тисячні стежки, які ведуть до його здійснення, лежать просто таки під нашими ногами, і що тільки від нашої свідомості цього ідеалу, від нашої згоди на нього буде залежати, чи ми підемо тими стежками в напрямі до нього, чи може звернемо на зовсім інші стежки...” [7].

Отже, період кінця XVIII–XIX століть був добою національного самоусвідомлення. Постановка національної проблеми в західноукраїнських землях відбулась спочатку під

впливом ідей просвітництва, а потім романтизму. В XIX столітті виникла і політично оформилась опозиція до пануючого режиму, причинами цього явища була соціальна трансформація суспільства в наслідок колоніальної політики Габсбургів.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Історія сучасного світу: соціально-політична історія XV – початку XXI століть: навч. посіб. / Ю.А. Горбань, Б.І. Білик, Л.В. Дячук та ін.; за ред. Ю.А. Горбаня. 4-те вид., переробл. і доповн. Київ: Знання, 2012. 438 с.
2. Кондратюк К., Мандзяк В. Українське національне відродження XIX – початку XX століть у сучасній вітчизняній історіографії // Українська історіографія на зламі XX I XXI століть: здобутки і проблеми. Колективна монографія за ред. Л. Зашкільняка. Львів: ЛНУ ім. І.Франка, 2004. С.154-157
3. Лозинський М. Галичина в життю України. *Вісник Союзу визволення України*. 1916. №61-80
4. Монолатій І. Регіональне, етнокультурне та ідейно-політичне розмаїття Західноукраїнських земель у складі монархії Габсбургів // У кігтях двоголавих орлів: творення модерної нації. Україна під скіпетрами Романових і Габсбургів. Харків: книжковий клуб “КСД”, 2016. С. 59-86
5. Тейлор А. Дж. П. Габсбургська монархія (1809-1918) // Історія австрійської імперії та Австро-Угорщини. Львів: ВНТЛ-Класика, 2002. 268 с.
6. Франко І. Українці. Збір. творів. В 50 т. Київ: Наукова думка, 1984. Т.41. С.188
7. Франко І. Поза межами можливого. *Вивід прав України*. Львів: Слово. 1991. С. 77

Михаць В.

Науковий керівник – доц. Григорук Н. А.

ПЕРШІ КРОКИ У ВИВЧЕННІ АВСТРАЛІЙСЬКОГО КОНТИНЕНТУ

Колоніалізм завжди займав важливе місце у світовій історії. Особливо важливу роль він відіграв у розвитку Великобританії. Англія як сильна колоніальна держава завжди шукала нові землі де можна поставити свій прапор. У свою чергу Австралія як колонія займала далеко не останнє місце в соціально-економічному житті Англії, оскільки стала місцем заслання людей з переповнених тюрем і непоганим сировинним придатком. Але щоб це здійснити, то необхідно було докласти дуже багато зусиль на шляху до освоєння цієї землі

Що правда, коли Джеймс Кук висадився на східному узбережжі Австралії, то англійці не надто поспішали, щоб освоювати нові землі. Лише через 18 років, коли Америка здобула незалежність, коли виявилось, що засилати в'язнів до Африки не дуже класна ідея, бо вони там помирають через виснажливий клімат і погані умови життя, аж тоді Англія згадала про Австралію і розпочала колонізаторську політику.

Але виникає питання, чи варто було відсилати людей в глибину континенту, де на них чекає дуже велика ймовірність померти так нічого і не довідавшись, або просто не змогти передати відомості?

Актуальність полягає у тому, щоб розкрити один зі способів виходу держави на світову арену і утримуватися там на перших сходинках. На сьогодні колоніалізм існує, але у дещо зміненому вигляді, називають його тепер зовсім іншими словами, але своєї суті він не втрачає. Яскравим прикладом такої “Колоніальної політики”, на сьогодні, є Росія.

Отже, метою даної роботи є зображення перших спроб Великобританії проникнути в глиб материка та дослідити його, для утвердження на ньому і утворенню ще більшої кількості колоній, що приведе до зміцнення її позицій у світовій політиці.

Минуло два десятиліття після створення колонії, але жителям Нового Південного Уельсу було невідомо, що представляє собою весь п'ятий континент. До цього часу були досліджені лише окремі ділянки в районі Сіднея, невелику ділянку землі, що знаходиться в 90 милях на північ від Сіднея, а також район Хобарта на Землі Ван Дімена. Австралія ж, як відомо, займає площу в 3 млн. кв. миль, майже рівну площі Сполучених Штатів і в 50 разів перевищує територію Англії.

Перша спроба пройти Блакитні гори, що знаходяться в 40 милях на захід від Сіднея, була зроблена лише в травні 1813 р. Експедиція складалася з трьох службовців колонії – Г. Блексленда, У. Уінтворта, У. Лаусон – і п'яти ув'язнених. Через два тижні вони досягли західних схилів Блакитних гір і виявили прекрасні пасовища, на яких можна було, як

стверджували члени експедиції, “годувати всю худобу колонії протягом наступних тридцяти років” [7, с. 30]. Блексленда, Уїтворт і Лаусон були щедро винагороджені за своє відкриття. Кожен з них отримав ділянку землі розміром в 1000 акрів.

За наказом губернатора ув'язнені почали спішно будувати дорогу до щойно відкритих районів. У січні 1815 р. Л. Маккуорі зміг уже проїхати по ній до нового міста Батерста, побудованого в 120 милях на захід від Сіднея.

Активізації дослідження англійцями Австралійського материка сприяли три обставини: спроби французів влаштуватися в Австралії, необхідність розселити прибулих на заслання, а також недовлік пасовищ і води.

Експедиція французького капітана Ж. Дюмон-Дюрвілля спонукала губернатора Нового Південного Уельсу створити в 1826 р. на південному узбережжі Австралії поселення Вестерн-Порт і послати майора Е. Лок'їрадо протоки Короля Георга в південно-західній частині материка, де він заснував поселення, що отримало згодом назва Олбані, і оголосив про поширення влади британського короля на весь Австралійський материк. Британське поселення Порт-Ессінгтон було засновано в крайній північній точці континенту.

Населення нових форпостів Британії на Австралійському материкі складалося з засланців. Транспортування їх з Англії йшли інтенсивніше рік від року. Вважається, що з часу заснування колонії і до середини XIX ст. в Австралію було відправлено 130 160 тис. ув'язнених [8, с. 210]. Оскільки поселення знаходилися один від одного на величезній відстані, крім фактичного захоплення території досягалася і інша мета – розосередження засланців.

У зв'язку з швидким зростанням поголів'я овець були потрібні нові пасовища і джерела прісної води. У 1810 р. колонія справила лише 167 фунтів вовни, а в 1829 р. – близько 2 млн. Фунтів [5, с. 91-92]. “Як неможливо змусити арабів пустелі жити в межах кола, накресленого на піску, – говорив губернатор колонії Гіпс, – так неможливо обмежити пересування вівчарів Нового Південного Уельсу визначеними межами; абсолютно очевидно, що, якби це було зроблено ... стада великої рогатої худоби і овець Нового Південного Уельсу загинули б і благополуччя країни прийшов кінець” [4, с. 40].

Південно-східну і південну частини Австралії, їх систему річок досліджували в 20-х роках XIX ст. Д. Окслі, Г. Х'юм, А. Каннінгем і Ч. Стерт. Внесок останнього особливо значний.

У 1826–1828 рр. в колонії була сильна засуха. Від відсутності кормів падав худобу, гинув урожай. Колоністи металися в пошуках нових пасовищ і води. “Великі дерева, вмирили. Ему, витягнувши шиї, жадібно хапали повітря, страждаючи від спраги. Туземні собаки були такі худі, що ледь могли рухатися. Самі тубільці вмирили від виснаження. Вони приносили своїх дітей до білих людей, просячи дати якоїсь їжі” [3, с. 38-39].

Тодішній губернатор Нового Південного Уельсу Р. Дарлінг відправив капітана Ч. Стерта на пошуки нових річок, а може бути, і великих внутрішніх морів, які, за поширеною тоді думкою, повинні були існувати в глибині Австралійського материка.

Експедиція Стерта тривала з листопада 1828 по квітень 1829 рр. Досліджуючи річку Маккуорі, Стерт виявив, що вона закінчується великим болотом, порослим очеретом. Але незабаром він знайшов на захід від Маккуорі струмок, що тече на північ. Рухаючись по ньому, стертий досяг широкої, повноводною річки, названої ним на честь губернатора колонії Дарлінг. Вода в річці виявилася солоною, берега її були зовсім голі, вельми змучена рослинність зустрічалася тільки в болотистих місцях.

Результати експедиції не могли, звичайно, задовольнити губернатора колонії. У вересні 1829 р. Стерт на чолі невеликого загону зробив нову експедицію. 25 вересня він досяг річки Маррамбіджі. Зустрілися йому місцеві жителі, які стверджували, що вона – притока іншої великої річки. Тоді Стерт, взявши з собою шість чоловік, почав дослідження Маррамбіджі. 14 січня 1830 р. мандрівники досягли її гирла і увійшли в іншу велику річку. Так Стерт відкрив одну з найбільших річок Австралії, назвавши її Муррей – на честь тодішнього британського міністра колоній.

Після 33 днів шляху, пройшовши на човні 1000 миль, стертий і його супутники виявили озеро, назване ними Александріна, на ім'я британської принцеси. Рухаючись далі, вони знайшли вихід у відкрите море. Лише 25 травня 1830 р. Стерт з товаришами повернувся в Сідней.

Експедиція, що дослідила систему річок Південної Австралії, довела, що по воді можна дістатися до південного краю материка, а також виявила великі простори родючих земель, надзвичайно зручних для колонізації. “Я, – повідомляв Стерт, – ніколи не бачив країни, яка мала б більш вигідну позицію ... ми отримали п'ять мільйонів акрів прекрасної землі” [6, с. 67]. Його повідомлення спричинило за собою колонізацію Південної Австралії.

У 1844 р. відновив свої експедиції вже п'ятдесятирічний Ч. Стерт. На цей раз йому хотілося досліджувати центральну частину континенту. 15 серпня 1844 р. він вийшов з Аделаїди, прямуючи на північ. Подорож тривала до 1846 р. стертий переконався, що центр Австралії є справжньою пустелю, подолати яку він не зміг. Важкохворий, незрячий, він повернувся в Аделаїду.

Найбільший же внесок в дослідження півночі країни вніс Л. Лейхгардт. Влада Нового Південного Уельсу всіляко заохочувала дослідження північній частині континенту, сподіваючись, що вони приведуть до відкриття найбільш короткого і зручного торгового шляху, що з'єднує колонію з Індією.

У свою першу подорож Л. Лейхгардт відправився в серпні 1844 р. Через 16 місяців Лейхгардт досяг Порт-Ессінгтон. Подорож була дуже важкою. Багато місяців Лейхгардт і його супутники обходилися без борошна, цукру, солі і чаю, цілих чверть року вони харчувалися лише сушеною яловичиною [2, с. 218].

Повернувшись в Сідней, Лейхгардт почав готувати нову експедицію. Він мав намір досягти півночі континенту, обійшовши пустелю, знайдену Стертом в центральній його частині. Передбачалося, що подорож буде досить тривалим, тому провізії захопили на два роки.

12 грудня 1846 р. експедиція в складі семи європейців і двох аборигенів вийшла з Дарлінг-Даунс. Мандрівники мали 15 коней, 13 мулів, 40 корів, 270 кіз, 100 свиней та 4 собаки [1, с. 72]. Однак більша частина худоби померла, їстівні припаси були майже повністю витрачені, люди страждали від лихоманки. Не добившись нічого, Лейхгардт через 7 місяців повернувся назад.

Невдача не зупинила його. У квітні 1848 р. Лейхгардт знову відправився на північ. Його супроводжували шість осіб. На цей раз справа закінчилася повною катастрофою: експедиція зникла в глибинах материка. Протягом перших двох років відсутність відомостей про неї не викликало особливого занепокоєння в Новому Південному Уельсі, оскільки вона була розрахована на тривалий термін. На 1851 р. влади колонії почали пошуки, які не дали результатів. Доля учасників експедиції так і залишилася невідомою.

Експедиції з дослідження Австралійського материка, що проходили з такими труднощами і втратами, мали дуже велике значення для розширення і зміцнення британського панування в Австралії. А також для самої Англії в її соціально-економічному житті. Оскільки проведені дослідження відкрили масу земель, на яких знов ж таки можна було утворювати нові колонії, використовувати їх у якості дуже великих, “Вільних” тюрем, місць для розвитку вівчарства, що було тоді дуже популярним в Англії, чи просто сировинних додатків. Власне, це Великобританія і здійснила, що і допомагало їй залишатись чи не найсильнішою державою у світі.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Аничкин О.Н. Австралия. Москва, Мысль, 2007.
2. Бадак А., Войнич И. Всемирная история в 24 томах. Том 12. Начало колониальных империй. Минск, 1999. 605 с.
3. Британская империя: становление, эволюция, распад. Екатеринбург, 2010. 188 с.
4. Малаховский К.В. История Австралии. Москва, 1980. 402 с.
5. Морозов С. Н. Австралийский колониализм. Москва, 1967.
6. Низовский А.М. Неразгаданные тайны Австралии и Океании. Москва: Мысль, 2006.
7. Соколов М.В. География Америки, Австралии, Океании и Антарктиды. Ростов-на-Дону: Феникс, 2008.
8. Широкоград А. Британская империя. Москва, 2014. 340 с.

ФЕНОМЕН УКРАЇНСЬКОГО АВАНГАРДНОГО КІНЕМАТОГРАФУ

Актуальність теми українського кіноавангарду зумовлена тим, що вродовж усієї незалежності ми поступово відстоюємо свою самобутність. А мистецтво – це найяскравіше вираження нашої ментальності та самобутності. У сучасності кіноматограф є одним з найважливіших із мистецтв. Наприклад, набувають не лише мистецької, а й політичної ваги кінофестивалі, такі, як Канський, Венеційський, Берлінський та інші. Для того, щоб представити Україну як розвинену цілісну європейську державу, потрібно відстоювати свою мистецьку спадщину і, зокрема, кіноспадщину. Потрібно подолати стереотипне сприйняття українського авангарду як радянського.

Важливим показником рівня розвитку культури країн світу став кінематограф. Особливо це було відчутно на початку ХХ ст., коли він почав своє становлення як німе кіно – загальноприйнята назва кінематографу у перші десятиліття його історії, коли фільми виходили на екрани без синхронно записаного звуку. Цей фактор став поштовхом для прочитання можливостей образотворчого ряду новими шляхами. 1920-і роки стали бумом розвитку різних напрямків кіномистецтва. Спектр барв змінювався від занадто емоційного, в іпостасі німецького експресіонізму (Фрідріх Вільгельм Мурнау, Фріц Ланг, Роберт Віне), до школи документально-художнього фільму (Дзига Вертов).

Українське німе кіно зробило великий внесок у розвиток кіноіндустрії. Наприклад, журнал «Sight and Sound» – найстаріший із існуючих кіножурналів у світі, у 2014 році визнав фільм Дзиги Вертова «Людина з кіноапаратом» (1929) найкращим документальним фільмом усіх часів і народів. Це лише мала частина кіноспадщини українського національного кіно.

Цікаві дослідження почали з'являтися тільки в останні десятиліття. Значний внесок у дослідження української кіноматографії зробили такі вчені, як Л. Госенко, Л. Брюховецька, В. Миславський, С. Тримбач. Тривалий час в українській науковій літературі не було ґрунтовних комплексних праць з дослідження цього періоду історії українського кіно. І лише минулого року Л. Брюховецька видала книгу під назвою «Перерваний політ. Українське кіно часів ВУФКУ: спроба реконструкції». Досить цікаві доробки В. Миславського: «Фактологічна історія кіно в Україні 1896-1930 в 2 томах», «Становлення кіногалузі в Україні 1922–1930 років: протиріччя часу і розмаїтість тенденцій» та «Олександр Довженко: маловідомі сторінки».

Перед нами стоїть подвійне завдання: показати унікальність українського авангардного кіно як в історії радянського, так і світового кінематографу. Доказом, що український авангард був самостійним та самобутнім явищем в СРСР було те, що УРСР у 1920-х роках мала певну економічну автономію. Внутрішньоекономічна діяльність республіки регулювалася Українською економічною радою, а зовнішні зв'язки здійснювалися через систему дипломатичних і торгових представництв, що були створені більшовиками за кордоном на протипагу екзильним дипломатичним місіям УНР та Української Держави. Всеукраїнське кінофотоуправління (ВУФКУ), яке було осередком українського авангардного кіно, підпорядковувалося саме цій економічній раді, тобто вона не мала зв'язку з всесоюзними органами.

Важливим індифікатором для відокремлення саме українського авангарду є інтертитри. Згідно плану українізації усі фільми супроводжувалися українськими інтертитрами, які в 1930 році були змінені на російські. Лише у фільмі Івана Кавалерідзе «Перекоп» збережена незначна їхня частина.

Щодо світового аспекту, український кіноматограф відзначився школою документального кіно Дзиги Вертова. Нещодавно BBC Culture оприлюднило список «100 найкращих фільмів знятих неанглійською мовою» серед них на 73 місці розмістився фільм Дзиги Вертова «Людина з кіноапаратом» (1929). Ще ні один український фільм не спромігся досягти такого рівня. Феномен Дзиги Вертова виявився у відходженні від так званого «естетичного» кіно і перехід у крайню форму документального конструктивістського кіно. Він оголошує: «Смерть кіноматографії необхідна для життя кіномистецтва – Ми закликаємо

прискорити її смерть»[3,45]. Як і всі авангардисти, Дзига Вертов та його прибічники закликали до відходу від «старого» мистецтва та до пошуку нових форм відтворення реальності. Він просував ідею чистого кіномистецтва: «Ми очищаємо кіно від примазаних до нього, від музики, від літератури і театру, шукаємо своє, ніде не вкраденого ритму і знаходимо його в русі речей».[3, 46]. Він розробив нову теорію кіно і назвав її концепцією «кіноока». Маніфест кіноока вийшов в журналі «Леф» 1923 року і називався «Кінооко. Переворот». Саме цей маніфест найчастіше цитується, коли йде мова про творчий метод Вертова і саме тут в повній мірі розкривається сенс поняття «кіноока».

Дзига Вертов пише: «Я - Кінооко. Я створюю людину більш досконалу, ніж створений Адам, я створюю тисячі різних людей з різних попередніми кресленнями і схемами... Я – Кінооко. Я у одного беру руки найсильніші і найспритніші, в іншого беру ноги найстрункіші і найшвидші, у третього - голову найкрасивішу і найбільш виразну і монтажем створюю нову досконалу людину... Я - Кінооко. Я око механічне... Я машина, що показує вам світ таким, яким тільки я його зможу побачити. Я звільняю себе з сьогодні назавжди від нерухомості людської. Я в безперервному русі. Я наближаюся і віддаляюся від предметів, я підлажу під них, я влажу на них, я рухаюся поруч з мордою коня, який біжить, я вривався на повному ходу в натовп, я біжу перед солдатами, які біжать, я перекидаюся на спину, я піднімаюся разом с аеропланом, я падаю і злітаю разом з падаючими і злітаючими тілами».[3, 55]

Суть теорії «Кіноока» Дзиги Вертова полягає у новому зоровому світосприйнятті навколишнього середовища та реальності. Дзига Вертов говорить, що людське око не є таким досконалим як кінооко саме для кіноапарату. Він виводить людину у кіно на другий план: тепер важливою є камера. Дзигу Вертова можна вважати предтечею апаратної кінотеорії, для якої фільм «Людина з кіноапаратом» (1929) втілював унікальний зразок саморефлексивності стосовно власного техноідеологічного ґрунту. Показово, що «Людина з кіноапаратом» Дзиги Вертова – єдиний фільм, що згадується у текстах засновника апаратної теорії Ж.-Л. Бодрі, метапсихологічний підхід якого був «по той бік» конкретних фільмічних текстів. Ця згадка про фільм пояснюється його статусом фільму-маніфесту – саме так його розглядав і сам Дзига Вертов. [2]

Школа документалістики Дзиги Вертова стала в один ряд з німецьким експресіонізмом, російською драматичною школою Євгена Бауера та американською оповідною школою, як одна із найяскравіших у німому кіно.

Отже, можна узагальнити, що феномен українського авангардного кіно був одним із найпрогресивніших та багатогранних явищ в українському мистецтві поч. 20 ст. Український кіноавангард був активним учасником світового кіно-простору, про що свідчать взаємовпливи різних шкіл на нього та навпаки. Український авангард представлений не тільки школою документалістики, а й синтезує у собі німецький кіноекспресіонізм, американську оповідну кіношколу та імпресіонізм на основі унікальної української естетики.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Брюховецька Л. І. Перерваний політ. Українське кіно часів ВУФКУ: спроба реконструкції / Кінематографічні студії. Випуск восьмий. - К. Вид. Дім.«Кисво-Могилянська академія», 2018. - 570 с.
2. Брюховецька О. Інструмент. У плоті і крові : Дзига Вертов і апаратна теорія кіно//Магістеріум – 2007.- вип.26.
3. Дзига Вертов: статті, днівники, замисли /Авт.-состов. С.Дробашенко – М.: Искусство, 1966. — 320 с.
4. Наумова Л. Конструктивізм. Пошуки українського кінематографа 20-х років ХХ століття// Теорія і Методологія. – 2016.
5. Шершньова К. Особливості розвитку документального кіно України у контексті жанрової специфіки мистецтва// Екранні мистецтва – 2014.

ПОСТМОДЕРН І МЕТАМОДЕРН: СУТНІСТЬ І СПЕЦИФІКА ВЗАЄМОДІЇ

Якщо ви ще не помітили, епоха постмодерну закінчилася: постмодерністи не можуть більше сказати нічого нового про нас самих і світ, в якому ми живемо. На зміну приходять метамодерн, який допоможе якщо не осмислити зміни, що відбуваються, то хоча б з чим змиритися. У фатальний день 11 вересня 2001 року світ змінився назавжди. Почалася нова епоха, яку багато вчених називають «гіпермодерном» або «пост-постмодерном» (наголос на хронологічну позицію нової епохи). Метамодернізм – одна з існуючих на сьогодні спроб визначити актуальну культурну реальність. Термін був запропонований в 2010 році двома голландськими філософами-теоретиками Тімотеусом Вермюленом і Робіном ван ден Аккером. Метамодерн – це глобальний культурний процес, який характеризується «коливанням» (осциляцією) між двома протилежностями (модерн і постмодерн, наприклад) і одночасністю їх використання.

Метою даної статті є дослідження сутності постмодерну та метамодерну, їхнє співвідношення, динаміка формування, вплив на людину і світ. Насамперед варто зазначити відмінності між поняттями «модерн» та «постмодерн». Модернізм (буквально – «осучаснений», від лат. *modernus* – сучасний) – напрям у світовому мистецтві та літературі 10-30 років ХХ століття, що набув найвищого розвитку після Першої світової війни. Попри стильові відмінності між собою, модерністи зазвичай зображували дійсність як царство абсурду й хаосу, а особистість подавали в контексті відчуження її від соціуму, закони якого сприймаються нею як такі, що є ірраціональними та алогічними, і не пізнаються. Філософія модернізму базується на ідеях про неможливість пізнання і відтворення сучасного світу засобами класичної культури. В цьому модернізм протистоїть насамперед реалістичному мистецтву ХІХ сторіччя. «Настає межа, коли авангарду (модернізму) далі йти нікуди, оскільки він прийшов до створення метамови, що описує неможливі тексти (що є концептуальне мистецтво). Постмодернізм – це відповідь модернізму: якщо вже минуле неможливо знищити, бо його знищення веде до німоти, його потрібно переосмислити, іронічно, без наївності» [1, с.1].

Постмодернізм (фр. *postmodernisme* – після модернізму) – світоглядно-мистецький напрям, що в останні десятиліття ХХ століття приходять на зміну модернізму. Цей напрям – продукт постіндустріальної епохи, епохи розпаду цілісного погляду на світ, руйнування систем: світоглядно-філософських, економічних, політичних; охоплює стильові тенденції в архітектурі, літературі й мalarстві (поп-арт, оп-арт, «новий реалізм», гепенінг тощо). «Постмодерністи вважали, що будь-яка загальнозначущість та цінність, які затверджені у культурі та суспільстві, є виявом деспотії, репресії і не мають об'єктивного підґрунтя». [2, с. 352].

Епоха модерну починається після так званої класики – періоду, що включає в себе Античність, Середні віки, Ренесанс і так далі. Класична епоха створила основні зразки творів мистецтва, а модерн почав їх переглядати і шукати нові форми вираження. Так, наприклад, народилися російський авангард, абстракціонізм, дадаїзм тощо. Ідеї модерну досить радикальні. Наприклад, філософія модерну дуже поляризована і не має градієнтів (марксизм, анархізм, фашизм). Модерністські ідеї дуже гарні в загальній формі. Модерн породив яскраві утопії і антиутопії. «Ми», «Прекрасний новий світ», «1984» – ці твори радикалізують ідеї модерну, які свого часу були закладені ще Томасом Мором і Томмазо Кампанелла в їхніх знаменитих працях «Утопія» і «Місто сонця». Товариства модерну часто вироджувалися в тоталітарні держави з жорстким державним апаратом. Але людина – це непостійна система, її неможливо вписати в чіткі рамки, адже прагнення відійти від правил і догм завжди буде зберігатися. В якомусь сенсі модерністські ідеології боролися проти вітряних млинів, бажаючи приборкати вільний дух людини. Модерністська свідомість проголосила смерть Бога, намагаючись усвідомити матеріальний світ, позбувшись від ідеї трансцендентного (духовного) і поставивши на чільне іманентна (матеріальне). З точки зору модерну, використовуючи технічні інструменти, можна пізнати універсальну істину. Гонитва за такою істиною дала нам атомну енергію, електроніку, хімічну промисловість, квантову фізику і багато іншого. Дві світові війни стали апогеєм модерну. Якщо ми хочемо загальної істини для всіх, але в той же

час знищуємо носіїв цієї істини (людей), то хто буде отримувати вигоду від проекту модерну? Вузкий прошарок еліти, або ж взагалі ніхто. 1945 рік став кінцем не тільки Другої світової війни, а й модерну як цивілізаційного метанарратива.

Постмодерн відкрив епоху абсолютного плюралізму. Для постмодерну гра з культурною спадщиною минулих епох перетворилася на самоціль. Постмодерн в культурному плані створив ту саму масову культуру, яку ми спостерігаємо зараз. У постмодерні істина перестала бути універсальною. Звичайно, епоха холодної війни ставить під сумнів це твердження, тому що до кінця 80-х років світ був поділений на два ворогуючі табори: комуністичний і демократичний. Але постмодерн проявив себе, в першу чергу, саме в демократичних країнах, а вже потім прийшов до країн Варшавського договору після падіння «залізної завіси». Цим фактом можна пояснити неспроможність комуністичної ідеї складно перебувати в статичній парадигмі, коли прогресивний світ стрімко йде вперед. Можна сказати, що модерністський комунізм морально застарів до кінця ХХ століття, не витримавши ударів постмодерністських молотків по Берлінській стіні.

Перш за все, постмодерн відрізняється від модерну тим, що заперечує універсальну істину. Саме постмодерн остаточно поховав Бога, змусивши сумніватися в усьому. Якщо модерн намагався перетворити індивіда в «масову людину» (як в СРСР, наприклад), то постмодерн почав дробити, деконструювати суспільство до індивіда. У постмодерні поняття істини взагалі втрачає будь-який сенс. Тут немає того самого загального метанарратива, характерного для тоталітарних суспільств. Немає ідеології, немає Бога, є кінець історії, як вважав американський політолог Френсіс Фукуяма. Політика в метамодерні буде перебувати в ще більшому зв'язку з культурою, ніж раніше. Медіа і інтернет-технології в цілому виступають єдиним середовищем для взаємодії не тільки окремих людей, а й інститутів. Цілком ймовірно, що через деякий час під впливом метамодерну політика стане не тільки більш особистою, а й менш елітарною. На відміну від модерну і постмодерну, метамодерн не є інструментом, філософією або ідеологією. За словами його творців Вермюлена і Аккера, метамодерн – це структура почуття. Справа в тому, що використовуючи якусь певну когнітивну модель, людина радикалізує світ, ставить його в рамки. Метамодерн же покликаний стати над цими рамками. Ця обставина не дозволяє вважати метамодерн чіткою філософською системою. «У метамодерну немає мети, він рухається заради самого руху, пробує, незважаючи на неминучий провал; нескінченно шукає істину, яку ніколи не очікує знайти. Якщо ви нам вибачите таку банальну метафору, метамодерн навмисно бере на озброєння подвійне послання типу «морквина і осел». Як і осел, він переслідує морквину, яку він ніколи не з'їсть, оскільки морквина завжди поза досяжністю. Але через те, що він ніяк не може з'їсти морквину, він ніколи не припиняє переслідувати її» [3, с.1].

З точки зору ідеологів метамодерну, ми вступаємо в нову епоху, де новий спосіб дивитися на культуру покликаний витягнути суспільство з модерністських та постмодерністських тупиків. Радикальні ідеї модерну можуть бути компенсовані постмодерністським запереченням і сумнівом. Метамодерн – це невловима істина десь посередині. У ньому людям відкривається повнота культури, тому що можна без іронії і невігластва сприймати всю музику, літературу, ігри та фільми, адже в метамодерні немає високого і низького, а є єдиний потік, де важливий кожен елемент.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Умберто Еко. Постскрипtum до роману «Ім'я троянди», АСТ, Corpus. 2011.
2. Павлишин Л.Г. Філософія: Навчальний посібник. Тернопіль: Підручники і посібники, 2011.
3. Люк Тернер. Манифест Метамодернізму, (інтернет-стаття), 2011.

Польова І.

Науковий керівник – проф. Алексієвець Л. М.

ОСОБЛИВОСТІ РЕЛІГІЙНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ У ЧЕХІЇ У XVII – XVIII СТ.

Релігія є надзвичайно складним духовним, суспільним та культурним явищем. Саме релігія має неабиякий вплив на розвиток суспільств. Про її значення свідчить те, що невеликою спільнотою, чи навпаки цілим народом, може рухати спільна та єдина ідея задля досягнення

спільної мети. Саме таку ідею маже породжує релігія. Кожне суспільство є унікальним, тому обирає власний шлях задля досягнення цілі. Це найчастіше приводить до збільшення думок: скільки думок – стільки й шляхів, а це, у свою чергу, приводить до роз'єднання. Історія свідчить людству цінний досвід, проте людство й далі повторює помилки минулого. Щоби запобігти цьому, варто досліджувати та пізнавати минуле народів. Тому вивчення історії Чехії, зокрема й релігійного аспекту, є важливим для сьогодення, адже події, про які йтиметься нижче, безперечно, мали вплив на майбутні століття донині. Також для того, щоб зрозуміти та осмислити певні суспільні процеси, які відбувалися у Чехії у XVII – XVIII століттях і не тільки, – потрібно осягнути певні аспекти релігійних перетворень того часу.

Щодо істориків, які досліджували історію цього періоду в релігійному ключі, то найвизначнішими з них є: Йосеф Пекарж, Томаш Масарик (доктор філософії та перший президент Чехословаччини), Зденик Неєдла. Чеський історик XX століття Йосеф Пекарж заперечував думку Томаша Масарика, який інтерпретував історичний процес Чехії у релігійному дусі. Пекарж заперечив пріоритет релігії в історії Чехії, вважаючи, що навіть гусизм мав і національне, і релігійне значення, і ніякого концептуалізму в даному русі не було. Зденик Неєдла, історик XX століття, обґрунтував тезу про тісний взаємозв'язок національно-релігійних рухів із соціальною боротьбою, взаємозв'язок розквіту культури із посиленням визвольним рухом [4, с. 112]. Отже, якими ж були релігійні трансформації у Чехії XVII – XVIII століть та який вони мали характер розглянемо нижче.

У XVII ст. розпочався новий приплив німецької колонізації, що сприяв встановленню дружніх стосунків між чехами та німецькими лютеранами і поширенню у Чехії ідей протестантизму. У 1610 – 1611 роках посилювалась боротьба між католиками та протестантами. Це привело до руйнування храмів, монастирів, духовної літератури та різноманітних пам'яток мистецтва. Протистояння вдалося зупинити у 20-х роках висланням гуситських та кальвіністських священників за межі країни. У той же час, а саме у 1622 році, активізується діяльність єзуїтів. До Чехії прибувало багато католицьких місіонерів та проповідників. Їх діяльність була мирною і не нав'язливою, та бували випадки, коли вони спонукали місцевих жителів прийняти католицизм. Після Тридцятилітньої війни Католицька церква посилила свої позиції у Чехії. Розпочалась активна розбудова католицьких храмів та видання релігійних книг (зокрема, побудовано костел святого Франциска Ассизького). У 1669 році почало працювати видавництво “Спадщина Святого Вацлава”. Звичайно, видання католицької духовної літератури відбувалось на протигагу потестанським виданням, ці книги повинні були замінити “єретичне читиво” і повернути народ на істинний шлях. Значною подією є написання біографії Яна Непомуцького, а потім його канонізація у 1729 [6]. До речі, він був сучасником Яна Гуса, тому існують думки, що зарахування до лику святих Непомуцького було здійснено на протигагу Гусу. Безперечно, що такі різноманітні події сприяли окатоличенню чехів, адже Католицька церква бажала бути авторитетною в очах мирян.

На початку XVIII століття чехи ознайомились із ідеями Просвітництва. У Чехії існувало кілька напрямків розвитку просвітницьких думок: німецький, австрійський та чеський. На чолі чеського напрямку стояли переважно історики та літератори, які переосмислили, трансформували й звільнили від контрреформаційного духу Чехію. Це у свою чергу сприяло зростанню національної самосвідомості [2, с. 93].

З цього можна зробити висновок, що провідна роль у релігійному житті Чехії належала Католицькій церкві. Саме католики змінювали світогляд чехів, позиції народу щодо двох течій християнства, робили все, аби послабити позиції протестантів. На той час їм належала панівна роль у суспільній свідомості, але у кінці XVIII століття почала зростати національна свідомість чехів, прагнення до пізнання. Католицька церква ослабла, а свої позиції посилила влада монарха.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Гараджа В. Н. Протестантизм. Москва: Политиздат, 1971. 200 с.
2. Зінко Ю. А., Калитко С. Л., Кравчук О. М., Поп І. І. Нариси історії Чехії. Навігаційний посібник для студентів вищих навчальних закладів. Вінниця: ТОВ “Нілан-ЛТД”, 2017. 370 с.
3. Лаврентий из Бржезовой. Гуситская хроника. Рязань: Александрия, 2009. 304 с.
4. Неєдлы З. История чешского народа. Москва: Издательство иностранной литературы, 1952. 250 с.

5. Релігієзнавство: Підручник / за ред. О. П. Сидоренка. – 2-ге вид., перероб. і доп. Київ: Знання, 2008. 470 с.
6. Святий Ян Непомуцький. Українська католицька енциклопедія. URL: <http://catholicencyclopedia.in.ua/yan-nepomuckiy-sv>.
7. Хрестоматія з історії західних та південних слов'ян (Давня доба, Середньовіччя): навч. посібник / уряд. В. І. Яровий, С. М. Мотрук, В. П. Шумило та ін.; за ред. В. І. Ярового. Київ: Либідь, 2011. 416 с.
8. Чарьшев А. Н. Протестантизм. Москва: Наука, 1969. 216 с.
9. Шугаєва Л. М. Релігії світу: навч. посіб. Київ: Академвидав, 2011. 256 с.

Журавльов О.

Науковий керівник – доц. Валіон О. П.

ПРОБЛЕМА КОНФЛІКТІВ МІЖ ЖАНОМ-БАТИСТОМ БЕРНАДОТОМ І НАПОЛЕОНОМ БОНАПАРТОМ НАПРИКІНЦІ ХVІІІ – НА ПОЧАТКУ ХІХ СТ.

Дослідження тематики конфліктів між визначними діячами сьогодні є доволі актуальним. У сучасному інформаційному суспільстві такі конфлікти можуть призвести до воєн, або пошуків компромату на протилежну сторону конфлікту, що може зашкодити їй. Конфлікт між Бернадотом і Наполеоном вартий дослідження, оскільки дає розуміння психології конфліктів у час, коли правлячій стороні вигідна прихильність з боку підлеглої.

В українській історіографії проблематика конфліктів між Бернадотом і Наполеоном малодосліджена. Радянська історіографія також поодинокі описувала історію Бернадота. Одним із джерел вивчення їх конфліктних взаємин є біографістика. Серед біографів Наполеона можна виділити А. З. Манфреда, який у праці “Наполеон Бонапарт” розкрив життєвий шлях Наполеона [5]. Біографію Бернадота досліджено у праці Григор’єва “Бернадот” [2, с. 163]. З проблематики дослідження важливими є праці Н. Попова, Я. Нерсесова, Стаффана Скотта [7; 8; 12].

Рання біографія Бернадота є доволі суперечливою. Жан Бернадот народився 27 січня 1863 р. у місті По. Його походження є суперечливим, оскільки, згідно основної версії, його мати була дворянського роду, проте Палмер стверджує, що вона – донька багатого фермера. У 16 років Бернадот записався у Королівський морський флот, а у 1790 р. став молодшим лейтенантом. Спочатку діяч мав революційні погляди, навіть зробив собі татування “Хай живе республіка”. Бернадота помітив Сен- Жюст, який хотів його підвищити до бригадного генерала, проте той відмовився [3].

Перше спілкування із Наполеоном відбулося у 1797 р., де було закладено перший камінь у їхній конфлікт. Армія Бернадота мала бути підкріпленням армії Наполеона в Італійському поході. Проте, Наполеон, навіть не знаючи, кого йому дадуть, попросив військового міністра Шарля Петита не надсилати йому звичайного генерала [8]. Тут проявилась одна із рис Бернадота – він ніколи не виконував накази, якщо цього не хотів. Тому, дійшовши до Мілану, посварився із комендантом Дюпуї, якого ув’язнив, що призвело до звернення Наполеона з метою відпустити коменданта, що й було зроблено.

Перша зустріч Бернадота і Наполеона відбулася на початку березня 1797 р. у Мантуї. Бонапарту практично відразу не сподобався його співрозмовник. Він подумав, що Бернадот занадто пихатий і гордовитий. Водночас, майбутній імператор визнавав військовий талант Бернадота [10]. Твердження щодо пихатості є доволі дивним, оскільки Бернадот переважно був ввічливим, що згодом дозволило йому отримати шведську корону. Майбутній засновник династії також не був задоволений зустріччю. Він переважно мовчав, щоб зрозуміти характер майбутнього імператора. Бернадот дав критичну оцінку Бонапарту, але стверджував, що Наполеон його добре прийняв.

Щоб не перетинатись із Бернадотом, Бонапарт вирішив призначити його послом у Відні. Це, звісно, призвело до нового конфлікту. У 1798 р. Бернадот майже зірвав Єгипетський похід. Будучи у Відні, він повів себе не дипломатично, вивісивши прапор Франції, який європейські чиновники сприймали в той час особливо критично. Відбулася суперечка, яка призвела до того, що Бернадот повернувся у Париж [9].

Наступний конфлікт між ними відбувся у 1798 р., коли Бернадот одружився на Дезіре Кларі, з якою він познайомився ще у 1789 р., коли знімав кімнату в Марселі у родини Кларі [3]. Проте Дезіре перед 1798 роком була нареченою Наполеона. Важко стверджувати, що Дезіре любила маршала, оскільки у Стокгольм вона приїхала у 1823 р. після смерті її фаворита – герцога Рішельє. До того, навіть коли Бернадот увійшов у коаліцію, вона не їхала у Швецію. Ймовірно, Дезіре одружилась із маршалом через те, що він може протистояти Наполеону. Загалом, Наполеон не був проти їхнього шлюбу. Оскільки сестра Дезіре – Жулі вийшла заміж за Жозефа, то між маршалом і майбутнім імператором виникли родинні зв'язки [3].

Зауважимо, що Бернадот був республіканцем. Коли Наполеон прибув із Єгипетського походу і здійснював підготовку до повстання 18 брюмера, перед Бернадотом постав вибір: чи допомогти Бонапарту? Цей конфлікт проявився у тому, що Бернадот не хотів навіть думати надати Наполеону допомогу. Всі вмовляння закінчувались тим, що Жан-Батист стверджував, що найбільшою його допомогою може бути лише нейтралітет [5, с. 247]. Це не надто поліпшувало стосунки між ними, проте Наполеон зміг прийти до влади.

У Жана-Батиста був військовий талант, що визнавав і Наполеон. Проте Наполеон відкрито показував антипатію до Бернадота. “Де б не проходила ваша дивізія, – роздратовано писав він Бернадоту, – можна почути лише скарги на відсутність дисципліни” [9]. Хоча, військо Бернадота було доволі дисциплінованим і повністю підкорялося командирі. Також Наполеон критикував битви Бернадота. Коли Бернадот атакував фортецю Градиск, то Наполеона це обурило, стверджуючи, що не потрібно було витрачати стільки людей на маленьку фортецю [9].

Жан-Батист міг стати послом у Сполучених Штатах Америки, але внаслідок війн з коаліцією, залишився у Франції. Незважаючи на конфлікти, він проявив лояльність Наполеону, коли у 1804 р. той став імператором. Це допомогло Бернадоту стати маршалом, проте конфлікти лише починались [11].

У 1805 р. Бернадот був призначений командиром 1-го армійського корпусу Великої Армії, що брала участь у битві під Аустерліцом. Проте 1806 рік для майбутнього короля виявився неоднозначним. При підготовці битви біля Єни Бернадот повинен був об'єднатись із Даву і ввійти у тил прусської армії. Проте Бернадот не підкорився наказу Даву зустрітись, стверджуючи, що виконував попередній наказ йти у Дорнбург. Це призвело до того, що Бернадот прийшов тоді, коли битва закінчилась [3].

Виправдання Бернадота не справили враження на Бонапарта. Він був розгніваний, навіть написав рапорт на розстріл, але потім передумав. Армія також була розлючена на Бернадота. Можливо, через родинні стосунки він врятувався від загибелі, проте тепер Наполеон зрозумів, що одна з якостей Жана-Батиста – це не з'являтися у відповідальні моменти.

Згодом Бернадот вирішив відзначитись в облозі Любеку, що справді змінило його життя. Після перемоги у Любеці, він захопив півтора тисячний загін шведів, які не встигли капітулювати під час битви між французами і пруссаками. Бернадот був доволі ввічливим із полоненими, віддав їх майно, також дав шведському командирі Ф. Мернеру кошти для того, щоб він потрапив у Францію як полонений, а потім відправитись у Швецію [2].

У 1809 р. конфлікт між Наполеоном і Бонапартом став критичним. У битві при Ваграмі Бернадот керував невишколеним військом. 4 липня як виправдання він стверджував, що Наполеон необгрунтовано використав військо, тому необхідно було виконати спритний маневр для перемоги. 5 липня військо не витримало натиску і відступило. Бернадот рушив за військом, але армія зустрілась із самим Наполеоном, який сказав: “Це і є ваш “спритний маневр”, яким ви змусите Карла скласти зброю?” [9]. Знову зганьблений і приголомшений Бернадот надовго втратив дар мови. Він ніколи ще не був таким приниженим.

Наступні події є доволі суперечливими. Згідно версії С. Толмачова, одразу після битви, Бернадот був звільнений від обов'язків командування [13]. Проте, С. Захаров стверджує, що Бонапарт не згадав його участі у битві. Бернадот спробував сам розголосити свій героїзм, за що поплатився посадою [3].

У 1810 р. Бернадот міг стати королем Італії, проте, зрештою, вийшло інакшим чином. Становище Швеції на міжнародній арені початку XIX ст. було скрутним. Після смерті Густава III почав правити його 14-річний син Густав IV, який не мав таких здібностей, як батько. До того ж, влада монархів зменшувалася ще від Французької революції, яка показала Європі, що монархи непотрібні. Проблемою Густава IV були війни з Наполеоном. Оголосивши у 1800 р.

нейтралітет, король не зміг його зберігати і у 1805 р. вступив у третю антифранцузьку коаліцію, у якій був розгромлений, втратив частину Померанії, відмовився від Тільзітського миру 1807 р., згідно з яким Швеція повинна була приєднатись до континентальної блокади, що не було вигідно [6, с. 166–168]. Це призвело до конфлікту у Фінляндії між Швецією і Росією, під час якої авторитет короля повністю був втрачений і на початку березня 1809 р. Густава IV заарештовують, а королем Швеції стає герцог Карл XIII – регент короля у 1792–1796 рр. [1, с. 76].

Оскільки Карлу XIII на час коронування було 60 років, а також він не мав спадкоємця, то кронпринцом був обраний данський принц Крістіан Август. Проте під час військових дій у Квірінгу у кронпринца відбувся інсульт і він помер. Тому було вирішено зробити спадкоємцем престолу Жана-Батиста Жюль Бернадота [4, с. 225].

Бажання шведів зробити Бернадота кронпринцом мало кілька причин. Однією з них була помста Російській імперії, яка у 1809 р. отримала Фінляндію внаслідок Фрідріхгамського договору. Так, шведські дипломати вважали, оскільки Бернадот знаходиться у дружніх стосунках із Наполеоном, то Франція допоможе повернути території Фінляндії. Іншою причиною була хороша поведінка із шведськими полоненими, що дозволило Жану-Батисту отримати підтримку армії.

Процес утвердження Бернадота на посаду кронпринца був складніший. Карл Отто Мернер не відразу вирішив, кого обрати. Кандидатами були такі маршали, як Марбот, Макдоальд [7, с. 245]. К. Мернер розпитував офіцерів, хто з прибічників Наполеона був кращий, і Жан-Батист мав перевагу, оскільки він був вільний від військових зобов'язань [12, с. 28]. Формально, К. Мернер не мав права обирати Бернадота кронпринцом, оскільки за 2 тижні до приїзду Марбота у Францію, від'їхав Фабіан Вреде [3].

Фактично, Фабіан Вреде домовився із Наполеоном про те, що кронпринцом стане Фредерік VI. Проте Бонапарт погодився на пропозицію зробити Бернадота кронпринцом. Цікаво те, що за кілька років до утвердження Бернадота у Швеції, Наполеон і Жан-Батист планували захопити цю країну. Для цього Бернадот вивчив культуру шведів, що допомогло йому згодом краще пізнати власну державу [8].

У зв'язку із утвердженням Бернадота на шведський престол, в імператора виникли переживання, чи Бернадот не здійснить напад на Францію. Між ними був підписаний договір, згідно з яким Бернадот звільнявся від будь-яких обов'язків у Франції, але зобов'язувався не вступати в коаліцію. Проте забезпечити виконання слова майбутнього кронпринца, що він не вступить в коаліцію, Наполеон не зміг [7, с. 246].

6 серпня 1810 р. відбулося засідання ріхсадагу в Еребрі, де обговорювались 3 кандидати: принц Августенбурзький, король Данії і принц Ольденбургський, які спочатку мали більше шансів виграти. Проте 11 серпня після аудієнції Жана Антуана Фурньє із міністром іноземних справ Ларе фон Енгстремом з'ясувалось, що у випадку перемоги Бернадот внесе у пусту шведську казну 8 млн франків, списані борги шведських купців і спадкові землі у Франції та Ганновері на землі в Померанії [2, с. 215–216]. Це допомогло йому стати кронпринцом. 21 серпня він був обраний принцом Швеції, 20 жовтня прийняв лютеранство, а 5 листопада був усиновлений Карлом XIII [11].

Після того, як Карл XIV став принцом, конфлікти між Наполеоном і Бернадотом не закінчились, а перейшли у політичний вимір. Оскільки Жан-Батист був звільнений від обов'язку надавати допомогу Франції під час воєнних дій, то кронпринц вирішив не допомагати Бонапарту у війні із Росією [10]. Фактично, Бернадот ніколи б не погодився допомогти Франції у війні із Російською імперією, оскільки після усиновлення Карлом XIII, Карл XIV почав поступове зближення із Росією [13]. Коли Наполеон розпочав Великий похід, Карл Юхан розірвав відносини із Францією, вийшов із континентальної блокади з метою зближення із Росією, Англією і Пруссією [6, с. 176].

27 січня 1812 р. французькі війська окупували шведську Померанію, що вплинуло на можливий шведсько-французький союз. Карл XIV практично одразу приступив до переговорів із Росією та Англією, а 5 квітня 1812 р. був підписаний російсько-шведський договір. Принц уклав угоди із коаліцією, а у липні 1813 р. підписав “Трахенбурзький протокол” із Пруссією та Росією. Згідно договору, Карл XIV керував північною частиною армії, яка налічувала 158 тис. осіб. Згодом він брав участь у битві під Лейпцигом на боці коаліції [4, с. 229–230].

У 1815 р. Наполеон повернувся у Францію. Бернадот відмовився вступати в антифранцузьку коаліцію. Він був упевнений, що династія Бурбонів втратила владу назавжди. Часто Карл XIV говорив до своїх підданих: “Наполеон – найбільший полководець усіх часів, найвеличніша людина з усіх, які коли-небудь жили на землі, могутніший, ніж Ганнібал, Цезар і навіть Мойсей” [3].

Зближення Бернадота із Росією, а також попередні конфлікти не можна назвати зрадою Франції. Цими діями він здобував певну самостійність у своїх рішеннях. Конфлікти між Наполеоном і Бернадотом були зумовлені тим, що вони були амбітними особами, які не бажали слухати інших. Бонапарт вважав, що його накази мають бути виконані, проте Бернадот, не зважаючи на повагу до імператора, не бажав, щоб ним хтось керував. Це й породжувало конфліктні ситуації, які призвели до військового протистояння між Францією і Швецією.

Таким чином, конфлікти між Наполеоном і Бернадотом були конкуренцією за визнання. Наполеон, розуміючи, що його конкурент також здібний полководець, намагався послабити вплив Бернадота на армію. Часто Наполеон стверджував, що Бернадот є найгіршим маршалом, знаючи, що це не так [8]. Жан-Батист своїми діями намагався здобути визнання для себе та армії, а також, власне, для Бонапарта. Ці конфлікти переросли в те, що Наполеон прагнув віддалити від себе маршала, а той погодився на від'їзд у Швецію.

Нині Швеція – конституційна монархія із розвиненою промисловістю, рівнем життя, освітою та наукою. З 1973 р. країною править Карл XVI Густав – представник династії Бернадотів, яка є найтривалішою правлячою династією у Швеції.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Вейбуль Й. Краткая история Швеции / Йорген Вейбуль. / Пер. с швед. Н. Валлениуса. – Стокгольм: Шведский ин-т совместно с изд-вом "Бра Бэккер, 1994. – 152 с.
2. Григорьев Б. Н. Бернадот / Борис Николаевич Григорьев. – Москва: Вече, 2013. – 480 с. – (Великие исторические персоны).
3. Захаров С. Маршалы Наполеона. Маршал Бернадот [Електронний ресурс] / Сергей Захаров // Аджудант!. – 2011. – Режим доступу до ресурсу: <http://adjudant.ru/fr-march/bernadotte.htm>
4. Лависс Э. История XIX века. Том 2. / Э. Лависс, А. Рамбо. / Под ред. Е. В. Тарле. – Москва: Государственное социально-экономическое издание, 1938. – 363 с.
5. Манфред А. З. Наполеон Бонапарт. Четвертое издание / Альберт Захарович Манфред. – Москва: Мысль, 1987. – 735 с.
6. Мелин Я. История Швеции / Я. Мелин, А. Юханссон, С. Хеденборг. / Пер. с швед. – Москва: Весь Мир, 2002. – 400 с.
7. Монархи Европы: Судьбы династий / За ред. Н. В. Попова. – Москва: ТЕРРА, 1997. – 624 с.
8. Нерсесов Я. Н. Маршалы Наполеона Бонапарта / Яков Николаевич Нерсесов. – Москва: Аванта+, 2012. – 239 с.
9. Рудычева И. А. Загадки истории. Маршалы и сподвижники Наполеона / И. А. Рудычева, В. М. Складенко, В. В. Сядро. – Харків: Фолио, 2017. – 420 с.
10. Сидорчик А. Дальновидный Бернадот. История человека, который ввремя предал Наполеона [Електронний ресурс] / Андрей Сидорчик. – 2018. – Режим доступу до ресурсу: http://www.aif.ru/society/history/dalnovidnyy_bernadot_istoriya_cheloveka_kotoryy_vovremya_predal_napoleona
11. Складенко В. М. 50 знаменитых царственных династий / В. М. Складенко, Я. А. Батий, Н. И. Воложжина, М. А. Панкова. – Харків: Фолио, 2007. – 520 с.
12. Стаффан С. Династия Бернадотов: короли, принцы и прочие... / Скотт Стаффан. – Москва: ЛомоносовЪ, 2011. – 408 с.
13. Толмачёв С. Бернадот: француз на престоле Швеции [Електронний ресурс] / Сергей Толмачёв // 5 республика. – 2016. – Режим доступу до ресурсу: <https://scandinews.fi/society/story/3081-bernadot-francuz-na-prestole-shveczii>

Киданюк В.

Науковий керівник – доцент Григорук Н. А.

УКРАЇНСЬКА ДІАСПОРА У ЗАХІДНОМУ РЕГІОНІ

Історична доля розпорядилась так, що українці розсіялися по багатьох країнах світу. Українська діаспора, тобто українське населення, що живе поза етнічною територією –

ІСТОРИЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ

становить понад 10 млн. чол. із загальної кількості понад 40 млн. українців. Приблизно 6 млн. українців мешкають у державах СНД, понад 4 млн. – у зарубіжних країнах.

Мета: Проінформувати про особливості й причини еміграції українців та продемонструвати статистичні дані у Західному регіоні.

Різні причини змушували українців залишати свою рідну землю і переїжджати в далекі чужі землі. І в Наддніпрянській і в Західній Україні це було передусім тяжке соціально-економічне становище селянства і робітників: безземелля і малоземелля, брак вільних земель, перенаселеність і подрібнення селянських земельних наділів, надлишок робочих рук, непосильні податки, велика заборгованість, низька заробітна плата робітників зумовлювали зубожіння, розорення й занепад селянських господарств і змушували селян і частину робітників шукати вихід із злиднів у еміграції в пошуках вільних земель і кращого життя.

До еміграції підштовхували й політичні причини: національне гноблення з боку австро-угорських і царських властей, дискримінація щодо українців, переслідування; арешти, ув'язнення. Певну роль відігравали й релігійні мотиви, утиски і переслідування віруючих різних відгалужень католицької і православної церков, а також прагнення уникнути обтяжливої військової служби.

У різні історичні періоди кількість українців за межами України коливалася. Сьогодні вона визначається дослідниками цифрою від 12 до 20 млн. Українську еміграцію традиційно прийнято поділяти на 4 основні хвилі, хоча останнім часом пропонується й виокремлення п'ятої хвилі [1, с. 23].

Масова еміграція українців у західні країни розпочалася наприкінці XIX ст. Українці виїздили переважно до Північної та Південної Америки. Західна українська діаспора поповнювалася передусім за рахунок населення тих територій, які до Першої світової війни входили до складу Австро-Угорщини, а після війни відійшли до Польщі, Чехословаччини, Румунії [2, с. 16].

Кількість українців у Західному регіоні світу за останнім переписом населення [3].

Країна	Загальна кількість населення млн	Кількість українців млн	Кількість українців %
Канада	35,16	1,25	3,56
США	318,9	0,68	0,21
Аргентина	41,45	0,3	0,72
Румунія	19,26	0,052	0,27
Польща	38,53	0,049	0,13

Найбільша кількість українців у Західному регіоні розселилася у США, Канаді, Аргентині, Бразилії, Парагваї та Уругваї, Чилі, Австралії, Румунії, Польщі, Італії, Великій Британії, ФРН, Франції, Сербії і Чорногорії, Боснії і Герцеговині, Хорватії та Болгарії. Оскільки у Західній українській діаспорі виділяють п'ять країн із найбільшою чисельністю українців, зокрема Канаду, США, Аргентину, Румунію та Польщу, доречно продемонструвати статистичні дані саме по цих країнах. У Таблиці наведено статистичні дані останнього перепису населення у зазначених країнах, адже зміна кількості українців із року в рік є досить незначною. Згідно з даними, у Західному регіоні найбільшою за чисельністю осіб є українська діаспора в Канаді. Згідно з останнім переписом населення, там проживає близько 1 251 170 українців, серед усіх етнічних груп українська є дев'ятою за чисельністю моноетнічною групою [3]. Причому у 300 590 з них обоє батьків є українцями, а у 908 495 – один із батьків. Українці становлять 3,56% від загального населення країни. За провінціями та територіями Канади проживання осіб української національності розподілено так: Онтаріо – 336 355 осіб (міста Торонто, Лондон, Гамільтон, Оттава, Ошава, Тандер Бей, Садбері, Бредфордт); Альберта – 332 180 осіб (Едмонтон, Калгарі, Вегревіль, Лейтбрідж); Британська Колумбія – 197 450 осіб (Вікторія, Келовна, Вернон); Манітоба – 167 175 осіб (Вінніпег); Саскачеван – 129 265 осіб (Саскатун, Ріджайна, Йорктон); Квебек – 31 955 осіб (Монреаль); Нова Скошія – 7 500 осіб; Нью Брансвік – 2 455 осіб; Юкон – 1 620 осіб; Північно-західні території – 1 445 осіб;

Ньюфаундленд і Лабрадор – 945 осіб; Принс Айленд – 780 осіб [3]. Другою за чисельністю є українська діаспора у США. Згідно з даними Головного управління економіки і статистики, за останнім переписом населення на території США проживає 681 тис. осіб, що становить 0,21% від усього населення [4]. За оціночними неофіційними даними більшості діаспорних джерел, у США мешкає близько 1,5–2 млн. українців. Найчисельніші групи етнічних українців проживають у штатах: Нью-Йорк (131 391), Пенсильванія (112 542), Каліфорнія (91 179), Нью-Джерсі (69 049), Флорида (47 946), Іллінойс (47 246), Вашингтон (46 523), Огайо (45 121) та Мічиган (40 292). В одинадцяти штатах українське населення нараховує від 10 до 25 тис. осіб., а в 27 штатах – від 1 до 10 тис. осіб. Найменше заселеними українцями штатами є Південна Дакота (931), Міссісіпі (756) та Вайомінг (453). Найбільш динамічний приріст українського населення за останнє десятиріччя у США спостерігається у штатах Каліфорнія, Флорида, Вашингтон, Айова, Кентуккі, Теннесі та столичному окрузі Колумбія. Третє місце у світі за кількістю українців займає Аргентина. Нині, за експертними оцінками, там проживають близько 300 тис. етнічних українців. Основна частина етнічних українців мешкає у столиці та провінції Буенос-Айрес (більше 100 тис. осіб), а також у провінції Місьйонес на півночі країни (близько 130 тис. осіб). Місцями компактного проживання є також провінції Чако (30 тис.), Кордоба (15 тис.), Мендоса (10 тис.), Формоса (6 тис.), Ріо-Негро (3 тис.) і Коррієнтес (3 тис. осіб) [5]. У Європі найбільша кількість українців проживає у Румунії. Згідно з даними останнього перепису населення, на її території проживають 51,7 тис. етнічних українців (за альтернативними підрахунками Союзу українців Румунії, українська громада країни налічує понад 200 тис. осіб). Переважна більшість етнічних українців Румунії є автохтонним населенням, яке компактно проживає у прикордонних з Україною повітах, що свого часу частково входили до складу ранньосередньовічної держави Київська Русь та Галицько-Волинського князівства. На сучасному етапі компактно українська громада проживає в північному регіоні Румунії (повіти Марамуреш та Сату Марє), який межує із Закарпаттям, – понад 36 тис. осіб, Південній Буковині у північно-східному регіоні (повіти Сучава та Ботошань), що межує з Чернівецькою областю – приблизно 10 тис. осіб, Банаті у західному регіоні (повіти Тіміш та Караш Северін) – приблизно 10 тис. осіб, Добруджі у південно-східному регіоні (повіти Тульча та Галац) – приблизно 1,5 тис. осіб. Решта етнічних українців проживають дисперсно по всій території країни. Другою за кількістю українців у Європі є Польща. Згідно з останнім загальним переписом населення, кількість громадян Польщі, які задекларували свою приналежність до української національності, становить 49 тис. осіб, лемками визнали себе 10 тис. осіб. Територіально українська меншина розташована переважно і північних і західних регіонах країни. У Вармінсько-Мазурському воєводстві із центром у м. Ольштин проживає найбільша кількість етнічних українців – понад 12 тис. осіб. У Дольношльонзькому (м. Вроцлав) – понад 3 500 осіб, Західно-Поморському (м. Щецін) – майже 3 000 осіб, Підкарпатському (м. Жешув) – понад 2 500 осіб, Поморському (м. Гданськ) – приблизно 2 000 осіб, Малопольському (м. Краків) – майже 2 000 осіб, Підляському (м. Бялисток) – приблизно 1 500 осіб [7].

Аналізуючи статистичні дані щодо частки українського населення у зарубіжних країнах можна з'ясувати, що українці густо населяють Західний регіон світу, зокрема до п'ятірки країн із найбільшою кількістю українців відносять Канаду, США, Аргентину, Румунію та Польщу.

Можна визначити таку ієрархію причин, що зумовлюють міграцію сьогодні:

- Поліпшення житлових умов, придбання автомобіля або інших товарів тривалого вжитку;
- Задоволення поточних життєвих потреб – харчування, придбання необхідних товарів повсякденного вжитку;
- Накопичення коштів для оплати навчання дітей у ВНЗ;
- Накопичення стартового капіталу для створення власного бізнесу або розвитку своєї справи;
- Виробнича необхідність (бажання працювати за фахом чи освітою, яким не змогли знайти застосування в Україні);
- Мотиви нематеріального характеру (побачити світ, здобути певні трудові навички, поліпшити знання мови тощо).

Головними причинами міграції були і залишаються економічні чинники. Якщо на початку 90-х років ХХ ст. виїзди на заробітки зумовлювалися банкрутством підприємств, затримками з виплатою заробітної плати, безробіттям, то сьогодні їхня мета найчастіше – підвищення добробуту, фінансування навчання тощо.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Ясь О.В. Еміграція українського населення // Енциклопедія історії України : у 10 т. / редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. ; Інститут історії України НАН України. К.: Наукова думка, 2005. 672 с.
2. Лановик Б.Д., Траф'як М.В., Матейко Р.М., Матисякевич З.М. Українська еміграція від минушини до сьогодення. – Тернопіль: Чарівниця, 1999. 345 с .
3. Національний склад населення країн світу 2011 р. URL: <http://www.worldbank.org/en/publication/population>.
4. Українці у США. URL: <http://usa.mfa.gov.ua/ua/ukraine-us/ukrainians-in-us>
5. Українці в Аргентині. URL: <http://argentina.mfa.gov.ua/ua/ukraine-ar/ukrainians-in-ar>.
6. Українці у Румунії. URL: <http://romania.mfa.gov.ua/ua/ukraine-ro/ukrainians-in-ro>.
7. Українці у Польщі. URL: <http://poland.mfa.gov.ua/ua/ukraine-pl/ukrainians-in-pl>

Мельничук Н.

Науковий керівник – доц. Григорук Н. А.

ПОЛЬСЬКОГО-РАДЯНСЬКА ВІЙНА 1939 РОКУ І ТЕРНОПІЛЬЩИНА

Польсько-радянська війна між Польською республікою і Українською Народною Республікою, з одного боку, і РСФРР з другого, у квітні-жовтні 1920 року була спробою радянської армії прорватися через Польську республіку до Німецької держави, щоб захопити її та звідти понести соціалістичну революцію по всьому світу.

Метою статті є висвітлення та аналіз подій, які відбувалися на території Тернопільської області в період Польсько-радянської війни 1939 року.

У вересні 1939 року через загострення ситуації у східних районах Європи радянське командування вирішило посилити чисельний склад гарнізонів на західних кордонах СРСР. 2 вересня на радянсько-польському кордоні влада СРСР увела "режим посиленої охорони". Оперативна розвідка прикордонників КОВО відстежувала ситуацію, і вже 4 вересня мали узагальнені дані про дії органів польської влади в районах, прилеглих до кордону. Зафіксовано проведення мобілізації резервістів, вплив біженців із заходу країни, посилення поліцейського режиму [3].

6 вересня 1939 р. штаби західних і центральних округів отримали директиву наркома оборони про Великі навчальні збори (ВНЗ). Так була зашифрована прихована мобілізація.

17 вересня 1939 р. Червона армія перейшла державний кордон із мотивом "визвольної боротьби, початої пригнобленими народами Західної України і Західної Білорусії при підтримці радянського народу і його Червоної Армії". Після переходу державного кордону трьома оперативним групам до кінця наступного дня з маршу було наказано – шепетівській (під командуванням І. Советнікова) через Рівне оволодіти Луцьком, волочиській (під командуванням Ф. Голікова) через Тернопіль зайняти Перемишляни (впритул наблизитися до Львова), кам'янець-подільській (під командуванням І. Тюленєва) через Чортків вийти до Станіслава (нині Івано-Франківськ) [4].

Армійська група Ф. Голікова налічувала 5 стрілецьких, 3 кавалерійські дивізії і три танкові бригади. Першим етапом стало захоплення мостів у Підволочиську, яке запланував штаб командира корпусу. Для цього був сформований загін під керівництвом капітана Міклея: батальйон 136-го стрілецького полку, взвод полкової артилерії з батареї ПТГ і взвод станкових кулеметів. Для знешкодження польського прикордонного поста залучили спец-групу з восьми прикордонників Волочиського загону.

Дивізія Я. Шарабурко мала підійти до Тернополя через Збараж. Але замість того, щоби вийти на північно-східну околицю міста, 5-та кавдивізія підійшла до Тернополя з південного заходу [6].

18 вересня в Тернопіль увійшла оперативна група органів НКВС, яку очолювали заступник наркома СРСР Меркулов і нарком УРСР Серов. Вони застали хаос в місті: пусті вулиці, покинуті автівки та невелика кількість мешканців, яка залишилася в Тернополі і пробувала розкрадати закинути склади. Протягом цілої доби з дахів будинків обстрілювали групи НКВС та прикордонників. Керівники були розгублені та губилися в місті. Меркулов і Серов просили у Берії значно більші оперативні чекістські групи, ніж вони передбачали [7].

На тернопільському напрямку діяв 11-й легкобомбардувальний полк (62-ї ЛБ бригади). Дві ескадрильї (18 літаків Р-2) 17 вересня від 9.30 до 10.30 год. бомбили залізничні станції навколо Тернополя. На ешелон із 55 вагонів, що стояв у с. Великий Глибочок в напрямку на м. Золочів на Львівщині, радянські летуни скинули 54 бомби Фаб-50 з висоти 2000 м. Друга хвиля бомбардування почалась об одинадцятій годині. До виконання завдання приступив 2-й полк тієї ж 62-ї ЛББ. Переконавшись, що протиповітряної оборони у поляків нема, пілоти знизили літаки Р-2 для бомбування до висоти 1500 м. Напад був спрямований на станції Великий Ходачків та Великі Бірки. На першу станцію скинули 72 бомби Фаб-32. Деякі з них вибухнули в районі станції. А ось у Бірках, на які скинули 36 Фаб-32 та 18 АО-25, повторився результат першого метання бомб – вибухи зорали селянські поля. Усього за перший день радянська авіація здійснила 236 бойових вильотів і бомбувала залізничні колії, станції Ковель, Кременець, Красне, Броди, Коломию, Львів. Окрім бомб, на голови польських вояків сипалися пропагандистські листівки.

Наступного дня 2-й кавалерійський корпус після відпочинку та підтягування тилів вирушив на Львів. Уздовж шосе Тернопіль–Золочів–Львів мали наступати 24-та танкова бригада і 5-та стрілецька дивізія, а 14-та кавалерійська дивізія ім. Пархоменка мала просуватися північніше шосе. На відстані 5-ти км від неї повинна була йти 5-та кавалерійська дивізія. Але кіннотники Шарабурка продовжували діяти за вказівками свого командира. Вони не поспішали залишати Тернопіль і до вечора гасали вулицями міста в пошуках "білополяків і націоналістів" [2].

До Кам'янець-Подільської групи належали танковий, два кавалерійські корпуси та дві окремі танкові бригади. Ця фронтowa рухома група мала завдання вийти в передгір'я Карпат. Як згадував командувач цієї групи генерал І. Тюленев, план, розроблений у штабі групи, був простим: форсувати Збруч і стрімко просунути за Чортків.

Війська почали наступ о 5 год. ранку 17 вересня. Польські прикордонні застави були зняті швидко і без особливого галасу. Опір вчинила тільки комендатура в містечку Гусятин, де польські прикордонники майже годину вели бій. Частково їх знищили і взяли в полон радянські частини під командуванням Белогорського та Кошкіна. На кінець дня передові частини вийшли на рубіж р. Стрипа біля с. Трибухівці на Бучаччині, де зіткнулися з польськими підрозділами підсиленими танками. Тут поляки зосередили окремі частини 6-го, 12-го, 29-го, 51-го, 52-го, 54-го, 56-го, 72-го стрілецьких полків і до батальйону танків.

Авіаційна розвідка доповіла про розгортання польських зенітних батарей біля міст Галич, Теревовля, Городенка. Станції в Коломиї та Чорткові були забиті ешелонами. З Чорткова до сусіднього с. Ягольниця (нині Ягільниця) вирушила колона із сотні польських автомобілів.

Перший етап наступу червоноармійців на Чортків було зірвано. Причиною стали підрозділи 25-го танкового корпусу. Танки забили всі шляхи, псувалися, зупинялися без пального і заважали проходженню кавалерії та стрілецьких частин. Такі дії корпусу тривали протягом двох перших днів наступу. Крім того, район дій цієї групи відрізнявся наявністю більших і менших річок, особливістю яких була течія з півночі на південь, тобто річки перерізали напрямок наступу. Зробив свою справу й дощ. У подільському чорноземі в'язнули піхота і кавалерія, артилерія. У штаб армії надійшло повідомлення про зруйнований міст у Бучачі. Туди була скерована група військових інженерів та гідрогеологів. Дорогою їм довелося заночувати в Чорткові. Тільки вдосвіта 18 вересня танкова колона з Чорткова вирушила на Бучач. На аеродромах поблизу цього міста радянські війська захопили 26 винищувачів та бомбардувальників. Польські пілоти залишили їх, познімавши з машин апаратуру. Перед цим літаки встигли завдати незначної шкоди противникові – бомбили і спалили дві радянські автомашини з паливом [1].

За узагальненими даними, якими оперують російські історики, в полон було взято понад 250 тис. польських військовополонених. Більшість їх відпустили додому. За даними на 29 вересня 1939 р. в таборах на території України перебувало 44216 польських

військовополонених. Радянська влада використовувала мешканців таборів традиційно – була сформована 25-тисячна армія військовополонених для будівництва залізниці Новоград-Волинський–Корець–Львів. Втрати Червоної армії під час походу становили 737 убитих і 1826 поранених.

Загальна кількість трофеїв досі невідома. Але маємо звіт командування 5-ї армії про вивезені на свою територію 64 паровози, 70 пасажирських і 1130 критих вагонів, 534 платформи, 609 вуглярок, 104 цистерни. Окремо були захоплені 2174 вагони з цукром, вівсом, зерном, борошном, спиртом, рудою, залізом, вугіллям, коксом. Окрім того, до рук червоноармійців потрапили кінний завод і багато великої рогатої худоби. Воєнними трофеями стали більш як 900 гармат, понад 10 тис. кулеметів, майже 300 тис. гвинтівок, понад 150 млн набоїв, майже 1 млн снарядів та близько 300 літаків. Серед трофеїв і бойових заслуг у Тернополі за червоноармійцями було роззброєння двох польських ПІХОТНИХ ПОЛКІВ, артилерійського полку і "значної кількості льотного складу авіації".

Про мародерство під час вересневих подій 1939 р. знайдено в радянських історичних публікаціях побіжну згадку. І то правдивий зміст відкривається тільки при пильному та вдумливому прочитанні сухого викладу офіційного документа. Отже, прикордонники Ямпільського загону повідомили, що 20 вересня в с. Молотків на Лановеччині (навпроти застави "Лисогірка", нині однойменне село належить до Хмельницької обл.) група невідомих під виглядом червоноармійців біла селян, проводила обшуки, відбирала зброю. Дивне твердження. А кому ще під виглядом червоноармійців треба було бити цих селян, як не самим червоноармійцям? Про ганебну поведінку "визволителів" свідчать архівні матеріали, що протягом тривалого часу були приховані від громадськості. З однаковою легкістю більшовики розстрілювали і чужих, і своїх.

Таким чином, воєнна операція Червоної армії пришвидшила воєнну поразку Польщі та змусила польське військово-політичне керівництво передчасно залишити Тернопільщину, та й країну загалом й евакуюватися ввечері 17 вересня до Румунії Її прямим наслідком стало включення західнобілорус. та західноукр. земель до складу СРСР.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Бережанська земля. Т. 3: Книга пам'яті. Тернопіль: ВАТ ТВПК "Збруч", 2006. С. 184-524.
2. Буртник В. Шлях до волі. Нариси національно-визвольної боротьби на Теребовлянщині. Тернопіль: Підручники і посібники, 2007. С. 336.
3. Васюта І. Політична історія Західної України (1918–1939). Львів: Каменяр, 2006. С. 307.
4. Західна Україна під більшовиками. 1939–VI. 1941. С. 316.
5. Збаражчина: Збірник статей, матеріалів і споминів. Нью-Йорк–Париж–Сідней–Торонто, 1980. Т. 1. С. 89;
6. Книга пам'яті Збараського району. Тернопіль: ВАТ ТВПК "Збруч", 2006. С. 523–547.

Стецюк Ю.

Науковий керівник – проф. Л. М. Алексієвець

РОЛЬ КРАЇН–УЧАСНИЦЬ У ПОДІЛАХ РЕЧІ ПОСПОЛИТОЇ ТА ІНТЕРПРЕТАЦІЯ ПРОБЛЕМИ В ІСТОРІОГРАФІЇ

Усю світову історію можна вивчати як історію воєн, в результаті яких, на карті світу то зникали, то з'являлись держави. Ситуація, коли одна держава зникає, стає пустою на карті, втрачає незалежність в результаті договорів інших держав (особливо часто імперій) — доволі не часте явище, тому завжди буде цікавити науковців, зокрема істориків. Проблема поділу Речі Посполитої між Росією, Австрією і Пруссією завжди буде актуальна, позаяк наслідки поділу вплинули на їх вирішальну перевагу на континенті, особливо в Центрально–Східній Європі. Саме тут встановлено неподільне панування трьох імперій аж до початку ХХ століття, які заблокували процеси розвитку демократії. До того ж, слід зазначити, що «польське питання» завжди було не тільки актуальним, але й значно гострим, заполітизованим в окремі періоди.

В українській історіографії поділи Речі Посполитої висвітлені в контексті українського питання, польське питання ж — є мало висвітленим. Російська історіографія на поставлену проблему дає відповіді, вигідні їй, що мало відповідають історичній реальності і є не зовсім

об'єктивними. Згадаймо працю російського історика Соловйова С.М «История падения Польши» чи, наприклад, Погодіна М. П «Исторические размышления об отношениях Польши к России» [10, с.78]. В російській історіографії проблема також висвітлювалась такими вченими: Татищев С., Данилевський М., Караев Г. та ін., [10] про аналіз концепцій яких, йтиметься далі у тексті.

Отож, щоб відповісти на питання, хто і якою мірою винуватий, потрібно з'ясувати, які ж події могли вплинути на зникнення Річ Посполита з карти Європи.

Велика Польсько-Литовська держава була своєрідним анклавом, в якому увага більше приділялася внутрішньополітичному становищу. Річ Посполита намагалася не втручатися в суперечки між державами, зберігала нейтралітет у війнах, не зміцнювала оборонний потенціал країни. Вважалося, що змирення військової могутності сусідніх країн не є загрозою для Речі Посполитої, за умови, коли вона перша не спровокує конфлікту і воєнних дій [2]. Популярною була думка, що Австрії, Росії, і Пруссії було вигідне існування буферної держави, як Річ Посполита. Шляхетський парламент занепадав, а, отже, і джерело нових змін, яких так потребувало суспільство; унеможлиблювалося ефективне управління державою, хмизу у вогонь додавала безініціативність правлячих кіл і певна боязкість до нових змін (боялися порушень «золотого права»). Самовпевненість щодо міжнародної політики не виправдалася. Претекст для втручання і ліквідації було сформовано...

Після смерті короля Августа III в країні почалась політична і династична криза, внаслідок чого між магнатськими угрупованнями загострилася боротьба за владу. В сусідніх країн визріла ідея посадити на трон «свого» короля, але згідно російсько-пруської домовленості престол повинен був посісти один із «П'ястів», тобто хтось із поляків. З ініціативи Катерини II, на польський трон був посаджений Станіслав Понятовський, не через сентименти імператриці (Понятовський колишній фаворит імператриці), а через гостре бажання посилити впливи в країні Російської імперії, перетворивши короля на маріонетку. Для виборів короля не шкодував російський двір матеріальних витрат, зробили усе, щоб шлях його до влади був гладеньким. За висловом самого короля, це були одні з найспокійніших виборів за всю історію Речі Посполитої. Насправді становище короля не було затишним. За чотири роки правління здобув собі ворогів серед колишніх прихильників, розчарував «дисидентів», розлютив Фрідріха II [1].

Катерина II теж розчарувалась в Понятовському, оскільки він вирішив спрямувати свої реформи на посилення своєї влади, збільшення чисельності армії, що не було потрібно імператриці, також обмежити використання «*liberum veto*», на яке імператриця ще могла згодитись [6]. За весь період правління короля простежується роздвоєність політичних поглядів: хотів проводити реформи для модернізації і виходу держави на новий рівень, водночас боявся імператриці.

Хаос в Речі Посполитій майже повністю влаштував російську імператрицю, яка хотіла зберегти протекцію для максимального визиску країни і безкінечних маніпуляцій, хоча й назривала в закритих колах ідея для повної анексії. Але в умовах ведення війни з Туреччиною та можливості активнішого втручання Франції в Катерини II не було впевненості в збереженні свого домінуючого впливу в Речі Посполитій. Небезпека зближення Австрії й Пруссії та їх утручання у війну на боці Туреччини змусили Росію відмовитися від політики збереження цілісності Речі Посполитої. Росія намагалась втягнути Австрію Пруссію в орбіту своєї політики [5]. Ініціатор першого поділу став Фрідріх II Вільгельм, який хотів не допустити посилення Російської імперії, особливо після розгрому Барської конфедерації, що дуже турбувало короля [7]. Марія -Терезія приєдналася в лютому 1772 року. Усе було вирішено за винятком деталей. Росія отримала найбільшу територію – 92 тис. кв. км із населенням 1300 тис. осіб. Захоплена Австрією Мала Польща (83 тис. кв. км, 2650 тис. осіб) була провінцією багатою й густонаселеною. Пруссії відійшли найбагатші та стратегічно важливі провінції: Гданське Помор'я і Велика Польща [7]. 25 липня 1772 р. в Петербурзі відбулося підписання двох секретних конвенцій: першої – між Росією та Пруссією, другої – між Росією й Австрією, а 5 серпня 1772 р. – конвенції між Росією, Австрією та Пруссією про поділ Речі Посполитої [8].

Стурбований такими подіями польський король намагався знайти підтримки в допомозі сусідніх держав. Великі надії він покладав на Австрію, прислав туди посольство на чолі з

Анджеєм Огінським, який повинен викласти прохання про згоду на австрійське посередництво в переговорах із Росією й Пруссією, за умови дотримання територіальної цілісності та незалежності Речі Посполитої [7]. Але з тієї візії у Відень не отримав Понятовський нічого.

Перший поділ примирив опозиційні настрої в обкрайній Польщі. Практично без опору сприйняв акт поділу сейм, скорумпований і заляканий. Ще з моменту вступу на трон Станіслава Понятовського, країна стала сферою впливу виключно Росії, з 1775 року цей вплив посилюється, набирає міцніших обрисів. Тепер у найважливіших питаннях король мав радитися з думкою російського посла Отто Штакельберга [11]. Поділ, здійснений країнами-сусідами й нездатність Речі Посполитої чинити опір загарбникам, стали великим потрясінням для її громадян. Поділ поставив під сумнів популярне раніше твердження, слабкість держави є гарантом зовнішньої безпеки («Польща безвладдям сильна»). Нове покоління польських політиків, задивлене в ідеї Просвітництва, вирішило скористатися новим протистоянням Росії і Туреччини (1787 —1792). Станіслав Понятовський, будучи обмеженим у діях, теж хотів модернізації держави. Вплив Росії в Польщі падав. У зв'язку з внутрішньополітичною ситуацією, яка складалася в Польщі, зумовлену російсько-турецькою війною, в країні відроджується суспільна думка.

Король не міг собі уявити, що реформи можна провести і без згоди на те Катерини II, а вона послідовно проводила політику, скеровану на втримання протекторату над слабкою Річчю Посполитою [2]. Позицію короля, ненависного шляхетським консерваторам, у державі додатково послаблявав його конфлікт з проросійськи налаштованою опозицією [11].

Політична ситуація в Європі під кінець вісімдесятих років XVIII ст., дозволила збільшити поле маневру дипломатичного короля. В нокауті війни, а саме в 1787 році король запропонував імператриці Росії союз, на умовах: Польща надає військову допомогу Росії під час війни взамін на згоду проведення реформ, зокрема збільшення військового потенціалу країни. Для Польщі цей договір був вигідний тим, що він міг ліквідувати, можливо, і примарно, загрозу нового поділу, і активнішу участь держави на міжнародній арені. Росія ж отримала б гарантію внутрішнього спокою в країні [11]. Укладанню союзу всіляко намагався перешкодити прусський король, так як Росія, як союзник Польщі не допустила б нового поділу. Оскільки імператриця довго вагалась і все-таки не виявила зацікавлення до союзу, ініціативу перехопили прихильники реформ, порізнені з королем. Прихильники реформ у свої намірах поклалися на Фрідріха Вільгельма II, який хотів посилити свій вплив у внутрішньополітичному житті, тим самим зменшити позиції Росії. У прусського короля визрівала нова ідея поділу Польсько-Литовської держави. Оборонний союз, укладений між Річчю Посполитою і Пруссією, мав стати гарантом непорушності цілісності держави [2]. Діяльність Чотирилітнього або Великого сейму 1788-1792 рр. реалізував важливі державні реформи Речі Посполитої, оголосив конфедерацію, став ключовою віхою в історії російсько-польських відносин, сформувавши їх розвиток у наступні роки. В перші ж тижні роботи сейму викристалізовується вихід Речі Посполитою із сфери впливу Російської імперії, який до цього часу вважався нездійсненим. Варто зазначити, що Конституція 1791 року, прийнята сеймом стала однією з найважливіших постанов сейму, найпрогресивнішою. Конституція 3-го травня формувався з думкою про збереження вільності, цілісності й незалежності Речі Посполитої, шляхом реформ. Очевидно, що Конституція була невідповідна Росії, яка хотіла збереження анархії і ніяк не очікувала модернізації них спроб, внаслідок яких зміцніла б Польща. По мірі зовнішньополітичного спокою в імперії Катерина II почала діяти. Цього разу вона використала надійних їй традиціоналістів — ідейних противників реформ, які вважали імператрицю гарантом збереження «золотих вольностей».

Невдоволення частини шляхти Конституцією 3-го травня 1791 р. привело в 1792 р. до Торговицької конфедерації. Далі простежується певний ланцюжок подій: конфедерація призвела до російсько-польської війни 1792 року, війна — до другого поділу 1793 року, поділ — до народного повстання під проводом Костюшка 1794 року, повстання — до третього поділу і ліквідації держави.

12 січня 1793 р. між Росією й Пруссією була укладена конвенція про другий поділ Польщі, без участі у ньому Австрії. 22 липня 1793 р. в Гродні делегація сейму до російського посланця Я. Сіверса підписала договір, у якому віддавала Росії частину території Великого князівства Литовського зі зреченням від усіх прав і претензій на неї [5]. Росія отримала Волинь, Поділля та частину Полоцького воєводства (на лівому березі Західної Двіни), Вітебський і

Оршанський повіти Вітебського воєводства; Мінський та Мозирський повіти Мінського воєводства; Віленський і Пінський повіт Брестського воєводства. Пруссія отримала всю територію Великопольщі і частину Мазовії.

До третього поділу приєдналась Австрія, яка не хотіла посилення Пруссії і Росії за рахунок нових територій. 24 грудня 1794 р. в декларації урядів Росії й Австрії про підготовку третього поділу Речі Посполитої його причиною названо необхідність, яка змушувала монархів вдатися «до приборкання і припинення заколоту», що виявилися згубним й небезпечними для сусідніх із Польщею держав [7]. 24 жовтня 1795 р. підписано конвенцію між Росією, Австрією й Пруссією про остаточний поділ Речі Посполитої; ратифікувати його не було потрібно, оскільки в листопаді король Станіслав Август-Понятовський відрікся від трону. За третім поділом Росія отримала решту земель Великого князівства Литовського, а також Курляндію. Австрії дісталися воєводства Краківське, Сандомирське й Люблінське, Пруссії – решта частина Польщі. Поділи Речі Посполитої різко змінили не тільки політичну карту Європи, але й вплинули на історичну долю народів Центральної і Східної Європи, тому проблема поділів довго була актуальна для істориків різних країн, особливо країн-учасниць і безпосередньо Польщі. Російська історіографія на проблему поділів Речі Посполитої дає ряд концепцій, які певною мірою доповнюють одна одну.

В інтерпретації російської історіографії проблеми поділів зводяться до двох напрямів: ліберального, яка лояльніше розглядає процеси як власної, так і польської історії; консервативного, який уособлює в собі радикальні й безальтернативні погляди. М. О Коялович проводить відсутність здатності у поляків до державного будівництва тим, що не використали даних історією шансів. Оцінки польського національного характеру С. М Соловйова представлені полонофільськими позиціями [10]. М. Погодін у своїй статті «Исторические размышления об отношениях Польши к России», послідовно проводив ідею про те, що в результаті поділів Речі Посполитої Російська держава повернула те, що їй належало, досить різка відповідь західноєвропейським історикам. Ліберальна історіографія відзначала, що політичний устрій Речі Посполитої довів народ країни до повної байдужості і апатії щодо справ держави, що виявилось в ті моменти історії Польщі, коли рух народу був необхідний [10]. Власне, такий підхід до проблеми є доволі правдивим, оскільки байдужість народних мас, дійсно зумовлювалася нелюбов'ю до шляхетського стану, який був панівним у сеймі. Проте, слід врахувати, що такий виклад проблеми є однобоким, так як падіння великої держави не могло бути спричинене тільки однією причиною, не враховуючи зовнішнього чинника, який відіграв вирішальну роль. На наш погляд, варто зазначити, що ліберальна історіографія, хоча доволі помірковано висвітлює проблему, проте часто ухиляється від об'єктивної оцінки російської політики щодо Польщі, надаючи перевагу суб'єктивності. Часто історики покладають відповідальність поділів виключно на Пруссію. Були й ті, хто вважав поділи не перемогою, а поразкою Росії, яка програла Пруссії. Так, наприклад, російський історик В. Ключевський поклав відповідальність першого поділу на пруського короля Фрідріха II. Загальноприйнятим положенням в російській історіографії як консервативної, так і ліберальної є положення про католицьку реакцію в Польщі, як одну з причин поділів Речі Посполитої. Частина представників ліберальної історіографії (В. А. Мякотін, В. А. Більбасов, М. І. Караєв) побачили в зіткненні Польщі і Росії боротьбу двох сусідніх держав за свої корисливі інтереси, де релігійна нетерпимість обох держав була присутня [10]. Цілком передбачливою є така позиція історіографів, адже часто релігійна нетерпимість призводила до великих катастроф, і релігійне питання є важливим аспектом проблеми.

У польській історіографії проблемі поділів Речі Посполитої і російсько-польських відносин надається багато уваги. Варто згадати праці польських істориків Л. Кондзели, Т. Цегельського; німецьких дослідників М. Мюлера, К. Цернака. В монографії Т. Цегельського і Л. Кондзели проблема європейської рівноваги набирає більшої обґрунтованості і пов'язується з проблемою політики експансії абсолютистських режимів, яке виразилось в територіальному захваті [9]. Для польського самосвідомості поділи стали великою моральною і культурною травмою, адже їм тепер потрібно було забути про ідеали і традиції Заходу.

Проблема впливу поділів Речі Посполитої на подальшу долю Європи є однією з важливих, тому знаходить аналіз в європейській історії [10]. Проблема розглядається на тлі європейської політики. Прусска і австрійська, як і російська історіографія виправдовує свої

вчинки. В свої виправдання Австрія згадує про приналежність у XIII–XIV ст. до Угорщини Галицького князівства, а Пруссія виставила себе спадкоємицею ордену хрестоносців. На наш погляд, важливою і об'єктивною є праця «Історія пруської монархії» графа Мірабо, який стверджував, що «неможливо, і гідним осуду» виправдовувати договори про поділ, «що забезпечили Європі рабський мир» [1].

Відповіді на питання про причину катастрофи з'явилися швидко. Одними з перших їх дали противники реформ, часто, хоч і не завжди пов'язані з Торговицькою конфедерацією. Їхнє пояснення було простим: провину за поділи несуть прихильники реформ, які замахнулись на досконалий лад й викликали гнів Катерини II. На думку патріотів вина торговичан полягала в гальмуванні реформ й надали вигідний претекст для інтервенції. Але їхні дії не спричинили б таких наслідків, якби не агресивна політика сусідніх держав [2]. Велику роль в падінні держави відіграла збайдужіла шляхта, яка боялась за власні інтереси, і крок до реформ виявився запізнілим.

Отже, наприкінці XVIII століття, у зв'язку з домовленостями великих абсолютистських імперій: Російської, Прусської і Австрійської, з карти Європи зникла одна з найбільших країн континенту з традиціями, що сягали X століття. Кожна з країн-учасниць отримала нові території, нові можливості, що в загальному означали панування трьох антагоністичних імперій в Європі. Історіографія безпосередньо країн-учасниць дає суб'єктивний аналіз проблеми, з метою виправдання своєї загарбницької політики. Трагедія польського народу, що перепліталася з тріумфом трьох імператорів разом з Великою французькою революцією стала однією з найважливіших подій століття, що накреслила новий хід розвитку історії. Річ Посполита Обоих Народів так і не втілила у життя ідею перетворення на імперію.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Дейвіс Норман. Боже ігрище: історія Польщі. Київ: Основи, 2008. 1081 с.
2. Польша— нарис історії / за ред.: В. Менджецького, Є. Брацисевича. Варшава, 2015. 367 с.
3. Бардах Ю., Леснодорский Б., Пиетрчак М. История государства и права Польши. Москва: Юрид. лит., 1980. 564 с.
4. Воспоминания князя Станислава Понятовского (1776–1809 гг.)/Н. Шильдер. Русская старина. Санкт-Петербург, 1898. Т. 95, № 9. С. 565–592.
5. Западные окраины Российской империи/под. ред. М. Д. Долгоилова и А. И. Миллера. Москва: НЛО, 2006. 608 с.
6. Зелинская З. Проблема русско-польского союза в первые годы правления короля Станислава Августа. Польша и Европа в XVIII веке. Международные и внутренние факторы разделов Речи Посполитой. Москва: Ин-т славяноведения РАН, 1999. С. 102–119.
7. История внешней политики России. XVIII век. (От Северной войны до войн России против Наполеона). Москва: Междунар. отношения, 1998.
8. Носов Б. В. Установление российского господства в Речи Посполитой. 1756–1768 гг. Москва: Индрик, 2004. 728 с.
9. Носов Б.В. Разделы Речи Посполитой и русско-польские отношения второй половины XVIII века в зарубежной литературе(1970-е —начало 1990-х годов).Славяноведение.1993. №5. С.86-101.
10. Кручковский Т.Т. Проблемы разделов Речи Посполитой в русской историографии второй половины XIX —начала XX века. Славяноведение.1993. №5. С.76-86.
11. Россия, Польша, Германия: история и современность европейского единства в идеологии, политике и культуре. Москва: Индрик, 2009. 368 с.
12. Соловйов С. История падения Польши.Т.16: Москва, 1995.

Ткач Ю.

Науковий керівник – доц. Григорук Н. А.

МАРСЕЛЬЄЗА ЯК СИМВОЛ ВЕЛИКОЇ ФРАНЦУЗЬКОЇ РЕВОЛЮЦІЇ:

ЗНАЧЕННЯ ДЛЯ СУЧАСНОСТІ

Ніколи мистецтво не буває настільки близько до народу, ніколи воно не має настільки великий вплив, ніколи не пов'язане з настільки широкими масами, як під час революції. Певною мірою це підтверджується досвідом французької буржуазної революції. Найвідоміша пісня Великої французької революції – “Марсельєза” – вже кілька століть залишається

символом свободи, рівності, братерства. Не дивлячись на те, що пісню було написано наприкінці XVIII століття, вона й досі в усіх на устах.

Актуальність. Для українців настав час, коли вони почали переосмислювати і усвідомлювати історію своєї країни в контексті світової історії. Питання зовнішньополітичних пріоритетів України – наразі одне з визначальних. У зв'язку з цим цікаво буде інтегрально прослідкувати, як в часовому вимірі сучасної української історії досліджено вплив феномену Великої французької революції і її символів на історію України.

Історіографія Великої французької революції дуже різноманітна, а от історіографія конкретно символів революції досить бідна, особливо, якщо враховувати російсько- і українськомовні джерела. Тут слід згадати працю Л.О.Федоровської «Марсельєза» в Росії в XVIII в.».[6] Також про неї писали А.Барнав, Е.Берк, Н.І.Карєєв, Ф.Бюше, Т.Карлейль та інші.

Революційний рух на порозі XIX століття захопив Францію. 14 липня 1789 року повсталі парижани штурмом оволоділи фортецею Бастилія і знищили її, що стало початком Великої французької революції 1789–1794 років. Йшла боротьба з владою короля, і ідеї свободи проникали в широкі верстви французького народу. Армія готувалася в похід, і Фредерік Дітріх вирішив попросити Роже де Ліля написати бойову похідну пісню. Він був непересічною людиною, не тільки любитель музики, а й видатний вчений в галузі мінералогії, знавець філософії, літератури. Прохання Дітріха про пісню передали Роже де Лілю пізно ввечері. Він так зрадів, що вирішив роботи не відкладати і взявся за твір вночі: він сам згодом згадував, що якийсь внутрішній потужний заклик вів його, наказуючи: дій, дій!

Знаменитий австрійський письменник Стефан Цвейг, який присвятив Руже де Лілю найтоншу психологічну новелу, назвав її «Геній однієї ночі», підкреслюючи, що в ту велику творчу ніч скромного саперного капітана осяяло небувале натхнення: «На одну тільки ніч судилося капітану ... стати братом безсмертних: перші два рядки пісні, складені з готових фраз, з гасел, почерпнутих на вулиці і в газетах» [7, с. 150].

11 липня 1792 року по всій Франції були вивішені заклики стати на захист революційних завоювань проти королівської влади, серед добровольців був студент-медик Франсуа Етьєн Мірер, двадцятидворічний красень, хоробрий, наділений багатьма здібностями, в тому числі і музичними [2, с. 19]. На прощальному банкеті він попросив слова. Всі чекали, що скаже цей палкий студент. А він замість мови заспівав пісню, марсельцям невідому, але мотив її запам'ятовувався відразу. На наступний день її слова надрукували і вивісили як закличний плакат на стінах марсельських будинків. Назви у неї не було, вірніше, марсельці не знали, що вона називалася спочатку Бойовою піснею Рейнської армії. Ім'я автора – Руже де Ліля – теж залишалося невідомим.

Двадцять вісім днів тривав піший марш від Марселя до Парижа. Двадцять вісім днів звучала пісня, що починалася словами: «Вперед, сини вітчизни милої!». Під її маршовий ритм було легко крокувати. Її мелодія, як би здіймається вгору від початкового звуку, була сповнена призовної сили [3, с. 110]. Красива своєю надзвичайною простотою, з повторами, що полегшували запам'ятовування, з переходами тональностей, вона, здавалося, вливала мужність і віру, не залишаючи місця сумнівам і втомі. Пісня швидко стала найпопулярнішою і перетворилася в національний гімн. Її бойову силу марсельці побачили вперше 10 серпня 1792 року, під час штурму королівського палацу Тюільрі. У якийсь момент несподівано зазвучала пісня марсельців – вони йшли на допомогу зі своєю улюбленою мелодією, кинулися на штурм і перемогли й, таким чином, відбулося її бойове хрещення та з'явилася назва: «Марсельєза», тобто пісня марсельців. В її звуках була магнетична сила, яка забезпечувала перемогу. Командувачі вимагали: «Пришліть тисячу чоловік підкріплення або тисячу екземплярів «Марсельєзи». Генерали вважали, що з «Марсельєзою» можна розбити супротивника, що перевершує за силою вчетверо, і рапортували про заслуги пісні, немов це була жива людина: «У нашій перемозі – заслуга «Марсельєзи!» [4, с. 120].

14 липня 1795 року, в свято шестиріччя штурму знищеної народом в'язниці Бастилії, після виконання «Марсельєзи» депутат Конвенту Жан Дельрей встав і заявив: «... Я пропоную, щоб навіки славний гімн марсельців був цілком внесений в сьогоднішній протокол і щоб військовий комітет віддав наказ про виконання цього гімну національною гвардією ... Я пропоную, щоб ім'я автора гімну марсельців, Руже де Ліля, було з пошаною вписано в протокол» [5, с. 575].

Здавалося, що тепер «Марсельезі» уготовано тривале щасливе життя. Але в дійсності вже в найближчі десятиліття реакціонери всіх країн, бачачи велику силу пісні, стали нещадно боротися з нею за допомогою терору, націоналізму, шовінізму. Пісню намагалися спалити. А вона жила. Батьки потихеньку наспівували мотив і записували слова для дітей, щоб пісня не вмерла в наступних поколіннях. Революціонери, які йшли на страту, спраглими губами співали «Марсельезу», але в неї виявилася непроста доля. Відтак, Наполеон намагався піддати її забуттю, бо вона йому ніколи не подобалася. Він лише терпів її до пори до часу, як спритний політик, але коли під час спроби повторного захоплення влади після заслання, він розуміючи, яким сильним буде опір країни, закликав на допомогу ... «Марсельезу»: пісня-«талісман» повинна була надихнути солдатів. Проте, це було марно. Після поразки Наполеона французький король Людовик XVIII, повернувшись до Парижа й насамперед вирішив змусити народ забути «Марсельезу», бо її відродження здавалося відродженням революції.

Королівська влада намагалися і «приручити» її, поставити собі на службу, зробити мало не монархічним гімном, робилися спроби знайти їй заміну, прищепити народу іншу пісню. Але яку? Не було нового Руже де Ліля. Чи не було приводу для натхнення. Тому було наказано шукати пісню в старих збірниках, ворушити фольклорні джерела. З архівів, нарешті, витягли одну стару пісню і французів змусили співати пісню-суперницю. Але хіба здатна вона була замінити «Марсельезу»? Коли ж на карту було поставлено майбутнє Франції - 19 липня 1870 року, в день оголошення Францією війни Пруссії, був відданий наказ військам грати «Марсельезу», але з дещо зміненим рефреном: «Маршируємо, простуємо на береги Рейну, щоб розбити прусаків».

У 1879 році «Марсельеза» була оголошена офіційним гімном Французької Республіки. Виникали, правда, деякі труднощі: як бути з королями, відтепер зобов'язаними під час міжнародних церемоній шанувати офіційний гімн? Історики пісні розповідають про вислів монарха, що дозволив вирішити проблему. На питання, як можна вимагати від короля, щоб він знімав капелюха перед цією піснею, король відповів: «Кожен король повинен радіти, що «Марсельеза» знімає у нього тільки капелюх, а не голову». Стефан Цвейг вважав, що з тієї єдиної ночі, коли Руже де Ліля відвідало натхнення, щось надірвалося в цій людині, безнадійно надломилася, що він був отруєний «жахливою жорстокістю випадку, який дозволив йому лише три години пробути генієм» [1, с. 202].

Не оминуло «Марсельези» і кіномистецтво. 1938 році було знято французький історичний фільм-драму «Марсельеза» (фр. *La Marseillaise*), поставлений режисером Жаном Ренуаром. Її часто використовували в різних творах мистецтва і культури. Приклади не вичерпуються наступним списком:

- Скульптурна група Франсуа Рюда на паризькій Тріумфальній арці «Виступ волонтерів» традиційно іменується «Марсельезою».

- Вступ гімну було використано в пісні The Beatles – All You Need Is Love.
- «Касабланка» – фільм режисера Майкла Кертіса (США, 1942).
- «Вікно в Париж» – фільм режисера Юрія Мамина (1992 рік) та ін.

У сучасній Франції час від часу можна почути пропозиції скласти для «Марсельези» нові слова. Але поки – у всякому разі, у Франції – верх бере точка зору, згідно з якою потрібно берегти історичні традиції, а буквально розуміти слова, написані два з гаком століття тому, не слід. Тому постає питання: тепер-то, в XXI столітті, чи можна говорити про те, що світ живе тими самими ідеалами, про які співається в «Марсельезі»? Ні, Європа нині впала в іншу крайність, довівши ці ідеали до абсурду політикою мультикультуризму і політкоректності, дотримуючись яких, Захід готовий поступитися цими своїми ідеалами.

Отже, Вплив Великої французької революції такий великий, що його важко переоцінити. Вона вплинула не тільки на окремі події в окремих країнах, а й, за одностайним визнанням істориків, справила величезний вплив на все XIX століття. Вона реалізувала своє прагнення до добра і справедливості через торжество ідей розуму, свободи і рівності. Вона зробила, за словами Миколи Бердяєва, «один з найбільших гуманістичних експериментів». Вона осяяла світлом своїх ідей цілі народи і повалила багатьох у невимовний жах. І немала частина всіх цих заслуг революції належить «Марсельезі» - створеній за одну ніч пісні – яка назавжди залишилася в серцях французів і не тільки. Отак і народжуються великі твори мистецтва, отак народжуються символи. «Марсельеза» сьогодні – це вже зовсім інший символ для нас, ніж був

колись. Життя змінюється, змінюються революції одна за одною, однак «Марсельєза» була, є і буде символом свободи, рівності, братерства!

ЛІТЕРАТУРА:

1. Манфред А.З. Великая французская буржуазная революция. М., 1983.
2. Песни Первой Французкой революции. Подбор текстов, вступ. ст. А. Ольшевского [А.А.Ольшанникова] ; ред. М. Зенкевича и А. Ефроса. [М.; Л.]; Academia, 1934.
3. Мелодии великого времени "Марсельеза", "Интернационал" [Текст] : Рассказы для школьников. С. Хентова. Москва : Музыка, 1978. 48 с.
4. Грубер Р. На пути освоения музыкальной культуры эпохи Великой французской революции (некоторые итоги музыкального сезона 1932/33 г. В Ленинграде). Советская музыка. 1933. №6. С. 119-122.
5. Ревуненков В. Г. История Французской революции. СПб.: Образование. Культура, 2003. 776 с.
6. Федоровская Л. А. «Марсельеза» в России в XVIII в. [Электронный ресурс] Л.А.Федоровская. Книга в России в эпоху Просвещения, Ленинград, Изд. отд. Библиотеки АН, 1988. Режим доступа: <http://vivovoco.astronet.ru/VV/PAPERS/HISTORY/MARRUS.HTM>
7. Роллан Р. Марсельеза в Германии. Гете и Бетховен. Роллан Р. Собр. соч. в XV т. Л., 1932. Т. 15. С. 147-151.

Хандрусь О.

наук. керівник – доц. Костюк Л. В.

ГІ ВЕРХОФСТАДТ: ПОЛІТИЧНИЙ ПОРТРЕТ

Кінець ХХ – початок ХХІ століття був досить непростим періодом в історії не тільки таких великих держав як Англія чи США, а і в політичному житті Бельгії. В цей час пост прем'єра обійняв Гі Верхофстадт, людина, котра намагалась підготувати країну до випробувань нового тисячоліття та впевнено вивести її на міжнародну арену.

Бельгія була однією із перших країн, що визнали незалежність України. З появою в Україні євроінтеграційного курсу відносини між нашими державами перейшли на новий рівень, цьому, також, сприяла численна українська діаспора в Бельгії. Для нашої країни, що намагається йти курсом інтеграції в європейське суспільство буде корисно ознайомитись із досвідом Бельгії на прикладі її прем'єра Гі Верхофстадта.

Історіографічний та джерелознавчий аналіз засвідчує відсутність комплексного дослідження, яке було б присвячене цій постаті. Частково політична діяльність Гі Верхофстадта в певних аспектах висвітлена у працях О. Сухого [1], І. Яковюка [2], М. Рум'янцева [3] та Г. Ендерлейна [4].

Гі Верхофстадт народився 11 квітня 1953 р. в Дендермонді. Після закінчення школи вступив на правничий факультет Гентського університету, де став президентом Ліберального союзу фламандських студентів. Він швидко став секретарем Віллі де Клерка, котрий тоді був президентом цієї організації, а у 1982 р., у віці 29 років Гі Верхофстадт очолив партію.

З 1985 по 1992 рр. був обраний до Палати депутатів і став віце-прем'єр-міністром та міністром бюджету під керівництвом прем'єр-міністра В. Мартенса. До речі, за досить юний вік та економічний вектор Гі Верхофстадта називають “Бєбі Тєтчер”.

Після невдалої спроби сформувати уряд у листопаді 1991 р. він змінив назву існуючої політичної сили на партію Фламандських лібералів та демократів (далі – ФЛД), сподіваючись привернути більше центристських виборців. Ця нова партія привабила багатьох політиків з інших партій, зокрема з Фолькссьоні та Християнської народної партії.

Однак, незважаючи на те, що багато хто мав високі очікування, партія не зуміла вибороти більшість. Тому Гі Верхофстадт пішов у відставку та зник з політичної арени, тільки щоб очолити партію в 1997 р. з менш радикальною програмою, котра за поглядами відійшла від неолібералізму і стала більш центристською.

Частково через скандал із продовольством, що виник безпосередньо перед виборами 1999 р., ФЛД стали найбільшою партією в країні, отримавши понад 22 % голосів у Фландрії. Гі Верхофстадт швидко сформував нову коаліцію із фламандськими соціалістами і Зеленими та французькими колегами цих партій (симетричною коаліцією) в Брюсселі і Валлонії, а сам був

призначений прем'єр-міністром, і став першим лібералом на цій посаді з 1938 р. Слід зазначити, що це був перший бельгійський уряд без Християнсько-демократичної партії з 1958 р.

Економічна ситуація давала змогу Гі Верхофстадту підняти найнижчі соціальні аліменти та знизити оподаткування для фізичних осіб та підприємств. В одному із своїх інтерв'ю він заявив: “Я є прихильником непрямого оподаткування, перевагами якого є те, що фінансування обраної європейської соціальної моделі буде більш збалансованим. На даний момент модель в основному сплачується за рахунок оподаткування на виробництво, а потім шляхом оподаткування на споживання. Це означає, що всі продукти та послуги, які імпортуються до ЄС, сприяють фінансуванню глобальної соціальної моделі в Європі” [5].

Як наслідок, економічне зростання Бельгії перевищило всі очікування. Під час перебування на посаді прем'єр-міністра, борг бельгійського уряду знизився з 114 до 84 % ВВП. У 2001 р. був створений “Срібний фонд”, для забезпечення підтримки пенсій, але, незважаючи на його зусилля, безробіття все ж зросло.

У 2002 р. Гі Верхофстадт був удостоєний премії “Бачення для Європи” за роботу в напрямку об'єднаної Європи.

Також уряд зробив Бельгію другою країною у світі, котра запровадила одностатеві шлюби та легалізувала евтаназію.

Щодо зовнішньої політики, то Гі Верхофстадт зіткнувся з великим несхваленням його партнерів по коаліції щодо питання надання права голосу резидентам, котрі не є членами ЄС. Натомість вони змогли лібералізувати процедуру отримання бельгійського громадянства. Під час іракської кризи 2003 р. Бельгія висловила своє чітке несхвалення, і приєдналася до країн-опозиціонерів.

У 2003 р. відбулися чергові вибори в результаті котрих, Гі Верхофстадт усунув із свого уряду зелених. Процедура із утворення нового кабінету затягувалася, бо не було спільної думки між лібералами і соціалістами. Цей процес спонукав до погіршення економічної ситуації в країні.

Також більшість політичних сил наполягали на скасуванні закону загальної компетенції (також відомого як “закон про геноцид”), котрий дав бельгійським суддям повноваження звинувачувати і присуджувати не бельгійцям злочини проти людства. Другий уряд Гі Верхофстадта був приведений до присяги 12 липня 2003 р., причому обидва партнери по коаліції погодилися скасувати так званий “закон про геноцид” та замінити його значно слабшим.

На регіональних виборах 13 червня 2004 р. його партія втратила свої голоси, і була третьою у Фландрії. Гі Верхофстадт був запропонований як кандидат на зміну Р. Проді як наступного президента Європейської Комісії, але його кандидатура була відкинута коаліцією на чолі з Т. Блером та іншими лідерами, котрі не погоджувалися з безкомпромісною критикою Гі Верхофстадта англо-американського вторгнення в Ірак.

Після цього Гі Верхофстадт зіткнувся з послідовністю внутрішніх криз. Так, восени 2004 р. гостро постало питання; чи буде американська компанія DHL інвестувати в аеропорт Брюсселя [6].

Згодом загострилося питання щодо розподілу конституційних та адміністративних повноважень та відповідальності за район Брюссель-Галле-Вілворде. Розподіл повноважень був укладений в урядову коаліційну угоду між сторонами, які контролювали фламандський регіональний уряд. Це викликало вето від валлонських партій. Тому криза затягнулася до весни 2005 р., а згодом це питання було відкладено до федеральних виборів 2007 р.

Конституційний суд Бельгії постановив, що всі вибори, проведені після 10 червня 2007 р., будуть конституційно недійсними, якщо вони не будуть проведені у районі Брюсселя-Галле-Вілворде. Восени 2005 р. Верхофстадту вдалося домогтися успіху та прийняти “Пакт покоління” щодо зайнятості та соціальних реформ, незалежно від опозиції та дій профспілок.

На виборах у червні 2007 р. партія Гі Верхофстадта зазнала поразки від християнських демократів на чолі з І. Лєтермом. Саме тому король попросив Гі Верхофстадта виступити посередником “тимчасового уряду”, котрий буде перебувати на посаді протягом трьох місяців і може вирішити питання бюджету на 2008 р. присутності бельгійських військ у Лівані та у зростанні цін на продовольство та паливо. Так, у грудні було укладено угоду, а “тимчасовий

уряд” було призначено на інавгурацію 21 грудня 2007 р. Через два дні цей тимчасовий уряд здобув вотум довіри від парламенту. Протягом наступних шести місяців Гі Верхофстадт виконував обов'язки прем'єр-міністра, а І. Летерм тим часом невдало намагався сформувати правлячу коаліцію. І лише 20 березня 2008 р. було створено “постійний уряд” на чолі з І. Летермом.

Після свого прем'єрства Гі Верхофстадт зайняв місце сенатора, на яке він обрався у 2007 р. У цьому ж році партія ФЛД стала називатися Відкриті фламандські ліберали і демократи (далі - ВФЛД).

Після звільнення з посади Гі Верхофстадт був обраний до Європейського парламенту. Також він працював у Комітеті з конституційних справ, а з 1 липня 2009 р. Верхофстадт був обраний президентом Альянсу лібералів і демократів Європи в Європейському Парламенті.

Протягом останніх п'яти років Гі Верхофстадт був нетерплячим прихильником реформ в ЄС. Він боровся за більш швидке прийняття рішень та зосереджувався на найважливіших завданнях Союзу.

У своєму зверненні до академічної спільноти Національного університету політичних досліджень, Гі Верхофстадт чітко заявив, що ЄС зараз знаходиться на перехресті доріг і що має бути прийняте рішення щодо його майбутнього, і в цьому вимальовується два шляхи: або Європейський Союз стає більше інтегрований і пристосований, до нових правил гри або залишається міжурядовою організація, яка “продовжує думати в межах своїх кордонів”. В останньому сценарії ЄС буде нерелевантним і нездатним успішно виступати в якості реального гравця на світовій арені [7].

Також Гі Верхофстадт був висунутий в якості кандидата на зміну Жозе Мануеля Баррозу на посаду голови Європейської комісії по коаліції зелених, соціалістів і лібералів.

Для колишнього прем'єра ставки на цих виборах зрозумілі: він хоче позбутися невізних рішень в Європі, радикально реформувати Союз. Гі Верхофстадт виступає за сильну європейську інтеграцію для вирішення численних криз, з якими зараз стикається ЄС, за розвиток енергетичної інфраструктури, банківського союзу, інвестиції та мобільності робочої сили. У своїх публічних заявах він зосереджується на правах громадян ЄС у Великобританії та британських громадянах в ЄС.

Політик неодноразово підкреслював, що Євросоюзу може врятувати тільки нова центристська, проєвропейська реформістська політична сила, котра повинна стати альтернативою націоналістам. Це було зазначено в його останній книзі “Останній шанс Європи”, котра вийшла в січні 2017 р.

Слід зазначити, що у вересні 2016 р. Гі Верхофстадт був названий представником Європейського парламенту з питань, пов'язаних з Brexit, а у листопаді 2016 р. Верхофстадт попередив Європарламент про майбутнє “кільце автократів”, посилюючись на зростаючу впевненість Росії та Туреччини.

У своїх численних виступах Гі Верхофстадт заявляє: “Європа як і раніше страждає від боягузтва. У той час як фінансова криза призвела в дію цілий ланцюжок державних інтервенцій, зроблених окремими країнами-членами, реакція Євросоюзу (за винятком Євросаміту) в основному обмежилася кількома добрими побажаннями. Однак не зовсім зрозуміло, що чекає Європу в майбутньому. Якщо вона хоче відігравати більш-менш помітну роль в багатополлярному світі і пережити “нове століття імперій”, єдина альтернатива для неї - зробити рішучі і сміливі кроки в напрямку подальшої інтеграції. Якщо розглядати нинішня фінансова криза в цьому розрізі, то це не катастрофа, а скоріше золота можливість подбати про своє майбутнє. Нашому політичному керівництву треба подолати боягузтво і страх і зробити рішучий крок вперед” [8].

У одній із своїх книг Гі Верхофстадт пропонує рекапіталізацію банків та створення європейського банку для управління всіма продуктами європейських банків, а також очищення банківського сектору й створення нової системи фінансового нагляду. Наступним кроком, на його думку, є реструктуризація європейської економіки в тому ж масштабі, щоб вирішити проблеми мобільності та старіння. Щоб досягти цих амбіцій, нинішній європейський план відновлення має бути збільшений щонайменше на ще 400 млрд. євро. Гі Верхофстадт вважає, що Європейський інвестиційний банк повинен випускати європейські облігації для фінансування цього сценарію.

Таким чином, вмiле керiвництво Гi Верхофстадта допомогло Бельгiї перебороти ряд криз, котрi прокотилися Європою в перiод його прем'єрства та зберегти власний вектор у зовнiшнiй полiтицi. Сьогодні ж Гi Верхофстадт активно дiє на європейськiй аренi, проявляючи себе не лише як полiтик на рiвнi країн, а й як гравець у континентальному масштабi. Завдяки такiй постатi Бельгiї вдається утримувати панiвнi позицiї у Європейському Союзi.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Сухий О. М. Історія Бельгії: навч.-метод. посіб. Львів: ЛА "ПІРАМІДА", 2005. 260 с.
2. Яковюк І. Імперська модель як основа організації влади в Європейському Союзі: загальнотеоретичний аналіз. Вісник Академії правових наук України, 2010. № 4. С. 33-47.
3. Румянцев М. А. Экономика Модерна: эволюция, метаморфозы, альтернативы. Проблемы современной экономики, 2011. № 37. С. 25-29.
4. EMU and Political Science: What Have We Learned? Edited by Henrik Enderlein, Amy Verdun. Routledge, 2010. 176 p.
5. Interview: Guy Verhofstadt, Prime Minister of Belgium: <https://www.euractiv.com/section/future-eu/interview/interview-guy-verhofstadt-prime-minister-of-belgium> (дата звернення: 19.03.2019)
6. DHL scraps Brussels growth plan <http://news.bbc.co.uk/2/hi/business/3762378.stm> (дата звернення: 19.03.2019)
7. More Europe is the solution https://www.researchgate.net/publication/302477261_More_Europe_is_the_solution (дата звернення: 22.03.2019)
8. Верхофстадт Г. Три выхода для Европы https://globalaffairs.ru/number/n_12458 (дата звернення: 24.03.2019)

ХІМІКО-БІОЛОГІЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ

Бринжаск Н.

Науковий керівник – доц. Поперечна Г. А.

ІДЕЯ ВИХОВАННЯ У ТВОРЧОСТІ Ж- Ж. РУССО

«Знаєте, який найпевніший спосіб зробити

вашу дитину нещасною – це привчити її не

зустрічати ні в чому відмови»

«Якщо ви поступитесь дитині, вона стане вашим

повелителем; і для того, щоб змусити її коритися,

вам доведеться щохвилини домовлятися з нею»

Жан-Жак Руссо

Проблема виховання – вічна тема, яка не втрачає своєї актуальності й до нині. Навряд чи коли-небудь з'явиться універсальна методика, за якою можна було б виховувати підрастаюче покоління. Важливу роль у процесі становлення дитини відіграє виховання в родині. Це фундамент на все життя, основа цінностей, поглядів і переконань. Виховання дитини – це не тільки теорія, а швидше, вміння поєднувати свій життєвий досвід і вміння любити щиро і відповідально. Жан-Жак Руссо писав: «Початкове виховання найважливіше, і це початкове виховання, безперечно належить жінкам» [4, с. 540].

Мета дослідження: розкрити суть ідеї виховання у творчості Ж. Ж. Руссо та її місце в історії філософсько-педагогічної думки.

Метою самого виховання є сукупність властивостей особистості, до культивування яких прагне суспільство. Наголошуючи на важливості визначення мети і завдань виховання, К. Ушинський писав: «Що б сказали ви про архітектора, який, закладаючи нову будівлю, не зумів би відповісти вам на запитання, що він хоче будувати? Те саме повинні ви сказати й про вихователя, який не зуміє чітко й точно визначити вам мету своєї виховної діяльності... Ось чому, ввіряючи вихованню чисті й вразливі душі дітей, ввіряючи для того, щоб воно провело в них перші, а тому найглибші риси, ми маємо цілковите право спитати вихователя, якої мети він добивається в своїй діяльності, і вимагати на це питання ясної і категоричної відповіді» [1, ст. 115].

Вперше проблема виховання постала гостро в епоху Просвітництва, представники якої пов'язували всі негаразди суспільства з відсталістю та неосвіченістю народу. Значну увагу проблемі виховання приділяв і просвітник Жан-Жак Руссо. «Жодне ім'я не було оточене вже у XVIII ст. таким ореолом слави, як ім'я Руссо. Він був знаменитим письменником не лише Франції, але Європи, світу. Все, що сходило з його пера, негайно видавалося і перевидавалося, переводилося на всі основні мови!» – писав відомий вітчизняний історик А. З. Манфред [5, с. 290].

Народився Руссо у 1712 році в Женеві. Рано втративши матір, ріс як круглий сирота, позаяк батько мало ним займався. Наданий самому собі, він захопився читанням, «поглинаючи» книгу за книгою. У п'ятнадцять років утік із Женев, помандрував у Савайю, де знайшов притулок у католицького священника. Той познайомив його з двадцятидев'ятирічною Франсуазою Луїзою де Варан, жінкою шляхетного походження, яка проживала окремо від чоловіка. Руссо ідеалізував її, називав «мамою» та завжди вважав найбільшим у своєму житті коханням. Покровителька намагалася знайти для нього фах, організувала йому уроки музики, а люди з її оточення, в основному католицькі священники, познайомили його зі світом літератури та філософських ідей. Згодом Руссо став близьким з Терезою Левассер, яка змушена була тримати на собі матір і численних безпутних братів та сестер. Згодом Жан-Жак взяв її з матір'ю до себе як служницю. Про ці та інші відомості з життя Руссо ми дізнаємось з його

автобіографічного твору «Сповідь». Перш ніж переїхати до Руссо, Тереза народила йому сина і ще чотирьох дітей. Однак, заради своєї «честі», він переконав Терезу віддати дітей у притулок. Притулки для немовлят були поширені на той час; вони відкривались з метою врятувати численних дітей, яких полишали на вулицях Парижа, через що дитяча смертність була дуже високою. Через 10 років Руссо поцікавився долею свого сина, проте жодних записів йому не вдалося знайти. Коли він став знаменитим теоретиком виховання, його критики, зокрема Вольтер та Едмунд Берк, докоряли йому за те, що він покинув власних дітей. Проте, за іронією долі, порада Руссо матерям вигодовувати дітей власним молоком врятувала тисячі немовлят.

Систематичний виклад своєї педагогічної програми Руссо зробив у творі «Еміль, або про виховання» (1762). Центральним пунктом цієї програми виступає теорія природного, вільного виховання, де в центрі стоїть особистість дитини. Природне виховання полягає у необхідності здійснювати його відповідно до природи самої дитини, її вікових особливостей. Таке виховання повинно відбуватися в тісному контакті з нею. Основними факторами впливу на дітей Руссо вважав природу, людей та предмети оточуючого світу. Основне завдання виховання, яке здійснюється людьми і речами, полягає у тому, щоб узгодити свої впливи з природним розвитком дитини. У такому контексті слід розуміти трактування Руссо принципу природовідповідності: природне виховання допомагає вільному розвитку дитини, який відбувається через самостійне накопичення нею життєвого досвіду. Вільне виховання впливає з природного права кожної людини на свободу. Воно слідує за природою, допомагає їй. Руссо виступає за недоторканність і проти авторитаризму у вихованні. Дітей повинні обмежувати лише закони природи: звідси заперечення методів покарання і примусу у вихованні. Безпосереднім вираженням ідеї вільного виховання є вимога Руссо, щоб дитина була вільною у виборі змісту навчального матеріалу і методів його вивчення. Що їй не цікавить, у користі чого вона не впевнена, того вона і не буде вчити. Завдання вихователя так організувати всі впливи на дитину, щоб їй здавалося, що вона вивчає те, що сама хоче, а насправді те, що він їй підкаже. Важливий внесок Руссо у педагогіку полягає також і в тому, що він здійснив спробу створити вікову періодизацію розвитку дитини та відповідні кожному періоду завдання, зміст і методи виховання та навчання. Він називає 4 вікові періоди: вік немовляти (0 – 2 роки), який охоплює період до оволодіння дитиною мови; дитинство, або «сон розуму» (2 – 12 р.), коли переважає чуттєве пізнання дитиною світу; отрочтво (12 – 15 років) період розумового розвитку («формування інтелекту») та трудового виховання; юність (15 – 18 р.) – період бур і пристрастей, час морального і статевого виховання.

З цього моменту починається найголовніше у вихованні – вчити любити людей. Особливості кожного з виділених вікових періодів Руссо розкриває у перших чотирьох частинах твору «Еміль, або про виховання» на прикладі розвитку і виховання головного героя роману Еміля. Остання п'ята частина твору присвячена вихованню нареченої Еміля – Софії.

Головне завдання першого періоду – нормальний фізичний розвиток дитини, її загартування. Дитина у цьому віці повинна якомога більше рухатись, бути на свіжому повітрі. У період «сну розуму» головне завдання – розвиток зовнішніх органів чуття та продовження фізичного розвитку. Способи цього повинні бути природні, такі, що задовольняють інтереси дитини. Не примушувати дитину у цьому віці заучувати вірші, казки, не читати їй ніяких моральних настанов. Відкидається будь-яка системна освіта. Третій період – це здобуття освіти, розвитку самостійного мислення. Відбувається перехід від чуттєвого знання до суджень. Розумовий розвиток, як вважає Руссо поєднується з трудовим вихованням. Праця, як стверджує просвітник, – це суспільний обов'язок кожного. Щоб зберегти свободу, треба вміти самому працювати. Еміль, герой роману, навчається столярній справі, працює в полі, саду, на городі, в майстерні, в кузні. Вона сприяє формуванню позитивних моральних якостей. Але у цьому віці, на думку Руссо, дитині ще недоступні повною мірою моральні поняття, не зрозумілі стосунки між людьми. Повноцінне моральне виховання, а разом з ним і статево відбуваються в юнацькому віці і тільки в суспільстві, відтак Еміль переселяється в місто до людей. У цей період його потрібно навчити любити людей і жити серед них. Руссо ставить перед моральним вихованням три завдання: виховання добрих почуттів шляхом реальних справ, прикладів, а не міркувань; виховання добрих суджень через вивчення біографій великих людей, вивчення історії; виховання доброї волі шляхом здійснення добрих справ. При цьому він відкидає

моралізування. Щодо виховання жінки, то філософ притримувався традиційної точки зору, згідно якої її основна функція – бути дружиною і матір'ю, тому потрібно турбуватися передовсім про її фізичне здоров'я, естетичне виховання, привчати вести домашнє господарство, а широка освіта жінці не потрібна.

Руссо писав: «Оскільки перший стан людини – безпорадність і слабкість, то її перший голос – скарги і сльози. Дитина почуває свої потреби і не може їх задовольнити... Чим менше вона може розпоряджатись своїм станом, тим частіше вимагає, щоб його змінювали. У неї тільки одна мова, бо вона відчуває, так би мовити, тільки один рід неприємного стану: при недосконалої її органів вона не розбирає їх вражень; усі неприємні враження зливаються для неї в одне відчуття болю. Перші сльози дітей – це їх прохання: якщо не встеретися, вони незабаром стануть наказами; вони починають з того, що примушують собі допомагати, а закінчують тим, що примушують собі служити. Коли дитина з зусиллям простягає руку, нічого не кажучи, вона думає дістати предмет, бо не може визначити відстань: вона помиляється; але коли вона плаче і кричить, простягаючи руку, вона не помиляється щодо відстані, вона наказує предметові наблизитись або вам принести його. У першому випадку несить її до предмета повільно і маленькими кроками; в другому не показуйте, що її розумієте; чим більше вона кричить, тим менше ви повинні її слухати» [4, с. 541]. Це означає, що треба задовольняти потреби дитини, але не слід дозволяти їй командувати. Тому, коли дитина хоче якусь річ, краще піднести дитину до предмета, ніж принести предмет дитині.

Цікаве ставлення філософа до проблеми формування звичок: «Єдина звичка, яку слід допустити в дитині, – це звичка не набувати ніяких звичок: не треба носити її на одній руці частіше, ніж на другій; не треба привчати її подавати одну руку переважно перед другою, частіше користуватися нею; бажати їсти, спати, не залишатися однієї ні вночі, ні в день» [4, с. 542]. Цим Руссо хотів виразити переконання, що формування звичок погано впливає на виховання дитини, відтак їх слід уникати в виховному процесі.

У кінці XVIII – на поч. XIX ст. під впливом гуманістичної педагогіки, особливо педагогічних ідей Ж.-Ж. Руссо, виник філантропічний напрям педагогіки в Німеччині, представники якого намагалися застосувати їх на практиці, частково поєднавши з ідеями Я.А. Коменського та Й. Г. Песталоцці. Вважаючи, що мета виховання – підготовка корисних людей для суспільства, вони створювали серед лісів, у горах та інших місцях, що відзначалися розкішною природою, так звані філантропіні – освітньо-виховні заклади інтернатного типу. Вихованці філантропінів носили простий одяг і взуття, одержували просту їжу, займалися фізичною працею. У філантропінах зберігався становий поділ учнів-вихованців, у них виховувалися переважно діти заможних верств населення. Однак, у навчально-виховному процесі було багато чого нового і цікавого: велика увага приділялася фізичному, розумовому і моральному вихованню та трудовому навчанню, наочності у навчанні, удосконаленню методів навчальної роботи, врахування інтересів і вікових особливостей дітей. Такий перший філантропін був відкритий у Дессау (Німеччина) Йоганом-Генріхом-Бернгардом Базедовим (1724 – 1790). Хоча до нього формально не заборонялося приймати всіх дітей, проте фактично тут навчалися переважно діти заможних верств населення. Всі учні поділялися на три групи: академістів – дітей знатних батьків, педагогістів – майбутніх учителів і гувернантів, фамулянтів – дітей бідняків. Діти заможних батьків готувалися у філантропіні до вступу до університету, а діти бідняків – до звичайної фізичної праці. Учні-фамулянти були слугами в учнів-багатіїв.

У філантропіні Й.Базедова широко використовувалися різні ігри, розваги, екскурсії, різноманітні види наочності, велика увага приділялася природознавству та вивченню іноземних мов. Використовувалися підручники та наочні посібники на зразок підручників Коменського. Учні навчали виразно читати, розвивали їхню усну мову. Вони працювали фізично, хоч ця праця не мала помітного виховного значення. Завдання школи, на думку Й.Базедова, повинно полягати в тому, щоб готувати до життя дітей і молодь – вихідців з багатіїв, а також дешево готувати вчителів – вихідців з бідняків. Проте шкільна система Й.Базедова була обмеженою, їй бракувало того духу демократизму, яким відзначались педагогічні системи Я. Коменського і Ж.-Ж. Руссо. Й.Базедов намагався не допускати прямого впливу церкви на справи філантропіну, але виховання учнів у ньому мало релігійний характер.

Висновок. Педагогічні ідеї Руссо відіграли важливу роль у розвитку поглядів на мету, завдання і методи виховання наприкінці XVIII – на початку XIX ст. Основою педагогічної системи Руссо є принципи: гуманізму (конкретизується у вигляді глибокої любові до дитини, безмежної поваги до її природи); природовідповідності (у вихованні треба слідувати за природою дитини, враховувати її вікові особливості); свободи (свобода фізична, свобода духу, свобода в діях і вчинках); індивідуального підходу до дітей (дитина має все від природи і треба лише розвинути цінні якості в ній, допомагаючи в цьому природі, тобто треба знати дитину).

ЛІТЕРАТУРА:

1. Герасимчук А. А., Тимошенко З. І. Курс лекцій з філософії: Навч. посіб- Київ: Вид-во Європ. ун-ту, 2007. С. 115.
2. Петрушенко В. Л. Філософія: навчальний посібник. Львів: «Новий світ- 2000», 2007. С. 109 – 110.
3. Пискунов А. И. Хрестоматия по истории зарубежной педагогики: Учеб. пособие для студентов пед. ин- тов/ Сост. и авт. вводных статей А. И. Пискунов.- 2- е изд, перераб. – М.: Просвещение, 1981. С. 210 – 212.
4. Руссо Ж.- Ж. “Еміль, або про виховання. “ Київ: Либідь, 2014. С. 540 –543.
5. Скрипленко О.В., Л. В. Долинська Л. В., Огороднійчук З. В. Загальна психологія: підручник. Київ: Либідь, 2005. С. 290 – 291.

Жук А.

Науковий керівник – доц. Поперечна Г.А.

ФІЛОСОФІЯ ЕКЗИСТЕНЦІАЛІЗМУ ГАБРІЕЛЯ МАРСЕЛЯ

*«І так і ні: це єдина відповідь, коли справа стосується нас самих;
ми віримо і ми не віримо, ми любимо і не любимо, ми є і нас нема; –
це відбувається через те, що ми на шляху до цілі,
яку всю цілком ми бачимо і не бачимо»*

Габріель Марсель

Інтерес до філософії екзистенціалізму не згасає і в епоху постмодерну. Проте, якщо філософія Ж.-П. Сартра, А. Камю добре відома вітчизняному читачеві, то ідеї Г. Марселя залишаються практично незанимаєми. Габріель-Оноре Марсель (1889 – 1973) – французький філософ, драматург і музикант, досі відомий дуже вузькому колу читачів, гопри те – це одна з найбільших фігур французької культури ХХ століття.

Метою статті є характеристика особливостей екзистенціалізму Габріеля Марселя.

Відмітною рисою екзистенціалізму Марселя є глибока релігійність. Будучи засновником католицького екзистенціалізму, він займався одночасно і літературною творчістю і як драматург, він відомий не менше, ніж як філософ. Довге і творче життя Марселя тяжіло до містико-релігійного розуміння філософських проблем, а індивідуальні пошуки на цьому шляху привели його до ортодоксального католицизму. В 1929 році, у сорокарічному віці мислитель прийняв католицизм. Динаміку цього духовного зростання розкривають його щоденникові записи 1928 – 1929 років.

Як людина, що практично все життя була зосереджена на внутрішньому духовному досвіді, Марсель у своєму власному житті зіткнувся з тим, що прийнято називати одкровенням. Цим і визначається не лише специфіка його концепції, але й форма більшості його філософських робіт. Мислитель унікав публічності, був далеким від політики і, на відміну від деяких своїх видатних сучасників, не належав до тих, хто хвилював уяву суспільства. Широке визнання прийшло до нього лише наприкінці 1940-х років.

Габріель народився у сім'ї дипломата. Навчався у лицей Карно та на філософському факультеті у Сорбоні (1906 – 1910 рр). Протягом 1908 – 1910 років слухав лекції Анрі Бергсона в коледжі де Франс, які справили неабияке враження у світлій голові юнака. З 1911 року Габрі,

як його називала мама, викладав філософію в різноманітних ліцеях Франції, а з 1923 року співпрацював у Парижі з різноманітними журналами та іншими виданнями в якості театрального і літературного критика. Крім того, читав також лекції в університетах Канади, США, Латинської Америки, Європи, в Гарварді упродовж 1961 – 1962 років.

На світогляд Марселя важливий вплив мали переживання раннього дитинства: мама померла, коли йому було лише 4 роки (однак згідно зізнанню самого Марселя, «таємним чином вона все-таки завжди була зі мною поряд»). Не менше значення справив досвід роботи у Червоному Хресті в роки Першої світової війни, коли він займався пошуком доказів про тих військовослужбовців, котрі пропали безвісти («Це був роздираючий душу поклик, на який я повинен був дати відповідь»). Ці події значною мірою визначили характер його драматургічної і філософської творчості, з ними пов'язана тема безсмертя і присутність померлої коханої людини, звернення до неповторної долі конкретної людини, а також відмова від «духу абстрактності», представленого ідеалізмом і позитивізмом.

Перший твір, який приніс Марселю європейську популярність і став першим досвідом екзистенціальної філософії у Франції, має назву «Метафізичний щоденник». Над ним філософ працював з 1914 по 1923 роки. Його центральною проблематикою стали відчуття і почуття як спосіб буття людини в світі, взаємини Я і Ти, що реалізуються як заклик і відповідь, феноменологія релігійного досвіду, звернення до явищ, описуваних парапсихологією тощо. У ньому ще достатньо відчутний вплив інтуїтивізму А. Бергсона, діалогічного персоналізму американського філософа У. Е. Хокінга і релігійно-філософських концепцій англосаксонського неогегельянства (Дж. Ройс, Ф. Г. Бредлі) [1 (214с.)].

Хоча в 1929 році Марсель під впливом Ф. Моріака і прийняв католицизм, проте традиція томізму і неотомізму не стала для нього вирішальною чи близькою. Починаючи з 1933 року в центральне місце в його творчості посідала проблема «несправжнього буття» як «онтологія потреб» особистості. Вона протистояла перетворенню людини в безособову функцію соціального механізму. Справжнє буття, за Марселем, виражається через емоції, любов – чуттєвий порив до іншої людини або Бога. Значення, яке мислитель надавав людській любові, добре ілюструє його відомий вислів: «Сказати людині: «Я тебе кохаю» – те ж саме, що сказати їй: «Ти житимеш вічно – ти ніколи не помреш» [2 (111с.)]. Любов, у його розумінні, – це таїнство, яке поглинає індивіда цілком, і в якому немає протиставлення «я – і не я», таїнство, котре єднає людину та предмет її емоцій. На переконання філософа, любов здатна допомогти людям подолати власну роз'єднаність («Є тільки одне страждання – бути самотнім»), долучитися до абсолютного «Ти» або до Бога. Тим самим долається розтрощеність світу, протиставлення буття і володіння, справжності і несправжності [3].

Філософуючи в світлі християнського досвіду, мислитель не перетинає межу, що відокремлює філософію від теології. Святість великих подвижників віри він розглядав як вступ до онтології. Відкидаючи традиційне уявлення про статус філософської думки, Марсель вважав, що її позафілософські витoki повинні стати предметом усвідомленої рефлексії філософа. На відміну від інших екзистенціалістів, в своєму розумінні трагічного характеру людського існування Марсель спирався на досвід позитивних духовних станів людини (віра, надія, любов, братерське єднання людей, вірність і радість бути). «Християнський екзистенціалізм» є вдалим визначенням його філософії, та сам мислитель вважав за краще називати її «неосократизмом», підкреслюючи її незавершений, діалогічний і відкритий характер.

В повоєнні роки склалися основні поняття зрілої філософської думки Марселя – вірність, присутність, відкритість, прихильність до іншого і, нарешті, онтологічна таємниця надрефлексивного та надоб'єктивного буття. У філософії Марселя це символізувало метафору світла. Творчості Марселя властиві загальні риси екзистенціалізму, зокрема, підхід до людини як самотньої, розгубленої, відчуженої істоти, яка завжди залишається наодинці зі своїми проблемами. Особливістю такого підходу є те, що вивчається не людина взагалі (людський рід), а конкретна одинична жива людина. Трагічність її існування полягає в тому, що вона завжди чимось поглиналась (родом, державою, церквою), а в ХХ столітті вона поглинається технічною цивілізацією, яка веде за собою знеособлення зв'язків, світові форми і катастрофи.

Розвиваючи ці ідеї, Марсель зосереджується на опозиції існування й інтелектуальності, об'єктивності. У своїй пізнавальній проекції існування виступає як «чисте безпосереднє», і як

«участь», яке долає дихотомію об'єкта і суб'єкта. При цьому особливу увагу Марсель приділяв феномену тілесного втілення, пов'язаного з аналізом «відчуття»: тіло виступає у Марселя як парадоксальна єдність «тіла-об'єкта» і «тіла-суб'єкта». Філософ намагався спровокувати людину до роздумів про її власне буття, ставлячи питання про те, що означає наше буття в епоху загальної роз'єднаності, коли люди розчиняються у безликій системі та втрачають свою споконвічну мудрість?

Загалом твори Марселя є поєднанням фрагментарних роздумів, які описують переживання – як власні, так й інших людей, розкривають терзання людської думки на шляху пізнання сутності буття та Бога. «Мені належало рішуче відмовитися від ідеї створення системи: бо стало ясно, що мій спосіб мислення є несумісним із систематичною формою» [4], – писав філософ. Це пояснюється тим, що матеріал, з яким він працює – даності внутрішнього екзистенційного досвіду, унікального для кожної особистості. Його специфіка виключає можливість викладу в вигляді уніфікованої системи. Щоденникова ж форма якраз є оптимальною: щоденник – інструмент і результат рефлексії, граничне і щире звернення людини до самої себе. В ідеї щоденника закладений принцип сповіді, характерний для християнства. Такий підхід дозволяє почути «самотній голос людини», в чому Марсель і бачить завдання філософії існування.

Згідно Марселя, драматизм людської екзистенції криється, передусім, у свободі вибору – виборі між вірою та її запереченням, між відкритістю буттю і замкнутістю у собі. Мислитель розмежовує два світи: з одного боку, це екзистенція людини як зосередження страждань; з іншого – «світ об'єктів» як творення абстрактного розуму. «У сучасному світі домінує несправжність – існування як володіння сприймається людьми в якості єдино можливого», [5]. Це протиставлення лягло в основу книги «Бути і мати». Філософ розглядає «мати» як занурення у світ матерії, володіння, замкнутість в цій чи іншій конкретній ситуації, відмова від вищих істин. «Бути» ж в його розумінні означає подолати зовнішню підпорядкованість певним обставинам, знайти свободу і повернутися душею до Бога.

Для Марселя вихідний пункт рефлексії – безпосередньо дана людині реальність усвідомлення нерозривного містичного зв'язку суб'єкта з власним тілом. Цей зв'язок є втіленням. «Екзистенційний погляд на реальність можливий тільки як точка зору втіленої особистості» [6 (С.44-54)]. Втілений суб'єкт позбавлений можливості що-небудь змінити в своєму фундаментальному стані, подолати його. Втілення є умова всякого екзистенційного досвіду. Всі існуючі об'єкти мисляться такими, оскільки їх зв'язок з суб'єктом видається за аналогією зі зв'язком суб'єкта з тілом. Тілесність має на увазі входження в простір і час, невідворотне наближення смерті. Умови втіленого існування жорстокі; по суті справи, вони були б нестерпні для свідомості, якби воно не володіло здатністю відволікатися і розсіюватися. Для людини єдиний вихід до свободи полягає в її екзистенційній реальності, пов'язаний з містичним розумінням Присутності Бога.

Назва роботи «Бути і мати» розкриває сутність онтологічного вибору, перед яким поставлено особистість. Вона може піднятися до автентичного буття, реалізувавши тим самим свою єдину і фундаментальну свободу. Але буття нещадне по відношенню до світу суб'єкт-об'єктного поділу, який Марсель називає світом володіння. Тому вихід до нього можливий тільки через подолання останнього. Сама ж можливість вибору обумовлена метафізичною подвійністю, що складає фундаментальну характеристику людського існування.

Як бачимо, Габріель суттєво вирізнявся з-поміж своїх сучасників завдяки нестандартній позиції щодо екзистенції людини. Марсель – людина, що відчуває релігійний поклик і здатна сприйняти одкровення. Цим пояснюється зосередження його уваги на внутрішньому духовному досвіді і цим визначається специфіка його концепції і форма більшості його філософських творів.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Бернюков А.М., Бігун Ю. П., Лобода Б. В., Малишев С.П., Погребняк С. П., Рабінович В. С., Смородинський О. В., Стівба О.Л. /Філософія екзистенціалізму: колективна монографія/ (Відп. ред. В. С. Бігун). – К., 2009. – 316 с.
2. Марсель Габріель / Бути і мати: літер.-худ. вид./ - Центр навчальної літератури, 2019. – 288 с.

3. Марсель Габріель: розстрошений світ. – Режим доступу: <http://open.kmbs.ua/gabriel-marsel-roztroshenij-svit/>
4. Марсель Габріель: цитати великого мислителя. - Режим доступу: <https://ru.cityat.net/tsitaty/619556-gabriel-onore-marsel-i-da-i-net-eto-edinstvennyi-otvet-kogda-delo-k/>
5. Екзистенціалізм, або філософія існування. – Режим доступу: http://www.philsci.univ.kiev.ua/biblio/FIL_XX/23.html
6. Екзистенціалізм як "філософія людини" ХХ сторіччя / В. Стеценко // Соціогуманітарні проблеми людини. — 2010. — № 4. — С. 44-54. — Бібліогр.: 22 назв. — укр.

Ковальчук С.

Науковий керівник – доц. Поперечна Г.А.

МЕТАФІЗИКА ЛЮБОВІ

Тема філософії любові та кохання є надзвичайно актуальною у наш час і не лише для молоді. Саме завдяки любові людина стає людиною. Без неї неможливо досягнути справжньої глибини життя. І якщо людина – центральний об'єкт філософії, то тема людської любові та кохання є однією з головних проблем філософії. Проте, в сучасному світі, де переважають холодний розрахунок і матеріальні цінності, вона відходять на задній план.

Метою статті є аналіз феномену любові та кохання в історико-філософському контексті.

Під час розкопок Помпеї у вулканічному попелі, під яким було поховане місто, знайшли пустоти. Наповнюючи їх рідким гіпсом, одержали зліпки загиблих. Серед них – тіло юнака і дівчини, переплетені в обіймах. Закохані, вирвані нерозлучними з небуття, зараз сприймаються як символ кохання. У їх тісних обіймах – безмежна довіра та взаємна відданість в коханні до кінця.

Кохати – означає бути зацікавленим у житті та розвитку того, до кого ми відчуваємо це почуття. Самопожертва заради іншого – основний критерій спрямованості на кохану людину. Однак чи кожен з нас здатний на це? Очевидно, що не кожен, а лише той, кого з дитячих років навчили любити світ, себе і людей навколо себе.

В контексті досліджуваної проблеми чільне місце посідає праця «Мистецтво любити» геніального німецького філософа і психоаналітика, одного з засновників неофройдизму та фройдо-марксизму, Еріха Фромма. Книга розкриває глибинні філософсько-психологічні аспекти любові. У ній філософ шукає відповідь на ряд запитань: чи є любов почуттям, яке може опанувати кожен? Чи це складне мистецтво, досягнути яке здатна лише зріла особистість? Чи насправді любов є результатом плідної праці та неабияких зусиль? Праця торкається найдрібніших духовних проблем людини й досліджує різні форми прояву почуттів. Незвичайні відкриття, факти й приклади надихають своєю практичністю та точністю і вчать аналізувати свої почуття й життя загалом.

Передовсім Е. Фромм намагається з'ясувати, до якого роду слід відносити феномен любові: чи це приємне почуття, в яке поринає людина, завдяки щасливому збігу обставин, чи це мистецтво? І хоча більшість людей переконані у першому, автор має на меті довести, що любов – це мистецтво і як таке, потребує знань та зусиль. Незважаючи на те, що людина в силу своєї природи прагне любові, підкреслює Фромм, мало хто вважає, що, коли йдеться про любов, йому треба чогось учитися.

Для багатьох з нас проблема любові полягає передусім у тому, щоб любили їх, а не вони самі, тож йдеться зовсім не про здатність людини любити. Отже, для них проблемою є те, як зробити, щоб їх любили, як бути тими, кого люблять. У своєму прагненні досягти цієї мети вони обирають кілька шляхів. Один зі способів – це бути успішним, бути настільки владним і багатим, наскільки це дозволяє їх соціальний статут, – цей шлях обирають, зазвичай, чоловіки. Другий шлях – шлях, до якого більш схильні жінки, – це прагнення бути привабливою, вдосконалювати своє тіло, стиль в одязі тощо.

Другою передумовою, яка криється за ідеєю, що любов не потребує спеціальної підготовки, є припущення, нібито проблема любові – це проблема об'єкта, а не здібності. Люди гадають, що любити – це просто, а от знайти правильний об'єкт для своєї любові чи досягти того, щоб любили тебе, – складно. Таке бачення можна пояснити декількома причинами, що відбувалися у розвитку сучасного суспільства. Однією з них – суттєві зміни, які сталися в ХХ

столітті, коли йшлося про «об'єкт» любові. У вікторіанську епоху, любов переважно не була спонтанним особистим досвідом, що міг привести до шлюбу. Шлюб укладався із соціальних міркувань, а любов, як вважалося, вже приходила сама собою після одруження.

На переконання Е. Фромма, любов – це мистецтво, так само, як мистецтвом є саме життя. І якщо ми хочемо навчитися любити, то маємо йти тим самим шляхом, що ним зазвичай ідуть, прагнучи оволодіти будь-яким іншим мистецтвом, наприклад, музикою, живописом, медициною.

Ми можемо знайти щось схоже на любов у тварин, однак їхня прихильність переважно є інстинктивною. В людини ж, навпаки, можна помітити тільки залишки цієї інстинктивності. У її існуванні важливим є те, що покинувши царство тварин, інстинктивну адаптацію, вона вийшла за межі природи, хоч і ніколи її не облишить. Залишаючись частиною природи, людина все ж не може цілковито повернутися назад. Тепер вона може рухатися виключно вперед, розвиваючи свій розум, віднаходячи нову гармонію – людську – замість тієї, що існувала до її появи, бо її вже втрачено назавжди. Відтак, любов – це один із розв'язків проблеми людського існування. Людині даровано розум – вона є життям, яке усвідомлює себе, інших людей, своє минуле і можливості майбутнього, пізнає любов. Любов – це активна цікавість до життя. Там, де цього зацікавлення бракує, немає любові.

Для нас і досі завжди залишається цікавим, яким було кохання до нашої ери, у стародавні часи? Коли людина вперше закохалась? Вчені твердять, що пройшли віки, поки відбулось олюднення статевого інстинкту, поки біологічний потяг чоловіка і жінки перетворився на красиве почуття, поки стосунки між людьми досягли рівня вищого морального і соціального феномену. І хоча кожне покоління засвоює досвід пращурів, розуміння кохання як психологічно складних міжстатевих стосунків приходять не одразу.

Вперше в європейській традиції осмислення видів любові знаходимо в античній філософії. Стародавні греки виділяли наступні види любові: «він+вона=агапе»; якщо взаємні пари будувалися на самовіддачі та самопожертві і були далекі від фізичного потягу; «він+вона=філія» казали про жінку та чоловіка – добрих, близьких друзів; «він+вона=сторге» – про пару, об'єднану почуттям приязні та симпатії; «він+вона=ерос» – любов закоханість, пристрасна самовіддача заради когось (чогоось), що визнається більш високим і довершеним. Найбільш повне поняття любові-еросу знаходимо у філософії Платона, зокрема в його славнозвісному «Бенкеті». Для Платона це сила між богами і смертними, між небом і землею, сила, що надає душі повноти і підіймає її до безкінечності, краси й досконалості. Багато філософів, психологів, науковців вважають, що античність не знала кохання в сучасному сенсі; там йшлося передовсім про тілесний ерос, статевий потяг. Своє ставлення до любові філософи античності зазвичай висловлювали з допомогою міфологічних образів, зокрема, широко використовувалися міфи про Афродіту, Ерота. У класичну епоху, майже двадцять п'ять століть тому, з'явилися навіть теорії духовної любові – Сократа і Платона.

Цікаве відношення до любові і кохання зустрічаємо у східній філософії. У двньоіндійському епосі «Гілка персика» є вислів, який на думку психологів, найвлучніше характеризує сутність любовного почуття: «Кохання живиться трьома джерелами. Потяг до тіла породжує бажання. Потяг до душі – дружбу. Потяг до розуму – повагу. І тільки поєднання трьох джерел породжує кохання» [2, с.125]. Видатний китайський філософ Лао цзи свого часу наголошував, що істина без любові роблять людину критичною, виховання без любові породжує суперечності, порядок без любові робить людину дріб'язковою, предметні знання без любові роблять людину завжди правою, володіння без любові робить людину жадібною а віра без любові робить людину фанатиком. «Горе тим, хто скупий на любов. Навіщо жити, якщо не для того, щоб любити?» [5 с. 25].

Сутність кохання, його діалектика, таємничість і непередбачуваність завжди турбували людину. Античні філософи вважали, що в коханні тілесне начало набуває істинної краси. Представники епохи Відродження розглядали кохання як силу, що організовує соціальне життя, звільняє душу від афектів, веде до пізнання природи. Тривалий час тема кохання була прерогативою письменників, філософів, а не предметом дослідження психологів, соціологів та інших вчених. У сучасну епоху багато вчених зацікавилось науковим пізнанням кохання. Деякі сексологи припускають, що в корі головного мозку є центри, які відповідають за це почуття, соціологи тлумачать кохання як зустріч двох людей, які органічно доповнюють один одного, а

психологи трактують кохання як шлях подолання самотності, прояв бажання піклуватися про іншого, як про самого себе.

На таких аспектах любові, як діяльність, розуміння, знання наголошував Парацельс: «Хто нічого не знає – той нічого не любить. Хто нічого не робить – нічого не розуміє. Хто нічого не розуміє, той нічого не вартий. Але той, хто розуміє, – любить, помічає, бачить. І що більшими знаннями володієш із певного предмета, то сильніша любов. Той, хто гадає, що всі плоди досягають одночасно з полуницею, нічого не відає про виноград» [6, с. 53]. Засновник сучасної філософської антропології Макс Шелер вважав, що людина постає унікальним явищем світу, оскільки вона приручена до буття як такого. Вона проявляє себе у ставленні до інших, а найвищим проявом такого ставлення постає любов. Любов – це унікальна зустріч із іншим, рівним тобі буттям.

У згаданій вище праці Еріха Фромма кохання, або любов – це не стільки взаємини з конкретною людиною, скільки орієнтація особистості, яка визначає її стосунки зі світом, а не з окремим об'єктом. Адже любов до однієї людини і цілковита байдужість до інших – це не любов, а симбіотична прихильність чи розширений егоїзм. Дана праця стверджує: «любов полягає не в наявності об'єкта, а в здатності кохати» [6, с. 30]. Любов та кохання – це активна сила в людині, що єднає її з іншими людьми. Завдяки коханню людина переборює почуття самотності, залишаючись водночас самою собою, зберігаючи свою цілісність. За словами Е.Фромма «Дві істоти стають однією, залишаючись водночас двома істотами» [1, с. 32].

Усе життя людей побудовано на взаєминах. Стосунки між жінками та чоловіками є найскладнішими в людській природі. За своїм змістом вони можуть бути різні і знаходять прояв таких формах, як дружба, закоханість, кохання. Ці поняття – дуже близькі, але кожне з них має свої особливості. З розвитком особистості стрімко збагачується внутрішній світ людини, та виникає бажання поділитися з кимось своїми відкриттями, питаннями, сумнівами, відчуття спорідненість душі. Глибокі стосунки між людьми дозволяють розкрити та вдосконалити себе.

Важливим кроком на шляху до кохання є закоханість. Дехто вважає закоханість неглибоким, короткочасним почуттям, що не завжди справедливо. Адже закоханість – це перший крок до кохання, так само, як і дружба починається з симпатії і лише потім, з розвитком стосунків, вона перевіряється на міцність і стверджується власне як дружба. У коханні один з вирішальних моментів – це зізнання коханій людині у своїх почуттях. Зробити цей крок, який веде до винагороди у вигляді взаємності чи до краху всіх сподівань не так просто. Іноді страх не знайти розуміння, отримати відмову та приректи кохання на вмирання спонукає глибоко ховати свої почуття чи виявляти їх дуже несміливо і не завжди відкрито. Кохання, хай навіть нерозділене – це вже щастя. Адже кохання вважається вищим ступенем людських взаємин і є свого роду іспитом. І чи зумієш ти скласти його з честю – залежить тільки від тебе. А ще – це щоденна робота, при якій чим більше ти віддаєш, тим більше отримуєш. Формула кохання проста: «мені добре від того, що добре тобі» [4, с. 52].

Американський професор Роберт Стернберг підтвердив правдивість цього поетичного вислову в процесі наукового дослідження закоханих чоловіків і жінок, різних за віком. Так була запропонована тригранна теорія кохання:

Пристрасть – спонукальний аспект любові, оскільки вона, як правило, і дає початок інтимних взаємин, змістом якої є потреба у фізичній присутності коханої людини, у тілесній близькості. Фізичний потяг до партнера виявляється в бажанні бачити об'єкт своєї пристрасті, бути якомога ближче до нього, цілувати його, кохатися з ним. Здебільшого подальший розвиток таких стосунків супроводжується виникненням емоційного аспекту взаємин, тобто народженням дружби.

Емоційна грань кохання характеризується переживанням подільності свого Я, бажанням ділитися не тільки думками, емоціями, а й своїм часом, готовністю віддати себе заради іншого. Допомогти матеріально – майном, грошима тощо.

Третью гранню любовного почуття називають моральні угоди, подібність структури свідомості. Це так звана, раціональна, ціннісна, когнітивна сторона інтимних взаємин, духовна, моральна прихильність.

Метафізиці кохання присвячено один з останніх творів сучасного норвезького філософа Юстейна Гордера «Замок у Піренях». Герої роману Стейн і Сульрун широко вірили у те, що

вони по-справжньому закохані, що вони – дві половинки одного цілого. Їхні стосунки здавалися ідеальними, аж доки вони не зіткнулися з неймовірним фактом. Виявилося, що кохання не витримує протилежних поглядів на життя і смерть; під тиском інтелектуальної суперечки почуття не витримують і руйнуються.

Роман захоплює своєю реалістичністю, що не виправдала сподівань читачів. Замість очікуваної панорами правдивих «людських стосунків», романтичного кохання, у ньому зображено палку суперечку з цікавих, проте аж надто віддалених від любові й стосунків питань: чи існує надприродне? як утворився Всесвіт? що таке духовне? Власне суперечність світоглядного підходу до вирішень цих питань і приводить до розриву закоханих.

Людина, яка любить, сприймає об'єкт своїх почуттів як ідеальний естетичний образ, знаходячи в ньому красу, індивідуальність, підкорювальну силу та багатий духовний світ. Справжня любов завжди безкорислива, віддана, глибока, сповнена віри у себе й довіри до свого об'єкта. Любов – це діяльність, а не пасивний вплив: у ній треба перебувати, а не впадати в неї, це окремих суб'єкт, який існує поза людиною, її уявленнями, почуттями та свідомістю.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Ворник Б.Н. «Безпечна поведінка». Київ «Сім'я». – 56с.
2. Говорун Т.В., Кікінеджи О.М., Кізь О.Б. «Твоє сексуальне та репродуктивне здоров'я». Тернопіль «Навчальна книга – Богдан». – 156с.
3. Гордер Юстейн «Замок у Піренеях». Київ «Літопис». – 244 с.
4. Петрасинський, Збігнев «Пізнай себе». Київ «Рядянська школа». – 191с.
5. Петрушенко В.Л. «Філософія навчальний посібник». Львів «Новий світ – 2000». – 540с.
6. Фром Еріх «Мистецтво любити». Київ «Клуб сімейного дозвілля». – 192с.

Флячок А.

Науковий керівник – доц. Поперечна Г. А.

САМОТНІСТЬ ЯК ЕКЗИСТЕНЦІЙНИЙ ФЕНОМЕН

Важливою ознакою сучасного суспільства є проблема самотності, яка є актуальною не лише на індивідуальному рівні буття, а й на суспільному. Екзистенційний феномен самотності впливає на рівень соціальної активності та змістовного наповнення життя людини. Самотність породжує відчуженість від суспільних процесів, згладжування ініціативної громадянської позиції, в той час, як відчуття єдності і духовної спорідненості з іншими людьми сприяє організації суспільства. Людина, яка не відповіла на питання: «Хто я?», не зрозуміла власну сутність, не відчула емоційної єдності з іншими суб'єктами соціальної взаємодії, залишається осторонь відносин між «Я» і «Ми», а відтак опиняється у стані самотності. Сучасна суспільна реальність характерна тим, що можливості людини знайти себе та зрозуміти свій внутрішній світ обмежуються знеособленням. Дослідження проблеми самотності є вагомими у філософських, релігійних, психологічних і соціальних напрямків.

Здійснити теоретичний аналіз самотності як екзистенційного феномену.

Сьогодні проблема самотності актуальна для фахівців різних наукових напрямів: філософів, соціологів, психологів, медиків, психіатрів та інших. Як психічний стан, що має негативне забарвлення, самотність відома ще з античних часів.

На думку І. М. Слободчикова період активного інтересу психологів до феномену самотності припадає на кінець 30-х – середину 80-х років ХХ століття, коли були закладені концептуальні основи феноменологічного дослідження самотності. З 80-х років ХХ століття розробляються приватні теорії та прикладні розробки [3]. Видається багато збірників і монографій, де публікуються результати досліджень із цієї проблеми.

Радянський філософ А. І. Титаренко цілком обґрунтовано стверджує, що в ХХ столітті «...проблема самотності набула небувалого за значенням філософсько-етичного статусу: в ній побачили один із вічних, фатальних джерел не тільки трагічної безнадійності існування людини, але й ходу всієї історії» [3].

За результатами опитування, проведеного Ю. М. Швалб та О. В. Данчевою, серед різних за своїм соціальним становищем, освітою, віком людей виявлено, що щодо останнього десятиріччя словами-символами в 83% відповідей були: «самотність», «відчуження», «особистість» [3].

Незважаючи на таке глобальне поширення самотності, існує велика різноманітність думок з приводу визначення характерних особливостей цього феномену. У словнику російської мови С. І. Ожегова самотність визначається як «стан самотньої людини» [5, с. 492], а «одинокий» – «відокремлений від інших подібних, без інших, собі подібних, такий, що не має сім'ї, близьких» [5, с. 575]. В. А. Андрусенко до обумовленості самотності ізоляцією розглядає її ще як шанс для особистості: «... Душевна самотність – необхідний етап у визначенні можливостей свого «Я» як вільного самовизначення у світі» [1].

Розмежування понять самотності та усамітнення мало місце вже в античності. Так, Арістотель доводив, що самотність виникає внаслідок відчуження людини від суспільно-політичного життя полісу та є негативним чинником, що перешкоджає людському розвитку, а Марк Аврелій Антонін досліджував усамітнення, яке розумів як тимчасове поривання комунікацій з іншими та заглиблення у свій внутрішній світ [7, 6]. В такому випадку усамітнення має позитивне значення: людина залишається наодинці та пізнає свій внутрішній світ, наближаючись до Бога, замислюється над смыслом свого життя.

Теоцентризм епохи середньовіччя зумовив процес переосмислення проблеми самотності. Бог створив не суспільство як цілісність, а поодиноких людей, щоб таким чином сильніше спонукати їх до єдності, продовження людського роду. Як бачимо у цю епоху людина мала прагнути не до самотності, а до єдності з іншими людьми, як того велів Бог [2, 4].

В епохи Відродження та Нового часу продовжується традиція розуміння усамітнення як позитивного чинника задля духовного розвитку людини та самопізнання. Проблема людської самотності набуває особливого значення у творчості філософів-екзистенціалістів (М. Бердяєва, А. Камю, С. К'єркегора, Ж.-П. Сартра). Можемо сказати, що з їхнього погляду, людина сприймає самотність як страждання, що виникає внаслідок переживання, відчаю, нестачі спілкування з іншими й прагне лише до світу об'єктів. Аналізуючи дані твердження, самотність розглядається в двох аспектах: як психологічний стан людини, тобто внутрішнє емоційне переживання, та характеристика її фізичних відносин із іншими людьми – зовнішнє відчуження від людей.

Дослідження проблеми самотності у вітчизняній та зарубіжній філософській літературі засвідчує, що вона посідає важливе місце в житті людини разом з іншими екзистенціалами буття, такими як: свобода, сенс життя, щастя, смерть та безсмертя. Самотність органічно пов'язана із суспільним буттям, а тому постає вагомою соціальною проблемою. З його погляду, на людину свідомо тисне страх залишитися самотньою, тому єдиною формою подолання самотності є любов, у якій дві особи стають єдиним цілим, але зберігають при цьому власну індивідуальність. А також серед важливих чинників подолання самотності є відновлення економічної, політичної, духовної єдності із соціумом.

ЛІТЕРАТУРА

1. Головин С. Ю. Словарь практического психолога. Минск: Харвест, 1997. 570с.
2. Кон И. Многоликое одиночество. Хрестоматия: учеб. пособие для студентов пединститутов. Москва: Просвещение, 1990. С 162-170.
3. Наукові записки. Серія «Філософія і психологія», - Режим доступу: <https://eprints.ua.edu/2549/1/Pomazova%20O.V..pdf>.
4. Національна бібліотека України, - Режим доступу: irbis-nbuv.gov.ua
5. Олешов С. И. Словарь русского языка. Изд. 11-е, стереотип. Под ред. д-ра филолог. наук проф. Н. Ю. Шведовой. Москва, 1975.
6. Психология. Словарь/ Под общ. Ред. А. В. Петровского, М. Г. Ярошевского. 2-е изд., испр. И доп. Москва: Политиздат, 1990
7. Самотність людини в умовах глобалізації, - Режим доступу: http://eprints.zu.edu.ua/18836/1/dys_Bashmanivska.pdf

ФІЗИКО-МАТЕМАТИЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ

Жига Т.

Науковий керівник – проф. Павлишин Л. Г.

СПЕЦИФІКА СУТНОСТІ ЛЮДИНИ ЯК ОДНА ІЗ ОСНОВНИХ ПРОБЛЕМ ФІЛОСОФІЇ

Коли я замислююся над сенсом життя, то завжди радію тому, що я існую, що поруч є найдорожчі мені люди, що мені дано милуватися красою навколишнього світу і відкривати цей світ для себе. Водночас приходить відчуття великої відповідальності за цей світ і гордості від усвідомлення того, що ти людина. Але в саме поняття "бути людиною" кожний вкладає своє значення. І, більшою мірою, саме це значення впливає на дії і вчинки, а іноді, і на хід самого життя. «Людина — це звучить гордо!», «Будь людиною» — і в повсякденному житті, і в художніх творах багатьох авторів ми часто чуємо ці словосполучення. Але чи кожний з нас замислюється над ними? Чи кожен усвідомлює, що означає бути Людиною?

Як стати справжньою людиною? Це багато в чому залежить від нас самих. І кожен це знає і прагне розібратися в собі, зрозуміти себе, пізнати свій внутрішній світ. Для цього ми весь час намагаємося порівняти себе з оточуючими, зіставити особисте життя із суспільним, свій інтерес до навколишнього світу з його інтересом до себе, щоб відповісти на найголовніші запитання: який Я? Як і для чого я живу? Чи все я відкрив у собі? Головне — зрозуміти, що ким би ти не був: школярем або студентом, лікарем або інженером, молодою людиною або похилого віку, — справжню людину відрізняють благородні риси характеру: ввічливість, порядність, вимогливість до себе й до інших, моральність.

Метою даної статті є з'ясування сутності поняття «людина», дослідження чинників, що сприяють духовному становленню особистості. У першу чергу, бути людиною означає вміння жити серед інших людей. Що б ви не робили у своєму житті, завжди необхідно пам'ятати, що ви живете на світі не одні, оскільки «...усі речі й люди однакові; це є загадка й це межа»[2,с.112]

Вас оточують люди, а тому потрібно поводитися так, щоб їм було легко і приємно поряд з вами. Звідки беруться такі якості? У деяких вони — подарунок природи, але частіше вихованість, людяність, чемність у собі виховують. Правила поведінки складаються у нас поступово й постійно: спочатку під керівництвом дорослих, потім і самостійно — у спостереженнях за людьми й стосунками між ними. Вихована людина проявляє пошану до інших людей у всьому. Тому необхідно виховувати в собі звичку постійно пам'ятати про оточуючих: не проштовхуватися в натовпі за допомогою ліктів; затуляти рота рукою, коли кашляєш або чхаєш; не забувати говорити «будь ласка»; ніколи не жартувати над фізичними недоліками оточуючих; завжди допомагати тим, хто слабший. «Надто багато людей роблять усе для свого щастя-не думаючи про шкоду, яку лишають по собі» [4,с.153]. Тому бути людиною це означає поступатися, зважати на інших, стримуватися, уникати несправедливості, бути терплячим, чуйним, ввічливим.

Бути людиною — означає бути патріотом своєї країни. Любов до Батьківщини полягає в готовності захищати її незалежність, працювати на користь своєї країни. Відчуття любові до Батьківщини тісно пов'язане із самою суттю слова «людина», адже патріотизм — невід'ємна частина душевного світу особистості, її моральності, совісті, її честі й достоїнства. Напевно, саме тому вже багато років у людей існує переконання: справжня людина і патріот — це одне й те саме. Розпитайте своїх рідних, скоріше за все, серед них є люди, які зробили подвиг в ім'я нашої країни. Наші бабусі й дідусі, наші батьки можуть привести нам безліч прикладів героїзму і під час війни, і в мирні часи, героїзму минулих років і наших днів. Але для того, щоб стати справжньою людиною, зовсім не обов'язково здійснювати подвиг у масштабах усієї країни.

Насправді найважче подолати себе у дрібницях. Недаремно говорять: поступишся в дрібницях, поступишся й у великому.

Людина впродовж усього життя повинна постійно розвиватися. Це необхідно для того, щоб бути корисним суспільству, щоб заслужити пошану старших і друзів. Починається цей розвиток у школі, а перші люди, з яких ми беремо приклад, — це наші вчителі. Немає на світі людини, яка б могла сердитися на природу, що вона її обділила, кожен із нас отримує широкий діапазон задатків. Тому людина може оволодіти будь-якою справою, але тільки визначивши свої схильності до якогось певного заняття, вивчаючи його в школі, можна добитися в житті справжнього успіху, а це вже великий крок до становлення особистості.

Справжня людина постійно повинна займатися самовихованням і самоосвітою, щоб стати самостійною, відповідальною. Відповідальність означає не тільки необхідність усвідомити своє місце в житті своєї родини або всього суспільства, але й усвідомлення наслідків своїх вчинків. З відчуття відповідальності розвиваються чесність і правдивість. Мені здається, що ці поняття є просто невід’ємними від поняття « людина ». Бути чесним потрібно зовсім не тому, що «все таємне завжди стає явним», а тому, що чесність і правдивість роблять людину вільною — вільною в прояві своєї особистості.

Дуже важливо навчитися бачити в будь-якій людині найкраще — у цьому полягає етичне ставлення до оточуючих. Звертаючи свою увагу на недоліки, потрібно керуватися не бажанням викрити, а бажанням виправити, поліпшити. Адже якими б «правильними» ми себе не вважали, ніколи не можна протиставляти себе тому, з ким розмовляєш про недоліки, адже ніхто не застрахований від помилок. Не можна забувати, що людина не виховується «порціями»: сьогодні вона прищеплює собі пошану до людей і турботу про них, завтра вчиться звичці трудитися, на наступний місяць планує ознайомитися з кодексом честі. Виховання в собі людини — це виховання, яке охоплює всі сфери життя, у ньому все важливе і немає дрібниць.

Поняття «людина» обмежується не тільки стосунками з оточуючими людьми. Не можна забувати й про те, що ти — людина в стосунках з природою. Не випадково існують піднесено-урочисті вислови: «Людина — цар природи», «Людина — вінець творіння». Але людина — дитя природи; людина і природа — це одна система, частини якої залежать одна від одної, одна одну змінюють, допомагають або перешкоджають розвитку. Головна відмінність людей від інших живих істот полягає в особливій ролі людей у житті планети. Тому такою важливою і необхідною вважає сучасне людське суспільство турботу про охорону природи, приймає справедливі закони, що забороняють порушувати її єдність. Я вважаю, що справжня людина повинна обов’язково навчитися поважати, берегти, любити й цінувати природу. Бути людиною означає бути щасливим. «Щастя полягає не в тому, щоб отримати бажане, щастя-це хотіти те, що ви маєте»[4, с.223].

Звичайно, досягти всього цього дуже важко, але прагнення стати справжньою людиною повинне стати справою всього життя для кожного із нас. Бути Людиною – значить жити високодуховним, цілеспрямованим життям, мати свою незламну життєву позицію. Але ще більшої поваги заслуговує така Людина, якщо вона не зреклася людяності після всіх життєвих іспитів.

ЛІТЕРАТУРА

1. <https://www.ukrlib.com.ua/sochm/printout.php?id=842>
2. Коельйо П. Хіпі:роман / Пауло Коельйо; пер. з порт. І. Оржицького.- Харків:Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля»,2019.-288 с.кольор,вкл.
3. Мойсс Дж. Після тебе:роман / Джоджо Мойсс; пер. з англ. Т. Івченко.-Харків:Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля» 2017.-352с.
4. Регіна Бретт.Бог ніколи не моргає:роман / Регіна Бретт;пер. з англ.-Харків:Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля» 2011.-242 с.

«ЗОЛОТЕ ПРАВИЛО МОРАЛЬНОСТІ» ЯК СПОСІБ ПОДОЛАННЯ ДУХОВНОГО НІГІЛІЗМУ

«Золоте правило моральності» - загальне етичне правило, яке можна сформулювати як «Стався до людей так, як хочеш, щоб ставились до тебе». Відоме і негативне формулювання цього правила «не робіть іншим того, чого не хочете собі». «Золоте правило моральності», декларуючи установку на ставлення до інших, як до самого себе, по суті справи, являє собою принцип загальної рівності і претендує на те, щоб служити одним з виражень морального ідеалу, що задає ціль і спрямованість людським діям. «Чому ж люди, які колись сформулювали «золоте правило», прагнули дотримуватися його? Це можна пояснити тим, що їхнє реальне буття характеризувалося нерівністю, а правила, за якими вони жили, були зовсім «не золоті». В зв'язку з цим люди прагнули позбутися того, що робило їхнє життя жорстоким та аморальним. На відміну від таліону, який регламентував стосунки між родами, «золоте правило» регулює стосунки самостійних індивідів» [4, с. 135].

Метою даної статті є дослідження сутності і специфіки «золотого правила моральності», його роль у духовному становленні людини, аналізуються особливості його розвитку крізь призму історії етики.

Стародавність походження цього правила, його постійна присутність в вигляді морального регулятора відносин між людьми, начебто повинні були б вказувати на його безумовну істинність і цінність для збереження людського співжиття. Але, з іншого боку, не слід на цій підставі ставитись до нього догматично. Воно теж має свої «підводні камені», які далеко не завжди виразні й очевидні. Зокрема, викликає певний подив та обставина, що на практиці це правило, незважаючи на його багату традицію й удаваний універсалізм, виконується досить рідко. Дійсність показує, що багато хто прагне, скоріше, до максимальної вигоди при мінімальних зусиллях, аніж до дотримання паритету в розподілі вигод і невигод.

Золоте правило моральності розглядається в двох значеннях, які розкривають його зміст.

Історична та нормативно нерозвинена форма, що реалізується в правилі таліону. У таліоні відображається ближність роду і віддаленість міжродових зв'язків. Почали руйнуватися родоплемінні відносини. Що призвело до чіткого розподілу на «своїх» і «чужих».

У християнстві заповідає любити Бога та ближнього. Людина виконує волю Неба тільки тоді, коли хоче уникнути зла і таким чином старатися робити добро всім людям. Отже, суть Закону божого полягає в тому, що люди повинні служити Богу виконуючи його заповіді, творячи добро всім ближнім. «Золоте правило» як основа моральної свідомості і моральної поведінки постійно приваблювало увагу усіх філософів.

Т.Гоббс розглядав його як основу природних законів, що визначає все життя людей. Це правило приміряється на кожного, та допомагає обмежити егоїстичні та індивідуальні претензії, що становлять основу єднання всіх людей в державі. Дж. Локк не розглядав «золоте правило» вродженим в людині, а навпаки, в його основі лежить природна рівність людей, яка розглядається у формі «золотого правила». «Золоте правило моральності» знайшло своє значення в «Моральному (етичному) законі» Мануїла Канта. Він дає йому таке пояснення: завжди стався до людей в своїй особі і в особі іншого, як до мети, а не як до засобу.

Г. Йонасом сформульовано категоричний імператив для сучасної доби: «Чини так, щоб наслідки твоєї діяльності узгоджувалися з продовженням автентичного людського життя на Землі» [2, с.234].

Виконання принципових установок, що випливають із «золотого правила», потребує досить високого рівня морального розвитку. Багато хто навіть не здогадується про існування цього правила, притримуючись замість нього, скоріше, «закону джунглів»: їж ти або з'їдять тебе. Інші приймають його і намагаються виконувати в житті, але діють, мабуть, здебільшого на почуттєвому рівні. Вони змушені це робити радше тому, що відчувають: за агресію, спрямовану на «іншого», негайно наступить розплата. Можливо, той, хто піддався нападу, буде рятуватися втечею або займе позицію повної покірності, але завжди потрібно бути готовим до спалаху абсолютно не прогнозованої за своїми наслідками агресії у відповідь, за яку дорого

може заплатити той, хто напав першим. Саме це, а не якісь абстрактні принципи, більш напевно будуть утримувати від нападів.

Саме по собі «золоте правило моральності», як воно було сформульовано в давнину, базувалося на наївній вірі в те, що жодна людська істота, будучи за своєю природою фізично і психічно нормальною, не буде бажати собі чогось такого, що буде приносити їй фізичний чи духовний збиток, і, тим більше, вести до смерті. Бажаючи собі тільки добра, тобто продовження фізичного існування і духовного вдосконалювання, кожен нібито повинен робити все можливе, щоб одержувати з боку інших тільки такі ж дії. Але люди значною мірою відрізняються нечесністю, підступністю, жорстокістю, вони часто прагнуть самоствердитись за рахунок інших, одержати максимальну вигоду при мінімальних зусиллях. Багато хто хотів би, відповідно до китайського прислів'я, зіштовхнути в сутичці двох тигрів, а самому залишитися осторонь, а потім, коли звірі загризуть один одного, скористатися результатами. «Золоте правило моральності» начебто повинне забезпечувати толерантність і гуманізм міжлюдських відносин, однак агресія і нетерпимість також цілком вписуються в нього.

Сьогодні з усією своєю гостротою і конкретністю постало старе як світ завдання «порятунку», те завдання, про яке з часу свого виникнення говорить релігія. Тільки зараз рятувати потрібно не тільки душі, а органічне життя на нашій планеті взагалі. Збереження роду більш важливе, ніж збереження індивіда: таким є один з головних законів життя. Ці вимоги завжди виступали як пріоритетні і забезпечували рух життя по висхідній. Розглянувши наші «золоте правило моральності», у певному ракурсі, не суперечить вимогам цього закону. Здавалося б, що виникнення людської свідомості, діяльність людського духу повинні були б дати новий поштовх розвитку «вихору життя». Існування родини, громади, держави, роду «людини», планетарного органічно-неорганічного цілого, перетворення біосфери в ноосферу, як говорили про це В.І. Вернадський, Тейяр де Шарден і ін., повинні були б виступати пріоритетними стосовно існування окремого індивіда. Ноосфера ж, відповідно до свого визначення, є сферою розуму, чи, якщо брати ширше, духу. Незважаючи на зазначені міркування, реальність є такою, що частина стала важливішою за ціле. Перемагають не загальні цілі, а індивідуалізм і егоцентризм. Рух шляхом крайньої індивідуалізації вже привів до того, що сьогодні мова йде не про перетворення біосфери в ноосферу, як зображали це великі гуманісти минулого, а про порятунок всієї тілесно-духовної людської цивілізації та її органічного життя на планеті взагалі. Підводячи підсумок всьому вищевикладеному, можна сказати наступне. «Золоте правило моральності» як формула універсального добра повинне перетерпіти зміни, які відповідали б реаліям нашого часу. Деонтологічний пафос цього правила зберігається, але, з урахуванням змін у суцільному, особливо, соціальному суцільному, діапазон його дії повинен суттєво збільшитися. Воно повинно звучати, принаймні, так: «роби так, щоб кожен твій вчинок служив меті порятунку живої природи і людства від сповзання до жахливої і незворотної за своїми наслідками планетарної катастрофи».

Не лише інтереси людини можуть претендувати на моральну цінність, а й позиція захисту природи задля самої природи. Тобто, природа входить у нормативну мораль і прикладну етику [1, с. 371]. Акцентуючи увагу на проблемі екології, ми не можемо обійти стороною діяльність сучасного німецького філософа Майєра-Абіха Клауса Міхаеля. Його практична філософія – це філософія відповідальності і за збереження людства, і за збереження природи. Це має бути не тільки відповідальність за інших людей, не тільки відповідальність за тварин і рослин, а й відповідальність за всі речі, створені людиною і не створені нею, оскільки “не людина є мірою всіх речей, а все, що нас оточує, є мірою нашої людяності” [3, с. 96]

ЛІТЕРАТУРА

1. Аристотель. Никомахова етика // Аристотель. Соч. в 4-х т. М., 1983. Т.4. С.53-294.
2. Йонас Ганс. Принцип відповідальності. У пошуках етики для технологічної цивілізації : пер з нім. / Йонас Ганс. К.:Лібра, 2001. 400 с.
3. Майєр-Абіх К. М. Повстання на захист природи. Від доквілля до спільносвіту : пер. з нім., післямова, примітки А. Єрмоленка / Майєр-Абіх К. М. К. : Лібра, 2004. 196 с.
4. Павлишин Л. Г. Етика : навч. посіб. / Л. Г. Павлишин. Тернопіль: ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2013.

ПРОБЛЕМА БАГАТОГРАННОСТІ ЛЮБОВІ: ШЛЯХИ ПІЗНАННЯ ТА ОСМИСЛЕННЯ

Однією з найважливіших проблем, що хвилюють людину протягом усього життя, і особливо в молодості, є любов. Любов — це істинне морально-естетичне почуття, яке базується на емоційно-духовному переживанні, зацікавленості, симпатії, що виражається у цілеспрямованій прихильності до об'єкта любові, у безкорисливому і самовідданому прагненні до нього. На думку Е. Фромма, той, хто любить по-справжньому якусь одну людину, любить увесь світ. Поняття любові в етиці багатозначне: це любов до Бога, ідеї, людини, справи (професії), батьківщини, народу, материнська й батьківська любов до дітей, дитяча любов до батьків, кохання між чоловіком і жінкою, тобто любов має найрізноманітніші форми і способи виявлення. Її моральна цінність полягає у здатності мобілізувати всі сили особистості, збуджувати в ній творчу енергію, створювати і формувати людину і людське в ній.

Метою даної статті є з'ясування специфіки поняття «любов» крізь призму її філософського осмислення від стародавніх часів до сучасності. Любов — одна з фундаментальних властивостей людського існування. На думку багатьох мислителів, це феномен, в якому найадекватніше виявляється боголюдська сутність особистості. Вона є найважливішою складовою людського духу. Любов не має жодних зовнішніх причин для свого існування, не має критеріїв вибору. Як і всі фундаментальні вираження людського буття, вона є таємницею, тому людство у всі часи прагнуло визначити сенс любові. «Любов до іншої людини – це утвердження її буття, оскільки ми хочемо, щоб кохана людина була з нами завжди. Коли ми кохаємо, то визнаємо свого партнера неповторною, унікальною та єдиною особистістю у всьому Всесвіті. Закохана людина здатна відчутти в об'єкті свого кохання його потенціал, найкращі можливості» [1, с. 181].

Джордано Бруно у своїй книзі «Героїчний ентузіазм» навів кілька аргументів на підтримку такої позиції. Про це свідчить наступне: «Кого найбільше приваблює любов до божественної волі, той не прийде в сум'яття ні від погроз, ні від жахів, які насуваються. Що стосується мене, то я ніколи не повірю, що може з'єднатися з божественним той, хто боїться тілесних мук» [2, с. 192].

Таким чином, любов постає як глибоко моральне ставлення, що підноситься до основ людського буття. Крім того, любов є діяльна, активна зацікавленість у житті та розвитку коханого, високе почуття відповідальності та обов'язку. Це буття як самовіддача, як утвердження іншого. Фромм вважав, що любов до когось – це не просто сильне почуття, це рішучість, це розумний вибір, це обіцянка. І, нарешті, не можна зазнати справжньої любові, якщо головною цінністю стала вона сама, а не той, кого любиш, оскільки «любов – це... сила, котра руйнує стіни, що відділяють людину від її ближніх; котра єднає її з іншими» [3, с. 19].

Таким чином, істинна любов завжди моральна як активне проникнення в іншого, як виходження за себе самого сьогоденного, обмеженого, до нових висот людського виміру. Саме такою вона можлива в людській життєдіяльності, оскільки постає як глибинне джерело і моральна основа шлюбних відносин і сім'ї. Товаришування, дружба і любов – моральні цінності, що формувалися історично як відповідь на потребу долати агресію щодо "чужого", "іншого". Орієнтуючись на ці цінності ми стаємо спроможними побудувати світ відповідний сутності людини в нас і зовні нас.

На думку Л. Фейербаха, німецького філософа, кращою формою відносин між людьми є любов. Він вважав статевою любов прообразом, зразком будь-якої любові: батьківської, братської і т.д. Любов (будь-яку) Фейербах вважав ознакою буття, виразом творчості людей, прагненням до самовдосконалення (любов, спрямована на себе).

Цікавими є для нас також думки про любов вітчизняного філософа Григорія Сковороди. Секрет щастя, за Сковородою, в найпростішій істині, секрет щастя в тобі самому, в твоєму серці, повному любові! Він вважав, що все проходить, тільки любов залишається після всього. Все пройде, але не Бог, не любов. Хтось може назвати Сковороду людиною без уподобань. У нього дійсно не було родини, домівки в звичному розумінні слова. Але вражає те, що він при

цьому відчував себе неймовірно щасливим і гармонійним. Буквальне тлумачення положення про необхідність і нерозривність любові та віри обумовлене усвідомленням Скворородою неможливості існування людини у звичайному світі поза цією єдністю. Категорії любові та віри несуть у собі глибокий пізнавальний зміст, живлять душу людини, наповнюють її творчою енергією, підштовхують її на шлях дійсного щастя. Більше того, він розглядає віру і любов не тільки як підґрунтя душі, а й як органічний прояв духовності людини, а причиною цього прояву є, як він вважає, насамперед природні прагнення людини.

Як стверджував В. Гюго, вище щастя в житті – це впевненість в тому, що вас люблять; люблять заради вас самих, вірніше сказати – люблять наперекір вам. Отож, людське існування потребує одухотвореності любов'ю, бо без неї людина може не відбутися як така. Вдало підкреслив важливість любові у житті людини іспанський письменник та філософ Мігель де Унамуно в одній зі своїх книг: « Любов! Любов – це все. Вона лежить в основі будь-якого витвору мистецтва; любов - єдине поетичне жало, любов вимолочує людську душу ... » [4, с. 29].

Заслуга любові не тільки в творчому перегляді світовідчуття чи посиленні морально-ціннісного виміру своєї життєдіяльності. Значною мірою істинна її заслуга в творенні людини як цілісної, гармонійної особистості.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Павлишин Л. Г. Етика : навч. посіб. / Л. Г. Павлишин. Тернопіль: ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2013.
2. Бруно Д. О героическом / Джордано Бруно. Италия, 1585.
3. Фромм Э. Искусство любви. Минск, 1990.
4. Мигель де Унамуно. Любовь и педагогика : [роман] / Мигель де Унамуно [пер. з испан. В. Федоров]. М., 1981.

ФАКУЛЬТЕТ МИСТЕЦТВ

Гевко М.

Науковий керівник – доц. Ороновська Л. Д.

БАНДУРНЕ МИСТЕЦТВО ЯК ЗАСІБ НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ СУЧАСНИХ ШКОЛЯРІВ

Значення національно-патріотичного виховання школярів у сучасній шкільній теорії і практиці - є цілісним процесом, у якому органічно поєднані змістова (сукупність виховних цілей) і процесуальна (самокерований процес педагогічної взаємодії вчителя й учня, що передбачає організацію і функціонування системи виховної діяльності та самовиховання учнів). Цей процес є двостороннім (обов'язкова взаємодія вихователя і вихованця), цілеспрямованим (наявність конкретної мети), багатограним за завданнями і змістом, складним щодо формування і розкриття внутрішнього світу дитини, різноманітним за формами, методами і прийомами, неперервним (у вихованні канікул бути не може), тривалим у часі (людина виховується все життя).

Фундаментом наукового світогляду є знання, які дає загальноосвітня школа. Саме людина знайомиться з засадами природничих і громадських наук, готується до життя і про подальшу освіту. Світогляд людини відбиває дійсність крізь призму громадських відносин, життєвих інтересів особистості, і, отже, містять оцінку світу людиною, спрямованості мислення, почуттів, поведінки.

Мета статті - дослідити значення національно-патріотичного виховання школярів засобами бандурного мистецтва під час особистого професійного зростання.

Сьогодні перед суспільством і школою стоїть проблема розвитку особистості свідомого українського громадянина, який поєднує в собі національні риси та самобутність українського народу. І саме національне виховання передбачає надання широких можливостей для пізнання української історії, культури, традицій, звичаїв, мови, формування національної гідності, розвитку особистісних рис громадянина української держави.

Вивченням особливостей інструмента, різних шкіл гри на бандурі (київської, дніпропетровської, харківської, львівської, донецької), репертуару та методики навчання на інструменті займалися Г. Хоткевич, Г. Мартинович, М. Опришко, В. Кабачок, Є. Юцевич, З. Штокалко. Видавалися підручники «Школа гри на бандурі» А. Омельченка (1977 р.), «Школа гри на бандурі» С. Баштана, А. Омельченка (1989 р.), у яких подані загальні відомості про інструмент, деякі положення з елементарної теорії музики, методичні вказівки щодо оволодіння основними навичками гри на бандурі, а також методичні рекомендації щодо вокального виховання учнів – бандуристів, роботу з ансамблями бандуристів.

Національно-патріотичне виховання — багатопланова, систематична, цілеспрямована і скоординована діяльність державних органів, громадських об'єднань і закупівельних організацій із формування серед молоді високого національно-патріотичного свідомості, піднесеного почуття вірності до свого Батьківщини, готовності до виконання громадянського обов'язку, найважливіших конституційних обов'язків захисту інтересів Батьківщини [1, с.101].

Відкриття відділу бандурного мистецтва надає можливість позитивно розширити навчально-методичну та дослідно-експериментальну роботу викладачів-бандуристів, спрямувати її на удосконалення та якісне оновлення навчально-виховного процесу, вивчення та пошук прогресивних методик. Відкриваються нові горизонти для подальшої роботи над втіленням національно-патріотичної ідеї в життя нашої держави [2, с.50-73].

Концептуальний план розвитку відділу бандурного мистецтва передбачає впровадження нових технологій у навчально-виховний процес, шляхом введення:

- Ступеневого навчання (з метою поглибленої диференціації, відповідно до індивідуальних можливостей, інтересів, нахилів, здібностей учнів з урахуванням їх віку, психофізичних особливостей, стану здоров'я)

- підготовчий період 0 – 1 класи : ознайомлення, залучення, вивчення інтересів, нахилів, здібностей;

- розвиток обдарованості 2 – 3 класи;

- вдосконалення майстерності гри на бандурі 4 – 6 класи.

Програмних вимог, відповідно до трьох категорій:

- класи диференційованого навчання;

- класи з поглибленим вивченням профільюючих дисциплін (КПВД): інтенсивний розвиток талантів і обдарувань із застосуванням прогресивних педагогічних методик;

- класи домашнього музикування.

Окремих програмних вимог до бандуристів-співаків та бандуристів-інструменталістів.

Навчального предмету «Кобзарознавство» (з метою становлення свідомого бандуриста як носія українського національного духу, що потребує цілого комплексу знань з історії кобзарства та його ролі у розвої незалежної української держави) [4, с.1-3].

Навчання гри на кобзі як додаткового інструменту.

Активізації та збагачення форм колективної дитячої творчості (з метою стимулювання зацікавленого ставлення до кобзарської спадщини України, виховання духовності та національної гідності) [3, с.12-14].

Відкриття відділу бандурного мистецтва забезпечить реальне існування дитини у кобзарському спільному середовищі та впровадження заходів на перспективу соціального оновлення; це дозволить міцно закріпити в юних серцях дух і єдність кобзарського братства [5, с.26-30].

Значення національно-патріотичного виховання школярів у сучасній шкільній теорії і практиці визначає соціально і педагогічно організований процес формування людини як особистості. Суспільство як соціальне об'єднання людей може функціонувати і розвиватися лише за цілеспрямованої, систематичної та організованої роботи з виховання кожної особистості.

Зупинення цього процесу – катастрофа для суспільства, внаслідок якої людина не змогла б піднятися до рівня особистості. Ще Я.-А. Коменський зауважував, що «зневага до виховання - є кроком до загибелі людей, сімей, держав і всього світу». Тому виховання з погляду суспільного розвитку є провідною сферою діяльності як окремої людини, так і людської спільноти. Завдяки йому людство забезпечує свою безперервність у соціальному розвитку.

Отож, формами та методами організації виховної роботи з школярами у процесі оволодіння ними грою на бандурі, аналіз публікацій та спеціальної літератури показав, що проблема вивчення творчості бандуристів та особливостей оволодіння цим інструментом цікавила видатних діячів культури минулих століть, сучасних науковців і практичних педагогів.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Агапова И. А. Патриотическое воспитание в школе. / Агапова И. А – М.: Айрис Пресс, 2002. – 212 с.
2. Баштан С. В. Школа гри на бандурі [Ноти] : [навч. вид.] / С. В. Баштан, А. Ф. Омельченко. – К. : Муз. Україна, 1989. – 136 с.
3. Бойченко В. Сучасний стан національно-патріотичної вихованості молодших школярів // Початкова школа. / Бойченко В. – 2005. – №5. – С.12-14.
4. Гнатюк В. Управління системою національно-патріотичного виховання учнів початкових класів // Початкова школа. / Гнатюк В. – 2000. – №4. – С.1-3.
5. Івашковська В. Стратегія, методика і концептуальні засади національно-патріотичного виховання школярів // Рідна школа. / Івашковська В. – 2002. – № 11. – С. 26-30.

АЕРОГРАФІЯ В ТВОРЧОСТІ ХРИСТИНИ БОЧАН

Як свідчать літературні джерела, технологія аерографії вперше була застосована 1893 року [3, с. 63–64]. В Америці і Європі у 1930-х роках художники використовували аерограф в ілюструванні журналів; у 60-ті і 80-ті роки ХХ ст. – в розписі поверхні корпусу автомобілів; у 1960-ті – в модерністському мистецтві поп-арту і гіперреалізму, що базувалися на фотографічному відображенні оточуючого світу, при створенні картин та рекламних плакатів, дозволяючи якісно ретушувати фотографії [5]. В Росії у 1920-ті роки техніку аерографії вперше використала Людмила Маяковська при оздобленні великих партій текстилю на провідних текстильних фабриках.

Метою дослідження є висвітлення можливостей аерографії як мистецької техніки у творчості тернопільських художників. Для цього плануємо здійснити мистецтвознавчий аналіз робіт Христини Бочан та на основі її робіт виявити основні тенденції аерографічного стилю сьогодення.

Христина Бочан народилася у Ризі, де і закінчила художню школу. У Португалії вона познайомилася із майбутнім чоловіком і разом з ним захопилася мистецтвом аерографії. За кордоном Христина та Ігор Бочан організували дві виставки «аерографічних картин». Зараз подружжя проживає у селі Гайворонка Тербовлянського району та своє мистецтво популяризує в Тернопільській області, працюючи під брендом «Maruska Maruska» [2]. Повітряним пістолетом автомобільними фарбами художники малюють на полотні, стінах, дереві та металі. Такі картини служать довше і не вигорають на сонці. Творчий доробок Х. Бочан налічує понад п'ятдесят фотоальбомів робіт у соціальних мережах Фейсбук та Інстаграм.

Співпрацюючи з Марійським духовним центром, художниця виконала розпис-ікону «Тайна вечеря» у Соборі Зарваницької Матері Божої. Техніка аерографії дозволяє отримувати дуже красиве та ефектне зображення, особливо при змішуванні кольорів.

Нещодавно закінчилась робота з фермерським господарством «Зарваниця АРГО» і спільний мистецький проект художнього розпису у школі та дитячому садочку села Вишнівчик. Тут на стінах вже з'явилися персонажі з традиційних казок «Колобок», «Троє поросят» та «Чарівний горох» [1]. Діти в захваті від ілюстрацій на стінах через впізнаваність героїв.

Іл. 1. Христина Бочан. Ілюстрація мультфільму «Рапунцель». Аерографія. Вишнівецький ДНЗ. 2019.

Так, одним із улюблених усіма зображень, є фрагмент з сучасного мультфільму діснеєвської студії: «Рапунцель: заплутана історія» (Іл. 1). Принцеса, розбійник, кінь та хамелеон плывуть у човні до замку, споглядаючи на сотні запущених у небо ліхтариків. Кожен із героїв ілюстрації добре вимальований. Збережено всі деталі образу героїв: особливості їх одягу, рис обличчя та характерів. Особливу увагу варто звернути на чарівне волосся головної героїні, що зразу привертає на себе увагу. Добре передано його блиск та довжину. З точки зору анатомії малюнок не передає все достовірно, проте враховані всі живописні нюанси. Правдиво передані, тіні, півтіні, рефлекси, відблиски. Кожен предмет, елемент героя або його гардеробу має свою чудово зображену фактуру. Ця ілюстрація кожен день тішить своєю присутністю малечу та їх батьків. Вона додає казковості приміщенню в якому стільки часу проводять діти.

Проте найпопулярнішими залишаються роботи, з так званим 3-D ефектом, коли окремі фрагменти зображені за рамою, і фотографуючись, складається враження, ніби ти всередині картини – в пащі акули чи на мітлі відьми (Іл. 2).

Іл. 2. Христина Бочан.
Вікторія. Аерографія.
Мадрид. 2017 р.

Наприклад, у картині «Вікторія» змальовано давньогрецьку богиню чесної перемоги. Молода дівчина з білосніжними крилами, у традиційній для своєї культури та епохи туніці і лавровому вінку, ніби висувається з картини, тримаючи в руках масивну золоту корону. Постаць героїні обмежена строгою фіолетовою рамкою та суворим чорним фоном у ній. Це мало б робити її частиною плаского зображення, проте вдала гра тіні, виставлене з рами крило, добре підібраний ракурс створюють той самий 3-Д ефект. Вікторія зображена правдоподібно. У роботі використана класична техніка аерографії по заштукатуреній поверхні. Малюнок є чудово побудованим з точки зору анатомії та композиції. Таке зображення було створено задля розважальної мети. Завдяки ньому кожен має змогу на декілька хвилин стати справжнім переможцем, піднісши голову до корони у руках давньогрецької богині.

Отже, перевага аерографії полягає в тому, що вона є досить універсальною. Її можна застосовувати на більшості придатних для малювання поверхнях. Спеціальні аерографи можуть навіть виконувати малюнки на нігтях. У своїй творчості подружжя Бочан використовує більш традиційні техніки. Проте їхні роботи не втрачають від цього своєї унікальності, водночас відображаючи головні тенденції сучасного мистецтва – виконання в стилістиці гіперреалізму, «фотографічність», точність деталей при зображенні різних об'єктів; великоформатність; різноманітність тематики. Аерограф дозволяє відтворити різноманітні текстури, при цьому досягається така ж виразність зображення, як і виконаного пензлем.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Безкоровайна М. На Тернопільщині живуть майстри повітряного пензля. *Терен*. URL : <http://teren.in.ua/2018/10/25/na-ternopilshhyni-zhyvut-majstry-povitryanogo-penzlya/> (дата звернення: 08.04. 2019).
2. Дроган-Іванець Н. «Втілюємо мрію в життя» – Христина та Ігор Бочан. *Хата*. URL : <https://hata.te.ua/2018/10/01/vtilyuemo-mrii-v-zhyttia-khrystyna-ta-ihor-bochan/> (дата звернення: 08.04. 2019).

3. Куценков В. И. Декоративная живопись : учеб. пособие. Екатеринбург : Изд-во ГОУ ВПО «Рос. гос. проф.-пед. ун-т», 2008. 106 с.
4. Маньковська Л. «Тайна вечерея» автомобільною фарбою: як латвійська художниця прикрашає храм на Тернопільщині. «5 канал». URL : <https://www.5.ua/regiony/ikony-ternopil-184573.html> (дата звернення : 08.04. 2019).
5. Парраман Х. М. Аерографія для художників. Москва : Родничок, 2001. 143 с.

Луна Р.

Науковий керівник – доц. Тютюнник І. С.

СКУЛЬПТУРИ ДЖЕФФА КУНСА

Наприкінці ХХ – на початку ХХІ століть масового поширення у світовій культурі набуло явище так званого «публічного мистецтва». Як стверджують мистецтвознавці, public art «перебуває на перетині художніх, урбаністичних, технологічних, соціальних і економічних процесів і слугує індикатором сучасних соціокультурних змін» [2, с. 78]. Поряд з традиційними фігуративними скульптурами, концептуальними, абстрактними об'єктами, творами, які апелюють до соціальних аспектів, несуть меморіальне, чи виключно естетичне навантаження у культурі постмодернізму розвивається і нео-поп арт. Виникла ця течія у 1980-ті роки як реакція на концептуалізм і мінімалізм. Нео-поп не є принципово новим художнім явищем, а швидше являє собою еволюцію поп-арту з його інтересом до предметів масового вжитку і знаменитостей популярної культури (скульптури Катаріни Фріч, Джеффа Кунса, Деніела Едвардса та ін.) [3].

Мета статті – висвітлити стилістику напряму нео-поп на прикладі робіт Джеффа Кунса і з'ясувати їхнє значення у світовому мистецтві.

Відомі нам ще з дитинства, надувні кульки приносили велике задоволення, коли брали їх в руки і наповнювали повітрям, дмухаючи щосили. Джефф Кунс це «повітряне диво», зробив справою усього свого життя. Він навчився надувати метал роблячи його легкими і неперевершеними.

Ще з самого дитинства він знав, що своє життя поєднає з мистецтвом і тому закінчив Мерілендський художній коледж. Дивакуватий хлопець з червоним волоссям і вусами як у Сальвадора Далі не дуже цікавило класичне мистецтво і тому свою нестримну фантазію він, ще в роки свого студентства почав відтворювати у корпорації Jeff Koons, де втілював найбільш дивні і дорогі задуми, які вимагали важких технічних рішень. Було складно розпочинати нову справу без допомоги і підтримки, тому він опирався винятково на свою фантазію та творчу уяву. Перші свої роботи він виконав у стилі ready-made, що в перекладі означає як «готові речі». В цьому стилі працював Марсель Дюшан, відомий своєю скульптурою «Фонтан», але Кунс не пішов у напрямку сюрреалізму, як Сальвадор Далі з якого він черпав творче натхнення і навіть хотів бути схожим на нього, а все ж таки хотів створити свій витвір мистецтва, який принесе йому визнання серед тогочасних митців. Відомою стала серія об'єктів Джеффа Кунса «Рівновага» (1985 р.). Ці роботи складаються з ряду м'ячів, викладених у воді. Трішки пізніше він вдосконалив цю роботу і дав іншу назву «Три м'ячі 50/50 Бак», де резервуар залитий на половину водою. Створити цю роботу було не так вже і просто, як здається на перший погляд. Художник повинен був чітко розрахувати співвідношення питної і соленої води в боксі, тому неодноразово консультувався з цього питання з лауреатом Нобелівської премії Річардом Фейманом. Метою робіт було створити ефект невагомості, речей, які позбавлені земного тяжіння, тому в подальшому він замінив воду на важкий нержавіючий метал, але відчуття легкості робіт не була втрачена. Він покривав метал кольоровим блиском, щоб скульптура здавалася більш легкою. В техніці «надувної» сталі була виконана робота Balloon Dog, у вигляді фігурки зі скручених повітряних кульок. Ще одна його робота, яка виділялася серед інших це «Щуцень» (1992 р.), виконана з живих квітів висотою близько тринадцяти метрів.

Скульптура американського художника Джеффа Кунса «Балерина, яка сидить» (1917 р.), розташована поблизу Рокфеллер-Центру в Нью-Йорку, дуже нагадує фарфорову статуетку української майстрині Оксани Жникруп (іл. 1). Схожість помітив грузинський художник Ладос Почхуа, розповівши на Facebook, що Кунс із асистентами просто збільшив фарфорову роботу української майстрині, забувши повідомити про авторство [4]. Нова скульптура – збільшена копія із металу його давнішої дерев'яної роботи серії «Старовина». Кунс розповідав, що на

ФАКУЛЬТЕТ МИСТЕЦТВ

створення його надихнула фарфорова статуетка, «знайдена на російській фабриці», йдеться на Artnet [4]. Оксана Жникруп переважно працювала у жанрі скульптури малих форм, чим вплинула на розвиток фарфорової пластики в Україні 2-ї половини ХХ ст. Майстрині імпонували ліричні теми, світ балету, танцю, цирку. Проте мистецтвознавці вважають, що американський скульптор свідомо використовує знахідки інших митців, таким чином пропагуючи колективну творчість як символіку часу (до речі, скульптор створив студію-завод у Нью-Йорку, де очолив штат з більш ніж 30-ти співробітників, кожен з яких відповідав за окремі аспекти його роботи; тут простежується явний зв'язок з «Фабрикою» Енді Уорхола).

Кунс зробив звичайні повітряні кульки родзинкою своєї творчості, завдяки їм прославився, і в 2013 році на аукціоні Крісті продав роботу «Собака» за 58,4 мільйонів доларів, став володарем титулом «найдорожчої роботи в світі живого художника» (іл. 2). На цьому він не зупинився, оформив обкладинку альбому Леді Гаги Артрор, співпрацював з Н&М у випуску сумок з принтом у вигляді Balloon Dog (повітряної собаки).

Іл. 1. Прототип та скульптура Джеффа Кунса «Балерина, яка сидить». 2017 р. Висота – 13,7 м.

Іл. 2. Джефф Кунс. Собака. 2013.

Отже, творчість американського скульптора Джеффа Кунса є прикладом сучасного епатажного ленд-арту, яскраво відображає лінію постмодернізму – трансавангарду. Рисами такого мистецтва виступає його незалежність від глобальних проблем та змістовності, від необхідності бути транслятором ідей; наявність ознак вторинності образотворчого поля; цитування та компіляція; декоративна химерність; відсутність яскраво вираженого повідомлення; гігантоманія.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Гомпеч В. Що це взагалі таке? 150 років сучасного мистецтва в одній пілюлі. Київ : Art Huss, 2017. 528 с.
2. Мусянко Н. Publicart: комунікація мистецтва з громадою. Образотворче мистецтво. 2019. № 1. С. 76–78.
3. Нео-поп. Википедія. URL : <https://dic.academic.ru/dic.nsf/ruwiki/309753>
4. У «Балерині, що сидить» Кунса помітили плагіат української фарфористки Жникруп. Українська правда життя. URL : <https://life.pravda.com.ua/culture/2017/05/23/224329/>

Климишин Х.

Науковий керівник – доц. Тютюнник І С.

РОЗПИС ТЕРНОПІЛЬСЬКИХ ЖИТЛОВИХ ІНТЕР`ЄРІВ

В умовах сьогодення художній розпис як інтер`єрів, так і екстер`єрів набув великої популярності. В житлових приміщеннях оздоблюють усі поверхні: стіни, стелю, підлогу, сходи, колони. Такі стінописи надають помешканню ексклюзивності, слугуючи своєрідними великоформатними картинами, дозволяють також візуально розширити приміщення, зробити його світлішим та яскравішим. Допоміжною функцією розпису є виправлення та приховування дефектів, нерівностей стін.

Існують дослідження українських народних стінописів Олександра Найдена (Орнамент українського народного розпису, 1989) та періоду кінця ХІХ – початку ХХ століття [1, 4]. Розписи ж сучасних помешкань досі не ставали об`єктом уваги мистецтвознавців, що й формує актуальність нашого дослідження.

Мета статті – висвітлити тенденції художнього розпису житлового інтер`єру на прикладі робіт тернопільських художників. Для досягнення мети плануємо виявити художньо-стилістичні особливості та тенденції авторського розпису в інтер`єрі.

Розписи за характером образотворчих мотивів поділяються на фігуративні та абстрактні. Частіше в громадських інтер`єрах використовують перший вид. Переважно це реалістичні пейзажі. За способом побудови простору на площині розписи є: пластично-площинні, глибинно-образотворчі та багатоплоскові-глибинні.

За характером заповнення площини стінописи можуть бути суцільними («килимовими»), коли зображення повністю заповнює площу стін, стелі або підлоги; частковими («острівними»), коли розпис не покриває площину повністю, а лише фрагментарно; та вставками («клеймо», «медальйоном»), коли зображення має невелику площу.

На прикладі розпису, виконаного тернопільською художницею Оленою Макчевою, покажемо наскільки ефектно зображення може виглядати на стіні кухні, як воно змінює атмосферу, чого неможливо було б досягти за допомогою шпалер або однотонного покриття (іл. 1) [5].

Тут змальовано пейзаж теплого сонячного дня. Нижню частину доповнено ліпниною скульптурних елементів, що складає враження ніби ми стоїмо на балконі і розглядаємо море та гори. Також з лівого боку від нас розташовані будинки, які межують з водою. Недалеко від берега бачимо декілька човнів. На поручні балкона з двох боків стоять горщики з квітами. Низ стіни викладений каменем, що імітує частинку скелі чи гори. Розпис є фігуративним та «килимовим» виконаним у глибинно-образотворчій манері. Основний колорит базується на барвах, які поширені в природі: синій, темно-зелений та охрі.

У такій ж художньо-стилістичній манері виконаний і наступний пейзажний мотив (іл. 2) на стіні коридору. Дивлячись на стінопис складається враження ніби ми стоїмо на вузькій вулиці в невеликому середземноморському містечку. З правого боку розташована кам`яна будівля, з трьома вікнами та арка. Архітектурний мотив доповнений буянням квітів: вазонах у горщиках на вікнах, сходах, тротуарі, зображенням живих рослин перед спорудою, на арці. Передано перспективу вулиці.

Також у Тернополі функціонує дизайнерська група «МО» двох художниць, випускниць ТНПУ імені В. Гнатюка – Мар`яни Дячинської та Оксани Мартинюк [3]. Особливістю їх творчої манери є подання розпису та барельєфів.

ФАКУЛЬТЕТ МИСТЕЦТВ

Фарбовим оздобленням стін у реалістичній манері займається і інший випускник факультету мистецтв згаданого ВУЗу Назар Пахолко. Улюбленою темою його розписів є великомасштабні морські пейзажі.

Абстрактні орнаменти та стилізовані зображення в інтер'єрах виконує Студія дизайну «Just Art» [5].

Отже, у розписах тернопільських осель переважають реалістичні пейзажні мотиви, які створюють враження лінійної та повітряної перспективи простору, повністю передають його колорит. Ліпнина, якою часто доповнюють зображення, в цьому випадку допомагає додати реалістичності стінопису. Вважаємо, що основною проблемою приватних розписів є їх залежність від смаків та вимог клієнтів, що часто не дозволяє дизайнерам в повну силу втілити задумані образи, а відходити в бік примітиву.

Іл.1. О. Макчева. Розпис стіни кухні. Поч. XXI ст.

Іл.2. О. Макчева. Розпис стіни житлового інтер'єру. Поч. XXI ст.

ЛІТЕРАТУРА

1. Калиновська І. Стилістичні особливості інтер'єрів громадських приміщень Галичини кінця XIX – початку XX століття. Вісник Прикарпатського університету. Мистецтвознавство. 2009. Вип. 15–16. С. 37–41.
2. Об'ємна ліпка на стіні, акриловими фарбами. Художник Олена Маркчева. URL: <https://www.olx.ua/obyavlenie/obmna-lepka-na-stn-akrilovimi-farbami-hudozhnik-elena-markcheva-IDkw92e.html#d5454c79f1>
3. Розпис стін. Барельєф. Портрети на замовлення. URL: <https://mo-dizajn.jimdo.com/>
4. Сердюк О., Мокроусова О. Монументальний живопис в інтер'єрах київських особняків та прибуткових будинків доби еkleктики та модерну. Родовід. Київ, 1994. С. 78–87.
5. Студія дизайну «Just Art». URL: <https://ru-ru.facebook.com/justartdesignstudio/>

МИСТЕЦТВО РОЗПИСУ ТКАНИН У ТВОРЧОСТІ СУЧАСНИХ ТЕРНОПІЛЬСЬКИХ ХУДОЖНИКІВ

Розпис тканин в Україні вже давно міцно утвердився як вид станкового мистецтва. Особливо плідно працюють у цій техніці художники Києва, Львова, Черкас, Одеси, де існують мистецькі заклади з підготовки митців текстилю та функціонували шовкові комбінати. Ще донедавна цей вид творчості не був таким затребуваним у мистецькому середовищі Тернопільщини. Проте в останнє десятиліття ситуація змінилась і батикові твори місцевих художників, відображаючи загальні тенденції розвитку образотворчого мистецтва України, заповнюють цю нішу.

Мета – висвітлити особливості розвитку станкового та одягового батика Тернопільщини початку ХХІ ст. Для цього плануємо виявити художньо-стилістичні якості батикових творів художників краю, показавши індивідуальні та загальностилістичні риси розпису.

У техніці батика у Тернополі працюють небагато художників: Людмила Варійчук, Наталя Собкович та Людмила Гафткович-Горіховська. Звичайно багато митців, як аматорів, так і професійних художників мають у своєму доробку такі твори, проте найповніше свій талант в техніці розпису тканин виявили саме ці три мисткині, виставляючи твори на широкий загал.

Людмила Варійчук освіту здобула у Львівському інституті прикладного і декоративного мистецтва (зараз ЛНАМ), який славиться художнім текстилем. У батиках вона зображає лише квіти, які мисткиня власноруч вирощує і доглядає (це твори «Чуйність», «Гортензія», «Квіти Сходу», «Тюльпани», «Цикламени» та багато інших).

У роботі «Піони» ми бачимо витку рослину і квіти, ніби обрамлені листям. Видовжене полотно підкреслює витонченість самої гілки. Усі кольори – пастельні, легкі, без яскравих тонів і переходів. Піони вишукані колористично та пластично, вони якимось чином нагадують сакуру, таку ж легку і повітряну.

Загалом усі розписи Л. Варійчук характеризуються багатством насичених кольорів, їх сміливих поєднань, глибиною тла, передачею повітряної перспективи, і в той же час увагою до деталей. Такі моменти наближають батикові твори художниці до своєрідного живопису на шовку.

Батики Наталії Собкович інші за манерою виконання, легкі, з графічними акварельними розливами фарби, нагадуючи техніку «по мокрому». Декотрі із застосуванням лише світлого резерву, інші у поєднанні з чорним графічним контуром. Є твори і без резервної лінії – вільний розпис. Дуже витончено в кольорі та композиції виглядає твір «Іриси». Етюдність усіх картин, легка, швидка манера виконання, декоративність, незвичність кольору. Наприклад, в картині «Літо. Яблуня» небо, яблука і частково трава жовті. Твір сприймається гармонійно, бо все об'єднує спільний колорит.

У творі «Місто» зображені фрагменти старих будинків, тротуари та дорога, викладена бруківкою. На полотні вдало врівноважені права і ліва частини. Зображення стилізоване, площинне, де засобами живопису є пляма і лінія (контур). Обриси будинків підкреслюють плавний вигин дороги, який слугує композиційним центром. Також ринва, вузькі вікна і стрімкий рух дороги вгору утворюють вертикалі, які підкреслюють видовженість формату. Усі кольори – пастельні, теплі, світлі. Автор зумів передати атмосферу щастя дещо казкового містечка. Відсутність постатей людей показує важливість тиші у нашому житті.

Наталія Собкович майстер невимушених сюжетних композицій, улюбленими мотивами виступають квіти, жінки та кішки («Оголена», «Жінка з блакитним котом», «Жінка з квітами», «Під деревом двоє»). Вона вдало застосовує поєднання теплих і холодних кольорів. Переважає графічна, декоративна розробка мотивів (квітів соняшника, троянд, локонів волосся тощо). Подекуди фарба перетікає за контур, але сприймається це органічно із манерою виконання усього твору. Подібними у кольорах є і гобелени мисткині: коричнево-охристі з вкрапленням фіолетових, синіх, зелених, світло-жовтих барв. Твори Наталії Собкович нагадують світ, який бачить дитина – безпечний, загадковий, мрійливий.

Одяговий розпис виконує тернополянка Людмила Гафткович. Вона оздоблює сукні зображенням квітів – переважно найбільш популярними серед замовників, – маків, соняшників,

ромашок, доповнених зеленим листям. Візерунки включають в себе декілька мотивів, поєднаних між собою у своєрідний букет. Манера трактування квітів – декоративна, проте з передачею узагальненого об'єму. Також дизайнера унікає контурів, що також додає зображенню реалістичності, впізнаваності.

тже, розглянувши станкові батйки тернопільських художниць Людмили Варійчук та Наталії Собкович, виконані у різних манерах (більш живописній та графічній) можемо окреслити їх загальностилістичні риси – тяжіння до класичної в цьому мистецтві зображальності та естетики. Декоративний розпис тканин, які застосовуються для пошиття одягу чи аксесуарів, також переймає від картин поширені фігуративи – переважно квіти.

ЛІТЕРАТУРА

1. Садовська Г. Теплий світ Наталки Собкович. Вільне життя. 2006. 17 черв. С. 8.
2. Собкович Н. Ткацтво. Батик : мистец. альб. Тернопіль : Збруч, 2006. 20 с.
3. Чубата Д. Таємне життя квіткових від Наталії Собкович : виставка робіт терноп. художниці в обл. краєзн. музеї. Вільне життя плюс. 2015. № 40/41 (27 трав.). С. 6.
4. Климчук В. Вона «розмальовує» сукні. Весільний портал «Пара молода». 2012. URL: <http://paramoloda.ua/vona-romalevue-sukni-ludmyla-gaftkovych>.
5. Заморська Л. Вирощує квіти, щоб потім їх намалювати. 20 хвилин. 2009. 25 вересня. С. 19.
6. Мельничук Б. Собкович Н. Тернопільський Енциклопедичний Словник: у 4 т./ редкол.: Г. Яворський та ін. Тернопіль : ВАТ ТВПК «Збруч», 2008. Т. 3: П – Я. С. 305.

Джуль (Мних) І.

Науковий керівник – доц. Ороновська Л.Д.

ВИКОРИСТАННЯ ГРИ ЯК ФОРМИ РІЗНОМАНІТНЕННЯ НАВЧАННЯ ШКОЛЯРІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

Гра – активна форма пізнання навколишньої діяльності. Різноманітність її форм вводить дитину у коло реальних життєвих явищ. Дитина пізнає якості і властивості предметів, їх призначення, способи використання, засвоює зв'язки і відносини між людьми, правила і норми поведінки, пізнає саму себе, свої можливості [5].

Дослідження даної проблеми показали, що місце гри у пізнанні світу інше, ніж праці і навчання. У ній здійснюється практичне, дійове освоєння раніше одержаних знань. Інтерес дитини до тієї чи іншої гри поступово вичерпується в міру засвоєння знань і умінь, що її складають, тому вона розвивається, з'являються нові сюжети, ролі.

Одна із особливостей гри – наявність творчої основи. Вона завжди пов'язана з побудовою сюжету і вибором змісту, ролі, в інших виявляється у виборі способів дії в їх варіативності. Багато ігор вимагають умінь погоджувати дії партнерів, виходячи з цього, швидко змінювати тактику своєї поведінки чи способи дій [3].

Творчий елемент завжди глибоко індивідуальний, він є носієм індивідуальності кожного гравця, тому гра є засобом розвитку творчості, формування здібностей дітей.

Мета статті - дослідити методику впровадження ігрових форм роботи на уроках музичного мистецтва .

У молодшому шкільному віці зазначеним вимогам якнайкраще відповідає гра. Вона – природна діяльність творчого характеру, через яку дитина пізнає світ і вільно виявляє себе.

Діти постійно прагнуть до руху і дії, їм важко сидіти нерухомо за партами. Водночас молодші школярі здатні тривалий час брати участь в ігровій діяльності, і саме це прагнення дитини – гратись – вчитель повинен уміло і доцільно використати. Відомий грузинський педагог Ш. Амонашвілі у зв'язку з цим зазначав, що «якщо ми забудемо про те, що діти не можуть розлучитися зі своєю потребою гратися, то зробимо нашу методику не добрим путівником їх у світі пізнання, а бездушною мачухою... Почуття вільного вибору, як мені здається, складає психологічну основу гри. Однак це не означає, що користуючись правом вибирати, дитина віддає перевагу тільки таким формам активності, які не будуть пов'язані з труднощами. Вибираючи гру, дитина тим самим приймає і пов'язані з нею труднощі, стає цілеспрямованою, вольовою, зосередженою у їх подоланні, що робить гру емоційно забарвленою, вмотивованою. Що поганого, коли процес навчання дитина буде переживати так

само, як вона переживає гру? Тоді ми будемо говорити не про ігрове навчання, а про навчання, що ґрунтується на позиціях самих дітей, на переживанні дітьми у цьому процесі почуття вільного вибору. Адже радіє дитина грі! Вона має радіти і навчанню! А таку радість повинні приносити їй ми – педагоги, вихователі, вчителі» [1, с.176].

Ігрова діяльність – складний предмет наукового дослідження, проте історія її науково-педагогічного пояснення відносно нова – систематичні дослідження в галузі педагогіки гри почали здійснюватися лише на початку ХХ століття проблемам гри присвятили свої окремі праці відомі вчені – Ф. Фребель, М. Монтессорі, Л. В. Артемова, А.С. Макаренко та ін.

Ігрова діяльність пов'язана з багатьма актуальними науковими проблемами, її досліджували психологи (Л.С. Вигодський, С.Л. Рубінштейн, Д.Б.Ельконін), соціологи (І.С. Кон, І.С.Ольшанський, А.О. Ручка, М. П. Лукашевич), культурологи (Й. Гейзінга, О. С. Наден та ін.)

Вчені-фахівці у царині педагогічних проблем молодшого шкільного віку (О. Я. Савченко, Н.М. Бібік, М.С. Вашуленко, О.Н. Хорошківська та ін.) неодмінно розглядали гру як засіб реалізації найрізноманітніших завдань навчально-виховної роботи.

У навчальному процесі через його регламентованість неможливо забезпечити такі необхідні для справжньої гри умови, як самоініціативність, добровільність, необмежене мовне спілкування, часову невизначеність. Коли у навчальному процесі створюються необхідні умови для творчого застосування учнями набутих у навчанні знань, тоді збагачується духовне життя школярів, долаються труднощі в навчанні, зміцнюються і поглиблюються знання [2].

Значні резерви підвищення результативності навчання через творче застосування програмного матеріалу мають ігри (загадки, кросворди, анаграми, чайнворди, ребуси тощо).

Ефективність розвивально-виховного впливу ігор залежить від методики педагогічного керівництва ними. Передумовою ефективності розвивально-виховного впливу ігор є постановка педагогом мети організації гри. Щоб гра була результативною, дитина має прийняти визначену педагогом мету [6].

Основними факторами, що визначають ефективність методики педагогічного керівництва іграми є:

- опора педагогічних впливів на психологічний механізм гри як природної пізнавальної діяльності дитини;
- стимулювання пізнавальних інтересів – мотиваційної основи цих ігор;
- організація змісту ігор на засадах інтеграції навчальної позакласної пізнавальної діяльності молодших школярів;
- позитивне педагогічне оцінювання результатів гри і зусиль дитини, спрямованих на їх досягнення;
- забезпечення вчителем особистісного орієнтовного підходу до дитини.

Дослідження проблеми педагогічного керівництва ігровою діяльністю учнів молодшого шкільного віку ще проходить початкову стадію. Подальші наукові розвідки можуть бути спрямовані на дослідження методів і прийомів керівництва грою, забезпечення наукової основи застосування гри у різних формах навчально-виховного процесу, використання ігрової діяльності як методу розв'язання конкретних педагогічних завдань [4].

Висновки. Завдяки іграм можна виховати у дитини всі ті властивості, котрі ми шануємо у людей і котрі нам хотілося б прищепити дітям різними оповіданнями, бесідами та навчанням. Граючись, дитина зосереджує увагу, а це вже є початком виховання сильної волі.

Дитина рухається під час гри. В гру вона вкладає всю свою енергію, бо це зміст її життя. У жодній порі свого життя людина не виявляє стільки рухливості, як під час забави в дитячому віці [7].

Отже, ми можемо стверджувати, що у сучасній педагогіці гра розглядається як провідний вид діяльності дитини початкової школи, в якій поєднуються риси, характерні для будь-якої соціальної діяльності, та специфічно - ідентичні, притаманні лише грі.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Антонова В. В. Музичні ігри, танці, вправи. / В. В. Антонова– К., 1969
2. Амонашвили Ш. Здравствуйте, дети! / Ш. Амонашвили – М., Просвещение, 1983.
3. Богуславская З. М. Занимательные игры и развлечения для детей. / З.М. Богуславская – М., 1985.
4. Бондаренко Л. Ритміка і танець // Музична Україна. / Л. Бондаренко –Л., 1989.

5. Бервецький З., Хлебникова Л. Виховувати музичну культуру // Грані творчості: Книга для вчителя. / З. Бервецький, Л. Хлебникова – К., 1989.
6. Буц Л. Про рухливі ігри. / Л. Буц – К., 1973.
7. Ветлугіна Н.О. Музичний розвиток дитини. / Н.О. Ветлугіна – К., 1978

Карпецька (Бугель) М

Науковий керівник – доц. Ороновська Л. Д.

РОЗВИТОК ДИТЯЧИХ ГОЛОСІВ У СУЧАСНОМУ НАВЧАЛЬНОМУ ЗАКЛАДІ

Новітні наукові дослідження в області музичної педагогіки і досвід роботи багатьох сучасних шкіл, а також історичний досвід, свідчать, що вокальне виховання здійснює вплив не тільки на емоційно-естетичний, але і на розумовий розвиток особистості дитини. Виховання слуху і голосу позначається на формуванні мови. А мова як відомо, є основою мислення. Крім того, виховання музичного слуху і метро-ритмічного відчуття пов'язано з утворенням в корі мозку людини складної системи нервових зв'язків, з розвитком здатності його нервової системи до якнайтоншого регулювання процесів збудження і гальмування (а разом з тим і інших внутрішніх процесів), що протікає в організмі. Ця здатність нервової системи, як відомо, лежить в основі будь-якої діяльності, в основі поведінки людини. Спостерігається, що планомірне вокальне виховання робить благодійний вплив і на фізичне здоров'я дітей [1].

А які чудові можливості для естетичного розвитку дітей знаходяться в різноманітних колективних формах роботи з музичного виховання — хорі, оркестрі, ансамблях, участі, в концертах! Та і сам урок співу в цьому відношенні помітно відрізняється від уроків з інших предметів. Таким чином, музично-співацьке виховання сприяє вирішенню проблеми гармонійного розвитку особистості.

Поки ж, на жаль, ми не використовуємо величезних резервів здібностей і творчих можливостей, закладених у вигляді задатків у всіх дітей. І перш за все це торкається дитячих голосів, які значною мірою залишаються невиявленими і недорозвиненими, а часто навіть псується, втрачають свої найцінніші природні властивості і перспективу подальшого вдосконалення [2].

Процес музичного виховання, як формування співацької функції в органічній єдності з формуванням ладового і метро-ритмічного відчуття, у зв'язку з організацією рухів виявляється, особливо на початковому етапі навчання, не таким «швидким», як цього суб'єктивно хотілося б.

Але це «уповільнення» тільки уявне і тимчасове. Воно пов'язане з об'єктивними природними закономірностями в розвитку співацького апарату і дитячого організму в цілому. Музичний розвиток дитини повинен йти з урахуванням формування власне цього апарату, подібно як розміри скрипки міняються відповідно до зростання і розвитку руки юного скрипаля.

Мета статті – обґрунтувати і описати методи проведення вокально-хорових занять з школярами початкової школи.

Проблеми вокального виховання дітей розглядали Т. Овчинникова, Н. Орлова, С. Гладка, А. Менабені, Г. Стулова, Ю. Юцевич та інші.

Значну роль у навчанні співу відіграють правильно сформовані співацькі навички. Як відомо, навички — це закріплені, автоматизовані прийоми і способи роботи, що є складовими моментами в складній, свідомій діяльності. Результати досліджень, проведених науковцями, дають підставу стверджувати, що співацькі навички забезпечуються лише через відповідність реального звучання і внутрішніх музично-слухових уявлень учнів. Внутрішні музично-слухові уявлення пов'язані з рухливими і створюють настроєність у рухах, готовність до певних дій, що відповідають художньому завданню [4].

Використання навичок і вмій у початковій школі та поза урочний час, має досить велике практичне значення, адже різні вправи та методики їх навчання у початковій школі стають підґрунтям для вдосконалення у майбутньому часі голосу дитини. Результати курсового дослідження можуть використовуватися фахівцями з галузі музичного мистецтва та вокально-хорових дисциплін, працівниками ансамблевого музикування та керівниками гурткової роботи

у позашкільних закладах музичного мистецтва. Вокальними навичками є співацька установка, дихання, звукоутворення і звуковедення, дикція й чистота інтонування.

Співацька установка, створюючи сприятливі умови для виразного співу, забезпечує зручне положення корпусу, голови, правильне відкривання рота під час співу. Від неї залежать дихання і звукоутворення; крім того, вона дисциплінує дітей, є першою організуючою ланкою колективного співу [3, с.25-54].

Під час співу важливе значення має дихання. Уміння чи невміння дихати позначається на якості звуку, чистоті інтонування й на інших характеристиках хорового звучання. Розрізняють три види співацького дихання: грудне, діафрагматичне і грудо-діафрагматичне (останнє вважають найраціональнішим). Педагоги-музиканти зазначають, що слід не акцентувати увагу дітей на диханні, а виробляти його в процесі навчання поступово, у комплексі з іншими вокальними навичками [5].

Співацьке звукоутворення і звуковедення багато в чому залежить від співацької установки й дихання; якщо ці навички не сформовано, робота над звукоутворенням навряд чи буде успішною. Формувати в голосі дітей співочість, навчити їх «тягти» звук — одне з головних завдань вокального виховання. Від чіткого вимовлення голосних і приголосних звуків залежить розвиток у голосі дзвінкості й рівності — важливих властивостей співацького голосу.

Важливою умовою хорового звучання є точне виконання звуків за висотою, тобто стрій і співацька інтонація. Хороший стрій у хорі залежить від того, якою мірою розвинений музичний слух учнів, від їхньої уваги та вміння володіти своїм голосом і співацькими навичками, від фізичного й емоційного стану співаків [7].

Ансамбль, як відомо, означає суцільність, урівноваженість, узгодженість голосів. У хоровому співі розрізняють інтонаційний, ритмічний, тембровий, дикційний, а також художній ансамблі. Складність формування співацьких навичок у тому, що молодшим школярам важко проаналізувати навчальне завдання, побачити зв'язок між окремими навичками, що формуються в комплексі, перенести досягнені результати з вивченого завдання на нове.

Ефективним засобом формування співацьких навичок є вокально-хорові вправи — багаторазово повторені спеціально організовані вокальні дії. Під час розучування вправ слід Додержуватися принципу єдності художнього й технічного, прагнути до емоційно-виразного забарвлення голосу. Для стимулювання позитивних емоцій доцільно розучувати вправи, що звучать у мажорному ладі [6, с.13-65].

На початковому етапі навчання мелодію нової вправи бажано підтримувати акомпанементом. Це потрібно не лише для досягнення чистоти інтонування, а й для розвитку гармонійного слуху учнів. Коли інтонація в них буде стійкою, можна обмежитися гармонійною підтримкою. Іноді для розвитку координації слуху й голосу корисно співати вправи без супроводу (з попередньою ладовою настроюкою).

Початкові вокально-хорові вправи слід співати неголосно, на природно відтворених звуках (так званий примарний тон, найчастіше це фа¹ — соль¹. Поступово діапазон вправ розширюється. Водночас вибір поєднань голосних і приголосних звуків зумовлений завданнями вокально-хорового розвитку учнів конкретного класу. Корисні різні співацькі вправи, зокрема на легато, стакато, з різним звуковисотним і ритмічним малюнком. Головна умова результативності — продуманість вокально-хорової роботи, що запобігає безцільним повторенням.

Як показали спостереження за роботою з школярами, чистота співацького інтонування формується в них повільно, що пояснюється зокрема недостатньою цілеспрямованістю навчання. Учитель повинен особливу увагу приділити початковому етапові становлення співацької інтонації в дітей.

Отже підсумовуючи вищезазначене можна дійти до висновків, що значну роль у навчанні співу та розвитку голосового апарату відіграють правильно сформовані співацькі навички. Вокально-хорові навички — це закріплені, автоматизовані прийоми і способи роботи, що є складовими моментами в складній, свідомій діяльності. Результати досліджень, проведених науковцями, дають підставу стверджувати, що співацькі (вокальні) навички забезпечуються лише через відповідність реального звучання і внутрішніх музично-слухових уявлень учнів, при багаторазовому повторенні музичних творів, пісень та солоспівів. Ця робота проводиться

відповідно до вікових особливостей школярів того чи іншого шкільного віку та з урахуванням усіх нюансів розвитку.

Отже, внутрішні музично-слухові уявлення пов'язані з руховими і створюють настроєність у руках, готовність до певних дій, що відповідають художньому завданню. Тому передусім необхідна така сучасна методика і система загального співацького виховання дітей в школі, яка дозволила б виховати в музичному відношенні всіх дітей, включаючи найслабших, яка допомогла б всім дітям розвинути свій голос, навчитися співати по нотах, стати музично грамотними.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Апраксина О.А. Методика музикального виховання в школі. / О.А Апраксина — М., 1983.
2. Ветлугіна Н. Музичний розвиток дитини. / Н. Ветлугіна — К., 1978.
3. Дмитриєва Л.Г., Черноиваненко Н.Н. Методика музикального виховання в школі. / Л.Г. Дмитриєва, Н.Н. Черноиваненко — М., 1989.
4. Добровольская Н, Орлова Н. Что надо знать учителю о детском голосе. / Н. Добровольская, Н. Орлова — М., 1972.
5. Леонтович М.Д. Практичний курс навчання співу у середніх школах України. / М.Д. Леонтович — К., 1989.
6. Огороднов Д. Музыкально-певческое воспитание детей в общеобразовательной школе. / Д. Огороднов — К., 1981.
7. Раввінов О. Методика хорового співу в школі. / О. Раввінов — К., 1971.

Сапьяк Н.

Науковий керівник – доц. Ороновська Л. Д.

СУЧАСНА УКРАЇНЬСЬКА ЕСТРАДНА МУЗИКА ТА ЇЇ ВПРОВАДЖЕННЯ У НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНИЙ ПРОЦЕС ЗОШ

Досить важливим є вивчення сучасної української музики у різних її сферах. Бути незалежними у творчості і самовираженні, ламати стереотипи і робити неможливе, викликати у слухача позитивний імпульс - посил, який несуть артисти нового покоління. І потрібно це усвідомлювати та давати можливість розвиватись цьому ще більше.

Мета статті. Дослідити та проаналізувати сучасні українські гурти, їх музично-стильове наповнення та можливість використання у роботі сучасної ЗОШ.

Життя у сучасній Україні 21-го століття наповнене численними культурними подіями, які взаємодіють одне з одним. Сьогодні, як ніколи, українське суспільство поєднує у собі надвичайно широкий спектр культурних досягнень тисячоліть. Культура сьогодні – все не пасивне відображення соціальних реалій, а активна форма, яку індивіди свідомо використовують для організації власної дійсності. Фактично культура виходить на новий, більш високий рівень того, що відбувається у суспільстві [1].

Музика у багатьох формах, від класичної західної до африканського РЕГГІ, від електроніки до акустичної гітари, як складова культури, виражає емоції, цінності та навіть ідеї. Пісні та музичні композиції слугують інструментом єднання груп людей, а іноді спонукають їх до спільних дій, або допомагають виразити спільні емоції. Деякі пісні стають своєрідними гімнами для поколінь, виражають розповсюджені настрої та цінності; допомагають визначити індивідуальність та спрямованість групи [2].

Наприклад, народна артистка, українська співачка Джамала, просто змусила українців, що ще не любили джаз, закохатись у нього. Її кримсько-татарські та вірменські корені вплинули на її стиль, в якому вона часто змішує сучасну альтернативу та електроніку з фольклором та джазом. У поєднанні з її сопрано, пісні Джамали звучать не схоже ні на що, та точно передають ідею пісні. Дякуючи їй перемозі на пісенному конкурсі «Свробачення», - джаз став більш вагомою частиною сучасної української музики, а сама Джамала стала символом боротьби Кримських татар за їх права. Її пісня «1944» розповіла історію її власної прабабусі, чие життя після того жорстокого року змінилось назавжди [3].

Серед доволі відомих виконавців сьогодні можна згадати також групу «ОНУКА», яку називають «сопілкою» української електронної музики [4].

Сама сопілка разом з омнікордом часто є найбільш виразними інструментами у їх піснях. Група виникла 3 роки тому і стала популярною через її електронне звучання поєднане з українськими фольк-інструментами. Часто вони у своїй творчості відображають актуальні події в Україні, а їх останній альбом «Відлік» став присвяченим Чорнобильській катастрофі.

Серед нео-романтичних виконавців слід згадати групу «Скрябін». Починаючи у 1989 році на заході України, вони випустили 17 студійних альбомів та 9 синглів. Вони стали першою українською групою, що за час свого життя змінили та поєднали таку величезну кількість стилів: синтіпоп, пост панк, техно, рейв, «Нову хвилю» та інші. Протягом всього творчого шляху поряд з веселими піснями, група зачіпала актуальні проблеми України («Руїна», «Сам собі країна») [5].

Одні з найвідоміших українських виконавців за кордоном є дует - «5'nizza». Харківський дует став відомим завдяки своєму мінімалістичному звучанню. У своїй музиці вони поєднали РЕГГІ, фанк, та гітару. Іноді для пісень вони брали вірші сучасних українських поетів (наприклад, Сергія Жадана) [6].

У своєму другому альбомі «О-5» вони присвятили пісню «Немає куль», Помаранчевій революції на Україні. Багато з їх пісень також були присвячені проблемам в Україні, так пісня «It's over now» виражала жорстку десоціалізацію суспільства. До свого розпаду у 2007 році 5'nizza стали надзвичайно популярними у Україні, Росії та Польщі, а також успішно провели тур у Сполучених Штатах [6].

І звичайно, говорячи про українську музку неможливо не згадати про Океан Ельзи, яких називають українськими Beatles, кажучи про їх шалену популярність. Вони справді найбільш відомий український гурт і у нас, і закордоном. Їх останній концерт зібрав понад 70 000 людей у Києві, що зробило його найбільшим в історії нашої країни. Гурт виник у 1994 році у Львові, та випустив вже 9 альбомів, продавши більше 1 000 000 дисків. Вони відомі своєю неповторною альтернативою на інді-поп музикою не лише на батьківщині, а й у Європі, Канаді та Сполученні Штатах, де вони іноді проводять свої тури, а у 2012 році у Великобританії вони відіграли концерт присвячений закриттю Олімпійських Ігор. Тексти їх пісень чутко відображають настрої нації, а на живих виступах вони часто присвячують пісні подіям та людям, що чіпляють та надихають їх.

Сучасною українською музикою віднедавна цікавиться увесь світ. Особливо неофіційними її жанрами, такими як фольк-рок, готика, етно-фьюжн, метал, рок-альтернатива, співана - поезія, поп-рок мейн - стрім.

Варто відзначити те, що українську музику потрібно не тільки слухати, а і вивчати. У музично – виховній роботі з школярами дуже важливе спілкування, та підхід до учнів. У школах змушують вивчати біографії різних композиторів, переказувати те, що прочитали чи вивчили, не задумуючись, що їм це може бути не цікавим, і що тим самим вони «відбивають» любов до музики та мистецтва. Суспільство не стоїть на місці, воно розвивається. Дещо змінюється, з плином часу, дещо залишається на своїх місцях. Але те, що ми повинні «йти в ногу з часом» - звісно правда.

Чи є доцільним вивчати творчість сучасних українських гуртів у музично-виховній роботі з школярами? Наша відповідь - Безперечно! Не лише для того, щоб прививати любов до рідного краю, але і для того, щоб пишатися своєю мовою. Як і колись, українському народу дуже близька пісня. Від колискових, які співала матір, до дитячих, календарно-обрядових, весільних та інших пісень. Але і сучасна музика повинна мати місце у сучасній та новітній шкільній програмі.

Пам'ять всіх минулих епох виражена пісенними мотивами та поетичними строфами. Україна славиться та пишається багатою національною пісенною скарбницею, яка є символом та душею талановитого українського народу. Любов та шана до народних видів мистецтв передавалась, в усному або письмовому вигляді, від покоління до покоління. З надзвичайною майстерністю та виваженістю музичних форм, створювались найкращі пісенні твори. Розмаїття пісенних жанрів є не лише свідченням мистецтва, але й акцентує увагу на тому, що пісня застосовувалась в усіх сферах людського життя [1].

Ніщо так не відрізняє нинішнє покоління, як його поглибленість музикою. Величезне число молодих людей від десяти до двадцяти років живе виключно нею. Це їх пристрасть. Ніщо не збуджує їх так сильно. Вони не здатні серйозно сприймати що-небудь інше. У школі, інституті чи вдома вони тільки і чекають можливості підключитися до своєї музики [2].

Стильної української музики зараз набагато більше, ніж ми могли собі раніше уявити. Тенденція до використання фольклору сучасними українськими музикантами стає дедалі виразнішою.

Тому сучасна українська музика є новітнім доповненням українського фольклору, який представляє собою складний, і водночас унікальний, історично-культурний феномен, і саме його ми повинні передати майбутнім поколінням.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Берлінг, З. Культурна соціологія [Текст] / Берлінг З. – Німеччина: Бертельсман, 1897. – 297 с.;
2. Садовенко С. Н.: Лекція «Основні тенденції розвитку культури України 21-го сторіччя»;
3. Вікіпедія - вільна енциклопедія [Електронний ресурс]: Джамала. – режим доступу до статті: <https://uk.wikipedia.org/wiki/Джамала>;
4. Вікіпедія - вільна енциклопедія [Електронний ресурс]: ONUKA. – режим доступу до статті: <https://uk.wikipedia.org/wiki/ONUKA>;
5. Вікіпедія - вільна енциклопедія [Електронний ресурс]: Скрыбін. – режим доступу до статті: [https://uk.wikipedia.org/wiki/Скрыбін_\(гурт\)](https://uk.wikipedia.org/wiki/Скрыбін_(гурт));
6. Вікіпедія - вільна енциклопедія [Електронний ресурс]: 5'nizza. – режим доступу до статті: <https://uk.wikipedia.org/wiki/5%27nizza>.

ЗМІСТ

ГЕОГРАФІЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ	3
ЦІДИЛО А. Філософія екоцентризму	3
МІРЗА В. Екологія – це філософія життя	4
ЖАЙВОРОНКО Н. Особливості лісгосподарського землекористування Бережанського району.....	6
МІРЗА В. Просторово-функціональні особливості заповідної мережі.....	10
МІРЗА В. Вплив і наслідки спортивної діяльності на екологію навколишнього середовища.....	14
КОВАЛЬЧУК О. Екологічна свідомість і культура	17
МОКРА А. Можливості інтегрованого вирішення завдань з фізичного виховання та туристично-краєзнавчої роботи як розділу географії.....	19
СОТНИК О. Реалізація міжпредметних зв'язків у процесі фізичного виховання та туризму.....	23
ФІЛОЛОГІЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ	26
БАРАК А. Концепція “сродної” праці в творчій спадщині Г. Сковороди.....	26
ВАРАНІЦЬКА А. Структурно-семантичні особливості метафор у прозових творах Василя Слапчука	27
ГОНЧАРУК І. Драма «Павло Полуботок» Костя Буревія: правда художня та історична	29
ДУМІН М. Семантико-граматична характеристика метафор у поезії Оксани Забужко.....	31
ДЮС Н. Порівняння у романі В. Даниленка «Кохання в стилі бароко»	33
КРУП'ЯК М. Кольористика в романі Валер'яна Підмогильного «Місто».....	35
ЛИЛИК І. Засоби творення емоційності у романі Андрія Любки «Твій погляд, Чіо-Чіо-Сан».....	38
МЕДВІДЬ О. Семантико-стилістична характеристика фразеологізмів у романі «Дім на горі» Валерія Шевчука	39
МАРКОВСЬКА М. Мої роздуми над твором А. Камю «Міф про Сізіфа. Есе про абсурд».....	42
НЕСТЕРОВИЧ Ю. Структурно-семантична характеристика складних іменників у поезії Оксани Забужко.....	43
ПАВЛІЧКО В. Стилістична функція територіальних діалектизмів у збірці Марії Матіос «Нація. Одкровення».....	47
ПЕРЕЙМА В. Буття людини як буття можливості	48
ПОЛИНЯК М. Мовні засоби вираження порівнянь у романі Б.Кушніра «На лінії зіткнення. Любов і ненависть»	50
ШАЙНЮК Х. Людина і світ у філософії А. Шопенгауера	53
ШАНДРИГОСЬ А. Педагогічні ідеї Іммануїла Канта	54
БЛАЦАК В. Людина як проблема проблем.....	56
ІСТОРИЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ	58
БОГАЙЧУК Н. Карикатурний скандал 2004-2005 рр.: його наслідки	58
ГУМЕНЮК Д. Пропаганда як дипломатичний інструмент у війні 1812 року на українських землях	60
ДЮГ М. Політичний портрет Р. Валленберга	63

ЛУКОВИЦЬКИЙ Д. Історичний аспект формування поняття «права людини».....	65
ЛУКОВИЦЬКИЙ Д. Перші роки контактів між США та незалежною Україною: початкова документація.....	67
МИГАЛЕВИЧ М. Капетинги в Європі: історія, стратегії, закономірності розвитку.....	69
МИГАЛЕВИЧ М. Ідея «наполеонівської легенди» в контексті приходу до влади Луї-Наполеона Бонапарта у Франції (40-і рр. XIX ст.).....	73
МИКОЛАЇВ О. Вплив політики Габсбургів на формування національної ідеї на західноукраїнських землях.....	76
МИХАЦЬ В. Перші кроки у вивченні Австралійського континенту.....	79
ГЛЄБОВА Н. Феномен українського авангардного кінематографу.....	82
ПАВЛЮК Д. Постмодерн і метамодерн: сутність і специфіка взаємодії.....	84
ПОЛЬОВА І. Особливості релігійних трансформацій у Чехії у XVII – XVIII ст.....	85
ЖУРАВЛЬОВ О. Проблема конфліктів між Жаном-Батистом Бернадомом і Наполеоном Бонапартом наприкінці XVIII – на початку XIX ст.....	87
КИДАНЮК В. Українська діаспора у Західному регіоні.....	90
МЕЛЬНИЧУК Н. Польського-радянська війна 1939 року і Тернопільщина.....	93
СТЕЦЬОК Ю. Роль країн-учасниць у поділах Речі Посполитої та інтерпретація проблеми в історіографії.....	95
ТКАЧ Ю. Марсельєза як символ Великої французької революції: значення для сучасності.....	100
ХОНДРУСЬ О. Гі Верхофстадт: політичний портрет.....	102
ХІМІКО-БІОЛОГІЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ.....	106
БРИНЖАК Н. Ідея виховання у творчості Ж- Ж. Руссо.....	106
ЖУК А. Філософія екзистенціалізму Габріеля Марселя.....	109
КОВАЛЬЧУК С. Метафізика любові.....	112
ФЛЯЧОК А. Самотність як екзистенційний феномен.....	115
ФІЗИКО-МАТЕМАТИЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ.....	117
ЖИГА Т. Специфіка сутності людини як одна із основних проблем філософії.....	117
ШЕВЧУК О. «Золоте правило моральності» як спосіб подолання духовного нігілізму.....	119
ЮЩИШИН І. Проблема багатогранності любові: шляхи пізнання та осмислення.....	121
ФАКУЛЬТЕТ МИСТЕЦТВ.....	123
ГЕВКО М. Бандурне мистецтво як засіб національно-патріотичного виховання сучасних школярів.....	123
ЛЕВИЦЬКА О. Аерографія в творчості Христини Бочан.....	125
ЛИПА Р. Скульптури Джейффа Кунса.....	127
КЛИМИШИН Х. Розпис Тернопільських житлових інтер`єрів.....	129
ВИНЯРСЬКА І. Мистецтво розпису тканин у творчості сучасних тернопільських художників.....	131
ДЖУЛЬ І. Використання гри як форми урізноманітнення навчання школярів початкової школи.....	132
КАРПЕЦЬКА М. Розвиток дитячих голосів у сучасному навчальному закладі.....	134
САПЯК Н. Сучасна українська естрадна музика та її впровадження у навчально-виховний процес ЗОШ.....	136
ЗМІСТ.....	139

ББК 74.480.278

С.88

Студентський науковий вісник. — Випуск № 44. — 2019. — 140 с.

*Видрук оригінал-макету
у науковому відділі Тернопільського національного
педагогічного університету імені Володимира Гнатюка*

Підписано до друку 17.05.2019. Формат 60 x 84/16. Папір друкарський.
Умовних друкованих аркушів – 11,6. Обліково-видавничих аркушів – 12,9. Замовлення № 24.
Тираж 100 прим. Відділ ТЗН, 46027, м. Тернопіль, вул. М. Кривоноса, 2
Свідоцтво про реєстрацію ДК №2043, від 23.12.2004.